*0: EK
*1: 2009-2010
*2: 22
*3: WordXP
*4: 22ste vergadering
*5: Dinsdag 16 maart 2010
*6: 10.15 uur
**

Voorzitter: Van der Linden

Tegenwoordig zijn 73 leden, te weten:

Asscher, Van de Beeten, Benedictus, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, De Boer, Böhler, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Dupuis, Duthler, Eigeman, Elzinga, Engels, Essers, Flierman, Franken, Goyert, De Graaf, Hamel, Haubrich-Gooskens, Hendrikx, Hermans, Hillen, Ten Hoeve, Hofstra, Holdijk, Ten Horn, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Kneppers-Heijnert, Koffeman, Kox, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Laurier, Leijnse, Leunissen, Van der Linden, Linthorst, Meindertsma, Meulenbelt, Meurs, Noten, Peters, Putters, Quik-Schuijt, Reuten, Rosenthal, Schaap, Schouw, Schuurman, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Strik, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Thissen, Tiesinga, Vliegenthart, De Vries, De Vries-Leggedoor, Werner, Westerveld, Willems en Yildirim,

en de heer Balkenende, minister-president, minister van Algemene Zaken, de heer Hirsch Ballin, minister van Justitie, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de heer Eurlings, minister van Verkeer en Waterstaat, mevrouw Verburg, minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, en mevrouw Huizinga-Heringa, minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Schuurman, wegens bezigheden elders, alleen in de ochtend;

Vedder-Wubben, wegens verblijf buitenslands.
**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.
**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

*B
!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:
- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet voorkeursrecht gemeenten (vereenvoudiging bekendmaking en aanbiedingsprocedure) (31285);
- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet luchtvaart en enkele andere wetten, houdende diverse wijzigingen met betrekking tot de luchtvaart (31857).

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

*B
!Crisis- en herstelwet!

Aan de orde is de behandeling van:
- het wetsvoorstel Regels met betrekking tot versnelde ontwikkeling en verwezenlijking van ruimtelijke en infrastructurele projecten (Crisis- en herstelwet) (32127);
- het wetsvoorstel Wijziging van artikel 5.10, eerste lid, van de Crisis- en herstelwet (32254).

De **voorzitter**: Ik heet de minister-president, de minister van Justitie, de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de minister van Verkeer en Waterstaat van harte welkom bij dit debat met de Eerste Kamer.
**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Hofstra** (VVD): Mijnheer de voorzitter. Ik ben bijna vijftien jaar lid van de Staten-Generaal. Het grootste deel van die tijd was ik lid van de Tweede Kamer en inmiddels ben ik al bijna drie jaar lid van de Eerste Kamer. Ik durf dan ook te zeggen dat we vandaag een wet behandelen die zijn schaduw al heel sterk vooruit heeft geworpen. Misschien blijkt dat ook wel uit de zware afvaardiging van het kabinet. Er zijn veel reacties op deze wet gekomen en daarop is veel commentaar gegeven. Uiteraard heeft iedereen het commentaar gelezen van het Financieele Dagblad van gisteren met als hoofdtitel "Zo kan het ook" en met als ondertitel "De Senaat geeft het goede voorbeeld". Dat is een compliment voor ons, althans voor diegenen die vorige week niet geprobeerd hebben om het wetsvoorstel van de agenda af te voeren.

Het wetsvoorstel is op 15 september vorig jaar bij de Tweede Kamer ingediend. Op 18 november is het door de Tweede Kamer

aangenomen. Tijdens de algemene politieke beschouwingen heeft onze fractievoorzitter nadrukkelijk gezegd dat de VVD wil meehelpen om deze wet snel door het parlement te loodsen. Daarvoor was de regering ons erkentelijk. In de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat hebben wij er eind november op aangedrongen om het wetsvoorstel op 22 december, letterlijk en figuurlijk op onze laatste dag van het jaar 2009, plenair te behandelen. Andere fracties hadden daarvoor geen belangstelling. Dat werd dus de inbrengdatum. Vervolgens werd gelukkig besloten om het wetsvoorstel in de loop der tijd te behandelen. Uiteindelijk werd de datum van plenaire behandeling 16 maart 2010. Wij kunnen niet anders dan constateren dat het de premier, en met hem de coalitiefracties van die tijd, niet is gelukt om eerdere behandeling af te dwingen. Ik zeg nadrukkelijk dat ik er geen behoefte aan heb om te zwartepieten. De VVD vindt dat namelijk geen leuk gezelschapsspel. Ik hecht er echter wel aan om te markeren dat het op deze wijze is verlopen. En het is zowaar 16 maart 2010, dus we zijn hier en we zijn blij dat we dit wetsvoorstel kunnen behandelen. Als de regering niet al te onhandig antwoordt, kan dit wetsvoorstel vandaag naar mijn idee worden aangenomen. Wij zullen over onderdelen wel vragen stellen, wetende dat dit kabinet demissionair is, en vervolgens afwachten met welke antwoorden het komt.

Allereerst sta ik stil bij het belang van versnelling en versimpeling. Het is crisis. 2009 was voor heel veel bedrijven een slecht jaar. Dat was het ook voor bouwbedrijven. Het jaar 2010 kon voor de bouwsector niet slechter beginnen dan het is begonnen. Het heeft tweeënhalve maand gevroren. Voor veel bedrijven had dat tot gevolg dat er minder omzet werd gedraaid. Banken maken weliswaar veel reclame, maar zij zijn nog niet zo scheutig met het verlenen van kredieten, zeker niet in dit soort situaties. Er dreigen dus faillissementen en er zijn zelfs al bedrijven failliet gegaan. Het lijkt ons dan ook heel verstandig om allerlei zaken te versnellen -- wij zien dat als de eerste belangrijke pijler van dit wetscomplex -- waardoor beschikbare budgetten snel kunnen worden besteed. Zodoende is het mogelijk om de crisis te dempen en het economisch herstel dichterbij te brengen. Voor onze fractie speelt er echter meer dan dat.

Wij vinden dat er, los van de crisis, in geval van dit soort projecten moet worden versimpeld en versneld. Dat noemen wij de tweede pijler. We zijn jarenlang bezig geweest: koppen op EU-regelgeving en nationale wetgeving. Alles werd als het ware op elkaar gestapeld. Daardoor zijn wij in een oerwoud terechtgekomen. Het gevolg daarvan is dat wij niet meer voor- en achteruit kunnen en dat projecten "verdwalen", vertragen of zelfs van deze aardbodem verdwijnen. Naast het legitieme punt van crisisbestrijding, is dit een heel belangrijke tweede overweging om te zeggen dat we dit moeten doen. Ik vind dat dit argument in de stukken niet sterk genoeg naar voren komt. Uiteraard moet ik ook de grote bestuurlijke drukte noemen. Daardoor wordt de boel enorm gecompliceerd. Daarbij komt dat er sprake is van een gebrek aan daadkracht en durf. Uiteraard kennen wij de goede uitzonderingen, maar in het algemeen ontbreekt er wat dat betreft toch te veel in bestuurlijk Nederland. Ik zeg nogmaals dat wij veel behoefte hebben aan deze maatregelen, ook als er geen sprake was van een crisis.

Voor ons is dit een eerste stap. Graag willen wij dat daaraan een dynamisch vervolg wordt gegeven en dat vooral het tweede element -- ik doel op het element van de versimpeling -- tot zijn recht kan komen.

Er zijn heel veel regels bij gekomen. Dat lijkt tegendraads. Je wilt zaken versimpelen, maar er komt wettelijke regelgeving bij. Volgens mij is het echter niet mogelijk om het anders te doen dan op de voorgestelde wijze. Sommige maatregelen hebben een experimenteel karakter. Laat ik het anders zeggen: het is niet helemaal duidelijk hoe sommige maatregelen zullen uitwerken. Een aantal van onze vragen heeft dan ook betrekking op dat soort maatregelen.

Ik heb al gezegd dat een dergelijk wetsvoorstel tot heel veel reacties leidt. Dat is overigens begrijpelijk. Wij hebben in dit land namelijk niet alleen veel te veel regels en procedures gemaakt, maar wij beschikken binnen de overheid ook over een leger van deskundigen om alles in goede banen te leiden. Ook zijn er veel deskundigen werkzaam bij andere organisaties om een en ander tegen te werken. Het is dus logisch dat al die mensen gaan piepen. Wat dit betreft moet ik denken aan de bekende inspraak van de kalkoen aan het eind van het jaar, als het kerstmenu moet worden vastgesteld.

Ik zeg nogmaals dat wij graag een integrale, volledige herziening willen. Wij zijn ook van mening dat het beter was geweest om een andere naam aan het wetsvoorstel te geven. De woorden "crisis" en "herstel" zijn uiteraard prima, maar wij hadden graag gezien dat daaraan iets werd toegevoegd. Denk bijvoorbeeld aan "vernieuwingswet" of "projectvernieuwingswet". Graag wil ik daarop een concrete reactie van het kabinet. Kan het daarin meegaan?

De commissie-Elverding is vaak genoemd. De commissie-Elverding heeft een goed advies uitgebracht. Veel mensen zijn van mening dat de zaken die in het rapport van die commissie zijn vermeld, sterker in dit wetsvoorstel zouden moeten doorklinken. Wij vragen ons af of dat goed zou zijn. Wij zijn een groot voorstander van de benadering van de commissie-Elverding, maar wij beschouwen die vooral als een bestuurscultuur. Wij vragen ons af of alle elementen van deze commissie in regeltjes zijn samen te vatten. Als dat al mogelijk is, vragen wij ons af of dat moet worden gedaan. Wij zijn geen voorstander van veel extra gedetailleerde wetgeving. Al met al is in dit geval naar mijn oordeel de tegeltjeswijsheid van toepassing: als het niet kan zoals het moet, dan moet het maar zoals het kan. Deze werkwijze verdient uit wetgevingstechnisch oogpunt misschien niet in alle opzichten de schoonheidsprijs, maar er liggen naar mijn oordeel toch effectieve maatregelen voor, waarmee veel zaken ten goede kunnen worden gekeerd. Als je in een oerwoud

probeert om wat ruimte te creëren en je een dag bezig bent, zie je achteraf dat het resultaat niet echt fraai is. Je bent dus niet klaar. Je moet een en ander namelijk keurig afwerken.

In de Crisis- en herstelwet worden veel zaken structureel geregeld. Er staan echter ook enkele tijdelijke maatregelen in. Daar schrikken wij een beetje van. De tijd vergaat en die maatregelen vervallen vanzelf. In de wet staat immers dat het per 1 januari 2014 met een aantal dingen is gebeurd. De logica daarvan ontgaat mijn fractie volledig. Met die opmerking sluit ik aan bij mijn pleidooi voor het naast elkaar verwezenlijken van de twee door mij genoemde pijlers. Wij zijn van mening dat alle verbetervoorstellen structureel moeten zijn. Als de regering daarover een andere opvatting heeft, hoor ik graag haar uitleg. In eerdere debatten heb ik de heer Dorknoper uit de strips van Marten Toonder opgevoerd. Hij draagt een bolhoed en beschikt over een calculator waar de belastingaanslagen en de verordeningen standaard uit rollen. Waarom zouden wij hem op 1 januari 2014 terug moeten halen? Die man moet gewoon weg blijven!

Ik ga in op de projectenlijst. Wij vragen ons af of de wet op alle genoemde onderdelen toereikend is. Ik neem de wegcapaciteit als voorbeeld. Dat is in ons land immers een belangrijk onderwerp. Natuurlijk hebben we het laaghangend fruit al geplukt. De simpele verbredingen zijn gerealiseerd. Het is prachtig dat er in de spits tussen Zoetermeer en Gouda extra wegcapaciteit is gerealiseerd. Velen zullen daarvan gebruikmaken. Onze stelling is echter dat wij meer moeten doen om de bereikbaarheid op langere termijn veilig te stellen. Nu het project Anders Betalen voor Mobiliteit op zijn minst vertraging ondervindt en langzamerhand misschien zelfs volledig uit het beeld verdwijnt, moeten wij ons goed realiseren dat wij wellicht meer dienen te bouwen dan wij tot voor kort dachten. Als wij de problemen op langere termijn goed willen oplossen, moeten wij het aandurven om in de Randstad op grote schaal dubbeldekssnelwegen te bouwen. Of wij moeten het aandurven om heel veel aansluitingen weg te halen met als doel om de weg terug te geven aan de geëigende gebruikers. Met geëigende gebruikers doel ik op het langeafstandsverkeer. Tegelijkertijd creëren wij dan echter een geweldig probleem op het onderliggend wegennet, de buslijnen, het spoor enzovoort. Dat is de keuze die moet worden gemaakt. Ik vraag de regering of wij dit goed zien en of het niet wenselijk is om die projecten een heel dominante rol te laten spelen en te kiezen voor het dynamische karakter.

Het is mogelijk om de lijst bij AMvB aan te vullen, of om zaken te schrappen. Ik heb er geen behoefte aan om al die projecten langs te gaan. Dat heeft de Tweede Kamer immers al uitvoerig gedaan. Wel noem ik vier voorbeelden en daaraan koppel ik de vraag of die zaken bij AMvB in dit wetsvoorstel kunnen worden ondergebracht.

We bouwen een nieuwe A3. Ik spreek over een nieuwe snelweg tussen de A2 en de A4 van Rotterdam naar Amsterdam.

Als de trein naar Parijs eindelijk gaat rijden, zullen wij ervaren dat het een heel mooi vervoermiddel is. We zullen dan zeggen dat er ook iets dergelijks gerealiseerd moet worden om naar Keulen en Frankfurt te gaan. Dan bouwen we een echte HSL-Oost.

Verder noem ik nogmaals de dubbeldekswegen.

Het is een idioot plan om de Hertogin Hedwigepolder te ontpolderen. Vergeeft u mij dat ik het bijvoeglijk naamwoord "idioot" gebruik. Ik heb lang gezocht naar een ander bijvoeglijk naamwoord, maar ik kon niets beters vinden.

Kunnen deze projecten via een AMvB alsnog deel gaan uitmaken van de Crisis- en herstelwet?

Voorts noem ik drie detailpunten. Zal de vierde strook, die al jaren op de A12-Zuid ligt tussen Gouda en Utrecht, eind van deze week open zijn? Graag wil ik dat de minister van Verkeer en Waterstaat dit bevestigt.

In bijlage II wordt onder categorie f, die betrekking heeft op de bruggen, project nr. 13 benoemd. Dat heeft betrekking op de Suurhoffbrug. In de omschrijving wordt de N15 Emmeloord/Oostvoorne genoemd. Ik ken de geografie van Nederland vrij aardig en weet dus dat dit niet klopt. Ik verneem graag wat het wel moet zijn. Volgens mij zijn enkele "oorden" verwisseld, bijvoorbeeld Heinenoord met Emmeloord, maar dat hoor ik dan wel. Mijn eigenlijke vraag is of dit een "klein gebrek" is. In het wetsvoorstel staat namelijk dat men zich niets zal aantrekken van een zogenaamd klein gebrek en dat men dus gewoon doorgaat. Ik vraag mij dus af of dit project, ondanks de foute omschrijving, gewoon door kan gaan.

In de Crisis- en herstelwet wordt geregeld dat het is toegestaan bij een luchthavenbesluit om van oudere gegevens uit te gaan die betrekking hebben op de eisen ten aanzien van de luchtkwaliteit. Een en ander wordt echter gekoppeld aan de Wet milieubeheer. Daarin staat dat er voor het luchthavenbesluit geen luchtkwaliteitseisen behoeven te gelden. Waartoe dient dit artikel dan?

Ik stel een vraag aan de minister van Justitie over de EU-bestendigheid. Veel mensen vrezen dat deze wetgeving niet EU-bestendig is. Dan bouwen wij na 50 jaar eindelijk de A4 Midden-Delfland en dan is er toch weer een slim figuur die een weg weet te bewandelen, die in Luxemburg uitkomt en ervoor zorgt dat het project jaren vertraging oploopt. Dat lijkt ons ongewenst. Projecten zijn te vergelijken met treinen. Het is heel lastig om een trein in een korte tijd van het ene spoor naar het andere te brengen. Voor projecten geldt iets vergelijkbaars. Als het zojuist door mij geschetste probleem zich voordoet, vraag ik mij af of de regering in dit wetsvoorstel met vele artikelen, een veiligheidsklepje heeft voorzien dat het mogelijk maakt om dit probleem alsnog tegen te gaan.

Het viel ons op dat heel veel Europese regels -- ik denk aan de m.e.r.-procedure -- met deze wet zullen worden ontkopt. Daarmee bedoel ik te zeggen dat de koppen die er nationaal op gezet zijn, eraf worden gehaald. Dat geldt echter niet in

alle gevallen. Ik noem de Westerschelde als voorbeeld. Zojuist heb ik de Hertogin Hedwigepolder genoemd. Voor beide geldt dat er slechts twee zaken van belang zijn, namelijk veilige waterkering -- ik bedoel te zeggen dat het water niet over de dijken mag stromen -- en een goede, veilige vaarroute die ook geschikt is voor wat grotere schepen. Uit het besluit maak ik echter op dat er een hoofdrol is weggelegd voor natuur en milieu. Ik vind dat wel mooi, maar dat is toch oneigenlijk als je zegt dat die twee andere prioriteiten de boventoon moeten voeren? Waarom is dit onderdeel niet ontkopt -- ik doel op de Vogel- en Habitatrichtlijnen -- en waarom gaan wij nu voor die gekke ontpoldering, met alle consequenties van dien?

De **voorzitter**: Voordat ik de heer Vliegenthart het woord geef, wijs ik erop dat ik de leden kort wil houden wat het interrumperen betreft. Zij hebben in de loop van de dag en de avond immers tijd genoeg om te interrumperen. Bescheidenheid siert de mens.
**

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik stel een korte vraag aan de heer Hofstra. Hij spreekt over een veiligheidsklepje in de wet in het kader van de A4 Midden-Delfland. Ik vraag mij af hoe het idee dat burgers rechten moeten hebben en dat zij dienen te worden beschermd tegen de Staat -- dat is toch een liberaal idee -- zich verhoudt met het pleidooi dat de heer Hofstra houdt voor minder inspraakmogelijkheden voor burgers.

De heer **Hofstra** (VVD): Nee, dat ziet de heer Vliegenthart natuurlijk verkeerd. Wij pleiten er niet voor om mensen minder mogelijkheden tot inspraak te geven. Wij vinden inspraak immers bijzonder belangrijk. Het is echter niet nodig om dat 37 keer te doen. Een beetje stroomlijnen die handel! Dat is ook het voorstel. Ik wijs alleen op het feit dat er nieuwe dingen kunnen gebeuren -- er zal namelijk sprake zijn van actie en reactie -- en vraag de regering of zij nog iets in haar gereedschapskist heeft om te voorkomen dat zaken verkeerd gaan. Het is uiteraard wel van belang om te voorkomen dat de elementaire burgerrechten worden aangetast. Dat is overigens één van de randvoorwaarden van dit wetsvoorstel.

Ik kom terug op het punt van de Westerschelde. We hebben ook een grens met Duitsland. De Duitsers hebben de Ems. Die rivier is vergelijkbaar met de Schelde. De Duitsers hebben bij de monding van de Ems een Sperrwerk gebouwd om die prachtige schepen van de firma Meyer Werft in Papenburg -- dat zijn van die hele grote zeekastelen -- naar zee te kunnen brengen. Voor beide landen gelden toch dezelfde EU-regels, of zie ik dat verkeerd? Wij doen dus wat in de wet wordt beschreven en de Duitsers doen het zo. Graag wil ik daarover uitleg. Verder verneem ik graag waarom dit niet ontkopt is. Dat lijkt mij een relevante vraag voor de ministers van Justitie, VROM en LNV.

Ik kom op een ander aandachtspunt, namelijk het relativiteitsvereiste. Wij zijn voorstander van het schrappen van die pro-formabezwaren en het invoeren van het relativiteitsvereiste. Wij hopen dat daarmee een goede zeefwerking ontstaat tussen enerzijds zakelijke belangen -- die zouden alleszins gerespecteerd moeten worden -- en anderzijds de vaak ideologische bezwaren, die soms al van 200 à 300 kilometer afstand worden geuit. Je kunt zeggen dat het politieke proces daarvoor bestemd is. Als de regering en het parlement een bepaald besluit nemen, gaat het toch niet meer aan om die bezwaren toe te laten? Wat ik schetste, wordt met dit wetsvoorstel beoogd. Wij zijn daarvan voorstander, maar wij vragen ons af of een en ander ook gaat gebeuren in de andere relevante wetten. Ik noem de Tracéwet, de Spoedwet wegverbreding en het omgevingsrecht. Graag wil ik daarop een reactie.

Is er iets te zeggen over de jurisprudentie die wordt verwacht? Rechters zijn onafhankelijk. Dat is natuurlijk ook een groot goed. Dit is echter een belangwekkend punt waarvan je hoopt dat het zodanig kan worden geobjectiveerd dat er niet een breed spectrum van uitspraken komt. Wellicht is het ook mogelijk om iets te zeggen over de besparing op de capaciteit van onze rechtspraak. Deze vragen stel ik aan de minister van Justitie.

Ik kom op de milieuprojecten. Uiteraard is het goed om projecten die dienen om de duurzaamheid van onze samenleving te bevorderen, eveneens snel en eenvoudig uit te voeren. Wij begrijpen echter niet dat de windmolenparken in het wetgevingstraject een dermate hoge prioriteit hebben gekregen. Laatst sprak ik met een Amerikaan. Hij zag die molens en vroeg mij waar die op draaien. Ik zei dat die op subsidies draaien. Er zijn klachten over de dure energieproductie in ons land en er zijn ideeën over kernenergie. Deze week las ik in de krant dat in Frankrijk inmiddels 80% van de stroom kernenergie is. Het zou goed zijn om wat dat betreft met dit wetsvoorstel een aantal belemmeringen weg te nemen. Dan zouden wij die discussie dichterbij brengen. Kiezen wij voor windmolens in de Noordoostpolder, of voor een beetje kernenergie?

Ik las dat oplaadpunten voor elektrisch autorijden worden vrijgesteld. Ik moet de regering daar niet op aankijken, want de Tweede Kamer heeft dat in het wetsvoorstel geamendeerd. Ik neem overigens aan dat dit voor alle regelgeving geldt. Verdraagt zich dat met andere, kleinschalige bouwwerken? Ik doel op carports, erkers, dakkapellen enzovoort. Met het oog op de rechtsgelijkheid zou je toch graag willen dat dit daarvoor eveneens geldt? Sommige mensen denken dat de emissie van een elektrische auto nul is. Dat is onzin. Ik roep de regering dan ook op om goed na te denken, alvorens de elektrische auto heilig te verklaren. Ik herinner mij nog de woorden van de staatssecretaris van Financiën. Inmiddels is hij minister van Financiën: bijtelling voor privégebruik van een elektrische auto van de zaak is 0%. Pas op. Denk daarover even na. Graag wil ik een reactie op mijn opmerking over de rechtsgelijkheid.

Een ander interessant onderwerp is de stikstofdepositie. Dat is overigens wel een moeilijk woord. We hebben het fijn stof aan de orde gehad. Dat was toch wel een hardnekkig gevecht, ook wat koppen op EU-regelgeving betreft. Vroeger heb ik geleerd dat een ezel zich maar één keer aan dezelfde steen stoot. Ik vergelijk het kabinet uiteraard niet met een ezel. Ik vraag echter wel of niet een fout wordt gemaakt in de gedachtegang. Kunnen we niet leren van de discussie die we over het fijn stof hebben gevoerd? Wij hebben de lijst met Natura 2000-gebieden gezien. Dat blijken er 162 te zijn in een klein landje als Nederland. Je moet om elk gebied, ongeachte of het groot of klein is, zones trekken van 3, 5 en 10 kilometer. U kunt zich voorstellen dat er op de kaart van Nederland nog drie vrije boeren overblijven. Ik chargeer een beetje. De rest valt onder die zones. Dat is toch niet redelijk? Is er een ander Europees land dat die dichtheid hanteert? Als wij dat zouden kunnen versimpelen -- met deze wet moet dat mogelijk zijn -- hebben we naar mijn idee heel veel winst geboekt.

Hoe gaat het precies met die stikstofdepositie en die normering? We hebben de Programmatische Aanpak Stikstof gezien. In de wandelgangen spreekt men van PAS. Die lijkt op de aanpak waarvoor is gekozen ten aanzien van de luchtkwaliteit. Die aanpak oogt weliswaar mooi, maar gaat die niet eenzijdig ten koste van de landbouw? Het verkeer is er immers en dat rijdt elke dag gewoon op en neer. De industrie is er ook. Die is gewoon elke dag aan het werk. De innovatie komt ook al op veel punten tot zijn recht. Is de agrarische sector niet tamelijk eenzijdig het kind van deze rekening? Zijn de beheerplannen van die Natura 2000-gebieden toereikend? Hoe staat het met de budgetten? Er is een investeringsbudget voor het landelijk gebied. Het lijkt mij goed om te weten of een en ander met deze wet voor elkaar komt. Wij vermoeden dat de Natuurbeschermingswet moet worden aangepast en dat wij ook wat dit betreft moeten ontkoppen. Ik zou het bijzonder op prijs stellen als de minister van LNV -- onlangs las ik dat die letters staan voor Leven, Nuchterheid en Verhalen -- en de minister van VROM hierop willen reageren.

Ik kom op het punt van de onteigening. Dat is het laatste inhoudelijke punt dat ik naar voren breng. Over de onteigening is heel veel gesproken. Iedereen kent nu de ontkoppeling. De bedoeling is dat de onteigening onafhankelijk wordt bekeken van het ruimtelijk plan. Een andere wijziging is dat de voorbereiding en een deel van de uitvoering van de onteigening worden verschoven van decentrale overheden naar de centrale overheid. Wij hebben de brief van de regering van 5 maart jongstleden gelezen. Je kunt zeggen dat er sprake is van een goed resultaat, want die koppeling komt terug. Als ik die brief echter goed lees, schrijft de minister-president daarin dat daartoe in de wet een mogelijkheid is gecreëerd. Het was dus geen verplichting maar een mogelijkheid. Als de toepassing van de wet op dit punt niet gewijzigd zou worden, was die ontkoppeling waarschijnlijk niet vaak aan de orde. Waarom wilde de regering dit dan op deze wijze regelen? De VVD-fractie hecht sterk aan het eigendomsrecht. Het heeft dan ook haar voorkeur dat er pas onteigend kan worden indien het plan met handhaving van die koppeling daadwerkelijk door gaat. Het zou namelijk ontzettend zuur zijn als iemand zijn huis of zijn bedrijf kwijtraakt en hij vervolgens in het politieke circuit verneemt dat de weg toch niet doorgaat of dat de uitbreiding zus of zo evenmin doorgaat.

Wij hebben begrepen dat er, binnen een jaar nadat het nieuwe kabinet is aangetreden, een herziening komt. Dit is op zichzelf een wat wonderlijke toezegging. Misschien horen wij daar wat meer over. Ik las iets over een bericht aan de formateur, maar ik heb ook wel eens gehoord dat die goede man een behoorlijke stapel stukken krijgt. De vraag is dan ook waar dat bericht ligt. Ondanks dat ik lid ben van de Senaat, heb ik niet veel verstand van staatsrecht. Toch heb ik de indruk dat er uit staatsrechtelijk oogpunt iets vreemds aan de hand is. Ik heb namelijk altijd geleerd dat de Eerste Kamer niets kan wijzigen. Nu wordt echter wel de toepassing van de wet gewijzigd, zonder dat aan de Tweede Kamer is gevraagd of dat mag. Ik ben er overigens niet voor om dat te vragen. Ik vind het wel goed zo, maar het is naar mijn idee wel een pikant staatsrechtelijk punt. Misschien kan de minister-president daarop een nadere toelichting geven, of de minister van Justitie. Laatstgenoemde kent het staatsrecht immers uit zijn hoofd.

De novelle levert weinig problemen op. Die heeft slechts betrekking op de ingangsdatum. Het is opvallend dat alles in een keer gebeurt. Misschien is dat overigens wel goed, maar het betreft een uitvoerig pakket. Het is niet mijn gewoonte om teksten vooraf beschikbaar te stellen. Dat weten de ministers ook. Zij moeten hun oren dus goed open houden als ik aan het woord ben. Ik wil echter wel antwoorden op mijn vragen. Als ik die antwoorden niet krijg, zal ik de dames en heren daaraan in tweede termijn herinneren.

De voorgenomen monitoring is naar mijn oordeel een interessant punt. Wij hebben behoefte aan een permanente rapportage. Zou het in deze moderne tijd niet aardig zijn om elke dag alle nieuwe projecten op een website te plaatsen? Dan kan iedereen direct zien hoe het gaat. Dat lijkt mij een uitdaging en een en ander wordt zodoende inzichtelijk gemaakt voor de politiek, de burgers en de bedrijven in ons land. Het gaat immers niet alleen om grote projecten, maar ook om kleine projecten in gemeenten.

Vorige week was ik in het buitenland. Soms ben ik twee maanden weg. Ik kom dan terug en constateer dat er niets is veranderd. Dit keer was echter alles veranderd. Bos gaat, Cohen komt en Eurlings gaat ook weg. Dat de heer Eurlings weggaat, vind ik toch wel spijtig. Ik ken de heer Eurlings al een tijdje. We waren collega's in de Tweede Kamer. Ik heb veel respect voor zijn manier van besturen, zijn daadkracht en zijn durf. Hij kon wel een VVD-minister zijn! Hulde dus daarvoor. Als wij deze wet aannemen -- ik hoop dat dit zal gebeuren -- wordt de aanleg van de A4 Midden-Delfland definitief, tenzij de minister van

Verkeer en Waterstaat iets anders zegt. Mocht die aanleg inderdaad definitief zijn, dan stel ik voor om dat gedeelte van de weg de Camiel Eurlingsroute te noemen. Dan kan hij vanuit zijn geliefde Limburg niet alleen over de A2 naar Den Haag, maar ook over de A4. Hij kan zich dan met een ietwat ruime gezinsauto naar Den Haag begeven via zijn eigen weg, al was het maar om een reünie bij te wonen van één van de vele kabinetten-Balkenende.

*N

De heer **Schouw** (D66): Voorzitter. Ik spreek mede namens de OSF.

Wij voeren vandaag in onze beleving een historisch debat. Dat is historisch, omdat de Crisis- en herstelwet een omstreden voorstel is met veel haken en ogen. Dit debat is ook historisch, omdat het kabinet demissionair is en het wetsvoorstel, in weerwil van goede redenen, niet controversieel is verklaard. Het is verder historisch omdat de uitkomst van dit debat, dat twaalf uur zal duren, bij voorbaat lijkt vast te staan. Ook is dit debat historisch te noemen omdat er een wetswijziging voor onteigening wordt beloofd door de demissionaire regering, zonder novelle. Daarbij komt dat de troefkaart "in het landsbelang" hier op tafel ligt.

Deze historie en met name die troefkaart, vormen tegelijkertijd de blokkade voor het doel waartoe deze Kamer is opgericht: het toetsen van de rechtmatigheid en de uitvoerbaarheid van de wet. Op deze wijze zet het spook van politiek opportunisme de nauwgezetheid van een behandeling van een wetsvoorstel in de hoek.

Vanaf de eerste dag is de Crisis- en herstelwet in de markt gezet als Haarlemmerolie voor de crisis. Wie is er niet voor het wegnemen van de economische crisis? Er is dus sprake van een sterk staaltje overheidscommunicatie. Het is wel jammer dat prestige de inhoud overvleugelt. In de kern is dit immers geen crisiswet en al helemaal geen herstelwet. Het is niets meer of minder dan een versnellings- en decreetwet. Het alternatief, het benutten van het bestaande instrumentarium, is door de regering helaas nog niet serieus overwogen. Ik kan dat niet begrijpen vanuit een inhoudelijk perspectief. Ik kan daarvoor wel begrip opbrengen vanuit een politiek, opportunistisch perspectief.

De fracties van D66 en de OSF hebben kritiek op dit voorstel. Dat geldt overigens voor nagenoeg de voltallige Eerste Kamer. Ik vat die kritiek samen in drie punten.

Het eerste punt is de paradox van de onteigening. Het tweede punt is open en gesloten wetgeving en het derde punt is het indammen van verworven rechten in onze rechtsstaat. Kortom, het betreft een moeras aan bezwaren. Kortheidshalve, of misschien wel ten overvloede, verwijs ik naar de opmerkingen van de Raad van State, die voor ons nog steeds recht overeind staan.

Ik begin met het goede nieuws. Het basisidee van versnellen en het verminderen van de bureaucratie wordt ook door onze fracties sympathiek gevonden. Ik doel onder andere op het voorkomen dat de bouw van wegen, woningen en windmolens vertraging oploopt. De demissionair premier staat wat dat betreft dus niet alleen. Wij staan met z'n drietjes warmpjes om hem heen.

Onze fracties twijfelen wel sterk aan het instrument waarvoor de premier heeft gekozen. De kernvraag is of deze wet ons land de zegeningen van versnelling zal brengen, of dat die ons juist groot ongemak brengt. Wat is het netto effect? Versnellen is prima, maar dat moet wel gebeuren aan de hand van een juridisch juweel en dus niet met een juridisch monster. Van het laatste heb je immers meer last dan gemak.

Ik kom op de drie kritiekpunten die het zwaarst wegen. Allereerst ga ik in op de paradox van onteigening. Het onteigeningsartikel lijkt doorslaggevend voor fracties van deze Kamer om voor de wet te stemmen. Daarom begin ik daarmee. Ik begin daar ook mee, omdat de gehele discussie over het artikel over de onteigening symbolisch is voor de slechte juridische kwaliteit van dit wetsvoorstel. De paradox van de onteigening gaat wat mijn fracties betreft verder dan slechts de toezegging dat er geen sprake zal zijn van ontkoppeling. Het gaat om subsidiariteit: decentraal wat kan en centraal wat moet. Het gaat om de hardheid van de ontkoppeling en om de juridische afdwingbaarheid van een wetswijziging zonder novelle.

Het decentraal niveau is het enige aangewezen niveau om bezwaren te behandelen. Als ik het goed begrijp, is de belangrijkste wijziging dat gemeenten niet meer verplicht zullen zijn om bij de voorbereiding van onteigeningsbesluiten afdeling 3:4 van de Awb toe te passen over het indienen van zienswijzen. De raad neemt een besluit zonder zienswijzen van derden en stuurt zijn besluit door naar de Kroon. De Kroon neemt in de nieuwe situatie de behandeling van de zienswijzen over. Dat is gek, want dat impliceert meer werk en uitholling van de lokale democratie. Het is ook merkwaardig dat er geen harde doorlooptijd is voorgeschreven voor de Kroon. Waar zit dan in hemelsnaam de versnelling in? Wat is dan de toegevoegde waarde? Ik stel vast dat met de toezegging in de historische brief van de demissionair premier van 4 maart 2010 geen wijzigingen worden aangebracht in deze gang van zaken. Kan de premier deze conclusie bevestigen? Tot nu toe konden we geen argument vinden waaruit een overtuigend en valide antwoord is af te leiden dat het rechtvaardigt om te breken met de huidige bevoegdheidsverdeling, die is gebaseerd op het beginsel van subsidiariteit.

Het tweede aandachtspunt bij de paradox van de onteigening is de hardheid van de ontkoppeling. De brief van de premier lijkt meerdere toezeggingen te behelzen. Het komt er echter op neer dat ons een toezegging wordt gedaan over de bestaande praktijk. Ik zeg dit ook tegen de heer Hofstra. Ik onderbrak hem niet toen hij zijn geweldige betoog hield, maar ik miste wel een juridische kijk op de inhoud en de betekenis van deze wet. Ook miste ik een blik op de betekenis van de brief van de demissionair premier op het punt van de onteigening. Ik hoop dat andere

fracties daar wel op ingaan, want wat dat betreft kun je niet om kritiek heen. Een Koninklijk Besluit wordt niet geslagen voordat een bestemmingsplan is vastgesteld. Dat is dan ook een zinledige toezegging.

De tweede toezegging van de premier over een voorwaardelijk vonnis tot onteigening is non-existent en daarmee juridisch niet houdbaar. Hoe denkt de premier een voorwaardelijk vonnis te vorderen? Ons voorstel is simpelweg het schrappen van het gehele artikel 3.9, conform de eerdere wens van deze Kamer. Vanuit het oogpunt van kwaliteit van wetgeving is dat de enige juiste weg. Binnen afzienbare tijd verwachten we een herziene onteigeningswet. Over tempo en versnelling gesproken: waarom is de regering -- zij zit er toch al een tijdje -- er nog niet in geslaagd om de Onteigeningswet, die al jaren op de plank ligt, aan het parlement te presenteren? Ik hoop dat de regering op dat punt de hand in eigen boezem durft te steken.

Het is en blijft de paradox van de onteigening: de schijnbare tegenstelling dat met de onteigening het wetsvoorstel vergemakkelijkt wordt, maar dat de praktijk het tegendeel zal uitwijzen.

Het tweede kritiekpunt van onze fracties is de open en gesloten wetgeving. Dit punt valt uiteen in drie onderdelen: Elverding, het instrument van de AMvB en de maatschappelijk omstreden projecten.

Ik ga eerst in op de commissie-Elverding. Evenals de Raad van State en de commissie-Elverding, zijn onze fracties van mening dat het slimmer is om tijdwinst te halen uit een gestroomlijnde voorbereiding en concentratie van besluitvorming. De motie-Samsom c.s. -- die is door de Tweede Kamer warm onthaald -- vraagt hier ook om: kom met aanvullende wetgeving en verwerk de adviezen van de commissie-Elverding in alle ruimtelijke wetten. Wat schetst echter onze verbazing? In de memorie van toelichting staat het volgende: "De regering zal waar nodig en wenselijk tot wetgeving overgaan. Dat vergt echter wel een zorgvuldige afweging en onderzoek." Tja, dat betekent naar onze mening niets meer of minder dan een verkruimeling van het advies van de commissie-Elverding in plaats van de gewenste bundeling. Staat de regering nog steeds achter de motie Samsom c.s. en zal zij deze uitvoeren? Kan de regering toezeggen dat zij het rapport van de commissie-Elverding maakt tot een toetsingskader op het terrein van de ruimtelijke ordening met als doel, versnelling en kwaliteit te bewerkstelligen? Kan de regering toezeggen dat zij dit kader gebruikt bij het opstellen van de lijst additionele projecten, die onder de Crisis- en herstelwet zullen vallen?

Ik kom op het instrument van de AMvB. Het is naar ons oordeel onverstandig om een AMvB-procedure te volgen voor uitbreiding van de zogenaamde maatschappelijke "irritatieprojecten" die onder deze wet zullen vallen. Het vergroten van de reikwijdte van een wetsvoorstel bij AMvB is in tegenspraak met ons staatsrecht. Ik wijs ten overvloede op de flagrante tegenstrijdigheid van dit voornemen met de motie-Jurgens c.s. De regering verdedigt zichzelf met de bijzondere omstandigheid, namelijk "de economische crisis" en "het landsbelang". Als je dat paard uit de stal rijdt, kun je alle fouten vergoelijken. De regering stelt in de memorie van antwoord dat categorieën projecten de komende jaren in aanmerking zullen komen voor deze wet. Dat kan toch niet de bedoeling zijn? Dat mag toch geen excuus zijn om een zorgvuldige wettelijke procedure te omzeilen? Als de AMvB-procedure wordt gevolgd, zien wij drie problemen. Het eerste probleem is het omzeilen van de koninklijke weg. Het tweede is het omzeilen van lokale en decentrale inspraak. Het derde probleem dat wij zien, is het ontwijken van het parlementair debat over belangrijke projecten. Ik ga er vanuit dat al mijn collega's van deze Kamer nog steeds achter de motie-Jurgens c.s. staan. Kan de regering toezeggen dat zij nieuwe projecten die onder de Crisis- en herstelwet zullen vallen, per afzonderlijk wetsvoorstel expliciet aan beide Kamers der Staten-Generaal voorlegt?

Er is een groot aantal maatschappelijk omstreden projecten. Ik noem bijvoorbeeld de uitbreiding van de A4 en de Buitenring Parkstad in het zuiden. De regering wekt de indruk ook juist projecten die veel reactie bij de mensen oproepen, de irritatieprojecten, met behulp van deze wet door te drukken. De Versnellings- en decreetwet wordt ingezet als politiek instrument om maatschappelijk omstreden projecten eenvoudigweg door te drukken, als instrument om expliciet en weloverwogen de inspraak van burgers, medeoverheden en betrokkenen te omzeilen. Dat kan toch niet de bedoeling zijn in een democratische rechtsstaat als de onze?

Dat het protest van mensen tegen deze projecten wordt gesmoord, is een illusie, een naïeve gedachtegang. Is de regering bereid om die maatschappelijk omstreden projecten van de lijst te halen? Is de regering ook bereid om in het te ontwikkelen toetsingskader op basis van "Elverding" expliciet aandacht te besteden aan het vraagstuk van de maatschappelijk omstreden projecten? In dit verband wil ik bovendien van de regering weten of het juist of onjuist is dat met het aannemen van deze wet projecten als de CO_2-opslag bij Barendrecht, waar thans de Rijkscoördinatieregeling op van toepassing is, die regeling komt te vervallen? Is daarmee ook een rechtsgang van de gemeente Barendrecht geblokkeerd? Ik wil hierop graag klip-en-klaar antwoord. Ziet de regering nog ruimte om met een aantal grotere projecten later te beginnen, zodat er meer aandacht kan worden besteed aan het voortraject met belanghebbenden?

In dit kader verneem ik ook graag van mijn collega van de fractie van de ChristenUnie of het bericht in het NRC Handelsblad van vorige week juist was dat de regering in dit debat moet toezeggen om met ruim vijftien grote projecten later te beginnen en dat aan deze voorwaarde moet worden voldaan om de steun van de fractie van de ChristenUnie te verkrijgen?

Het derde kritiekpunt van mijn fractie betreft het indammen van de verworven rechten in onze rechtsstaat. Ik noem vier punten: het

relativiteitsvereiste, experimenten met het bestuursprocesrecht, de relatie met het Europees recht en de creatief gevonden besluitvormingsvarianten. Het was overigens niet de bedoeling om mijn collega van de fractie van de ChristenUnie naar de interruptiemicrofoon te laten draven om uitleg te geven. Ik dacht dat hij dat rustig in zijn bijdrage zou doen. Toch vind ik het fijn om hem aan de interruptiemicrofoon te zien staan.

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik stel mijn collega van de fractie van D66 graag gerust. Hij citeert wat ik volgens het NRC Handelsblad zou hebben gezegd, maar ik kan hem meedelen dat ik het zo niet heb gezegd en dat dit niet het standpunt van de ChristenUnie is. Hij kan daarover gerust zijn.

De heer **Schouw** (D66): Ik weet niet of ik er nu geruster over ben. Juist als een kwaliteitskrant als het NRC Handelsblad zo'n markant punt opneemt, hoop ik namelijk dat dit niet uit het ongerijmde komt, maar uit de mond van de heer De Boer of uit die van een fractiegenoot. De heer De Boer ontkent dit echter. Dat is jammer.

De **voorzitter**: Ik roep nogmaals op tot terughoudendheid in het plegen van interventies en tot het kort interrumperen. Ik herhaal dat u een eerste en een tweede termijn krijgt. Ik meen dat beide standpunten goed uitgewisseld zijn. Ieder heeft zo zijn eigen kijk op de weergave. Ik sta de heer De Boer nog een heel korte interruptie toe.
**

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Ik houd het heel kort.

Mijnheer Schouw, u ziet maar: vertrouw niet al te veel op de media.

De heer **Schouw** (D66): Ja, maar in het landsbelang mag ik af en toe eens een krant lezen.

In de Crisis- en herstelwet wordt een relativiteitsvereiste ingevoerd. In het kader van de versnelling lijkt dat een mooie oplossing, maar onze fracties lopen ook hierbij aan tegen het probleem van de uitvoerbaarheid. De rechtmatigheid van het relativiteitsvereiste staat in de ogen van onze fracties ter discussie. Het is namelijk niet duidelijk op basis van welke criteria iemand direct of indirect belanghebbende is. Kan de regering hierover helderheid verschaffen? In de memorie van antwoord stelt de regering dat het relativiteitsvereiste de burger slechts beperkt in zijn mogelijkheden om in beroep in wezen oneigenlijke argumenten aan te voeren. De regering zegt het beroep dus te beperken, omdat de burgers toch oneigenlijke argumenten aanvoeren. Dat is een heel bijzonder antwoord, een nogal top-down antwoord. Wat bedoelt de regering nu te zeggen met "in wezen oneigenlijke argumenten"? Zit de regering hiermee niet op de stoel van de rechter? De rechter moet een besluit toetsen aan een inhoudelijk normenkader, maar waar is dat inhoudelijk normenkader? Moet dat nog worden opgesteld? Als de normen niet duidelijk zijn, ligt vertraging natuurlijk op de loer. Moet het haar eigen rechtsgeschiedenis schrijven aan de hand van het gewoonterecht? Op papier doet de regering voorkomen dat de zaak hier betrekkelijk overzichtelijk is: wie heeft er direct en wie heeft er geen direct belang als indiener van een beroep? Voor wie geen direct belang kent, heeft in beroep gaan geen zin meer. Maar, zo vroegen de collega's van de fractie van GroenLinks al, waar ligt dan precies de grens? De regering wijst in reactie daarop op het moeras, het heel grote moeras van de jurisprudentie. De regering stelt zelfs in de memorie van antwoord dat het ondoenlijk is om die samen te vatten. Dan zeg ik: tel uit je winst! Het zou juist een sterk staaltje van overheidscommunicatie zijn als de burgers binnenkort glashelder wisten waar ze moesten aankloppen. Als zelfs deze demissionaire regering geen houvast kan bieden, waar moeten eenvoudige burgers die zekerheid dan wel vandaan halen? Ik wil hierop graag een reactie.

Door het beperken van alternatieven, onderzoek, inspraak, beroepsrecht en kwaliteitsborging, nemen het maatschappelijk draagvlak en de rechtsbescherming eerder af dan toe. Het wetsvoorstel experimenteert dus met het bestuursprocesrecht in ons land. De regering geeft dat ruiterlijk toe. Dat siert haar. In de memorie van antwoord staat: "Van maatregelen op het gebied van bestuursprocesrecht en de bijzondere bepalingen uit hoofdstuk 2 zullen de effecten pas blijken bij invoering van de wet in de praktijk." In antwoord op een vraag van de Partij van de Dieren stelt de regering dat er in dit verband van wetgeving geen wonderen mogen worden verwacht. De conclusie van de fractie van D66 en van de OSF is dat deze versnellingswet één groot experiment is, een speeltuin om iets te proberen. Dit wil ik feitelijk dan ook vaststellen. Kan de regering aangeven waarom zij heeft gekozen voor een zo breed toe te passen experimenteel wetsvoorstel met ongewisse en langetermijngevolgen voor de bestuursrechtspraak in plaats van een ingekaderd en beperkter voorstel?

In het wetsvoorstel is opgenomen dat een rechter binnen zes maanden uitspraak moet doen, maar kan hij dat ook? Waar is de brief van de Raad voor de rechtspraak dat zes maanden reëel is? Ten koste van welke andere zaken gaat dit wettelijk beslag op de capaciteit van de rechters? Ik wil hierop graag een reactie.

De vraag die resteert, is of uit de Europese m.e.r.-richtlijn de verplichting voortvloeit om alternatieven te onderzoeken. Artikel 5 van de m.e.r.-richtlijn is volgens onze fracties vrij duidelijk: er moeten een schets komen van alternatieven van de voorkeursvariant én een motivering van die voorkeursvariant, waarin de milieueffecten zijn meegewogen. In de Crisis en herstelwet staat in artikel 1.11 dat een milieueffectrapportage geen alternatievenonderzoek hoeft in te houden en dat noch een advies van de Commissie m.e.r. hoeft te worden gevraagd. Deze twee artikelen staan met elkaar op gespannen voet. Er is tijdens hoorzittingen en in het overleg met de regering al veelvuldig gesproken over deze

strijdigheid met Europese wetgeving. Ik constateer echter dat de halsstarrigheid van de regering op dit punt op twee manieren slecht uitpakt. Ten eerste doet zij dat juridisch, aangezien het boven alle twijfel is verheven dat deze kwestie aanhangig wordt gemaakt bij het Europese Hof van Justitie. Daarmee gaat meer tijd gemoeid dan de duur van dit hele wetsvoorstel. Ten tweede wordt er een rem gezet op studies naar milieuvriendelijke en duurzame alternatieven. Waar op Europees niveau is gekozen voor een "active attitude and creative mind", kiest de regering voor rechtlijnigheid. Er is geen balans tussen economie en duurzaamheid. Intelligente en juist ook innovatieve combinaties, dus "people, planet, profit", delven het onderspit. Ik wil hierop graag een reactie.

Als laatste noem ik de nieuwe creatieve besluitvormingsvarianten die worden geïntroduceerd. De vraag in hoeverre hiermee de bureaucratie wordt verminderd en de kloof tussen burger en bestuur wordt gedicht, laat ik maar buiten beschouwing. Een nieuw besluitvormingsmodel voor woningbouw is het besluit neer te leggen bij één orgaan, uitmondend in een projectbesluit. De regering zegt hierover in de memorie van antwoord dat het materiële toetsingskader voor de belangenafweging door dit wetsvoorstel geen wijziging ondergaat. Als er dus materieel niets zal veranderen, waarom dan wel een nieuwe besluitvormingsvariant introduceren? Wij vrezen uitholling en het naar willekeur hanteren van de figuur projectbesluit, ook in relatie tot de bestemmingsplannen. Deze twee figuren staan naast elkaar. Hoe verhouden die zich hiërarchisch tot elkaar? Ik wil hierop graag een reactie.

De derde figuur is de tijdelijke introductie van het projectuitvoeringsbesluit. Wat is dat? Dat is, zo lezen we in de memorie van antwoord, een projectbesluit-plus. Die plus houdt niet alleen in dat planologisch alles dik in orde is, maar ook dat met de uitvoering kan worden gestart. Vergunningen voor bouw, kap en dergelijke worden dus in één klap verleend. Onze fracties hebben grote twijfel bij deze figuur. In een verdicht stedelijk Nederland worden allerhande mogelijkheden voor bezwaar of het inbrengen van zienswijzen op één hoop gegooid. Wij hebben niet het idee dat dit bijdraagt aan een transparant bestuur.

Zoals ik eerder zei, is dit een historisch debat waarvan de uitkomst misschien bij voorbaat vaststaat. Dan hoop ik maar dat wij met elkaar een fijne dag hebben gehad. Om de vergadertijd echter niet onnodig te belasten, wat de heilige wens is van de voorzitter, en om snel duidelijkheid te creëren, dien ik alvast de volgende drie moties in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Schouw, Vliegenthart, Meindertsma, Koffeman, Haubrich-Gooskens, Reuten en Laurier wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende het belang van het advies van de commissie-Elverding;

overwegende de unanieme steun voor dit advies bij zowel parlement als regering;

overwegende dat ten behoeve van versnelling van projecten door verbetering in de voorbereiding en besluitvormingsfases een toetsingskader van toegevoegde waarde is;

verzoekt de regering, het rapport van de commissie-Elverding om te zetten in een daartoe hanteerbaar toetsingskader,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter I (32127).
**

*M

De **voorzitter**: Door de leden Schouw, Meindertsma, Vliegenthart, Laurier, Haubrich-Gooskens en Reuten wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat voor de uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van onteigeningswetgeving de bestaande Onteigeningswet moet worden herzien;

overwegende dat de in artikel 3.9 opgenomen bepalingen van de Crisis- en herstelwet onwenselijk zijn;

overwegende dat in de brief van de demissionair minister-president van 4 maart jongstleden een versnelde herziening van de Onteigeningswet in het vooruitzicht is gesteld;

verzoekt de regering, artikel 3.9 van de Crisis- en herstelwet niet in werking te doen treden en ten spoedigste te komen met een herziene Onteigeningswet,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter J (32127).
**

*M

De **voorzitter**: Door de leden Schouw, Meindertsma, Koffeman, Vliegenthart, Laurier, Haubrich-Gooskens en Reuten wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat er geen duidelijke criteria in de Crisis- en herstelwet zijn opgenomen voor het aanwijzen van projecten die hieronder thans en in de toekomst vallen;

overwegende dat het daarom onwenselijk is om nieuwe projecten door middel van algemene maatregelen van bestuur onder de Crisis- en herstelwet te brengen;

verzoekt de regering, nieuwe projecten bij afzonderlijk wetsvoorstel aan beide Kamers voor te leggen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter K (32127).
**

*N

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Voorzitter. Het heeft enige tijd geduurd, maar nu is het echt zover: we gaan vandaag in de Eerste Kamer de Crisis- en herstelwet behandelen! Reeds bij de algemene politieke beschouwingen heeft de fractie van het CDA vanwege de urgentie van dit onderwerp steun toegezegd aan een snelle maar zorgvuldige behandeling van dit wetsvoorstel. Na een uitgebreide schriftelijke voorbereiding en een expertmeeting kunnen wij ons vandaag over het voorstel buigen. In het kader van de schriftelijke voorbereiding van dit wetsvoorstel en de novelle, beide voorstellen, zegt de CDA-fractie de regering dank voor haar tomeloze inzet om de antwoorden op de vele vragen en opmerkingen tijdig aan te leveren aan de senaat. Het debat is hiermee meer dan voldoende voorbereid.

Het is misschien goed om nog even iets te zeggen over de context waarbinnen we vandaag dit wetsvoorstel behandelen. Sinds oktober 2008 leven wij in een wereldwijde economische en financiële crisis die zijn weerga niet kent. Met een open economie als de onze zijn wij een kwetsbaar land geworden. Ook in ons land zijn de gevolgen heftig. Een aantal jaar geleden nog ondenkbaar, maar nu realiteit: banken gaan gewoon failliet, de werkloosheid loopt stevig op en bedrijven hebben steeds meer moeite met investeren en het verkrijgen van kredieten. Wouter Bos zei zeer recent in een televisieprogramma: "De bouwmarkt staat op instorten." De regering heeft flink ingegrepen om de desastreuze gevolgen van deze crisis bij te sturen. Voor miljarden is er in de banksector gepompt. Hier komt nog bij dat in ons land door lange procedures, besluiten slechts met vaak enorme vertraging kunnen worden genomen. Over dit onderdeel van het bestrijden van de crisis spreken wij vandaag met elkaar. De regering heeft met de indiening van dit wetsvoorstel een zonder meer boeiende, maar ook gewaagde poging gedaan om de stroperige besluitvorming in ons land te bestrijden. De Crisis- en herstelwet moet voor vier jaar het kader gaan vormen waarbinnen we met elkaar gaan bezien of en hoe versnelling mogelijk is, zonder dat fundamentele rechten van burgers worden aangetast.

De leden van de CDA-fractie kunnen ten volle de ambities van dit kabinet ondersteunen. Zij waarderen in het bijzonder het feit dat de regering een gedurfde en deels experimentele poging doet om de besluitvorming in ons land over grote projecten te versnellen. Niet alleen dwingt de economische crisis hiertoe, maar, naar de opvatting van de CDA-fractie, zijn de geesten rijp voor een herziening van met name het bestuursprocesrecht. De opgave is, een nieuwe balans te zoeken en die te vinden in de belangen van overheid, individuele burgers en organisaties. Dit wetsvoorstel verdient dus de waardering van mijn fractie.

Het middel dat wordt voorgesteld, is versnelling van besluitvorming en vermindering van juridische risico's binnen de Europese en internationale wet- en regelgeving. Gestreefd wordt naar snellere procedures en dus naar adequate besluitvorming op rijks- en decentraal niveau. Dat laatste zeg ik er nadrukkelijk bij. De regering formuleert als speerpunten: extra impulsen voor woningbouw, wegen en bruggen en grote bouwprojecten. Daarnaast wordt gestreefd naar het bevorderen van duurzaamheid, energie en innovatie.

De regering kiest ervoor om een aantal projecten onder de werkingssfeer van deze wet te brengen. De gedachte hierachter is dat vooral in de woningbouw en aanleg van infrastructuur versnelling van besluitvorming zal leiden tot snellere uitvoering van projecten, waarmee onze nog steeds kwakkelende economie goed geholpen is.

Een groot aantal onderwerpen hebben wij in de schriftelijke voorbereiding al behandeld. Ik laat vandaag nog een aantal zaken de revue passeren. Zoals wij vorige week tijdens het debat over de invoeringswet Wabo constateerden, is het wat onrustig op het gebied van wetgeving in met name het ruimtelijk domein. Ook op het terrein van het bestuursrecht zal het niet snel rustig worden. Ik verwijs naar de nieuwe wet RO, de Wabo, de aanpassing van de milieueffectrapportage en niet te vergeten de NSL-aanpak. In het laatste geval wordt veelal programmatisch gewerkt, veel programmatischer dan wij tot nu toe gewend zijn. Dit heeft zeker aantrekkelijke kanten. Ik kom daarop terug. Verder vroegen de bestuurlijke boete bij te laat beslissen en de bestuurlijke lus in de Algemene wet bestuursrecht onze aandacht. Daarnaast is recent onderzoek gedaan naar snellere besluitvorming in ons land. De al vaak genoemde commissie-Elverding heeft hierover verstandige voorstellen gedaan, die breed worden gedragen in het openbaar bestuur. Mijn fractie ziet in al deze wetsvoorstellen en de rapportage van de commissie-Elverding een trend om niet alleen te komen tot versnelling van besluitvorming, maar ook tot een integralere afweging van belangen. In die zin zouden wij in ons land terug moeten naar de structuur van de Wet Ruimtelijke Ordening van 1975: een integrale afweging van alle sectorale belangen die uiteindelijk resulteert in één uitvoeringsbesluit. Dat is temeer interessant met

het oog op de rede die de minister-president op 18 februari jongstleden voor de VNG heeft gehouden. Daarin voerde hij een pleidooi voor het werken aan één omgevingswet. Ook in de NSL-aanpak, waarover wij in deze Kamer uitvoerig gesproken hebben, zie ik een poging om op een iets hoger niveau tot een integrale afweging te komen. Dat kan betekenen dat je op een onderdeel tijdelijk tekort schiet, maar dat je op termijn in het geheel wel voldoende optimale milieuresultaten boekt. In het rapport van de VROM-Raad betreffende de dynamiek in gebiedsgericht milieubeleid lees ik een soortgelijke interessante lijn. Ik citeer: "De afgelopen jaren liepen de frustraties over milieunormen bij bestuurders en ontwikkelaars soms hoog op: geplande ontwikkelingen vielen stil. Het gevolg daarvan was een steeds luidere roep om normen te verruimen. Dat is vaak niet mogelijk, omdat die normen door Europa zijn vastgesteld. De raad acht het loslaten van normen overigens ook ongewenst, omdat daarmee de milieukwaliteit achteruitgaat. De raad biedt een nieuw perspectief om op korte termijn uit deze impasse te komen. Bestuurders krijgen meer mogelijkheden voor het herschikken van de milieuruimte, opdat ze nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen beter kunnen faciliteren."

Tijdens de persconferentie zei toenmalig minister Cramer dat ze de aanbevelingen voortvarend zou oppakken. Ze heeft daarom op basis van eerder overleg met de raad in de Crisis- en herstelwet ruimte gecreëerd om te experimenteren met de ideeën van de VROM-Raad. Dankzij deze programmatische aanpak in combinatie met ontwikkelingsplannen als instrument, is het naar onze mening mogelijk om niet alleen effectiever afwegingen te maken maar ook om in een breder kader afwegingen te maken bij de herschikking van de openbare ruimte. Hiermee is onlosmakelijk verbonden dat dan tegelijkertijd sanering van het milieu kan plaatsvinden. Wat is de opvatting van de regering over deze lijn? Wil zij een reactie geven op mijn stelling dat een terugkeer naar de benadering van de Wet RO van 1975 een interessante exercitie zou kunnen zijn? Zo ja, kan dit een opmaat worden voor één omgevingswet, zoals de minister-president recent heeft gesuggereerd?

Zoals gezegd, heeft de commissie-Elverding gedegen en goed werk verricht. Ik ga daar nu niet verder op in, maar de vraag is in welke mate het gedachtegoed van de commissie-Elverding in dit wetsvoorstel is verwerkt. Allereerst wijs ik erop dat mijn fractie de ideeën van die commissie ten volle ondersteunt. Op welke wijze kan het Rijk, gelet op zijn eigen verantwoordelijkheid, brede participatie en inspraak bij de projecten uit bijlage II borgen? Deze vraag heeft mijn fractie ook over projecten van decentraal niveau. Kan de regering dit als voorwaarde verbinden aan medewerking van rijkszijde bij de realisering van deze projecten? Zie ik het goed, dan is de aanpak van de commissie-Elverding vooral gericht op complexe projecten, met name op het gebied van de infrastructuur. Ik heb van de regering begrepen dat zij bezig is, het gedachtegoed te verwerken in bestaande wetgeving en aanstaande wetsvoorstellen. De aanstaande wijziging van de Tracéwet zou daarvan een goed voorbeeld zijn. Dat is een prima aanpak. Naar onze opvatting is echter ook denkbaar dat het gedachtegoed van de commissie-Elverding zijn doorwerking kan vinden in het gehele omgevingsrecht. Deelt de regering onze opvatting en hoe gaat zij dat uitwerken in de opmaat naar een nieuwe omgevingswet?

Wij vragen ons met andere fracties af in welke mate "Elverding" verwerkt is in dit wetsvoorstel. Indien wij de lijst in bijlage II zien, rijst in relatie tot een aantal projecten de vraag of en in welke mate dit het geval is. Concreet bedoelen wij het volgende: is er bij de verdere procedure van de projecten op basis van dit wetsvoorstel in voorzien dat met name gemeente- en provinciebesturen zich houden aan de Elverding-aanpak? Anders gezegd: kan de regering toezeggen dat zij erop zal toezien dat brede participatie en inspraak zijn gewaarborgd? Breed beginnen aan de start is immers het halve werk bij de finale besluitvorming. Ik wil hierop graag een reactie van de minister.

Zoals ik in mijn inleiding zei, heeft het wetsvoorstel deels een experimenteel karakter. Het is boeiend om te zien of en op welke wijze wij versnelling kunnen bereiken in langdurige procedures en rechtszaken. Interessant is nu dat ook een vooraanstaand jurist als Michiel Scheltema in de Staatscourant van 10 maart jongstleden een pleidooi hield voor de Crisis- en herstelwet met het oog op interessante experimenten. Daarvan leert men immers het meest. De vraag is hoe de invoering van het relativiteitsvereiste, het niet meer pro forma mogen indienen van een bezwaarschrift, het schrappen van het beroepsrecht, van decentrale overheden en het passeren van gebreken gaan functioneren. Naar de mening van onze fractie zijn dit in ieder geval buitengewoon interessante voorstellen. Op basis van dit wetsvoorstel kan namelijk in de komende vier jaar worden bezien of -- dit is een tijdelijk onderdeel van het pakket van het wetsvoorstel -- de onderdelen inderdaad effect sorteren in het bestuursprocesrecht. Het lijkt mij zinvol om in deze discussie erop te wijzen dat de door mij genoemde vier bestuursrechtelijke instrumenten niet nieuw zijn in ons bestuursrecht. Prediker zei het al: er is niets nieuws onder de zon. Al vele jaren wordt in de bestuursrechtelijke dogmatiek nagedacht over deze aspecten. Een belangrijk onderdeel van dit wetsvoorstel, het relativiteitsvereiste, kent al een lange geschiedenis, aanvankelijk van de Hoge Raad en later ook van bestuursrechters. Zo kun je een en ander al lezen in het befaamde Algemeen Deel Nederlands Bestuursrecht, bewerkt door A.M. Donner, vijfde druk uit 1987, waarin de zogenaamde Schutznormtheorie uit de doeken wordt gedaan. Met name naar aanleiding van de uitspraken van de Hoge Raad vanaf het inmiddels beroemde arrest Lindenbaum-Cohen in 1919, waarmee vele generaties juristen opgevoed zijn, via Strooppot, 1928, en Ostermann I en II, ook uit de jaren twintig van de vorige eeuw, is er een behoorlijke ontwikkeling in de jurisprudentie geweest. Toen

werd al indringend de vraag gesteld of het beoogde geschonden voorschrift wel de belangen als die van de benadeelde beoogde te beschermen. Alleen dan was er sprake van een onrechtmatige overheidstaak. Ik wil graag een reactie van de regering op dit onderdeel.

De heer **Schouw** (D66): De heer Janse de Jonge heeft zijn literatuur goed bestudeerd. Dat is fijn. Kan hij hier ook even uitleggen wanneer iemand een directe of een indirecte belanghebbende is en wat daartussen het verschil is?

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Dat hangt geheel van de casus af. De rechter beoordeelt per geval of iemand in die zaak een belang heeft. Het bekendste voorbeeld is dat van iemand die in Groningen woont en bezwaar maakt tegen de tunnelbak van de A2. Hij heeft in dit regime geen direct belang meer. Degene zelf moet aantonen dat hij rechtstreeks in zijn belangen wordt geraakt.

De heer **Schouw** (D66): Mijn punt is dat voor burgers onduidelijk is waar de scheidslijn ligt. Van de heer Janse de Jonge hoor ik graag of hij het daarover met mij eens is dat het juist wel heel duidelijk is. Als het heel duidelijk is, zou hij daarvoor volgens mij ook criteria moeten hebben.

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Het voorstel van het kabinet is heel duidelijk. Het is ook niet nieuw, zoals ik al zei. Over het relativiteitsvereiste wordt in dit land namelijk al sinds twintig tot dertig jaar goed nagedacht. Nu wordt het experimenteel in deze wet gehanteerd om na te gaan of wij nauwkeuriger kunnen afwegen wat precies de directe belangen van betrokkenen zijn. Zoals de heer Schouw net al in zijn speech zei, moeten we in de praktijk zien hoe zich dat ontwikkelt. Dat hangt af van de jurisprudentie. Mij gaat het er alleen om dat de wet daarin helder is. De Crisis- en herstelwet is wat dat betreft heel helder.

Om met de deur in huis te vallen: ten aanzien van de Onteigeningswet, heeft mijn fractie net als veel andere fracties in dit huis overwegende bezwaren tegen het voorstel, zoals opgenomen in artikel 3.9. Ten aanzien van het voorlopige verslag ben ik ook namens de fracties van de PvdA, de SP, GroenLinks, de ChristenUnie, OSF, D66 en de SGP uitvoerig ingegaan op onze bezwaren. Onze kritiek raakt een tweetal punten. Het eerste, meest principiële, is dat de onteigeningsprocedure wordt ontkoppeld van de besluitvorming over het ruimtelijke traject. Het tweede kritiekpunt betreft de andere wijze van besluitvorming. In de memorie van antwoord en ook de nadere memorie van antwoord, is de regering niet ingegaan op onze kritiek, maar we waren aangenaam verrast door de brief van 4 maart jongstleden waarin de regering stelt, onze kritiek te begrijpen en daar ook iets mee te willen doen. Ik dank haar voor deze reactie. Over de inhoud van de brief heeft mijn fractie toch nog een aantal vragen.

De regering heeft het zich lastig gemaakt door noch in het wetsvoorstel, noch in de novelle een gefaseerde invoering van deze wet mogelijk te maken. Die optie is dus helaas niet opgenomen. Dat verkleint de mogelijkheden tot een oplossing, maar dat is niet onoverkomelijk. Daarmee zal alleen wat meer tijd mee gemoeid zijn. De regering stelt in haar brief van 4 maart jongstleden dat zij aan ons belangrijkste bezwaar tegemoet wil komen door een procedure voor te stellen waarin in feite geen ontkoppeling plaatsvindt tussen de onteigeningsprocedure en de planologische procedures. Het gaat immers om een "bevoegdheid" van de regering op basis van deze wet. Concreet gebeurt dat door "voorwaarden" te verbinden aan het ontwerp-Koninklijk Besluit. Mijn fractie kan instemmen met het voorstel, hoewel de procedureafspraak niet fraai afsteekt tegen de tekst van de wet, zoals die na aanneming zal gaan luiden. Het is overigens wel een goede zaak dat de Raad van State over zo'n ontwerp-Koninklijk Besluit advies uitbrengt. Dat betekent dat er een zekere waarborg wordt ingebouwd, alvorens het besluit door de Kroon wordt genomen. Kan de regering nader toelichten hoe het nu precies zit? Is het juist dat het Koninklijk Besluit niet geslagen mag worden dan nadat het bestemmingsplan is vastgesteld? En is er vervolgens bij het dagvaarden sprake van een vastgesteld bestemmingsplan? Ik vraag dit met het oog op de rechtszekerheid en zorgvuldigheid.

De regering noemt in haar brief het verzoek tot een voorwaardelijk vonnis van de civiele rechter, afhankelijk van de status van het betreffende bestemmingsplan. Ik ken het verschijnsel in het Nederlandse recht niet; ik ken alleen een "conditional sentence in civil law" in het Engelse civiele recht. Ja, mijnheer Schouw, ik heb het allemaal uitgezocht! Wat wel mogelijk lijkt, is de suggestie van onteigeningsjurist De Groot die stelt dat de Kroon aan het KB de voorwaarde kan verbinden dat -- dit is een lange zin, voorzitter -- indien er op basis van het KB gedagvaard wordt voordat de onderliggende planologie onherroepelijk is, de dagvaarding tevens zal behelzen de vordering tot veroordeling door de rechtbank van de onteigenende partij tot gestanddoening van het bij dagvaarding te formuleren "aanbod", het vonnis niet te zullen inschrijven dan nadat zowel het vonnis als de onderliggende planologie onherroepelijk zijn geworden. Ik hoor graag van de regering of deze suggestie juist is en of zij daarvoor gevoelig is.

Het tweede punt van kritiek betreft de andere wijze van besluitvorming. Wij zijn ingenomen met de mededeling van de regering in haar brief van 4 maart jongstleden dat zij zich zal inzetten voor een snelle integrale herziening van de Onteigeningswet. Ik wijs erop dat ook de Tweede Kamer heeft aangegeven, kritiek te hebben op dit onderdeel van het wetsvoorstel.

De heer **Schouw** (D66): Ik wil toch even interrumperen, want de heer Janse de Jonge toont zich hier een prachtig jurist. Dat waardeer ik zeer in hem, maar verdient het niet eigenlijk de voorkeur om de wijzigingen die in de brief staan, gewoon keurig netjes en wettelijk afdwingbaar per novelle te regelen? Dat willen juristen toch graag? Dat verdient het staatsrecht toch?

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Mijnheer Schouw, in normale omstandigheden zou ik het met u eens zijn. Wij verkeren echter in een bijzondere situatie. Ik noem ten eerste de economische situatie, ten tweede dat er een Crisis- en herstelwet is, ten derde dat er een demissionair kabinet is en ten vierde dat er ook nog eens een zeer demissionaire Tweede Kamer is die op termijn wordt ontbonden, ik geloof op 17 juni as. Dat maakt de weg naar een novelle lastig en eigenlijk niet begaanbaar. Dat dilemma hebben wij allemaal op dit onderdeel. Voor mijn fractie is dat geen begaanbare weg. Wij moeten even afwachten hoe de regering in eerste termijn reageert, maar ik zie dat niet als een optie.

Het tweede geval -- dat is de complexiteit waarop ik al wees -- is dat geen onderdeel van deze wet niet ingevoerd kan worden. Wij kunnen het er niet uitlichten. Dat maakt het inderdaad wat lastig.

De heer **Schouw** (D66): Tot slot stel ik toch even vast dat het de koninklijke weg is om het voorstel dat de demissionaire premier in zijn brief doet, via een wetswijziging te regelen. Dat kan door middel van een novelle. Als je daar druk achter zet, heb je die bij wijze van spreken binnen een week retour.

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Dat lijkt mij een illusie en puur theorie. Mijn fractie kiest daar niet voor. Ik ben zeer ingenomen met het feit dat het kabinet zegt zich maximaal te zullen inzetten voor een integrale herziening van de Onteigeningswet. Ik wacht graag de reactie van de regering af.

Een punt van zorg van mijn fractie betreft de uitvoering van deze wet. In het voorlopige verslag hebben wij al suggesties gedaan om met name gemeenten en provincies goed voor te lichten over de werking en reikwijdte van deze wet. Het is namelijk best een complexe, lastige wet, ongetwijfeld ook wat de uitvoering betreft. Ik stel vast dat wederom in zeer korte tijd een nieuwe wet met toch wel zeer specifieke eisen en bevoegdheden wordt uitgestort over de hoofden van de decentrale bestuurders. En laten dat over een aantal weken ook nog eens veel nieuwe wethouders zijn. Ik denk dat de regering er verstandig aan doet om met de ingangsdatum van deze wet de nodige assistentie te verlenen aan de bevoegde instanties die onder het regime van de Crisis- en herstelwet gaan vallen. Men weet echt niet welke procedure gaat gelden, welke voorschriften van toepassing zijn op welke projecten en binnen welke periode welke besluiten moeten worden genomen. Daarnaast is het van belang om bestuurlijk goed door te pakken, zoals dat tegenwoordig heet. Dat kan met de Crisis en herstelwet, maar dat vergt ook van de decentrale bestuurders een actieve en consistente houding. Collega Hofstra wees daar volgens mij in zijn eerste termijn ook al op. Ik kan mij voorstellen dat de regering, aanhakend op de zeer goede ervaringen met bestuurlijke koppels in Randstad Urgent, waarover ik heel positieve berichten hoor, een dergelijke systematiek met de Crisis- en herstelwet denkbaar acht. Het succes van deze wet staat of valt echter ook met de wijze waarop de rechter zal omgaan met de nieuwe begrippen en procedures. Inhoudelijk kan ik daarop vanwege de scheiding der machten niet verder ingaan. Dat doe ik dus niet. Regering en parlement hebben na aanneming van het wetsvoorstel gesproken en daarmee moet de rechter het doen. Wel relevant is dat de rechterlijke sector zich volledig bewust is van de vraag of een bezwaar- of beroepschrift al dan niet valt onder het regime van deze wet en wat de intentie van de wetgever is als het om Crisis- en herstelwetzaken gaat die met voorgang behandeld moeten worden. Na vragen van onze zijde bleek dat de regering over dit onderdeel nog geen overleg heeft gehad met de Raad voor de rechtspraak. Is de regering bereid, actief te communiceren over de gevolgen van deze wet met de rechterlijke macht en in het bijzonder met de afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State?

Mijn laatste punt betreft de evaluatie. Vanzelfsprekend hoort bij elke wet een evaluatie, dus ook bij deze wet. Omdat deze wet echter deels een experimenteel karakter heeft, is een evaluatie niet alleen zeer zinvol, maar ook nuttig, omdat we graag leren van de ervaringen die worden opgedaan. Dat heeft te maken met de werking van bepaalde voorschriften in de praktijk, met als kernvraag of de procedures echt sneller verlopen en of het sneller en efficiënter werkt. Het heeft ook te maken met de vraag hoe de rechter omgaat met de voorschriften uit deze crisiswet, hoe zij of hij die interpreteert, uitlegt en toepast. Dat wordt een heel boeiende ontwikkeling. Niet in de laatste plaats is de vraag aan de orde of de voorschriften in de Crisis- en herstelwet de toets aan de Europese regelgeving kunnen doorstaan. Een aantal deskundigen heeft immers gewezen op de risico's die deze wet loopt bij de toetsing aan de Europese richtlijnen. Mijn fractie is derhalve niet alleen nieuwsgierig naar het verloop van de uitvoering van deze wet, maar misschien nog wel meer naar de vraag of de wet de doelen bereikt en of de in de voorschriften gekozen instrumenten een bijdrage leveren aan versnelling.

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. De heer Janse de Jonge stelt volgens mij heel relevante vragen. Ik denk dat wij deze vragen als Kamer moeten stellen. Heeft hij zelf al een indruk van het antwoord dat hij zal krijgen op de vragen die hij stelt? Oftewel: denkt hij dat het met deze wet sneller gaat of schat hij dat we vertraging oplopen? Ik neem aan dat hij hierover heeft nagedacht.

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Ik heb er zelfs van wakker gelegen! Mijn fractie heeft er heel goed over nagedacht. Ik verwacht net als heel veel deskundigen, al ben ik ook maar een waarnemer, dat de vier voorstellen die het bestuursprocesrecht zouden moeten versnellen, inderdaad tot versnelling zullen leiden. In welke mate en in welke omvang dat het geval zal zijn, moeten wij in de praktijk nog zien. Daarom hecht ik zo veel belang aan de evaluatie.

Ook de consistentie van de voorschriften en de juridische houdbaarheid zijn zeer relevant. Dat kan een leerzame les opleveren voor de aanpassing van het bestuursprocesrecht in brede zin.

Ten slotte verzoek ik de regering om de werking van deze wet nauwlettend in het oog te houden en om 1 maart 2010 te beschouwen als de nulmeting. Is de regering bereid om aan deze aspecten bijzondere aandacht te besteden, zodat wij over een of twee, maar zeker over vier jaar verantwoorde vervolgstappen kunnen zetten? Ik wacht de reactie van de regering met belangstelling af.

*N

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter. Ik heb voortdurend zitten repeteren voordat ik naar deze katheder kwam, omdat het gebruikelijk is dat ik mede namens de fractie van de ChristenUnie het woord voer. Ik dacht: ik moet me nu niet vergissen. In dit geval voer ik het woord helaas niet mede namens de ChristenUnie-fractie.

Het wetsvoorstel heeft tot doel om de crisis te bestrijden en de economie te stimuleren. Ongetwijfeld kan dat een gunstig effect op de werkgelegenheid hebben. Een ding is nu al duidelijk: het heeft in ieder geval al heel veel werk opgeleverd voor tal van deskundigen. De SGP-fractie steunt van harte ieder voorstel dat de werkgelegenheid stimuleert en dat in samenhang daarmee de duurzaamheid bevordert. De huidige economische problematiek vraagt echter om maatregelen die hout snijden. Nogmaals, met het wetsvoorstel wordt beoogd, de crisis te bestrijden door de economie te stimuleren. Die stimulans is gericht op een versnelde ontwikkeling en verwezenlijking van ruimtelijke en infrastructurele projecten. Die versnelling juichen wij op zichzelf genomen toe. Echter, versnelling en vereenvoudiging mogen niet ten koste gaan van bestuurlijke zorgvuldigheid en adequate rechtsbescherming. Vandaar dat de SGP-fractie bij dit wetsvoorstel het volgende motto wil hanteren: Snelheid mag niet de vijand worden van kwaliteit. Integendeel, de kwaliteit moet door de versnelling worden verbeterd. Voorts moet uiteraard vaststaan dat de beoogde versnelling daadwerkelijk wordt gerealiseerd.

De regering zou moeten kunnen garanderen dat de vereenvoudiging en versnelling in de besluitvormingsfase en de winst in tijd die dat oplevert, weer teniet wordt gedaan door de grotere kans op fouten bij de rechterlijke fase. De SGP-fractie vraagt zich af of de regering dat wel kan garanderen.

Deze algemene opmerkingen spitsen wij nu toe op artikel 3.9 van het wetsvoorstel betreffende wijzigingen in de Onteigeningswet. Zoals uit de schriftelijke voorbereiding moge zijn gebleken, hebben wij zeer ernstige bedenkingen tegen dit onderdeel van het voorstel. Die zijn zowel van principieel-juridische als van zakelijke aard.

Onteigeningsprocedures vragen, zoals bekend, de nodige tijd. Theoretisch zou hier dus tijdwinst te boeken zijn. De vraag is echter ook op dit punt of die winst daadwerkelijk gerealiseerd zal worden. Maar belangrijker nog is de vraag tegen welke prijs deze winst geboekt zou moeten worden.

Twee aspecten zijn daarbij voor ons van bijzonder belang. In de eerste plaats de koppeling van onteigening en planologie. Een sinds jaar en dag algemeen aanvaard uitgangspunt is dat het rechtszekerheidsbelang vergt dat geen eigendom ontnomen kan worden zolang het werk waarvoor onteigend zou moeten worden nog niet onherroepelijk planologisch mogelijk is gemaakt. Het is tot heden toe een uitgemaakte zaak dat het een aantasting betekent van de rechtszekerheid indien een eigenaar zijn eigendom kwijtraakt, zo blijkt dat het bestemmingsplan of het projectbesluit de eindstreep niet haalt. Een dergelijke situatie komt meer dan eens voor. Zulks betekent dat er niet tot dagvaarding in de gerechtelijke onteigeningsprocedure kan worden overgegaan dan nadat de bestuurlijke onteigeningsbesluitvorming is afgerond. Die besluitvorming moet gebaseerd zijn op planologie die al in een vergevorderd stadium van vaststelling verkeert.

Nu hebben wij uiteraard met belangstelling kennisgenomen van de brief van de minister-president van 4 maart jongstleden. Deze brief lijkt aan het zojuist genoemde bezwaar tegemoet te komen. Maar is dat ook zo? Het voorstel en ook de aanhangige novelle voorzien niet in de mogelijkheid van een gedifferentieerde inwerkingtreding. Niettemin verklaart de brief het "denkbaar om de met dit wetsvoorstel te realiseren ontkoppeling in de praktijk niet toe te passen". Daaraan wordt min of meer geruststellend toegevoegd "dat de ontkoppeling een bevoegdheid is en geen verplichting". Dat moet opgevat worden als een argumentatie voor het buiten toepassing laten. Dit leidt tot een aantal vragen.

De eerste vraag is of deze wetgevingsfiguur staatsrechtelijk, grondwettelijk toelaatbaar is. Was een novelle, die zou voorzien in gedifferentieerde inwerkingtreding, hier niet de staatsrechtelijk zuivere weg? Is het mede uit het oogpunt van rechtsbescherming toelaatbaar dat een deel van een wet permanent buiten werking wordt gelaten door middel van uitvoeringsbesluiten? Is dit niet in strijd met het beginsel van de kenbaarheid van wet- en regelgeving voor de burger? Wat zou de Tweede Kamer van deze manoeuvre vinden? En wat kunnen de consequenties zijn indien de bevoegdheid tot ontkoppeling blijft bestaan en een nieuw kabinet op dit punt van mening verandert?

Voorzitter. U begrijpt dat we ervan uitgaan dat er te zijner tijd weer een nieuw kabinet komt. Kortom, wij hebben vragen te over bij de brief van de minister-president. Graag een nadere reactie op deze punten.

Er zijn voorts zakelijke twijfels bij de versnelling die door de ontkoppeling zou worden bereikt. Zo is een vraag of bij de berekende versnelling van de onteigeningsprocedure de duur van de civielrechtelijke fase en van een cassatieberoep wel is betrokken. Is het immers niet zo dat een cassatieberoep tegen het onteigeningsvonnis, zolang het bestemmingsplan nog in rechte wordt aangevochten, ervoor zal zorgen dat dit vonnis circa anderhalf jaar niet tot eigendomsovergang kan leiden? Is dit risico op vertraging ingeboekt? Zo nee, moet dan de

conclusie niet zijn dat de versnelling zeer beperkt zal zijn?

In de tweede plaats is er de centralisering van de onteigeningsbesluitvorming bij bestemmingsplanonteigening door deze de gemeente te ontnemen en bij de Kroon onder te brengen. Moet deze aanpak niet volstrekt in strijd geoordeeld worden met het veelvuldig beleden beginsel "centraal wat moet, decentraal wat kan"?

Het moet verder toch duidelijk zijn dat de Kroon veel meer werk krijgt aan onteigeningsprocedures dan thans het geval is? Ze behoeft nu slechts goed te keuren. Als het voorstel wet wordt, moet er toch van uitgegaan worden dat de Kroon pas na afronding van het minnelijk overleg en van de uniforme openbare voorbereidingsprocedure en na beoordeling van alle mogelijke zienswijzen tegen de onteigening, de voorbereiding van een ontwerp-KB ter hand zal nemen en vervolgens ter inzage zal leggen. De procedure wordt voor de Kroon derhalve naar onze mening veel bewerkelijker, waardoor de formele start van de procedure -- en van de termijn voor besluitvorming -- veel later start. En, opmerkelijk genoeg, voor het in behandeling nemen van een verzoek tot onteigening stelt het wetsvoorstel geen termijn! De memorie van antwoord erkent dit, maar bagatelliseert tegelijkertijd dit voorzienbare risico. De vraag van onze fractie is: waarom gaat de memorie van antwoord hier niet grondig op in?

Vervolgens is een praktische, maar niet onbelangrijke vraag op dit onderdeel van onze bezwaren of de regering waarborgt dat de Kroon over voldoende capaciteit zal beschikken en of ze zo nodig bereid is tot extra inzet. Zo niet, dan voorzien wij eerder vertraging dan versnelling.

Voorzitter, nieuwe wetgeving zal leiden tot nieuwe rechtsvragen. Dat zal zeker het geval zijn bij het open karakter van dit wetsvoorstel. Daar komt nog bij dat er geen gebruik is gemaakt van de Raad voor de rechtspraak voor een wetgevingsadvies. Dit is van belang om zichtbaar te maken wat voor uitvoeringsconsequenties er voor de rechtspraak aan verbonden zijn als dit wetsvoorstel kracht van wet krijgt. Wat is de reden dat er geen gebruik is gemaakt van de Raad voor de rechtspraak? Stel dat er nogal wat zaken met voorrang moeten worden behandeld, dan komen andere zaken natuurlijk weer op de stapel. Hoe wil het kabinet voorkomen dat er dan weer achterstand ontstaat, met alle gevolgen van dien?

Voorzitter. Er is nog een andere kwestie die de SGP-fractie aan de orde wil stellen. Het wetsvoorstel Crisis- en herstelwet is op minstens twee punten in strijd met het Europees recht. Ten eerste voorziet het wetsvoorstel in een ingrijpende verandering van de procedure voor de milieueffectrapportage. Voor 70 projecten geldt dat er geen alternatieven hoeven te worden onderzocht en dat er geen advies behoeft te worden gevraagd van de Commissie voor de milieueffectrapportage. Wij menen dat het afschaffen van alternatievenonderzoek in strijd is met de Europese wetgeving. Kortheidshalve verwijzen wij naar twee Europese richtlijnen ten aanzien van milieueffectrapportage: de m.e.r.-richtlijn, Richtlijn 85/337/EEG, en de richtlijn voor strategische m.e.r.-beoordeling, SMB-richtlijn; Richtlijn 2001/42/EG.

De Crisis- en herstelwet sluit echter bij voorbaat onderzoek van (alle) alternatieven uit. Daarom is het wetsvoorstel met artikel 1.11 in strijd met het Europees recht. Een belangrijk kernpunt voor de behandeling van het wetsvoorstel door de Eerste Kamer is de hierdoor bestaande juridische onzekerheid. In een dergelijke onzekere situatie zal de bestuursrechter zich bij behandeling van een beroepszaak genoodzaakt achten om prejudiciële vragen te stellen aan het Hof te Luxemburg. Dat kost veel tijd en betekent dus forse vertraging in plaats van versnelling. Kan de minister overtuigend weerleggen dat de voorliggende Crisis- en herstelwet op dit punt niet strijdig is met Europese regelgeving?

Voorzitter, er is nog een tweede aspect waardoor de Crisis- en herstelwet naar onze mening strijdig is met Europese regelwetgeving, namelijk ten aanzien van de Habitatrichtlijn. De Tweede Kamer heeft door het aannemen van het amendement op stuk nr. 135 in principe de programmatische aanpak van de stikstofdepositie geregeld. Dit is een belangrijke verbetering ten opzichte van het oorspronkelijke wetsvoorstel. Helaas heeft de Tweede Kamer een belangrijke tegenstrijdigheid in de vorm van het nieuwe artikel 19kd van de Natuurbeschermingswet -- het zogenoemde standstill-artikel -- niet willen repareren. Het daartoe strekkende amendement op stuk nr. 107 is verworpen. Daardoor is het wetsvoorstel intern tegenstrijdig en in strijd met de Habitatrichtlijn, omdat het projecten toestaat zonder dat er is nagegaan of deze projecten het bereiken van de instandhoudingsdoelstelling in gevaar brengen. Dit klemt temeer omdat de huidige stikstofdepositie zo hoog is dat deze op zichzelf reeds leidt tot achteruitgang van de kwaliteit van natuurgebieden. Het toestaan van een project waardoor het aantal dieren toeneemt of de emissie van stikstof toeneemt kan, ook wanneer daardoor de depositie van stikstof gelijk blijft, toch een reductieprogramma doorkruisen en daardoor het bereiken van de in de Habitatrichtlijn voorgeschreven gunstige staat van instandhouding van Natura 2000-gebieden in de weg staan. Wij menen daarom dat artikel 19kd van de Natuurbeschermingswet in strijd is met de Europese regelgeving. Graag een reactie van de regering op deze stelling.

Voorzitter. Voor de fractie van de SGP is er nog een zwaarwegend punt. De regering merkt op dat een latere referentiedatum dan 7 december 2004 zou betekenen dat de beoordeling van gevolgen van projecten voor de natuurwaarden als gevolg van de toename van de stikstofdepositie buiten de beoordeling van de vergunningaanvraag wordt gehouden. Dat zou strijdigheid opleveren met artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn. Zeer veel bedrijven zijn na 7 december 2004 gewijzigd. Ten aanzien van deze bedrijven wordt achteraf gesteld dat een wetvergunningplicht van toepassing was. Dit kon door het overgrote deel van de betreffende bedrijven niet worden voorzien, zeker

niet als zij beschikten over de benodigde bouw- en milieuvergunningen. Er rust daarom een bijzondere verantwoordelijkheid op de overheid om deze bedrijven alsnog een "legale" status te verschaffen. Een mogelijkheid daartoe ligt besloten in het beheerplan. Vastgesteld kan worden dat in de periode 2004-2010 de ammoniakdepositie in ons land aanzienlijk is gedaald. Aangenomen mag worden dat voor de meeste Natura 2000-gebieden geldt dat projecten die zijn uitgevoerd na 2004 per saldo geen toename van de depositie op die Natura 2000-gebieden hebben veroorzaakt. Door een collectieve ontheffing van de vergunningplicht in het beheerplan kan aan deze bedrijven zonder extra voorwaarden en beperkingen alsnog een "legale" status worden gegeven. Kan de minister dit toezeggen? Kan hij ook toezeggen dat, indien individuele bedrijven een dergelijke legale status wordt onthouden en dus -- gedeeltelijk -- moeten worden gesloten dan wel extra kosten moeten maken voor aanpassingen, deze bedrijven schadeloos worden gesteld? Uiteraard kan dat alleen gelden voor bedrijven die in de periode vanaf 2004 de vereiste bouw- en milieuvergunningen hebben gekregen.

Voorzitter. Een laatste punt van aandacht geldt het midden- en kleinbedrijf, opnieuw een zwaarwegend punt voor de fractie van de SGP. Het behoeft geen betoog dat het mkb een van de belangrijkste kurken is waarop onze economie drijft. De cijfers liegen er niet om. Een belangrijk gedeelte van het mkb is werkzaam in de bouwsector. Volgens het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid waren er in 2008 ongeveer 475.000 mensen werkzaam in de bouw, een uitermate belangrijke sector voor de werkgelegenheid, die helaas volgens hetzelfde EIB onder zware druk komt te staan. Het belang van het mkb voor de Nederlandse economie is dan ook evident. Het lijkt er echter op dat het mkb te weinig kan profiteren van de maatregelen die het kabinet nu voorstelt. Wel kan voor de mkb-bedrijven de Crisis- en herstelwet steun bieden, mits er naar de mening van onze fractie een goed flankerend beleid is dat hun de mogelijkheden biedt om ook opdrachten in de wacht te slepen. In het kader van zo'n flankerend beleid zouden de overheden op projecten die onder de Crisis- en herstelwet vallen, een aanbestedingsprotocol moeten toepassen dat voorschriften bevat om te waarborgen dat er een evenwichtige verdeling is tussen grote, middelgrote en kleine projecten en er geen onnodige clustering van werken plaatsvindt, maar juist een verdeling in percelen, zodat de omvang van aan te besteden opdrachten zodanig is dat het mkb zelfstandig aan de aanbesteding kan deelnemen. Kan de minister waarborgen dat het mkb volop en concurrerend kan participeren?

Voorzitter. Om dit te onderbouwen en de minister van dienst te zijn door hem te steunen in mogelijk beleid, dien ik mede namens mijn collega van de PvdA, mevrouw Meindertsma, de volgende motie in. U begrijpt, voorzitter, dat de PvdA en de SGP erg voor de werkgelegenheid zijn.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Van den Berg, Meindertsma, Schouw, Laurier, Vliegenthart en K.G. de Vries wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de Crisis- en herstelwet zich primair richt op de versnelde realisatie van grote bouw- en infrastructuurprojecten;

overwegende dat het midden- en kleinbedrijf in bouw en infrastructuur de helft van de productie en een aanzienlijk deel van de werkgelegenheid representeert, door de recessie onevenredig getroffen is en op grote schaal werknemers moet laten afvloeien of in deeltijd-WW onderbrengen;

voorts overwegende dat de thans vigerende aanbestedingspraktijk het midden- en kleinbedrijf, door verregaande clustering van projecten en disproportionele eisen, steeds meer uitsluit;

verzoekt de regering, te waarborgen dat het midden- en kleinbedrijf volop en concurrerend kan participeren, door genoemde projecten op de maatvoering van deze bedrijven aan te besteden, clustering tot een minimum te beperken en disproportionele eisen te voorkomen, en er bij IPO en VNG op aan te dringen dat provincies en gemeenten in gelijke zin handelen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter L (32127).

Ik wijs erop dat ik één handtekening niet kon ontcijferen, maar ik begrijp inmiddels dat die van de heer De Vries is. Ik zou de heer De Vries willen verzoeken om zijn naam tenminste voor de voorzitter leesbaar te schrijven.
**

De heer **De Vries** (PvdA): Misschien moet u er zelf iets aan doen.

De **voorzitter**: Ik zal de motie laten circuleren zoals zij aan mij gegeven is en ik zal een prijs uitloven voor degene die kan ontwaren welke handtekening van de heer De Vries is. In ieder geval wordt de motie voldoende ondersteund en maakt zij deel uit van de beraadslaging.
**

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter. U twijfelt toch niet aan de echtheid van de handtekeningen, hoop ik?

De **voorzitter**: Ik heb, eerlijk gezegd, niet alle handtekeningen van buiten geleerd. Maar er is voldoende steun en de motie wordt als onderdeel van de beraadslaging beschouwd.
**

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter. De fractie van de SGP heeft een aantal belangrijke punten aan de orde gesteld. Wij zijn zeer geïnteresseerd in de reactie van het kabinet. Daar hebben we ook naar uitgezien. Maar aan het slot van deze inbreng is het volgende nog van belang.

Nederland beleeft een ernstige crisis. In de meeste analyses wordt aangegeven dat deze crisis begon als een financiële crisis, die vervolgens uitliep op een economische crisis. Dat is een logische analyse. Maar er is naar de mening van de SGP-fractie meer aan de hand. De financiële en economische crisis vormen een onderdeel van een dieper probleem. Er ligt een morele crisis aan ten grondslag, die zich onder meer uit in het gedrag van mensen op financieel terrein. Dat is overigens niet nieuw. In de Bijbel -- en dan niet in het Boek Spreuken, dat geciteerd werd door mijn collega van het CDA -- legt de apostel Paulus in zijn brief aan Timoteus dit probleem bloot in 1 Tim. 6:10, waar staat: "Want de geldgierigheid is de wortel van alle kwaad." Naar de mening van de SGP-fractie is dit waar. Als mensen moreel losgeslagen worden van de ankers, dan heeft dat blijkbaar consequenties. Met deze wetgeving proberen we de gevolgen te bestrijden en dat is op zichzelf heel goed, maar laten we niet vergeten, ook de oorzaak aan te pakken.

*N

De heer **Laurier** (GroenLinks): Voorzitter. Vandaag bespreken we een bijzondere wet, de Crisis- en herstelwet. De heer Schouw had het over een historische wet. Het is een wet die zo bijzonder is, dat de fractievoorzitter van het CDA, de heer Werner hier in de senaat, tijdens het debatje over het mogelijk controversiële karakter van deze wet het standpunt in deze Kamer verdedigde dat op dit punt bij uitzondering het landsbelang boven de hoffelijkheid ging. Dat toont het bijzondere karakter van deze wetgeving. Ook van de zijde van het kabinet is op verschillende manieren aangegeven dat het om een belangrijke wet gaat. Zo zagen wij de minister-president publiekelijk zijn teleurstelling uitspreken dat de Eerste Kamer de stemmingen over deze wet materieel twee weken opschoof. Dat leidt natuurlijk toch wel tot de vraag wat voor grote gevolgen dat opschuiven van de stemmingen met twee weken precies heeft. Misschien kan de minister-president dat toelichten. Zelfs de minister van Buitenlandse Zaken, de heer Verhagen, sprak op televisie publiekelijk zijn teleurstelling over die verschuiving uit. Ik breek mij nog steeds het hoofd over de vraag wat deze Crisis- en herstelwet, gemaakt voor de Nederlandse situatie, met onze buitenlandse belangen te maken heeft.

Er is een belangrijke aanleiding voor deze wet. Het kabinet en mijn fractie verschillen daarover absoluut niet van mening. Een crisis die veroorzaakt is door de banken trekt inmiddels duidelijke sporen door de reële economie. Mensen maken zich zorgen over hun baan, over hun toekomst en verliezen daadwerkelijk hun baan. Dat vraagt om maatregelen, maar mijn fractie vraagt zich af of dat deze maatregelen zijn.

Ten eerste moeten we constateren dat deze wet als zodanig geen banen schept. Met een reeks van maatregelen wordt geprobeerd, de uitvoering van een aantal grote projecten te versnellen, zodat niet meer werkgelegenheid gecreëerd wordt, maar vroeger werkgelegenheid gecreëerd wordt. Dat kan een verstandige strategie zijn, maar de vraag in termen van behoefte aan werk blijft daarbij natuurlijk waar en wanneer die vraag naar arbeid op de markt komt. In twee rondes schriftelijke vragen heeft mijn fractie net zoals andere fracties geprobeerd op dat punt duidelijkheid te krijgen. Mijn fractie kan niet anders dan constateren dat het antwoord van het kabinet daar in veel, weliswaar prachtige intenties blijft steken. Daarom vragen we het nog een keer. Als we vandaag deze wet aanvaarden, hoeveel werkgelegenheid scheppen we dan feitelijk in de jaren 2010, 2011, 2012 en 2013? Uiteindelijk is dat een belangrijk toetsingselement van deze wet.

Met deze Crisis- en herstelwet probeert het kabinet een antwoord te formuleren op een conjuncturele crisis. Ik neem aan dat de leden van het kabinet dat met mijn fractie eens zijn. Dan ligt het, zo redeneert mijn fractie, in de lijn der verwachtingen dat er ook tijdelijke maatregelen worden genomen. Nu is het bijzondere aan deze wet dat er ook permanente maatregelen in opgenomen zijn. Ik doel daarbij op de verlenging van de interimwet op de stads- en dorpsvernieuwing, de milieubenadering, de herziening van de Natuurbeschermingswet 1998, een wijziging van de Onteigeningswet, waaronder de ontkoppeling van de ruimtelijke procedure en de onteigening. Om welke reden is precies wordt in een wet waarmee wordt geprobeerd om een conjuncturele crisis te bestrijden, een reeks van permanente maatregelen genomen? Zou het kabinet dat nog eens kunnen toelichten?

Natuurlijk ligt de vraag voor of deze wet werkt. Lost deze wet werkelijk de problemen op voor al die mensen die vrezen voor hun baan of, erger nog, inmiddels hun baan verloren hebben of weten dat ze hem gaan verliezen in de nabije toekomst? Gaat deze wet werkelijk de versnelling van de projecten opleveren die het kabinet in het vooruitzicht stelt? Mij moet van het hart dat ik me kan voorstellen dat het kabinet minder blij was met de hoorzitting die de Eerste Kamer gehouden heeft. Nu hier deskundigen gehoord zijn, blijkt er grote twijfel aan te bestaan dat de wet werkt zoals beoogd. In het beste geval spreken deskundigen elkaar tegen. De mogelijke strijdigheid met Europese regelgeving zal eerder leiden tot extra dan tot minder vertraging. De voorrangsregeling van de onder deze wet vallende projecten bij rechtbanken zal tot verstopping leiden bij andere zaken, waardoor andere, ongetwijfeld ook voor de economie belangrijke projecten vertraging oplopen. De instelling van milieuontwikkelingsgebieden biedt de mogelijkheid om tijdelijk van milieuwetgeving af te wijken -- je moet het maar willen -- wat wel eens kan leiden tot precies het tegenovergestelde effect. De onderzoeker van Alterra, die door deze Kamer is gehoord, wees al op dat feit. Ik zou daar graag een kabinetsreactie op krijgen.

Afgezien van de effectiviteit van deze wet is er natuurlijk nog een andere belangrijke vraag. Die gaat niet zozeer om de effectiviteit, die betwijfeld wordt, maar om de prijs die we als samenleving betalen voor deze wijze van bestrijding van de crisis. Mijn fractie geeft toe dat er een aantal voorstellen in staat die onze economie zullen vergroenen, maar de balans opmakend, overheerst toch vooral de kleur van beton en asfalt. Met deze wet zal Nederland veel grijzer en zwarter worden.

Tijdelijk wordt door in de wet genoemde projecten een streep gezet om advies te vragen over de consequenties voor het milieu. Het onderzoeken van alternatieven in het kader van milieueffecten wordt geschrapt. Tot 2014 kan in bepaalde gebieden afgeweken worden van milieuwetgeving in het kader van innovatieve projecten. Op tal van punten worden de rechten van decentrale overheden beknot -- we zijn toch een decentrale eenheidsstaat -- en wordt het relativiteitsbeginsel ingevoerd, waardoor de mogelijkheden voor burgers om bezwaar te maken of beroep aan te tekenen tegen plannen die de kwaliteit van het bestaan of leefomgeving aantasten, worden ingeperkt. Is dit landsbelang?

Ik kan mij voorstellen dat bij monde van mijn stadsgenoot en de premiers partijgenoot Elco Brinkman, de grote wegenbouwers en projectontwikkelaars enthousiast zijn en deze Kamer manen om zich te voegen naar het standpunt van het demissionaire kabinet. Ik weet zeker dat wij dat enthousiasme vooralsnog niet delen. Er zal veel overtuigingskracht van de minister-president voor nodig zijn om ons deze wet te laten steunen.

Voorzitter. Ik kom tot een aantal thema's. Het eerste betreft de herziening van de Onteigeningswet. In deze Kamer is van verschillende kanten stevige kritiek geuit op het opnemen van de Onteigeningswet in dit wetsvoorstel. Daar is in twee ronden schriftelijke inbreng door deze Kamer naar gevraagd. Wie de tweede memorie van antwoord leest, moet constateren dat de regering op dat punt eigenlijk weinig wilde wijken. Wie schetst onze verbazing dat na die twee rondes plotseling een brief komt van de minister-president waarin hij toch wijkt? Wij zijn daar blij om, maar wij zouden toch graag een toelichting willen op wat er nu precies is gebeurd tussen het uitbrengen van de tweede memorie van antwoord en de brief van de minister-president. Waardoor is hij tot een ander inzicht gekomen?

Over de inhoud van die brief gesproken: er wordt de opmerkelijke wending in gemaakt dat ruimtelijke ordening en onteigening weer aan elkaar gekoppeld worden en wel op een heel ingewikkelde manier. Uiteindelijk wordt toegezegd dat er een integrale herziening van de Onteigeningswet komt. Was het niet beter geweest om dit deel buiten de Crisis- en herstelwet te laten?

Uit de nadere memorie van antwoord blijkt dat er in het bestuursprocesrecht het nodige geëxperimenteerd wordt. Het kabinet geeft dat ook zonder meer toe. In dat kader krijg ik graag een reactie op wat twee deskundigen, de heer Verbeek, vicepresident van de rechtbank in Den Haag, en de heer Koeman, voorstander van de wet, tijdens de hoorzitting naar voren hebben gebracht. Zij stelden dat het een aantasting van de rechtszekerheid betekent.

In hoeverre passen het vervallen van het pro-formabezwaar en de invoering van het relativiteitsbeginsel bij elkaar? Het relativiteitsbeginsel geeft aan dat je geen oneigenlijke argumenten mag aanvoeren. Pro forma betekent dat je niet zo maar bezwaar kunt maken en kunt verwijzen naar het feit dat je het later mag doen. Maar zou nu niet juist dat pro-formabezwaar van belang kunnen zijn om de kwaliteit van de argumenten in het definitieve bezwaar toe te laten?

De heer Schouw wees er al op, maar ook wij hebben in onze inbreng herhaaldelijk gevraagd naar het onderscheid tussen het directe belang en het indirecte belang. In feite wordt hier verwezen naar de jurisprudentie die hierover zal ontstaan. Mijn fractie vindt dit eerlijk gezegd een weinig prettig antwoord. Hier zou je een andere vraag kunnen stellen. Ik verval niet in het voorbeeld van Groningen, dat de heer Jansen de Jonge gaf, want daarbij is het gemakkelijker aan te geven. Het geldt precies voor de grensgebieden. Als deze wet betiteld wordt als een wet in landsbelang, welke burger van Nederland heeft hier dan een indirect belang bij? Per slot van rekening is het in het belang van ons allemaal, maar dat even terzijde.

Ik kom tot een aantal projecten. Ik nodig het kabinet uit om uit te leggen wat het spoedeisende gehalte is van het opnemen van het project vliegveld Twente. Het college van gedeputeerde staten van Overijssel is gevallen en weer gelijmd naar aanleiding van dit project. Het onderzoek naar de levensvatbaarheid van deze luchthaven is terug bij af. Niet de procedure zit hier het tempo in de weg, maar het gebrek aan perspectief op een renderende luchthaven, het gebrek aan consensus over de wenselijkheid en de overmaat aan terughoudendheid onder een beperkte groep ondernemers en politici. Het verzet is enorm. Behalve Enschede zijn alle betrokken gemeenten tegen een vliegveld: Hengelo, Oldenzaal, Losser en Dinkelland. Ook de Euregio stribbelt tegen. Over de grens in Duitsland worden juridisch de messen geslepen. De provincie Overijssel kan wel de vrome wens uitspreken te willen samenwerken met het vliegveld Münster/Osnabrück, maar daar wordt een nieuwe luchthaven op 60 kilometer afstand terecht als concurrent gezien. Is er draagvlak onder de bewoners? Nou, nee. De goed georganiseerde en goed geïnformeerde bewonerscomités zijn als paddenstoelen uit de grond geschoten en winnen aan kracht. Onder deskundigen is er ook al geen draagvlak. De kranten stonden vol met vernietigende commentaren over de kreupele businesscases die zijn voorgesteld. Graag krijg ik een toelichting op het spoedeisend karakter van het vliegveld Twente. Mijn fractie heeft op dit punt een motie.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Laurier, Koffeman, Vliegenthart, Yildirim, Thissen, en Strik wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat op basis van de prognoses die de heer Alders maakte over de groei in de luchtvaartsector niet te verwachten valt dat Schiphol voor 2017 -- en waarschijnlijk nog veel later -- tegen de grenzen van zijn milieuruimte aanloopt en moet omzien naar uitplaatsing van vluchten naar bijvoorbeeld een toekomstig vliegveld Twente;

constaterende dat de betrokken regionale overheden opnieuw onderzoek doen naar wenselijkheid en kansen van Luchthaven Twente, laat staan dat er parlementaire behandeling heeft plaatsgevonden van de Structuurvisies gebiedsontwikkeling Luchthaven Twente of zelfs maar de Luchthavennota;

constaterende dat er nog steeds geen exploitant gevonden is om Luchthaven Twente te exploiteren;

overwegende dat het opnemen van Luchthaven Twente in de Crisis- en herstelwet ver vooruitloopt op de regionale en landelijke besluitvorming en het dus ondenkbaar is dat dit project een bijdrage zal leveren aan het economisch herstel;

verzoekt de regering, niet over te gaan tot invoering van bijlage II, onderdeel D, nummer 1,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter M (32127).
**

De heer **Laurier** (GroenLinks): Voorzitter. Er is nog een vliegveld, vliegveld Lelystad. Dit najaar liet Schiphol, de eigenaar van vliegveld Lelystad, weten tot 2015 geen cent te investeren in de ontwikkeling van deze luchthaven om de eenvoudige reden dat de sector na jaren van stilstand zelfs krimpt. Zij hebben de capaciteit simpelweg niet nodig. Om grote Boeings op Lelystad te laten landen, moet de baan stevig worden aangepakt, maar zulks gebeurt voorlopig helemaal niet. Vreemd genoeg gaat de minister van Verkeer en Waterstaat gewoon door met het creëren van extra vliegruimte. Voor wie eigenlijk en wat is de urgentie? Ook hier constateren we breed maatschappelijk verzet. Een brede coalitie van milieu- en bewonersorganisaties verzet zich tegen de uitbreidingsplannen. De angel mag er door Schiphol even uit zijn, maar ooit laait de discussie over uitplaatsing natuurlijk weer op. Van wie zien we het verzet? Van bewonersorganisatie Almere Hout, Verontruste Inwoners van Flevoland, een stuurgroep ecologie en milieu in Zeewolde en zo kan ik nog wel een tijdje doorgaan. Ook op dit punt dient mijn fractie een motie in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Laurier, Schouw, Yildirim, Vliegenthart, Koffeman en Thissen wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat op basis van de prognoses die de heer Alders maakte over de groei in de luchtvaartsector, niet te verwachten valt dat Schiphol voor 2017 -- en waarschijnlijk nog veel later -- tegen de grenzen van zijn milieuruimte aanloopt en moet omzien naar uitplaatsing van vluchten naar bijvoorbeeld een toekomstig vliegveld Lelystad;

constaterende dat de minister van Verkeer en Waterstaat op 6 oktober 2009 per brief liet weten dat Amsterdam Airport Schiphol, eigenaar van vliegveld Lelystad, voorlopig niet zal investeren in een baanverlenging op vliegveld Lelystad;

overwegende dat in dat licht bezien niet duidelijk is hoe dit project een bijdrage kan leveren aan economisch herstel, nog los van de strijdigheid met de duurzaamheidsdoelstelling van het kabinet;

overwegende dat het opnemen van de verruiming van de gebruiksmogelijkheden van vliegveld Lelystad in de Crisis- en herstelwet de gesprekken die de heer Alders nu voert met omwonenden van de luchthaven dwarsboomt en frustreert;

verzoekt de regering, niet over te gaan tot invoering van bijlage II, onderdeel D, nummer 2,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter N (32127).
**

De heer **Laurier** (GroenLinks): Voorzitter. Ik blijf nog even bij de vliegvelden en wel bij vliegveld Eindhoven. Jarenlang onderhandelde de directie van vliegveld Eindhoven met omwonenden van de luchthaven en de Brabantse Milieufederatie over een convenant om het aantal vluchten flink uit te breiden. Het convenant kwam er en bewoners waren vooral tevreden over het feit dat zij gevrijwaard bleven van nachtvluchten. De inkt van het akkoord was nog niet droog of Alders werd door minister Eurlings op de regio afgestuurd met een nieuwe claim voor nog meer vluchten. In tegenstelling tot Twente en Lelystad heeft Eindhoven wel een flinke eigen markt en is de dreiging van een forse uitbreiding reëel, ook 's nachts. Dat laatste is onverteerbaar voor de gemeenten die Eindhoven omringen en de bewonersorganisaties. Hier doet het extra pijn dat gemeenten volgens de Crisis- en herstelwet geen bezwaar meer mogen aantekenen bij de Raad van State. Op dat punt heeft mijn fractie ook een motie.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Laurier, Koffeman, Meindertsma, Yildirim, Schouw, Vliegenthart en Thissen wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat op basis van de prognoses die de heer Alders maakte over de groei in de luchtvaartsector niet te verwachten valt dat Schiphol voor 2017 -- en waarschijnlijk nog veel later -- tegen de grenzen van zijn milieuruimte aanloopt en moet omzien naar uitplaatsing van vluchten naar bijvoorbeeld een toekomstig vliegveld Eindhoven;

overwegende dat in dat licht bezien onduidelijk is hoe de capaciteitsuitbreiding van vliegveld Eindhoven een bijdrage zou leveren aan economisch herstel, nog los van de strijdigheid met de duurzaamheidsdoelstelling van dit (demissionaire) kabinet;

overwegende dat het opnemen van de verruiming van de gebruiksmogelijkheden van vliegveld Eindhoven in de Crisis- en herstelwet de gesprekken die de heer Alders nu voert met omwonenden van de luchthaven dwarsboomt en frustreert;

verzoekt de regering, niet over te gaan tot invoering van bijlage II, onderdeel D, nummer 3,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter O (32127).
**

De heer **Hofstra** (VVD): Er zijn nog meer vliegvelden. Ik wil graag even de aandacht vestigen op vliegveld Groningen. Nu de procedure eindelijk tot een eind is gekomen, gaat daar zeer binnenkort een aannemer aan de slag om de baan een beetje te verlengen. Ik vermoed dat de heer Laurier dat wel een goed plan vindt en dat hoor ik dan graag van hem.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Ik probeer mij te beperken tot de Crisis- en herstelwet. Ik weet dat het woord "vliegveld" maar hoeft te vallen en de heer Hofstra breekt in groot enthousiasme uit. Ik wil mij echter toch beperken tot de Crisis- en herstelwet die hier voorligt.

De heer Hofstra heeft voorgesteld om de A4 Midden-Delfland de "Eurlingsallee" te noemen. Onze reactie was: het zal toch niet waar zijn. Dadelijk gaat na veertig jaar -- de heer Hofstra had het over vijftig jaar -- discussie zonder een spoor van consensus in de regio een demissionair kabinet op basis van een ternauwernood niet controversieel verklaarde wet een besluit nemen over de A4 Midden-Delfland; een stuk weg waartegen breed verzet is. Milieu- en bewonersorganisaties voeren al decennia strijd tegen dit plan, dat 1,2 mld. kost en slecht is voor de leefbaarheid en het milieu. Het mooie landschap wordt erdoor verwoest zonder dat de bereikbaarheid verbeterd wordt. Geen enkele betrokken gemeente heeft ooit maar enig enthousiasme getoond voor deze weg, maar Schiedam en Vlaardingen zijn ronduit woest over het feit dat het convenant waarin staat aan welke voorwaarden de weg in elk geval moet voldoen, met voeten wordt getreden. De Crisis- en herstelwet regelt dan ook nog eens dat de gemeenten juridisch vleugellam worden gemaakt. Wij vinden dat een schandalig uitgangspunt. Thorbecke heeft nooit bedoeld dat de ene overheid boven de andere zou staan. Daarom dienen wij ook hier een motie over in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Laurier, Schouw, Yildirim, Vliegenthart, Thissen en Koffeman wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het besluitvormingsproces rond het al dan niet aanleggen van de A4 Midden-Delfland weliswaar al enige decennia duurt, maar dat met name de overheid zelf zich vooralsnog weinig besluitvaardig toonde;

overwegende dat een dergelijk omstreden historisch besluit waarbij decentrale overheden bovendien stellen dat het convenant over inpassing met voeten wordt getreden, niet genomen kan worden door een demissionair kabinet op basis van een ternauwernood niet controversieel verklaarde crisiswet;

verzoekt de regering, niet over te gaan tot invoering van bijlage II, onderdeel E, nummer 5,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter P (32127).
**

De heer **Laurier** (GroenLinks): Voorzitter. Een andere wegverbreding betreft de A1, A6 en A9. Ik geef toe dat door de keuze voor het alternatief van deze verbreding natuur wordt gespaard. Tegelijkertijd moeten wij echter constateren dat er een flinke hypotheek wordt gelegd op de leefomgeving van mensen. De snelwegen rond Schiphol, Amsterdam en Almere roepen plaatselijk veel verzet op. Het is ook niet niks als een snelweg bij jou voor de deur van twee keer twee naar twee keer vijf rijstroken gaat, zonder dat er een tunnel of een overkapping komt. Met name bij Diemen, Oudekerk en Amsterdam-Watergraafsmeer maken bewoners zich grote zorgen, zoals onder ander bleek op de inspraakbijeenkomsten. Ook op dat punt heeft mijn fractie een motie.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Laurier, Schouw, Yildirim, Vliegenthart, Thissen en Koffeman wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de keus voor de verbreding van de A1, de A6 en de A9 als alternatief voor een directe verbindingsweg tussen de A6 en de A9 weliswaar de natuur spaart, maar een flinke hypotheek legt op de leefomgeving van de omwonenden van de bestaande wegen;

overwegende dat het richting die omwonenden niet past om via de Crisis- en herstelwet uitvoering van deze wegverbreding te forceren, onder meer door de rechtsbescherming van hen in te perken;

verzoekt de regering, niet over te gaan tot invoering van bijlage II, onderdeel E, nummer 2,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter S (32127).

Mijnheer Laurier, u heeft nog maar enkele minuten spreektijd.

**

De heer **Laurier** (GroenLinks): Dat weet ik, voorzitter, maar ik ben ook bijna door mijn moties heen.

Dan de IJsseldelta bij Kampen. De gemeente Kampen, de provincie Overijssel en ook het Rijk willen dat ten zuiden van Kampen een kanaal wordt gegraven dat een verbinding vormt tussen de IJssel en het IJsselmeer, de zogenaamde bypass. Het wordt verkocht als een broodnodig project om bij hoog water een extra afvoer te krijgen. Een oud-dijkgraaf en een andere deskundige vrezen echter dat dit kanaal eerder nieuwe risico's met zich brengt. Als zich een dijkdoorbraak voordoet, stroomt heel Kampen in een mum van tijd onder door dit kanaal. Ook water dat bij keiharde wind vanaf het IJsselmeer het kanaal in wordt geblazen levert nieuwe risico's op. Het is dus een project met grote risico's, terwijl pas op z'n vroegst in 2015 duidelijkheid ontstaat over het waterpeil van het IJsselmeer. Dan worden namelijk de nieuwe dijknormen vastgesteld. Gezien de risico's en het feit dat dit project geen spoedeisend karakter heeft, dien ik de volgende motie in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Laurier, Koffeman, Thissen, Strik en Böhler wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de bevaarbare hoogwatergeul (blauwe bypass) uit het integrale gebiedsontwikkelingsplan IJsseldelta-Zuid bij Kampen omstreden is, omdat de veiligheid van Kampen in het geding is bij een dijkdoorbraak, daar Kampen door de dijken langs de hoogwatergeul van alle kanten omgeven wordt door water en de oppervlakte van Kampen-stad aanzienlijk wordt verkleind waardoor de stad komt te liggen in een "badkuip", die bij een dijkdoorbraak snel volloopt;

constaterende dat pas op zijn vroegst in 2015 duidelijkheid ontstaat over het waterpeil van het IJsselmeer, namelijk bij het vaststellen van nieuwe dijknormen, en dit project dus geen spoedeisend karakter heeft;

overwegende dat er lokaal bovendien veel verzet bestaat tegen de aanleg van de hoogwatergeul door het Zwartedijkgebied, een kwetsbaar cultuurhistorisch landschap, waar bovendien 1300 woningen gepland zijn;

verzoekt de regering, niet over te gaan tot invoering van bijlage II, onderdeel A, nummer 19,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter R (32127).

Ik verzoek de leden nogmaals dringend om hun naam ook met blokletters op de motie te vermelden. Zo kunnen zij het de voorzitter een beetje gemakkelijker maken.

**

De heer **Laurier** (GroenLinks): Voorzitter. Mijn op een na laatste punt is de Buitenring Parkstad, onderdeel van een setje extra projecten dat nog net aan de Crisis- en herstelwet is toegevoegd. Naar onze mening is dat wel een buitengewoon onzalige snelweg door mooie natuur. Deze weg komt nota bene in een krimpregio. Nergens daalt de bevolkingsdichtheid zo snel als in de regio Parkstad Limburg. Het is nogal ouderwets om te veronderstellen dat een nieuwe snelweg op dat punt het tij zal keren. Buiten dat was deze weg überhaupt niet eens in de planning opgenomen. Ook op dit punt heeft mijn fractie een motie.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Laurier, Schouw, Yildirim, Thissen, Strik en Koffeman wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de Buitenring Parkstad, een snelweg door de prachtige landschappen van de oostelijke mijnstreek in Zuid-Limburg, lokaal veel verzet oproept;

overwegende dat er veel discussie is over de vraag of het aanleggen van snelwegen een geschikt

antwoord is op de bevolkingskrimp, die nergens in Nederland zo fors is als in de regio Parkstad Limburg;

verzoekt de regering, niet over te gaan tot invoering van bijlage II, onderdeel E, nummer 12,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter Q (32127).

Ik verzoek u, af te ronden omdat uw spreektijd is verstreken.

**

De heer **Laurier** (GroenLinks): Voorzitter. Mijn laatste punt is de CO_2-opslag in Barendrecht. Gisteren werd ik gebeld door een onthutste wethouder. Hij zei: wij kennen onze positie ten aanzien van Barendrecht, maar een- en andermaal is ons in overleg duidelijk gemaakt dat wij onze juridische procedure zouden kunnen voeren, al is die door de nieuwe Wro al enigszins ingeperkt. Hij vervolgde met de opmerking dat de gemeente, als gevolg van de Crisis- en herstelwet, ook die juridische procedure zou verliezen. Klopt dat? Zijn er op dat punt toezeggingen in het overleg gedaan? Betekent het aannemen van de Crisis- en herstelwet dat Barendrecht zijn beroepsmogelijkheden verliest?

Ik begon met het citeren van senator Werner tijdens het debat van vorige week over landsbelang en hoffelijkheid. Ik moet constateren dat mijn fractie en het kabinet vooralsnog van mening verschillen over het landsbelang. Wij moeten ook constateren dat de hoffelijkheid met betrekking tot het niet controversieel verklaren van de Crisis- en herstelwet in de Kamer niet alleen geschonden is, maar dat ook de projecten die genoemd worden in deze wet de hoffelijkheid in het land schenden.

*N

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Voorzitter. Het is inmiddels alweer ongeveer anderhalf jaar geleden dat de wereldeconomie en daardoor ook de Nederlandse economie in een grote crisis terecht is gekomen. AI lijken voor de meeste mensen de gevolgen van de crisis mee te vallen -- het loonzakje is immers bij velen nog even vol als voor de crisis, vakanties worden afgesproken, er worden nog steeds acties voor loonsverhoging georganiseerd en recent werd bekend dat de verkoop van auto's al weer wat stijgt -- toch kan schijn bedriegen. De crisis is immers heel direct merkbaar bij al die tienduizenden mannen en vrouwen die door die crisis hun baan hebben verloren. De gevolgen daarvan voor personen en het doorwerken daarvan in relaties en de gevolgen daarvan voor kinderen, moet niet onderschat worden.

Dat de gevolgen van de crisis de regering een grote zorg zijn, is niet alleen begrijpelijk, maar ook volledig terecht. De fractie van de ChristenUnie steunt dan ook zeker de regering, als gepoogd wordt, maatregelen te nemen die gevolgen van de crisis mitigeren of in tijd kunnen beperken. Daarom heeft onze fractie met grote interesse kennisgenomen van de Crisis- en herstelwet die we thans bespreken; wetgeving die immers beoogt de gevolgen van de crisis te beperken, verdient in principe positieve aandacht. En daarbij gaat het wat ons betreft, het zij nogmaals gezegd, met name om het beperken van de negatieve sociaaleconomische gevolgen voor burgers. Dat daar een gezonde economie, inclusief een gezonde bouwwereld, voor nodig is, is voor onze fractie duidelijk.

Wij zijn dan ook ook positief gestemd over wettelijke maatregelen die ervoor zorgen dat mensen weer aan het werk kunnen of kunnen blijven. En daarvoor is deze wet met de daarbij behorende financiële middelen uit het aanvullend beleidsakkoord immers bestemd. Dat gezegd hebbende, willen we er wel op wijzen dat maatregelen om de crisis te beperken, zeker als het om maatregelen gaat in de sfeer van de ruimtelijke ordening en milieu, nadrukkelijk rekening moeten houden met de rechten en plichten die burgers en bedrijven in ons democratische land hebben. Geldende regels en procedures kun en mag je niet zomaar op de schroothoop gooien, ook niet door nieuwe wetgeving. Een betrouwbare overheid is immers van eminent belang voor stabiliteit en gezag in ons land. Het is vanuit dit dubbele perspectief van enerzijds maatregelen om de crisis te beperken en anderzijds rekening houden met rechten van burgers, dat we een aantal opmerkingen maken bij de Crisis- en herstelwet.

We beginnen toch maar met enkele opmerkingen inzake de in de CHW opgenomen wijzigingen van de Onteigeningswet, zoals veel sprekers voor mij al gedaan hebben. Daarbij zullen we ook ingaan op de brief van de minister-president van 4 maart jongstleden. In de memorie van toelichting erkent de regering reeds dat onteigening de meest ingrijpende inbreuk is die de overheid kan maken op particuliere eigendomsrechten. Tot in de nadere memorie van antwoord van 1 februari jongstleden handhaaft de regering echter de in de CHW voorgestelde herziening van de Onteigeningswet, met als doorslaggevende argumentatie: snelheid van werken en uniformering, stroomlijning en vereenvoudiging van procedures. En de verwachte tijdwinst legitimeert volgens de regering het van kracht laten blijven van deze wijzigingen van de Onteigeningswet, ook na expiratie van de CHW. Uit de schriftelijke vragen van onze fractie is reeds gebleken dat we deze gedachtegang van de regering in het geheel niet volgden. Het eigendom van burgers is te kostbaar om versneld en in sommige gevallen wellicht zonder noodzaak, onteigend te kunnen worden. Onze fractie heeft daarom met genoegen kennisgenomen van de brief van de minister-president van 4 maart jongstleden. We lezen daarin dat de koppelingen tussen planologische beslissingen en onteigeningen zoals die nu gelden, feitelijk zullen worden gehandhaafd. En dat zal gelden voor alle projecten die op basis van de CHW worden uitgevoerd, ook de projecten die eventueel via een AMvB zullen worden uitgevoerd. Klopt deze aanname van onze fractie?

Bovendien zal via afzonderlijke wetswijziging de huidige situatie opnieuw verankerd worden. Dat behelst naar onze mening dus ook het terugbrengen van onteigeningsbesluiten naar decentraal niveau zoals thans het geval is. Is ook deze aanname van ons correct? En wordt met de beoogde wetswijziging tempo gemaakt en worden daar door deze regering de benodigde voorbereidingen voor gepleegd? Voor de burger samengevat: de brief van de minister-president geeft dus aan dat onteigening in ultieme gevallen zal gebeuren zoals het thans gaat. Klopt dit? Dan een laatste vraag over dit onderwerp aan de regering: waarom bent u pas nu en wel zo plotseling na een brief van de commissie van de Eerste Kamer tot een ander standpunt gekomen? Dat is toch niet alleen om het draagvlak voor de CHW te vergroten? Afhankelijk van het antwoord van de regering overweegt onze fractie in tweede termijn een motie op dit punt in te dienen.

De heer **Schouw** (D66): U had het over de gewone burger en dan veer ik altijd op. Kunt mij aanwijzen waar in de brief van de minister-president het punt van centraal-decentraal wordt gecorrigeerd?

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Nee, dat kan ik niet, want dat staat er zo niet in. Vandaar dat ik gevraagd heb of de aanname correct is dat bij het terugbrengen van onteigeningsbesluiten ook de beslissing van centraal naar decentraal niveau wordt teruggebracht.

De heer **Schouw** (D66): Voor de gewone burger wordt alles weer zoals het was, zei u. Dat is nog maar de vraag. Dit geldt niet voor het punt van centraal-decentraal. Dat staat niet in de brief. Wenst uw fractie dat wat betreft onteigening alles weer wordt zoals het was?

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Ik herhaal wat ik zojuist heb gezegd. Voor de burger samengevat: de brief van de minister-president geeft dus aan dat onteigening in ultieme gevallen zal gebeuren zoals het thans gaat. Klopt dit? Wat u betreft, kan ik zeggen dat wij inderdaad willen dat wat nu naar het centrale niveau wordt gebracht, weer terugkomt op decentraal niveau. De wijze waarop dat gebeurt, is natuurlijk vers twee.

Een volgend punt dat voor onze fractie van belang is betreft de doorwerking van, om het zo maar te noemen, de commissie-Elverding in de CHW. Elverding wil kort gezegd immers veel participatie en breed beginnen bij de voorbereidingsfase van een project, vervolgens trechteren van oplossingen, in veel gevallen een plan-m.e.r. en dan een politiek gedragen voorkeursbesluit. Dan komt het uitvoeringstraject, dat sneller kan worden doorlopen. In de memorie van antwoord staan mooie zinnen over Elverding. De regering stelt zelfs, dat het kabinetsstandpunt-Elverding mede richtinggevend is geweest voor de CHW. De CHW is volgens de regering dan ook "een belangrijke stap" in de richting van Elverding en "maakt het mogelijk leerervaringen op te doen". Dat laatste, het opdoen van leerervaringen, spreekt onze fractie zeker aan. Een tijdelijke wet lijkt daar ook een goed medium voor: dan kun je immers al vrij snel een wet en de daarin opgenomen werkwijzen evalueren en aanpassen of laten vervallen. Voorwaarde voor een goed experiment is echter wel dat de beginsituatie een goede evaluatie mogelijk maakt. En daar komt een probleem om de hoek kijken. De regering heeft dat zelf in de memorie van antwoord ook gesignaleerd en stelt: "Bij de meeste projecten uit bijlage II is reeds sprake van een politieke voorkeursbeslissing waarin de verschillende belangen en alternatieven zijn gewogen." Mag onze fractie aannemen dat daar waar bij projecten uit bijlage II nog niet volgens Elverding is gewerkt, dat wil zeggen waar nog geen alternatieven zijn getrechterd en waar nog geen noodzakelijke plan-m.e.r. is uitgevoerd, dat alsnog zal gebeuren? En wordt er ook gewerkt volgens Elverding daar waar via AMvB andere projecten onder de CHW gaan vallen? Oftewel: worden de door de regering zelf aangedragen elementen van verkenning, zinvolle effectbepaling, participatie, ambtelijke voorbereiding, aansturing en bestuurscultuur toegepast bij alle projecten die onder de CHW vallen of gaan vallen?

We willen het bovenstaande wat verder uitdiepen met betrekking tot de al genoemde m.e.r. De recente wet Modernisering m.e.r. heeft voor wat genoemd wordt complexe projecten een verplichte toetsing door de Commissie voor de m.e.r. opgenomen. Thans wordt in artikel 1.11 van de CHW voorgesteld om m.e.r.-vereisten te schrappen. We begrijpen dat niet. Ook na beantwoording door de regering in de memorie van antwoord van vragen hierover is ons nog steeds niet duidelijk waarom dat gebeurt. En zeker niet nu bij de door deze Kamer georganiseerde expertmeeting ons duidelijk is geworden dat juist het constateren van ontbrekende informatie in voorgelegde m.e.r.-rapporten, wat in de helft van de rapporten het geval was, in bijna 90% van die situaties leidde tot het aanleveren van ontbrekende informatie en het concluderen dat het m.e.r.-rapport nu wel voldoende informatie bevatte; en dat binnen zes weken. Als we het dan hebben over versnellen van procedures, dan moeten we dit traject dus juist wel lopen, willen we werkelijk groot tijdverlies bij de rechter voorkomen.

De heer **Vliegenthart** (SP): In het artikel in de NRC dat de heer Schouw en ik hebben gelezen, staat dat de projecten Elverding- en m.e.r.-proof moeten zijn. Voor de fractie van de heer De Boer is die uiteindelijke afweging niet zo hard als in de krant staat. Hoe hard is het dan wel?

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Een klein stukje verder in mijn betoog maak ik daar een opmerking over. Ik zal dat straks voorlezen en dan hoor ik wel of de heer Vliegenthart alsnog wil reageren. Is dat goed, voorzitter?

De **voorzitter**: Akkoord. Ik zie dat de heer Vliegenthart ook akkoord is.
**

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Terecht heeft de commissie-Elverding dan ook gesteld dat "inhoudelijke tekortkomingen tussentijds hersteld kunnen worden waardoor tijdwinst kan worden behaald". Willen we dus Elverdingproof werken, dan is de oplossing niet m.e.r.-vereisten schrappen, maar juist handhaven. Dat zou werkelijk leiden tot "leerervaringen" met deze wet, die het kabinet wenst. Kijken we nu nog wat verder en wel naar de projecten in bijlage II, dan zijn die ons inziens in te delen in een viertal categorieën: a. projecten waarbij de m.e.r.-plicht niet aanwezig is of zeer twijfelachtig is, b. projecten waar de m.e.r. al vrijwel doorlopen is en waar wat dat betreft dus geen probleem is, ook al zijn het complexe projecten, c. projecten waarbij de milieugevolgen beperkt zijn omdat ze gericht zijn op één aspect, bijvoorbeeld verkeersgerichtheid, en d. projecten waarbij het m.e.r.-traject voor zover wij weten niet of nog niet voldoende is doorlopen, terwijl dat gezien de gevoeligheid van het gebied wel noodzakelijk is om alternatieven voor locatie of functies te wegen, dus om Elverdinggericht te werken. Onze concrete vraag is: is de regering niet met ons van mening, dat ook voor de projecten in de laatste door ons genoemde categorie het m.e.r.-traject doorlopen moet worden, en wel voldoende in het voortraject, zoals Elverding aangeeft? En, een volgende vraag, is de regering niet met onze fractie van mening, dat dat ook bij eventueel via AMvB aan te wijzen projecten zal moeten gelden? Zo nee, dan horen we graag waarom niet. Zo ja, dan horen we graag hoe de regering dat dan vorm denkt te geven, gezien wat artikel 1.11 van de CHW stelt. We willen hierbij wel opmerken dat we ook hier met een voor onze fractie belangrijk punt te maken hebben. Belangrijk, niet alleen omdat we hier te maken hebben met milieubelangen die zwaar mogen wegen, maar ook met mogelijke cultuurhistorische belangen, zoals archeologische waarden, die ook in ons land via het Verdrag van Malta een wettige status hebben. Ook op dit laatste punt, dat onze fractie zeer ter harte gaat, horen wij graag van de regering hoe deze belangen bij CHW-projecten geborgd zijn.

Een volgend punt waar we de aandacht voor willen vragen betreft de in de CHW opgenomen wijziging van de Natuurbeschermingswet 1988. Reeds bij de eerste schriftelijke ronde heeft onze fractie aandacht gevraagd voor de gevolgen van deze wijziging. In de memorie van antwoord wordt op onze vragen een zorgwekkend antwoord gegeven. Op pagina 38 daarvan stelt de regering dat activiteiten die nergens leiden tot een toename van stikstofdepositie in een Natura 2000-gebied buiten de beoordeling in het kader van de vergunningverlening zijn te houden, het voorgestelde artikel 19kd van de Natuurbeschermingswet. En omdat volgens de regering veel economisch relevante projecten op het vlak van landbouw en recreatie, waaronder ook het midden- en kleinbedrijf, in de nabijheid van een Natura 2000-gebied liggen en dus potentieel vallen binnen de reikwijdte van de Natuurbeschermingswet, heeft men baat bij maatregelen die de Natuurbeschermingswet in de praktijk meer werkbaar maken. Met "werkbaar" bedoelt de regering: rek- en ruimtemaatregelen mogelijk maken. Onze fractie is bezorgd over deze toch wel onbeschermde mogelijkheid tot uitbreiding van ook economische activiteiten aan de rand van Natura 2000-gebieden. Of onze angst terecht is, willen we graag toetsen aan een concrete situatie. We bedoelen het enorme Unesco werelderfgoed de Waddenzee. Als we het goed zien, is er een wijziging van het toetsingskader voor de instandhoudingsdoelen van de voormalige natuurmonumenten door de overheveling van deze toetsing van artikel 19d naar artikel 16 van de Natuurbeschermingswet. Het gevolg daarvan is dat de bescherming van de Waddenzee -- voor rust, ruimte, duisternis en weidsheid, om de woorden van de Waddenvereniging te gebruiken -- alleen maar van toepassing zal zijn op activiteiten die plaatsvinden in het gebied. Dan zal voor activiteiten aan de randen van dit geweldige gebied die toetsing niet meer kunnen plaatsvinden, omdat artikel 16 van de Natuurbescherrmingswet de zogenaamde externe werking van de Waddenzee niet geregeld heeft. Hoe denkt de regering nu gebruik, bijvoorbeeld economisch gebruik dat nadrukkelijk van negatieve invloed is op het waddengebied, te kunnen beperken? Want ook de regering wil dit gebied ongetwijfeld niet aantasten. Welke garanties kan de regering geven dat de landschapstoetsing van activiteiten in de omgeving van de belangrijke natuurgebieden zoals de Waddenzee, voldoende plaatsvindt? En als die garanties niet zijn te geven, wat denkt de regering dan wetstechnisch te moeten repareren?

Wat betreft de relatie natuurwaarden en stikstofdepositie sluiten wij ons aan bij de opmerkingen van de fractie van de SGP.

Een volgend punt dat we aan de orde willen stellen, betreft de uitvoeringsconsequenties van deze wet voor de rechtspraak. Het is ons allen bekend dat nieuwe wetgeving vrijwel altijd tot nieuwe rechtsvragen zal leiden. De deskundigen zijn het daar wel over eens. En dat geldt zeker in situaties waarin sprake is van complexe projecten of van onhelderheid over de wetgeving die daarvoor geldt, zoals bij de CHW het geval is. Zonder in te willen gaan op mogelijke strijdigheid met Europese regelgeving -- dat moeten we afwachten -- hebben we immers wel te maken met wetten als de Wabo, die wellicht per 1 juli aanstaande in werking treedt en waarin zaken wellicht anders worden gewogen dan in de CHW. Maar los daarvan, artikel 1.6 van de CHW regelt dat een versnelde behandeling van een beroep verplichtend wordt voorgeschreven. Dat betekent, hoe je het ook wendt of keert, dat je rechterlijke capaciteit moet vrijhouden. Vooraf weet je niet hoeveel zaken je verplichtend snel moet behartigen, hoe complex die zaken zullen zijn, en niet welke projecten de komende jaren via AMvB er nog bij zullen komen. Bij gelijkblijvende capaciteit betekent dat eenvoudigweg dat andere zaken moeten wachten en dat burgers daarvan de dupe zullen zijn. Zeker in een tijd waarin burgers terecht vragen om een regering en ook een rechterlijke macht die hun belangen correct en tijdig behandelt,

is dit geen goede zaak. Het kan niet zo zijn dat het vertrouwen in overheid en rechterlijke macht wordt verminderd doordat men niet in staat is, beroepen tijdig af te ronden. We horen graag van de regering een concreet antwoord op de vragen hoe tegen dit probleem wordt aangekeken en hoe men het denkt op te lossen.

Mijnheer de voorzitter. Onze bijdrage tot nu toe geeft wellicht de indruk dat van de CHW weinig positieve dingen zijn te vermelden. Dat is echter niet het geval. Het investeren in de projecten die onder de CHW vallen levert een geweldige werkgelegenheidsimpuls op; ruim meer dan 100.000 mensjaren werkgelegenheid, zo wordt in de memorie van antwoord voorgerekend. Dat is nogal wat. In een tijd van economische crisis kan de volksvertegenwoordiging hier niet zomaar aan voorbijgaan. Wel zouden wij graag van de regering nader aangegeven willen hebben wat de positieve gevolgen van de CHW kunnen zijn, ook in mensjaren uitgedrukt, voor de werkgelegenheid in het mkb en voor zzp'ers. Onze fractie heeft bij de algemene financiële beschouwingen voor 2010 in december 2009 nadrukkelijk het belang van het mkb voor de Nederlandse economie beklemtoond. Vandaar de vraag: wat kan de CHW concreet voor dat mkb betekenen? Kan men bijvoorbeeld voldoende betrokken worden bij te houden aanbestedingen en wordt dat ook gedaan. Wat kan de regering op dat punt bevorderen?

En natuurlijk, er zijn verschillende geluiden dat de zojuist genoemde cijfers geflatteerd zijn. Wij nemen echter de vrijheid om ook nogal wat geloof te hechten aan de mening van de bouwsector zelf. Daar zitten toch wel de mensen die weten waar ze over praten. Welnu, de sector steunt de invoering van de CHW. Ook gemeenten en provincies doen dat gegrond op feitelijke gegevens. Als voorbeeld noem ik de positieve gevolgen in tijd voor een project waar ik toch werkelijk wel iets vanaf weet. Door de CHW kan een project zoals IJsseldelta-Zuid, dat waterveiligheid op regionaal en nationaal niveau verbetert plusminus twee jaar versneld worden, waardoor de kosten ongeveer 15% oftewel 35 mln. lager worden. Gezien de uitslag van de laatste gemeenteraadsverkiezingen wordt dit project zeer nadrukkelijk gesteund door een grote meerderheid in de desbetreffende gemeente. Wel blijft de vraag wanneer en op welke termijn de positieve effecten van de CHW kunnen worden verwacht. En zijn er indicaties dat projecten later dan verwacht zullen kunnen worden uitgevoerd? En zijn de benodigde financiële middelen als regel reeds beschikbaar? Kan op deze vragen concreet worden ingegaan?

Want, en nu komen we weer terug bij het begin van onze bijdrage, versnelling moet verantwoord zijn. En dat betekent onder andere borging van terechte belangen van burgers en natuur, en daarom zorgvuldige besluitvorming. Om daarbij verder te komen, heeft onze fractie kritische vragen gesteld. We verwachten van de regering een beantwoording die meedenkend, oplossend en niet defensief is.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik heb uw betoog met veel belangstelling beluisterd, te meer omdat u een sleutelrol speelt in dit debat. U vertegenwoordigt de fractie die de wet al dan niet aan een meerderheid kan helpen.

De **voorzitter**: U wilt een vraag stellen.
**

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik houd het zo kort mogelijk. Ik roep in herinnering dat de fractievoorzitter van de ChristenUnie een motie heeft ingediend met de strekking om de crisis in samenhang op te lossen. Die motie is breed gesteund, alleen de VVD stemde ertegen. Ik heb niets van de samenhang, van de schaarstevraagstukken uit de motie teruggehoord in het betoog van de heer De Boer. Ik ben toch benieuwd hoe het kan dat twee jaar na ...

De **voorzitter**: Kunt u uw vraag formuleren?
**

De heer **Koffeman** (PvdD): Hoe wordt deze crisis in samenhang bestreden met de Crisis- en herstelwet?

De heer **De Boer** (ChristenUnie): De motie van mijn fractievoorzitter is inderdaad breed gesteund door de Kamer. Die samenhang had een grotere omvang dan een wet die alleen voor Nederland geldt. Er werd gevraagd om de crisis mondiaal in samenhang te bezien. Hier hebben wij het over een klein detail, namelijk een Crisis- en herstelwet die zich met name richt op het realiseren van werkgelegenheid voor zeer veel burgers in ons land. Daarbij heb je natuurlijk te maken met aspecten zoals natuur, milieu et cetera. Je kunt echter niet zeggen dat die motie die destijds in deze Kamer is aangenomen, een-op-een vertaald kan worden naar de Crisis- en herstelwet, want die motie had een veel bredere strekking.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik begrijp dat niet alles wat in die motie is genoemd met deze Crisis- en herstelwet opgelost kan worden. U heeft nu een sleutelpositie. U kunt meer doen aan de verbreding van de Crisis- en herstelwet dan ooit in de geschiedenis van de ChristenUnie. Wat vraagt u van de regering? U heeft nu de sleutel in handen.

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Het had inderdaad niet eerder het geval kunnen zijn, want de Crisis- en herstelwet is niet eerder aan de orde geweest. Als zij aangenomen wordt, dan is dat tevens de laatste keer. U heeft gehoord welke vragen wij gesteld hebben. Ik hoef de kernpunten uit mijn betoog niet te herhalen, want u zei dat u goed hebt geluisterd. Ik ben benieuwd naar het antwoord van de regering op die kernpunten. Elverding is voor ons zeer belangrijk.

*N

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Voorzitter. De Eerste Kamer bestaat en hoort haar werk goed te

doen! Het gaat in de Eerste Kamer om de kwaliteit van wetgeving en daar beroepen we ons, van welke fractie dan ook, regelmatig op. Het leven is soms harder dan de leer. Toch zijn we het aan ons bestaan verplicht om ernaar te streven dat het in de Eerste Kamer niet om de waan van de dag of symboolwetgeving mag gaan, maar dat de kwaliteit van wetgeving vooropstaat. Dat betekent dat de Eerste Kamer haar werk naar behoren hoort te kunnen doen. Zeker een regering moet dat beseffen en respecteren.

Wij hebben ons dan ook oprecht gestoord aan opmerkingen van de minister-president de afgelopen maanden, zowel in wekelijkse perscontacten als bij verschillende andere gelegenheden, waarin de Eerste Kamer in de hoek gezet werd van het willens en wetens uit politieke motieven vertragen van de Crisis- en herstelwet ten nadele van de 44.000 -- inmiddels 55.000 heb ik begrepen van de heer Brinkman in Buitenhof vorige week -- werkloze bouwvakkers. Dat is niet alleen een onjuiste weergave van de gang van zaken, maar geeft een aan populisme grenzende bewuste vertekening van de werkelijkheid.

In vier maanden, met de recesmaand ertussen, dus feitelijk drie maanden, een omvangrijke verzamelwet behandelen, waarin niet alleen tijdelijke maar ook tal van definitieve maatregelen verwerkt zijn, waar de Raad van State een buitengewoon negatief advies over uitgebracht heeft, waar vele deskundigen uit verschillende disciplines en achtergronden inhoudelijk zwaarwegende en goed beargumenteerde bezwaren tegen ingebracht hebben, waar een Tweede Kamer bij haar behandeling ongeveer 150 amendementen en vele moties heeft ingediend, wordt door deze Kamer snel, misschien wel onverantwoord snel, behandeld.

De fractie van de PvdA heeft in de schriftelijke ronde voorafgaand aan deze plenaire behandeling gepoogd, met de regering in debat te komen over nut en noodzaak van deze wet. Want als het waar is dat door de hier genoemde maatregelen en voorstellen tienduizenden bouwvakkers verzekerd zijn van werk, dan zouden wij, en ik zeker, met bloemen en applaus klaar hebben gestaan, mede namens de 175 van de 480 bouwvakkers van het bouwbedrijf waar ik tijdelijk statutair directeur van ben, en die nu in de deeltijd-WW zitten.

Onze twijfel over juist de werkgelegenheidseffecten van deze verzamelwet is groot, dat heeft men uit de uitvoerige schriftelijke behandeling kunnen begrijpen. In het verslag en het nader verslag hebben we onder anderen gevraagd naar:
- de onderbouwing van de werkgelegenheidseffecten en beargumenteerd gewezen op de mogelijk negatieve gevolgen voor het midden- en kleinbedrijf in de bouw;
- naar uitwerking van de motie-Samsom/Wiegman-van Meppelen Scheppink over de aanbevelingen van de commissie-Elverding;
- naar de achterliggende bedoeling van wijzigingen in het bestuursprocesrecht, die de rechtsbescherming van burgers en hun organisaties verminderen;
- naar de samenhang met bestaande, net gewijzigde wetgeving in het ruimtelijk omgevingsrecht, zoals de Wro, Wabo, Modernisering m.e.r. en de bestuurlijke lus;
- naar de strijdigheid met de Europese regelgeving, vooral het Verdrag van Aarhus en het niet onderzoeken van alternatieven.

De poging om dat debat op argumenten te voeren, is slechts ten dele gelukt. Bij de beantwoording konden we ons niet aan de indruk onttrekken dat het rotsvaste geloof van de regering in een goede werking van de voorgestelde maatregelen iedere twijfel uitsloot en argumentatie in de weg stond. Wat ons betreft, mag de scheiding tussen kerk en staat overeind blijven.

Op hoofdlijnen en minder gedetailleerd dan wij in verslag en nader verslag hebben gedaan, willen we in dit plenaire debat deze Crisis- en herstelwet leggen langs de meetlat van doelmatigheid, rechtmatigheid en uitvoerbaarheid; criteria waaraan ieder goed wetsvoorstel ook in crisistijd hoort te voldoen. Het is met name de Eerste Kamer die dat debat in volle omvang moet willen voeren.

We beginnen echter met aan te geven, welke onderdelen van de wet we de moeite waard vinden. Het is in crisistijd van groot belang om overheidsinvesteringen naar voren te halen waardoor de werkgelegenheid gestimuleerd wordt. Wij zijn de eersten die dat onderkennen. Vanuit dat perspectief zijn de versnellende maatregelen met een tijdelijk karakter, zoals in hoofdstuk 1 van de wet genoemd staan, voor het merendeel verdedigbaar. Het loslaten van de verplichting om in het kader van de Wet milieubeheer de alternatievenverplichting toe te passen, vinden wij echter bepaald onverstandig. Uit de praktijk -- ondersteund door het advies van de commissie-Elverding en vele, vele onderzoeken -- blijkt dat wanneer niet vooraf de alternatieven op tafel gelegd en besproken zijn, de plannenmakers dat achteraf linksom dan wel rechtsom voor de kiezen krijgen. Het weglaten van alternatieven en advies van de Commissie voor de m.e.r. leidt eerder tot vertraging dan tot versnelling en is dus gewoon dom!

De tijdelijke maatregelen zijn op grond van selectiecriteria van toepassing verklaard op 70 projecten. De regering heeft deze in de memorie van toelichting aangegeven en in de behandeling bevestigd.
1. Het moet gaan om urgente ruimtelijke vraagstukken.
2. Het project moet bijdragen aan werkgelegenheid, duurzaamheid en/of versterking van de economische structuur.
3. De uitvoering moet voor 2014 kunnen starten.
4. Het moet een duidelijk en vastomlijnd plan zijn.
5. Er moeten juridische belemmeringen spelen.

Nadeel van dergelijke algemeen geformuleerde criteria is dat ze snel een politieke invulling krijgen en moeilijk meetbaar zijn. Aan welke voorwaarden moet bijvoorbeeld een duidelijk en vastomlijnd plan voldoen? Wij zijn van mening

dat voorafgaand aan de vaststelling van het project -- het eerste criterium -- dat een urgent ruimtelijk vraagstuk denkt op te lossen, een brede verkenningsfase en participatiefase moeten hebben plaatsgevonden. Even zo belangrijk is het dat er een getoetste realistische businesscase onder het project moet liggen, zodat niet jarenlang voorbereidingskosten gemaakt worden om vlak voor de daadwerkelijke uitvoering te constateren dat de kosten de baten weleens verre zouden kunnen overtreffen. Op beide punten komen we terug.

Wat wij in deze wet ook zeer de moeite waard vinden, is de mogelijkheid om te experimenteren met ontwikkelingsgebieden. De gemeenteraad kan een gebiedsontwikkelingsplan maken, gelijktijdig met het bestemmings- en exploitatieplan als één besluit. Het heeft tot oogmerk om tot optimalisering van de milieugebruiksruimte te komen. Dit onderdeel is vooral gebaseerd op het advies van de VROM-raad "Dynamiek in gebiedsgericht milieubeleid, ontwikkelen door herschikken". Of dit onderdeel van de wet voldoet aan de Europese richtlijnen, of er überhaupt nog wel milieugebruiksruimte te verdelen valt, of de rechtsbescherming van eigenaren met verkregen milieurechten niet strijdig is met wat beoogd wordt, moet in de praktijk maar blijken. Was voor dit voorstel deze wet nodig? Nee, het was logischer en consistenter geweest wanneer het als experimenteerartikel bij de nog geen anderhalf jaar geleden ingevoerde fundamenteel gewijzigde Wro gevoegd was. Dan had net zo snel gekund. Levert het werkgelegenheid op? Ja, voor adviseurs en juristen, maar zelfs niet voor één van de 55.000 werkloze bouwvakkers.

Een ander interessant onderdeel van deze wet in ontwikkelingsperspectief gezien is wat in Afdeling 7 onder de noemer van versnelde uitvoering van lokale en (boven)regionale projecten met nationale betekenis uitgewerkt is. Dit in de wet opgenomen onderdeel op voorstel van de VNG is daarom zo interessant omdat het de bestaande ruimtelijkeordeningssystematiek -- structuurvisie, toepassing coördinatieregeling Wro -- combineert met een (cultuur)verandering in het onderling bestuurlijk verkeer. Juist daar speelt zich immers de vertraging af, veel meer dan in wetgevingsprocedures of in het overleg met de samenleving. Was voor dit voorstel de Crisis- en herstelwet nodig? Nee en ja. Nee, juridisch niet, de bestaande wetgeving biedt alle ruimte om op deze manier aan het werk te gaan. Ja, psychologisch kan het goed werken omdat het de ogen opent voor mogelijkheden die onvoldoende op het netvlies staan. Beide experimenteeronderdelen kunnen als voorstudie beschouwd worden voor toekomstige wijzigingen op het omgevingsrecht, en dat is niet verkeerd, maar werkgelegenheid levert het niet op.

De doelmatigheid. Beide onderdelen die ik zojuist noemde, zijn dan ook bijzaak bij wat voortdurend, vooral door de minister-president, de kern genoemd wordt: door versnelling van procedures en overheidsinvesteringen de werkloosheid in de bouwsector en aanverwante sectoren op korte termijn omvangrijk laten afnemen. Wordt dat met de voorgestelde maatregelen bewerkstelligd? Nee, dat is een sprookje. De onderbouwing van de effecten van deze maatregelen op herstel van de werkgelegenheid in de bouwsector en aanverwante sectoren zijn flinterdun en zelfs misleidend.

De hoofdoorzaak van de toenemende werkloosheid in de bouw is allereerst de vraaguitval in de markt en daarnaast het terugkomen op eerder genomen besluiten door verschillende politieke bestuursorganen -- de uitdieping van de Westerschelde is daar bij uitstek een voorbeeld van -- en pas in de derde plaats de zogenaamde stroperige besluitvorming veroorzaakt door hindernissen in de wetgeving.

De meest zekere werkgelegenheidsbevorderende maatregelen in deze wet zijn de overheidsinvesteringen voor grotere infrastructurele werken, die door Rijkswaterstaat aanbesteed worden. Daarvoor wordt bij de aanbesteding echter slechts een gering aantal grote bedrijven geselecteerd. In publieke verklaringen van Rijkswaterstaat gaat het om ongeveer acht ondernemingen. Met grote infrastructurele werken is natuurlijk werkgelegenheid gemoeid, vooral van planvoorbereiders en asfalt- en machineleveranciers, maar alles met elkaar gaat het om niet meer dan enkele honderden van de 55.000 werkloze bouwvakkers. Hoe garandeert de regering overigens dat deze werken niet bij buitenlandse bedrijven terechtkomen?

In ieder geval levert de uitvoering van deze werkzaamheden zeker voor het mkb in de bouw geen extra werkgelegenheid op korte termijn op. De aanbestedingseisen voor infrastructurele werken zijn immers zodanig opgeschroefd dat zij niet aan bod komen. Collega Van den Berg en ik hebben reeds eerder op dit feit gewezen en hebben daarover gezamenlijk een motie ingediend.

De echte oorzaak van de toenemende omvangrijke werkloosheid in de bouw zit in de vraaguitval van woningen en kantoren. Wij kunnen ons nauwelijks voorstellen dat de regering die werkelijkheid niet wil onderkennen. Het moet de regering toch ook bekend zijn dat er voor meer dan 25.000 woningen bouwvergunningen klaarliggen, maar dat er niet gestart wordt met de uitvoering omdat er een zodanige vraaguitval is dat zelfs reeds aanbestede werken teruggenomen worden? Half afgebouwde complexen staan hier en daar te verpauperen omdat de afname stagneert en de financiers de geldkraan dichtdraaien. Gisteren meldde Zadelhoff dat 2 miljoen vierkante meter kantoren meer dan drie jaar leegstaat. Dat is 28% van het totale aanbod. Wanneer de vraag niet toeneemt, zal de werkloosheid in deze sector alleen maar groter worden. Dat is een eenvoudig marktmechanisme en dat ik dat als sociaaldemocraat moet uitleggen, is lichtelijk onbegrijpelijk.

De beslissing om een nieuwe woning te kopen, wordt uitgesteld en van uitstel komt afstel, omdat het niet zeker is dat het huishoudinkomen de komende jaren hetzelfde blijft. Er kan hypotheekrente verkregen worden voor maximaal

4,2 keer het huishoudinkomen. Als we kijken naar de 7,1 miljoen huishoudens in ons land, dan zien we dat 5,3 miljoen huishoudens een inkomen tot €40.000 hebben, cijfers van het CBS. Dat wil zeggen dat zij een maximale hypotheek kunnen krijgen van €168.000 zonder eigen geld. Het moet toch ook voor de regering duidelijk zijn dat het aanbod van woningen met die prijs-kwaliteitverhouding in een groot deel van het land nauwelijks rendabel te bouwen is en dan nog slechts voor starters en niet voor doorstromers interessant is? Daar komt nog bij dat de eigen woning vaak verkocht moet worden voor een lagere waarde dan twee jaar geleden gedacht was.

Wat brengt de minister-president tot de gedachte dat door deze wet de vraag naar woningen en kantoren weer volop zal gaan plaatsvinden? Wensdenken helpt niet, reële inschatting van de ontwikkelingen wel. Wij denken dat een crisisaanpak met maatregelen die de vraag stimuleren en de financieringsvoorwaarden voor bouwers en afnemers vergemakkelijken een doeltreffender antwoord is op de verontrustende terugval in de bouwsector dan een vergroting van het aanbod op dit moment. Als een beter huis er vooralsnog niet inzit, dan gaat een verstandige burger -- en dat is de overgrote meerderheid van ons volk -- kijken naar aanpassingen in het eigen huis. Vraagstimulering door investeringen te bevorderen in verbetering van de bestaande voorraad, zowel in de koop als de huursector, is op dit moment veel en veel effectiever dan aanbodvergroting in de nieuwbouw. Het gaat bij de bestaande voorraad om meer dan 7 miljoen woningen.

Verbeteren van de bestaande voorraad koppelen aan de energiebesparingsdoelstelling van de regering levert een win-winsituatie op voor duurzaamheid en werkgelegenheid in de bouwsector en aanverwante sectoren, en die slaat vooral neer bij het midden- en kleinbedrijf. In het verslag en nader verslag hebben wij de suggestie gedaan om versneld tot een subsidieregeling te komen die de vraag naar verbetering van de bestaande woningvoorraad stimuleert. Dat kan door de reeds bestaande beperkte fiscale aftrekbaarheid van energieverbeteringen in de sociale huursector aanzienlijk te vergroten en die regeling ook van toepassing te laten zijn op de koopsector. De benodigde gelden zouden gevonden kunnen worden in uitstel van het windmolenpark in Urk, waarvoor 800 mln. is gereserveerd door het ministerie van Economische Zaken. Daarover hebben wij een motie voorbereid.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Meindertsma, Van den Berg, Schouw, Laurier, Vliegenthart en Koffeman wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de omvangrijke werkloosheid in de bouwsector vooral veroorzaakt wordt door vraaguitval en een duurzame crisisaanpak daarom gericht moet zijn op maatregelen die de vraag in de bouw stimuleren;

voorts overwegende dat substantiële besparingen in het energiegebruik kunnen worden bereikt door bouwtechnische verbeteringen aan de bestaande woningvoorraad, gericht op het verwerven van Energielabel B;

constaterende dat voor het omstreden windmolenpark in Urk 800 mln. gereserveerd is;

verzoekt de regering, de fiscale aftrekregeling voor energiebesparende bouwtechnische verbeteringen aan de bestaande woningvoorraad substantieel te verruimen en de voor het windmolenpark in Urk gereserveerde middelen daarvoor als dekking aan te wenden,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter W (32127).
**

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Voorzitter. Er zijn nog meer redenen om stil te staan bij een niet al te goed doordachte aanbodstimulering. Twee belangrijke zijn nog te noemen: de demografische ontwikkelingen en de door het Nirov geconstateerde planningsovermaat. Deze periode van vraaguitval zou juist benut moeten worden door bezinning op de vraag hoe een nieuwe balans gevonden kan worden tussen krimp en groei in een groot deel van ons land. Is de regering het met ons eens dat krimp niet gebaat is bij al te gemakkelijke oplossingen? Staatssecretaris Bijleveld heeft onlangs publiekelijk gewaarschuwd voor het kopen van een woning in krimpgebieden; een onhandige maar niet onware opmerking. De markt is onverbiddelijk, meer aanbod dan vraag leidt tot waardevermindering.

Ook de vorige week door de makelaars geopperde oplossing om het tweedewoningbezit in krimpgebieden gemakkelijker te maken, komt niet meteen als een geslaagde oplossing over. Zeker niet voor al diegenen, en dat moet toch bijna iedereen hier zijn, die zich herinneren hoe minister Dekker in een van de vorige kabinetten onder dezelfde minister-president het tweedewoningbezit met veel moeite aan banden heeft weten te leggen. Wanneer de demografische ontwikkelingen ook nog gekoppeld worden aan de onderzoeksgegevens van het Nirov, waarin geconstateerd wordt dat de meeste gemeenten te veel woningen en kantoren gepland hebben, wordt de noodzaak tot bezinning alleen maar groter.

Is de regering bekend met de uitkomst van dit onderzoek, neergelegd in de Nieuwe Kaart van Nederland, waaruit blijkt dat er maar liefst 340.000 woningen te veel in de pijplijn zitten en dat de overmaat aan kantoorpanden nog zorgwekkender is? Wat is de reactie van de regering daarop in het licht van de in deze wet gedane oproep om toch vooral tot versnelling van het aanbod te komen

door onder andere de introductie van een geheel nieuw planologisch instrument: het projectuitvoeringsbesluit in Afdeling 6 van hoofdstuk 2?

Gelet op het feit dat de afschrijvingstermijnen voor investeringen in de gebouwde omgeving tientallen jaren bedragen, zou een aanmerkelijk groter aanbod dan overeenkomt met de vraag tot een omvangrijke afwaardering van het vastgoed in de nabije toekomst kunnen leiden. De gevolgen daarvan zullen niet alleen te merken zijn in de bouw, bij particuliere eigenaren, bij beleggingsinstellingen en sociale verhuurders, maar ook in de financiële wereld en vooral direct van invloed zijn op nieuwbouwplannen. Probeer eens door te rekenen wat het betekent om in een exploitatieopzet waarin met een opbrengst gerekend was van 1000 woningen er uiteindelijk maar 700 afgenomen worden? Niet vaak zal het zo dramatisch zijn als in het nog maar enkele jaren geleden zo geroemde project "de Blauwe stad" in Oost-Groningen, waar slechts 100 van de geprognosticeerde 1500 woningen verkocht zijn, maar ook in Meerstad (Groningen), Parkstad Limburg en het KAN-gebied en zelfs in Leidsche Rijn zijn grote afnameproblemen.

Een derde, nog niet genoemde reden voor vertraging is de financiering. De financiering van een groot aantal van de binnenstedelijke projecten die in bijlage II van de Crisis- en herstelwet vermeld staan, is gebaseerd op een zogenaamde businesscase van voor de economische crisis. De financiering is derhalve gebaseerd op drijfzand en de datum van 1 januari 2014 waarop begonnen moet zijn met de uitvoering staat daarmee onder forse druk. Als dat niet vroegtijdig ingezien wordt, dan blijven de voorbereidingskosten oplopen en zal alleen al daardoor het project steeds verliesgevender worden. Ook daarvoor hebben wij een motie voorbereid.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Meindertsma, Schouw, Vliegenthart, Laurier en Koffeman wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat van een aantal projecten op de lijst van projecten onder de Crisis- en herstelwet onduidelijk is of snelle realisatie kan plaatsvinden, mede omdat de financiering van deze projecten door veranderingen in de markt waarschijnlijk niet gewaarborgd is;

voorts overwegende dat het voor alle betrokkenen essentieel is dat projecten niet jarenlang op de lijst blijven staan zonder dat daadwerkelijk tot uitvoering wordt overgegaan;

verzoekt de regering om de Kamer bij de indiening van de Voorjaarsnota 2011 te informeren over de voortgang met betrekking tot de realisatie van de op de lijst voorkomende projecten, en daarbij aan te geven welke projecten van de lijst zullen worden afgevoerd omdat zij niet meer aan de selectiecriteria voldoen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter V (32127).
**

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Voorzitter. In het licht van de keuzes die bij de brede heroverweging gemaakt moeten worden, is de vraag veel minder wanneer er gebouwd gaat worden als wel of er gebouwd kan worden. De gemeenteraadsverkiezingsuitslag laat zien dat die partijen gewonnen hebben die zich in hun verkiezingscampagne -- in het merendeel van de gevallen, mijnheer De Boer -- verzet hebben tegen grote, ingrijpende en dure projecten in hun gemeente. Het gaat niet alleen om lokale partijen, maar ook landelijke partijen die plaatselijk in de oppositie zaten hebben campagne gevoerd met een tegenstem tegen een soms al aangenomen besluit, neem het Forumproject of de tram in Groningen. Mijnheer Hofstra, dat was de VVD-fractie.

Het is dan ook een fictie om te veronderstellen dat het ene genomen besluit door het ene bevoegde gezag, zoals het in de Crisis- en herstelwet voorgesteld wordt, op korte termijn leidt tot versnelde uitvoering van projecten in die gevallen waar gemeenten in financiële zin bij betrokken zijn. Leveren deze projecten op de korte termijn aanzienlijke werkgelegenheid op? Wij vrezen van niet en vragen de regering om een reactie.

Dan het onderdeel rechtmatigheid. In de Crisis- en herstelwet worden ingrijpende wijzigingen in het bestuursprocesrecht voorgesteld, zoals de toepassing van het relativiteitsbeginsel, het passeren van gebreken, het afschaffen van het pro-formaberoep en het afschaffen beroepsrecht voor niet tot het Rijk behorende overheidsorganen. Deze wijzigingen hebben een verminderde rechtsbescherming tot gevolg. Dat geldt ook voor wijzigingen in de ruimtelijkeordeningswetgeving waar de functie van het bestemmingsplan door het projectuitvoeringsbesluit uitgehold wordt, waardoor een beroep op het bestemmingsplan geen zekerheid en juridische bescherming meer kan bieden aan burgers. Daar maken wij ons ernstig zorgen over. Hoe komt het toch dat de regering dat niet doet?

Te veel en te vaak wordt in bestuurlijk en bouwend Nederland, maar helaas ook in de Tweede Kamer of in delen daarvan, denigrerend gesproken over burgers en hun organisaties die zich inzetten voor ruimtelijke kwaliteit, die belang hechten aan de identiteit van hun dorp of stadscentrum, die schone lucht voor zichzelf en hun kinderen in de woonomgeving willen en die 's nachts willen slapen en niet gehinderd willen worden door te veel lawaai van het vliegveld of de autoweg en die de onherbergzaamheid en onveiligheid bij de grootschalige aanpak van veel projecten aan de kaak stellen. Door burgers en hun organisaties als

hinderpalen van de vooruitgang te zien, zal de kloof tussen burgers en het politieke bestuur toenemen met als gevolg onvoorspelbare verkiezingsuitslagen en juridificering tot en met het Europese Hof.

Mijn fractie is er diep van overtuigd dat politieke bestuurders, maar ook ontwikkelaars en bouwers voor een breed draagvlak in de samenleving zorg moeten dragen. Daadkracht en draagvlak zijn geen begrippen die tegenover elkaar staan, maar in elkaars verlengde liggen; uit welbegrepen eigenbelang, breed draagvlak bevordert immers de snelheid, maar ook vanuit de innerlijke overtuiging dat politieke bestuurders de afweging voor het algemeen belang pas kunnen maken wanneer zij de deelbelangen geïnventariseerd en besproken hebben met de samenleving. Dat kan alleen maar aan de voorkant van het ene besluit met de ene beroepsmogelijkheid als daar een brede verkennings- en participatiefase verplicht is gesteld, waarin inrichtingsalternatieven aan de orde geweest zijn en belangen afgewogen worden. Alleen dan is voor mijn fractie een verminderde rechtsbescherming te verdedigen. Zonder wettelijke verankering van die fase in het omgevingsrecht zijn de belangen van gewone burgers en hun organisaties onvoldoende gewaarborgd.

Ook voor alle 70 opgevoerde projecten uit bijlage II moet dit principe gelden. Bij ten minste 15 van de 70 projecten heeft die brede verkenningsfase voor zover wij hebben kunnen achterhalen niet in de breedte plaatsgevonden. Het gaat dan om complexe projecten. Wij verzoeken de regering om voor die projecten en voor alle projecten die nog opgevoerd worden in een latere fase een brede verkenningsfase met afweging van alternatieven alsnog verplicht te stellen. Dat ligt ook in de lijn van de aangenomen motie-Samsom/Wiegman-van Meppelen Scheppink in de Tweede Kamer, waarin gepleit wordt voor een snelle wettelijke verankering van de Elverdingaanpak in het ruimtelijk omgevingsrecht en om binnen drie maanden met voorstellen te komen. Die drie maanden zijn nu voorbij en dit zou het eerste voorstel kunnen zijn. Wij hebben op dit onderdeel een motie voorbereid.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Meindertsma, Schouw, Van den Berg, Vliegenthart, Laurier en Koffeman wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de Crisis- en herstelwet tot doel heeft, het versneld besluiten over en uitvoering geven aan infrastructuurprojecten;

voorts overwegende dat ten aanzien van versnelling de commissie-Elverding heeft geadviseerd om een verkenningsfase met alternatievenonderzoek, met inbegrip van participatie, in te lassen, welk advies door de regering en het parlement is overgenomen;

constaterende dat de rijksoverheid bij vele projecten medefinancier is, en dat niettemin bij een aantal van de voorgestelde projecten de hiervoor geschetste procedure niet is gevolgd;

verzoekt de regering, bij de voorgestelde projecten, alsook bij projecten die later aan de lijst toegevoegd worden, de door de commissie-Elverding geschetste uitgangspunten toe te passen en de Kamer daarover te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter T (32127).
**

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Voorzitter. Voor één project gaan we nog verder en dat is de Buitenring Parkstad. Ik heb echter geconstateerd dat daaraan door een spreker voor mij ook aandacht is besteed. Ik weet dat we in deze Kamer geen recht van amendement hebben. Een aantal van de moties die ik heb ingediend, gaan wel in de richting van bijna het amenderen van een wet, maar het moet maar zo, als het niet anders kan. Dus iets aan de wet veranderen kan niet zo maar, maar wij hopen wel dat met het aannemen van deze motie duidelijk gemaakt wordt aan de provincie Limburg, dat zij geen gebruik moet maken van haar doorzettingsmacht om dit omstreden project door te zetten tegen de wil in van de gemeenten en de inwoners, zeker nu deze gemeenten hun inwoners door maatregelen in deze wet niet meer kunnen vertegenwoordigen middels het aantekenen van beroep. Al heeft collega Laurier hier al een motie over ingediend, ik dien ook mijn motie in, omdat zowel de overwegingen als het dictum net iets anders luiden.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Meindertsma, Schouw, Van den Berg, Vliegenthart, Laurier en Koffeman wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het voor de uitvoering van projecten die genoemd staan in de Crisis- en herstelwet van belang is dat er een verkenningsfase met alternatievenonderzoek, met inbegrip van participatie, heeft plaatsgevonden;

constaterende dat de Buitenring Parkstad in eerste instantie niet is opgevoerd als project in bijlage II, en dat de weerstand van zowel milieuorganisaties als van burgers en gemeentebesturen tegen dit project buitengewoon groot is;

verzoekt de regering om na overleg met de provincie Limburg dit project van de lijst te schrappen en pas weer op te voeren wanneer er breed overleg plaatsgevonden heeft en alternatieven onderzocht en afgewogen zijn,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter U (32127).

De leden hoeven niet ongerust te zijn. De griffie maakt straks een mooi overzicht van alle moties, zodat ze ordelijk in de fracties behandeld kunnen worden.
**

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Mijn laatste punt is de uitvoerbaarheid. De complexheid van alle voorgestelde maatregelen in deze Crisis- en herstelwet gezamenlijk zou wel eens eerder tot vertraging dan tot versnelling kunnen leiden. Waarom? Omdat nieuwe wetgeving altijd invoeringsproblemen veroorzaakt; dat mag toch bekend worden verondersteld. Vorige week is de Wabo, over de omgevingsvergunning, hier behandeld. Alleen al voor het invoeringstraject en de uitvoeringsorganisatie van die wet is bij elkaar drie tot vier jaar uitgetrokken en steeds weer blijkt de planning te optimistisch. De afgelopen jaren zijn er, allemaal onder verantwoordelijkheid van deze minister-president, in het omgevingsrecht ingrijpende en omvangrijke nieuwe wetten tot stand gekomen. De uitvoeringsproblemen van complexe, elkaar soms tegensprekende wetten worden schromelijk overschat. Het doel van nieuwe wetten is, zo blijkt uit iedere memorie van toelichting, om tot vermindering en stroomlijning van regelgeving te komen. De uitkomst leidt echter in de uitvoeringspraktijk tot een steeds grotere complexiteit.

Heeft de regering nagedacht over de uitvoeringsproblemen die bij de totstandkoming van de Crisis- en herstelwet te verwachten zijn? Op welke wijze zijn er maatregelen getroffen om deze te verminderen? Is het niet zeer waarschijnlijk dat door deze verzamelwet vol verschillende maatregelen in de praktijk onduidelijkheid voor alle partijen gaat ontstaan? Ontstaat er in de praktijk geen onduidelijkheid over de vraag welke procedure voor welk project gelegitimeerd van toepassing is? Vele vooraanstaande deskundigen hebben hierop gewezen. De Raad voor de rechtspraak heeft in de hoorzitting in deze Kamer aangegeven dat de veronderstelling zeker gerechtvaardigd is dat door het ontbreken van jurisprudentie, vooral op onderdelen het Europees recht betreffende, verwacht mag worden dat prejudiciële vragen gesteld zullen worden. En ook dat de in de wet gestelde termijnen voor afhandeling van de rechtszaken naar alle waarschijnlijkheid niet gehaald zullen worden. Het is daardoor zeer waarschijnlijk dat een complexe wet die op versnelling van de besluitvorming in het ruimtelijke omgevingsrecht is gericht, in zijn tegendeel gaat verkeren en vooral voor juristen en adviseurs werkgelegenheid oplevert, wat voor de projecten kostenverhogend en zeker niet versnellend gaat werken. Dit terwijl de eenvoudige oplossing in navolging van de Spoedwet wegverbreding voor de hand had gelegen: een versnelling van procedures voor een gesloten lijst met projecten die de brede verkenningsfase reeds hebben doorlopen. Ondertussen was er niets op tegen geweest te werken aan versnellingen in het omgevingsrecht middels een brede discussie met deskundigen. Daar had de komende jaren geleidelijk aan kunnen worden gewerkt.

Voor verstandig nadenken en vooruitlopen op toekomstige wetgeving is geen aparte wet nodig. Door in deze verzamelwet geen ruimte te laten om bepaalde onderdelen van de wet op een later tijdstip in werking te laten treden, heeft de regering de wetgever voor het blok gezet. De Eerste Kamer, als laatste instantie, rest dan het oordeel van voor of tegen. Is de regering met ons van mening dat het bij verzamelwetten beter is om in de wet zelf de inwerkingtreding flexibeler te regelen? Overigens is onlangs door deze Kamer nog een keer bij behandeling van wetsvoorstellen van de minister van Justitie aangegeven dat ook verzamelwetten in algemene zin eigenlijk niet meer op de tafel van deze Kamer thuishoren. Dat had de regering ook van de spagaat verlost waar ze nu in terecht is gekomen rond de onteigeningswetgeving. Daar hebben alle collega's voor mij al over gesproken; dat doe ik dus niet meer. Ik wacht met grote belangstelling de antwoorden van de regering af.

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. De afgelopen jaren heb ik vaak gehoord wat onze taak als Kamer van heroverdenking is. Als we vandaag allen naar de ons opgelegde normen zouden handelen, zou het paradepaardje van de premier terug het hok in moeten. Als we zouden handelen naar de zelf opgelegde normen, zouden we oordelen dat dit paradepaardje weliswaar mooi oogt, maar in werkelijkheid eerder het paard van Troje is. In de oudheid was al bekend dat je dat beter buiten kunt laten, en iedereen met een internettoegang weet dat ook.

Vraag is of we onszelf vandaag gebonden zullen weten aan de normen die we bij de beoordeling van andere wetsvoorstellen maatgevend achten. Als we dat niet doen, hebben we wat uit te leggen. Ik heb van sommige sprekers begrepen dat ze vinden dat deze wet in de gegeven omstandigheden toch beter door kan. Er wordt dan vooral gewezen op de crisis. Ik begrijp dat goed. Ik begrijp minder goed waarom de regering zich verstrikt heeft in deze Crisis- en herstelwet. Waarom zijn in andere landen allang de nodige schoppen de grond ingegaan en zitten wij nog steeds te tobben met dit onnodig opgetuigde voorstel, zonder dat er iets gebeurt? Is dat de schuld van het parlement? Ik dacht van niet. De verantwoordelijkheid ligt geheel en al bij de regering of wat daar nu nog van over is. Maar die is horende doof geweest. Doof voor de Raad van State, doof voor experts en doof voor maatschappelijke organisaties.

Mijn fractie heeft het samen met de PvdA-fractie buitengewoon onheus gevonden dat de regering, de premier voorop, de indruk heeft gewekt dat wij hier bij de bestrijding van de crisis een spelbreker zouden zijn, terwijl de premier met mij weet dat zijn aanpak eerder zaken heeft

vertraagd dan heeft versneld. Met de kennis van nu moeten we oordelen dat het wetsvoorstel van toen nooit zo in elkaar gestoken had moeten worden. De drang -- het was welhaast ijdelheid, zeg ik tegen de premier als protestanten onder elkaar -- om een groots voorstel te presenteren, heeft het gewonnen van de nuchterheid om praktisch processen te versnellen, projecten die vrijwel af waren in gang te zetten, bouwvakkers aan het werk te houden en echt iets aan de crisis te doen. Hadden de regering en de premier niet beter, op z'n katholieks, met de genade mee kunnen werken? Hier wat smeren en daar wat duwen aan wat al klaar was om in beweging te komen. Op zijn Grieks gezegd, zien we nu de premier als een eenentwintigste-eeuwse Sisyfus zijn steen tegen de berg oprollen.

Ik zie de premier denken: het is niet goed of het deugt niet; we moeten de crisis aanpakken, maar wat we voorstellen willen ze niet. Ik voel met hem mee, maar ik geef hem geen gelijk. Als je namelijk aan het begin de verkeerde weg inslaat, heeft het geen zin om te zeggen: ga nu maar verder. Dat heet van de wal in de sloot. Er moet dus gekeerd worden om het rechte pad te bereiken. Mijn fractie is bereid om sluiproutes in dit geval te tolereren. Dat betekent dat we dit voorstel niet, conform onze eigen maatstaven als senaat, afstemmen en aan de premier mee teruggeven, maar dat we vandaag zouden moeten zoeken naar wegen om de kool en de geit te sparen: wel een aantal projecten alsnog in de versnelling te doen, zonder belangrijke inspraakrechten op te geven en het risico te lopen dat processen eerder langer dan korter gaan duren. Dergelijke sluiproutes zijn niet eenvoudig te vinden, maar als de nood het hoogst is, schijnt de redding doorgaans dichtbij te zijn.

Ons voorstel: bekijk wat wel kan en wat niet, zet wat niet door kan op een zijspoor en maak het hoofdspoor vrij voor alles wat wel vaart kan krijgen. Wij hebben daar de afgelopen tijd al voor gepleit en ik zie dat de Kamer vandaag met allerlei creatieve voorstellen is gekomen. Het zijn zo veel voorstellen, dat mijn fractie op dit moment geen moties hoeft in te dienen. De Kamer is dus bereid te bewegen; het is de vraag of de premier dat vandaag ook zal zijn.

Ik wil het vervolg van mijn inbreng structureren langs drie lijnen. Allereerst stel ik een aantal vragen over het doel van de wet, de effectiviteit van de maatregelen en de belangenafweging die aan het wetsvoorstel ten grondslag liggen. Daarna zal ik me focussen op de gevolgen van het aannemen van de Crisis- en herstelwet op de bestaande wetgeving op het gebied van ruimtelijke ordening, milieu en onteigening. Ten slotte heb ik een aantal specifieke vragen over een aantal projecten.

Het wetsvoorstel dat we vandaag behandelen, is omstreden. Dat blijkt niet alleen uit de grote hoeveelheid brieven en mails die de Kamer de afgelopen tijd mocht ontvangen. Ook experts, die de senaat op 16 februari hoorde, hebben grote twijfels over de vraag of deze wet zijn doelstellingen zal bereiken. De Raad van State had een uitgesproken negatief oordeel. Voor een Kamer die de uitvoerbaarheid van wetsvoorstellen moet toetsen, zijn dit zwaarwegende feiten. Waarom heeft de regering ervoor gekozen om de economische crisis met zulke maatregelen te lijf te gaan? Welke afwegingen liggen hieraan ten grondslag? Dat de economische crisis bestreden moet worden, is duidelijk. Dat daarbij overheidsoptreden gevraagd is, is voor de SP-fractie ook zonneklaar. Maar of deze wet daadwerkelijk effectief is, moet nog maar blijken. Volgens de regering kunnen met deze wet tienduizenden mensen aan het werk, maar tegelijkertijd zijn de berekeningen waarop de regering zich baseert bijzonder broos. Zo is de regering, zoals bleek uit de nadere memorie van antwoord, niet in staat om de werkgelegenheid per project weer te geven. Worden we hier niet opgescheept met een black box die niet open te krijgen is?

Daar komt nog bij dat Nederland in internationaal perspectief een uitzonderingspositie inneemt. In tal van omringende landen is het afgelopen jaar wetgeving aangenomen die het economisch herstel moet stimuleren. Deze pakketten gingen vaak in hoog tempo door nationale parlementen en konden op groot draagvlak rekenen in de volksvertegenwoordiging. Het kabinet-Balkenende koos echter een andere route en combineerde maatregelen die het herstel van de economie moeten bevorderen met veranderingen in het bestuursrecht. Waarom? Sommige van deze wijzigingen zijn tijdelijk en toegespitst op bepaalde projecten, andere wijzigingen zijn structureel. Waarom heeft de regering ervoor gekozen om een conjuncturele crisis te bestrijden met structurele maatregelen? En wat zegt dit over de vigerende wetgeving die we vandaag op de schop nemen? Sommige van deze wetten zijn pas het afgelopen jaar door de Kamer behandeld en leiden al tot versnelling. Geeft het kabinet zichzelf niet een ongelofelijk brevet van onvermogen door deze wetgeving weer buitenspel te zetten? Zegt het daarmee eigenlijk niet: sorry senaat, maar wat we de afgelopen tijd bij u hebben neergelegd, was niet goed genoeg en moet veranderd worden? Graag een reactie van het kabinet.

Dan kom ik tot de belangenafweging die aan dit wetsvoorstel ten grondslag ligt. Deze belangenafweging is een van de belangrijkste criteria om tot politieke oordeelsvorming over een wetsvoorstel te kunnen komen. Normaal gesproken staat een dergelijke afweging, die aangeeft welke belangen er winnen en welke er verliezen bij het wetsvoorstel en waarom, in de memorie van toelichting. Echter, bij het huidige wetsvoorstel voldoet de memorie van toelichting niet. Hierin wordt namelijk geen echte afweging gemaakt, maar het beeld gecreëerd dat de wet alleen maar voordelen kent en geen nadelen: snellere bouw, economisch herstel en opschoning van stroperige wet- en regelgeving.

Dit is echter geen substantiële afweging en vandaar ook dat ik de premier zou willen vragen hoe hij de belangenafweging zou willen omschrijven. Welke sociale belangen verliezen er bij dit wetsvoorstel en welke winnen er? Dat ik er

zelf niet uitkom, kan natuurlijk aan mij liggen, maar tijdens de hoorzitting die de Eerste Kamer organiseerde, werd dit punt ook door experts naar voren gebracht. Zo stelde Alterra-onderzoeker Paul Kersten dat de wet zo diffuus is dat er geen pijl op te trekken is wie er nu baat bij hebben en wie niet. Onderschrijft de premier deze visie?

Een aantal aangrijpingspunten ben ik bij de bestudering van het wetsvoorstel tegengekomen. Allereerst dat de inspraakrechten van burgers beperkt worden. Lange tijd heeft de regering gedaan alsof dit niet het geval was. Pas in de nadere memorie van antwoord die de regering aan deze Kamer stuurde, gaf zij aan dat de inspraakrechten van burgers met deze wet worden ingeperkt. Kan de premier tijdens zijn repliek deze inperking uitleggen? Waarom is hiervoor gekozen? Geldt Aarhus nog onder de Crisis- en herstelwet?

Maar naast verliezers zouden er ook winnaars moeten zijn. Een van de winnaars van het wetsvoorstel zou de bouwwereld moeten zijn. Ook dit staat nergens met zoveel woorden in de stukken, maar de uitlatingen van Elco Brinkman in Podium en elders in het voortraject van deze wet doen wel zo vermoeden. Tegelijkertijd hebben de aannemers van Nederland, verenigd in de Aannemersfederatie, aangegeven weinig heil te zien in het voorstel zoals het nu voorligt. Moet ik daaruit concluderen dat het de grote bouwers zijn die van dit wetsvoorstel profiteren? En als ik het verkeerd zie, waar zit de Aannemersfederatie er dan, met mij, naast? Dit komt ook overeen met de motie die de heer Van den Berg en mevrouw Meindertsma al eerder hebben ingediend en die ik van harte heb ondersteund.

Nog een laatste vraag over dit punt van de wet. Volgens de premier is deze wet in landsbelang. Dat was de reden waarom hij vond dat de wet zo snel mogelijk behandeld moest worden en niet vertraagd. Dat lijkt mij nogal een open deur, aangezien ik toch mag verwachten dat de regering alleen maar wetten in het landsbelang indient. Of zit ik ernaast? Daarnaast werd ik getroffen door de opmerking van de premier, tijdens een partijbijeenkomst van het CDA, dat de wet ook een product is van het christendemocratisch gedachtegoed. Zou de premier dat nog eens nader kunnen uitleggen? Welke ideologische onderbouwing ziet de premier achter het voornemen om inspraakrechten van burgers te ontnemen? Onder het mom van crisismaatregelen, krijg ik toch de indruk dat hierbij een ideologische slag wordt geleverd tegen de stroperigheid van bestuur en de wildgroei aan inspraak. Heb ik goed begrepen dat de premier deze ideologische oorlog aan het voeren is? Ik was ook bijzonder getroffen door de opmerking van de heer Hofstra tijdens diens inbreng. Ooit wilden liberalen burgers namelijk beschermen tegen de almachtige staat. Vandaag zien wij een draai: alle macht aan de staat en de burgers aan de kant! De liberaal Hofstra lijkt van zijn geloof te vallen, mits hij straks maar met zijn auto kan rijden. Dat is een soort snelwegliberalisme.

Daarmee kom ik bij de tweede set van vragen, die zich richt op de relatie tussen de Crisis- en herstelwet en de bestaande wetgeving. Ik moet daarbij gezien de tijd selectief zijn.

Een van de grootste bezwaren die deze Kamer heeft geuit en die door alle fracties werd gedragen, heeft betrekking op de verandering van de onteigeningswetgeving. Daarover is veel gezegd. Dat dit een controversieel punt is, laat de geschiedenis zien. De regering is ons op dit terrein de afgelopen weken tegemoetgekomen door te beloven dat er niet onteigend zal worden voordat de planologische basis voor de onteigening ook in het bestemmingsplan is vastgelegd. Dat is winst, na twee memories van antwoord waarin de regering om dit onderwerp heen laveerde en deed alsof er geen probleem was. Hiervoor dank. Hiermee is ook het praktisch bewijs geleverd dat de premier kan bewegen. Ik hoop dat hij dat op andere terreinen straks ook zal doen.

Echter, de toezegging van de regering is slechts een halve oplossing voor het probleem dat er nu ligt, en zelfs daarbij wringt het volgens de reacties die wij op de brief van de minister-president hebben gekregen. In essentie brengt de regering in overleg met de Eerste Kamer een wijziging aan in de wet die zij vervolgens niet voorlegt aan de Tweede Kamer. Het is al vaker gezegd: normaal gesproken krijgen wij een novelle. Kan de premier uitleggen waarom dit pad bij de Crisis- en herstelwet niet gevolgd wordt? En hoe verhoudt zich dit met artikel 85 van de Grondwet dat bepaalt dat de Eerste Kamer een voorstel tot een wet overweegt zoals het door de Tweede Kamer aan haar is gezonden? En hoe verhoudt zich dit voorstel tot de kenbaarheid van regelgeving? Een burger moet af kunnen gaan op de juistheid van hetgeen in de wet staat, omdat hij daaraan vertrouwen moet kunnen ontlenen omtrent het optreden van de overheid. In hoeverre is dit gewaarborgd? De SP-fractie heeft grote twijfel of de creatieve oplossing die de regering hier voorstelt ook daadwerkelijk kan. Maar wij willen graag creatief met de regering meedenken en zien een reactie op dit punt graag tegemoet.

Maar daarmee is nog niet het hele probleem opgelost. Een meerderheid van de Kamer voorziet ook problemen met de voorgenomen centralisering van de onteigeningsprocedure. Experts, zo bleek tijdens de hoorzitting, vrezen dat deze centralisering zal leiden tot langere en tragere besluitvorming in plaats van snellere besluiten, en dat de kansen op een minnelijke schikking tussen de verschillende partijen eerder moeilijker dan makkelijker zal worden. De regering is op dit bezwaar van de Kamer in haar brief van begin maart niet ingegaan. Kan de premier dat straks in zijn antwoord wel doen? Ziet de regering het probleem dat de centralisering leidt tot vertraging in plaats van versnelling en, zo niet, waar hebben alle experts op het onderwerp het mis? En hoe verhoudt het voornemen van de regering om de onteigening te centraliseren zich tot het adagium van deze regering: "decentraal wat kan, centraal wat moet"? Waarom zou dit proces niet decentraal georganiseerd kunnen worden?

Zoals ik al eerder aangaf, stelt de Crisis- en herstelwet op een aantal terreinen de vigerende

wetgeving buiten werking. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Wabo, waarvan we vorige week nog de invoeringswet behandelden. Uit de hoorzitting van 16 februari bleek dat het voor de mensen in het veld bijzonder lastig is om vast te kunnen stellen onder welke wetgeving een bepaald project valt. Burgers kunnen hierdoor ook niet op de hoogte zijn van hun rechten en plichten. Hoe denkt de regering aan deze onduidelijkheid een einde te maken?

Maar de onduidelijkheid is niet alleen een probleem voor de burger. De Crisis- en herstelwet grijpt zo'n beetje bij alle omgevingswetgeving in die de laatste paar jaar tot stand is gebracht. In dit verband de volgende vraag aan de minister van VROM. Bij de invoering van de Wabo wordt een projectbesluit uit de Wro, dat nu net anderhalf jaar bestaat, vervangen door een omgevingsvergunning, maar om die te verlenen zal de gemeenteraad eerst een bindende "verklaring van geen bedenkingen" moeten afgeven. Zo staat het in de nota naar aanleiding van het verslag aan de Tweede Kamer. De Crisis- en herstelwet vervangt dit weer door een "projectuitvoeringsbesluit". Moet er dan ook een verklaring van geen bedenkingen worden afgegeven? Wie is onder de Wabo en wie onder de Crisis- en herstelwet het bevoegd gezag? En hoe zit het met de beroepsmogelijkheden? Blijft er, met de Wabo, beroep in twee instanties mogelijk of vervalt dat weer onder de Crisis- en herstelwet? Hoe weet de betreurenswaardige aanvrager, verlener of rechter straks of hij het cadeaupapiertje van de Crisis- en herstelwet of dat van de Wabo om de vergunning of ontheffing moet wikkelen?

Ook met betrekking tot de m.e.r.-regelgeving heeft de Crisis- en herstelwet de nodige consequenties. Zo hoeven voor de projecten die onder de Crisis- en herstelwet vallen, de alternatieven niet meer uitgebreid getoetst te worden. Volgens experts levert dat hooguit vijf weken versnelling op. Hoe ziet de regering dat? Van welke versnelling gaat zij uit? Overigens waarschuwden diezelfde experts op de hoorzitting ervoor dat deze beoogde versnelling ook wel eens een verlangzaming zou kunnen betekenen, omdat zich later in het traject problemen kunnen voordoen die al tijdens de verkenningen van de alternatieven aan het daglicht hadden kunnen komen. Op het gebied van het natuurbeschermingsrecht is al gebleken dat juist vroegtijdig onderzoek naar alternatieven de meest veelbelovende weg is om risico's naar knelpunten in kaart te brengen, en om ze in een latere fase te ontlopen of te verkleinen. Als wij dat niet doen, lopen wij het risico dat de versnelling verdwijnt. Hoe ziet de regering dat? En hoe verhoudt het niet in kaart brengen van alternatieven zich tot Europese regelgeving? Ook dit onderwerp is door meerdere sprekers aangekaart. De regering doet er wat luchtig over, maar uit wat wij hebben gehoord, lijkt hier wel degelijk een probleem te zitten. Mocht de wet die wij vandaag aannemen onverhoopt in strijd met Europese richtlijnen zijn, hoe ziet de winst- en verliesrekening er volgens de regering dan uit? Is dat al eens in kaart gebracht of geldt het adagium "ogen dicht en door"? En wat concreter: hoe verhoudt de Crisis- en herstelwet zich met de Vogel- en Habitatrichtlijn en Natura 2000?

Infrastructurele projecten duren lang. Te lang volgens menigeen. Ook de SP-fractie is van mening dat besluiten zo vormgegeven moeten worden dat ze niet onnodig vertraagd worden. Vandaar ook dat zij zich kan vinden in de richting die de aanbevelingen van de commissie-Elverding uitzet. Burgers moeten aan het begin van de procedure meegenomen worden, wat later leidt tot minder bezwaarschriften en andere vormen van protest. Draagvlak creëer je aan het begin en wie dat niet doet, loopt het risico dat het gebrek aan draagvlak gaandeweg het proces ontaardt in protest. Daarnaast is de afgelopen jaren ook vast komen te staan dat de grootste veroorzaker van vertragingen de overheid zelf is en dat de grootste tijdwinst bij de overheid te halen is en niet zozeer bij het inkorten van de momenten waarop belanghebbenden inspraak kunnen leveren en bezwaren kunnen indienen.

Mijn fractie vraagt zich af in hoeverre deze wijsheden, waar iedereen het wel zo'n beetje over eens is, terugkomen in het voorliggende wetsvoorstel. Waar zet de Crisis- en herstelwet in op brede inspraak aan het begin van de procedure? Daar heeft mijn fractie niets van teruggevonden. Klopt de inschatting van mijn fractie dat de aanbevelingen van de commissie-Elverding niet in dit wetsvoorstel terug te vinden zijn? En zo niet, zou de regering dan heel concreet kunnen aangeven op welke manier welke aanbevelingen zijn verwerkt?

Nog een laatste opmerking over de aanbevelingen van de commissie-Elverding, die mijn fractie overigens ook niet in het wetsvoorstel heeft teruggevonden. In het geval van de spoedwet voor wegverbreding pleitte Elverding voor een gesloten lijst van projecten. Ook deze aanbeveling is bij dit wetsvoorstel niet overgenomen. De lijst van projecten die onder de Crisis- en herstelwet vallen zijn per AMvB uit te breiden. De regering volstaat in reactie op vragen van mijn fractie over het hoe en waarom van deze keuze met de constatering dat de aanbevelingen van de commissie over de spoedwet alleen op de spoedwet betrekking hebben. Kan de regering in haar reactie vandaag nog ingaan op de inhoudelijke afweging achter de keuze voor een open lijst? Mijn fractie heeft er in ieder geval veel moeite mee dat zulke ingrijpende wijzigingen per AMvB door te voeren zijn. Vandaar dat wij een aantal moties in die richting hebben gesteund.

Daarmee kom ik bij het laatste blokje vragen: de projectlijst en de verschillende projecten die daarop staan. De regering heeft een aantal criteria gegeven die van toepassing zouden moeten zijn. Daarbij zou het moeten gaan om projecten die redelijk snel uitgevoerd zouden kunnen worden en waarvan de financiering min of meer rond is. Een aantal projecten op de lijst voldoet niet aan deze criteria. Ik licht er twee uit, de Buitenring Parkstad en de A4/Midden-Delfland.

Op instigatie van de CDA-fractie werd de Buitenring Parkstad tijdens de behandeling in de Tweede Kamer toegevoegd aan de lijst projecten

van de Crisis- en herstelwet. Daarmee gaf het gehoor aan partijgenoot en gedeputeerde Ger Driessen, die al jarenlang vurig pleitbezorger is van de buitenring. Op zichzelf was dat al een vreemde keuze, die meer door politiek prestige dan door inhoudelijke overwegingen was ingegeven. Sterker nog, de m.e.r. was vernietigend: alternatieven waren niet goed gewogen en er is te weinig informatie op tafel gekomen om een goede afweging te kunnen maken. De financiering komt niet rond en het hele project dreigt te mislukken. Daarnaast groeit de weerstand bij de betrokken steden: Heerlen en Kerkrade. Bij de gemeenteraadsverkiezingen won in Kerkrade een partij, die tot voornaamste politiek doel het tegengaan van de Buitenring had, drie zetels. Kan de regering bij dit concrete project uitleggen hoe het aan de criteria van Elverding voldoet? Is de regering met de SP-fractie van mening dat de politieke strijd die op dit moment woedt tussen gedeputeerde Ger Driessen en de steden Heerlen en Kerkrade op een andere manier moet worden opgelost dan het doorbreken van de patstelling door het project op de lijst van de Crisis- en herstelwet te plaatsen?

Ook het doortrekken van de A4 is een project waarvan mijn fractie niet begrijpt hoe het op de projectlijst terecht is gekomen. AI decennialang wordt er gesteggeld over wat nu de goede oplossingen zijn voor de knelpunten rond Den Haag en Rotterdam. Het is met recht een gordiaanse knoop die de regering nu met geweld wil doorhakken. Maar wat zijn de te verwachten effecten? Gemeenten in de regio maken bezwaar, maar inspraakrecht wordt hen ontnomen. Het doortrekken zou de doorstroming moeten bevorderen, maar diverse studies laten zien dat de problemen niet verholpen maar slechts verplaatst zullen worden. De heef Hofstra kan nu dan wel voor mij langs lopen, maar zo is het toch echt. Bij de SP-fractie dringt het beeld zich op van een overlopende waterbak die de regering probeert te verhelpen door het plaatsen van een extra kraan. De doorstroming in de regio is, mede door de grote bevolkingsdruk, een structureel probleem. Het doortrekken van de A4 heeft volgens vele experts tot gevolg dat de problemen op andere plaatsen, bijvoorbeeld het Prins Clausplein en de Beneluxtunnel, alleen maar groter worden. Kan de regering uitleggen wat er mis is met dit beeld van de overlopende waterbak en de extra kraan? En wat kan de Crisis- en herstelwet nu precies wat alle andere wetten en plannen tot nu toe niet konden?

Het beeld dat uit deze twee projecten naar voren komt, is dat de Crisis- en herstelwet in een aantal gevallen vooral gebruikt wordt om omstreden besluiten, waarover verschillende bestuurslagen het niet met elkaar eens kunnen worden, er door middel van landelijk wetgeving door te drukken. Of dit de kwaliteit van de besluitvorming ten goede komt, is nog maar zeer de vraag. Daarnaast worden op deze manier de verhoudingen tussen lokaal, provinciaal en nationaal bestuur op scherp gezet. Juist in tijden van crisis is het noodzakelijk om de handen ineen te slaan. Dat kan alleen wanneer besluitvorming niet ontaardt in politieke prestigestrijd. Als de premier wijs is, ziet hij dat ook in en krijgen wij straks een echt debat over de Crisis- en herstelwet. Ik ben dan ook benieuwd naar de reactie van de kant van de regering.

*N

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. Denkend aan Holland zie ik leegstaande nieuwbouw en te huur staande bedrijventerreinen en kantoorgebouwen, brede files en overvolle treinen, traag door een eindig laagland gaan.

Vandaag bespreken wij het afscheidscadeau voor twee of mogelijk meer bewindslieden van wie er één heeft aangegeven zeker niet terug te zullen komen en één alleen onder een voorwaarde waarvan wij allemaal weten dat die niet gemakkelijk te vervullen zal zijn. Het kabinet heeft aangegeven haast te hebben en zich eraan te storen dat de Eerste Kamer zoveel tijd nam. Bewindslieden die zich met zoveel nadruk bemoeien met de agenda van het parlement, dat is uitzonderlijk.

Juist wanneer de Eerste Kamer er alles aan doet, een onzorgvuldige en maatschappelijk omstreden wet op een zo zorgvuldig mogelijke manier te wegen, is het opmerkelijk dat bewindslieden daar openlijk, en in opiniërende zin opdringerig, bij betrokken wensen te zijn. Natuurlijk mist zoiets zijn uitwerking niet, zelfs niet nadat het kabinet gevallen is. Zelden zijn de hoffelijkheidsregels rond het respecteren van de wens van een substantiële minderheid in dit huis zozeer geschaad als nu.

Er is sprake van een controversiële wet en dat niet alleen vanwege het feit dat meer dan twintig leden in dit huis dat vinden. Het blijkt ook niet afhankelijk te zijn van aantallen, want ook de 33 leden die de wet over de winkeltijden controversieel wilden verklaren werden niet gerespecteerd in die wens door de meerderheid. Er staat kennelijk te veel op het spel om hoffelijkheid op te brengen.

We hebben de afgelopen dagen gezien wat voortschrijdend inzicht met mensen kan doen. De minister van Verkeer en Waterstaat heeft ontdekt dat er belangrijker zaken zijn dan de Haagse politiek en het zetten van een eerste schop in de grond, en koos met nadruk voor iets anders. Ik wil hem daarmee feliciteren en complimenteren, maar wil vandaag ook met nadruk aandacht vragen voor de erfenis die hij achterlaat voor toekomstige generaties. Laat de minister blijvende littekens achter in de polders van bijvoorbeeld Midden-Delfland, of is hij bereid voor hetzelfde geld en binnen dezelfde tijd te kiezen voor een cosmetische operatie die de doorstroming van het autoverkeer op gelijke wijze bevordert, maar tegelijk de natuur en het landschap ontziet?

Ik weet dat niet iedereen zit te wachten op casuïstiek in een debat als dit, maar toch kan het van belang zijn om de gedachten duidelijk te bepalen. Neem de aanleg van de A4 door Midden-Delfland, waarvoor de minister graag nog zelf de eerste spa in de grond had willen steken. Die is

opgenomen in de Crisis- en herstelwet, om elke vertraging in de aanleg te voorkomen. De minister heeft het Tracébesluit voor de A4 door de Tweede Kamer geloodst, maar de onderbouwing bleek gebaseerd te zijn op verkeerde uitgangspunten van Rijkswaterstaat. De tunnel bestaat niet uit vier buizen, maar uit twee buizen. De tunnel is niet 60 meter breed, maar slechts 36 meter breed en is niet onder het maaiveld gelegen maar op boezemniveau. Bovendien is gebleken dat Rijkswaterstaat de aanleg van de weg heeft gecalculeerd op basis van een vliesconstructie. Zo'n constructie is technisch moeilijk te realiseren en vormt een groot risico in de uitvoering omdat de fundering van aquaduct en ecoduct er doorheen gevoerd moet worden. De technische haalbaarheid is door Haskoning niet getoetst, omdat de wijziging vlak voor het definitieve rapport op last van Rijkswaterstaat is doorgevoerd.

Onlangs heeft Rijkswaterstaat op een informatieavond in Schipluiden aangegeven dat ze ervan uitgaat dat de vliesconstructie er niet komt en heeft daarbij de volgende redenering gehanteerd: wij denken dat het realistischer is van een betonnen bak uit te gaan, maar als er een aannemer is die toch een vlies wil maken dan mag hij dat; dat is dan voor zijn risico. Met andere woorden: we gaan ervan uit dat er een betonnen bak komt, maar we rekenen voorlopig met een vliesconstructie! Je hebt geld gereserveerd voor een Mini en je vraagt om een Ferrari, in de hoop dat er aannemer is die hem wil leveren.

In de kostenraming van Rijkswaterstaat is de vliesconstructie ten onrechte als bezuiniging doorgevoerd. Er zou minimaal een bandbreedte moeten worden aangebracht waarin beide varianten, met en zonder vlies, in beeld worden gebracht. Het is schrijnend dat het van de inzet van verontruste burgers afhankelijk is of de foute en ten minste dubieuze aannames van Rijkswaterstaat al dan niet bestreden worden. Er staat bij aanneming van de Crisis- en herstelwet geen beroep meer open op het definitieve Tracébesluit over de A4 door Midden-Delfland, hoewel de besluitvorming ten aanzien van het alternatief op verkeerde gronden, dat wil zeggen met de verkeerde informatie aan de Tweede Kamer, heeft plaatsgevonden. Dat is onacceptabel en de kans op dergelijke fouten neemt alleen maar toe met de "eerst doen, dan denken"-besluitvorming waarop de Crisis- en herstelwet gebaseerd lijkt te zijn.

Als concrete eerste vraag aan de minister van Verkeer en Waterstaat zou ik willen stellen: bent u bereid om de aanleg van de A4 door Midden-Delfland en de ondertunnelde variant met een vaart erboven te laten onderzoeken door een onafhankelijke partij, nu zowel Haskoning als de BAM, als de gemeente Delft, als de gemeente Schiedam en de gemeente Vlaardingen hebben aangegeven daar dringende aanleiding toe te zien? Bent u bereid die toezegging te doen, als lakmoesproef voor het feit dat ook binnen de Crisis- en herstelwet ruimte blijft voor de toepassing van resultaten van voortschrijdend inzicht en de bijbehorende aanpassing van ingrijpende plannen in natuurgebieden? En als dat onverhoopt niet het geval mocht zijn, op welke wijze beschermt de Crisis- en herstelwet ons dan tegen overhaaste besluiten en onomkeerbare fouten? Graag een reactie van de minister.

Artikel 21 van onze Grondwet luidt: de zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu. Natuur is het meest waardevolle dat wij bezitten. Wij zijn er volledig van afhankelijk: schone lucht, schone aarde en schoon water. Diversiteit aan planten, dieren en ecosystemen heeft niet alleen een grote intrinsieke waarde, het is ook de basis van ons dagelijks leven: kritisch, natuurlijk kapitaal. Kritisch omdat het onvervangbaar is. Waar haal je schone lucht vandaan om in te ademen als alle lucht in je omgeving vervuild is? Waar zijn de grondstoffen voor onze samenleving van nu en in de toekomst als de bossen verdwenen zijn? Wat gaan wij drinken als het water vervuild is? In Nederland is nog maar 15% van de oorspronkelijke biodiversiteit over en voor meer dan 90% van de beschermde soorten en habitattypen -- let op: dat zijn beschermde soorten! -- ziet het er niet goed uit. Nederland teert in op zijn eigen natuurlijk kapitaal en put daarbij in groeiende mate de natuurlijke reserves in andere, vooral armere delen van de wereld uit.

Lukt het ons niet om de opwarming van de aarde tot maximaal 2 graden Celsius te beperken, dan is de schade niet te overzien en niet te betalen. Al in 2006 waarschuwde de Britse topeconoom Stern dat nietsdoen leidt tot aanzienlijk hogere kosten dan nu investeren in effectief klimaatbeleid. De kap van het regenwoud, vooral ten behoeve van onze veehouderij, kost volgens Deutsche Bank-topeconoom Sukhdev jaarlijks tussen de 2000 en 5000 mld. dollar. De kosten van de financiële crisis die politici nu vooral bezighoudt, vallen daarbij volkomen in het niet.

De Verenigde Naties riepen dit jaar uit tot het jaar van biodiversiteit. Milieuministers en -commissarissen luiden wereldwijd de noodklok over de toestand van onze natuur. Onze minister van Landbouw heeft aangegeven dat de veehouderij voor 30% verantwoordelijk is voor het biodiversiteitsverlies. En wat doet ons kabinet? Haast zetten achter een wet die onze natuur en ons milieu vakkundig verder om zeep zal helpen. De wet die voor ons ligt, de Crisiswet, zal snel en doeltreffend leiden tot regelrechte ecologische kapitaalvernietiging ten gunste van meer asfalt, meer vliegreizen en meer karbonades, allemaal aspecten van een samenleving die zich nog niet realiseert dat het opofferen van natuur onze samenleving in grote problemen brengt. Dit wetsvoorstel draagt de handtekening van een kabinet dat weigert zich neer te leggen bij de conclusie dat niet de economische crisis, maar de klimaat- en biodiversiteitscrises de grote crises van onze tijd zijn. Bij het uitbreken van de financiële crisis die overging in een economische recessie doken overal pleidooien op om te breken met de oude werkelijkheid en niet van de minsten: van prominente economen, opinieleiders en politici. Herman Wijffels, partijgenoot van een aantal

ministers die de Crisis- en herstelwet met stoom en kokend water door de Kamer willen loodsen, stelt het volgende.

Ik citeer: "De huidige crisis bestaat eigenlijk uit drie afzonderlijke crises, die nauw met elkaar verbonden zijn: de financieel-economische crisis die in 2008 uitbrak, de ecologische crisis die zich al enkele decennia meer en meer manifesteert en een cultureel-morele crisis. Alle drie de perspectieven, financieel-economisch, ecologisch en moreel, zijn relevant. Samen vormen zij de basis voor echte aanpak van de crisis. Vanuit het perspectief van de ecologische crisis is een herstel van het oude economische model ronduit onwenselijk. De kapitalistische economie is de laatste jaren duidelijk op de grenzen van het draagvermogen van onze planeet gestuit. De financieel-economische crisis is niet alléén ontstaan door misdragingen van bankiers maar ook door ecologische problemen. De conclusie is onvermijdelijk dat onze levensstijl niet vol te houden is in verband met het beperkte draagvermogen van de aarde. Er moet een einde komen aan onze huidige manier van leven, organiseren en werken. Het Westerse model, samen met de waarden die eraan ten grondslag liggen, moet op de helling. Vanuit ecologisch oogpunt moet het streven zijn naar een duurzame economie. Dat vergt een ingrijpende transformatie. De economie moet dienstbaar worden aan de mensen en aan de aarde. De huidige crisis is niet zomaar de zoveelste crisis in een rij. Het is een wake-up call voor een grondige heroriëntatie in de richting van harmonie met de aarde. De mogelijkheden zijn er. Maar we moeten het ook gaan doen." Tot zover de formateur van dit kabinet, prominent CDA-lid.

Voor mij komt die beschouwing van een CDA-ideoloog veel dichter bij het begrip "rentmeesterschap" dan de inhoud van de Crisis- en herstelwet die juist elke vorm van rentmeesterschap buitenspel probeert te zetten.

Op 11 november 2008 is in dit huis de motie-Schuurman aangenomen. Ik denk dat het voldoende de moeite waard is om die nog even in herinnering te roepen. Ik citeer:
"De Kamer,
constaterende, dat de kredietcrisis in samenhang met andere crises leert dat wereldomspannende problemen om een gecoördineerd optreden vraagt;
overwegende, dat duurzame oplossing van deze problemen een breed gedragen analyse behoeft;
overwegende, dat deze analyse een 'comprehensive approach' vereist en dat ook onder meer de vraagstukken van schaarste (voedsel, energie) en klimaat nadrukkelijk een rol spelen, en daarbij moeten worden betrokken;
overwegende, dat deze analyse aan zeggingskracht wint als hieraan uit velerlei kringen en op basis van verschillende visies wordt bijgedragen;
verzoekt de regering, initiatieven te ontplooien zowel nationaal als internationaal, om te komen tot de ontwikkeling van scenario's waarin de crises waar de wereldbevolking mee kampt, in samenhang worden aangepakt,
en gaat over tot de orde van de dag."

De motie was breed ondertekend door alle partijen behalve de VVD en je zou daar verwachtingen aan moeten mogen koppelen ten aanzien van elke crisisbestrijdingsmaatregel die hieraan geijkt zou moeten kunnen worden. Dat is in geen enkel opzicht het geval! Hoe serieus kunnen we onszelf als Kamer nemen wanneer we geweldige voornemens in prachtige moties vervatten, maar het kabinet vervolgens vrij laten om daar wel of geen invulling aan te geven? De tijd van vrijblijvende opvattingen over duurzaamheid is voorbij. Die kunnen we ons niet langer veroorloven, wanneer we het begrip "veroorloven" tenminste niet louter in financiële termen beschouwen. Alle partijen die de motie-Schuurman ondertekend hebben, hadden dus hooggespannen verwachtingen, maar vooral ook de indiener zelf. Ons kabinet stelt voor om in deze tijd van een crisis rond biodiversiteit en klimaat die definitief onoplosbaar dreigt te worden, de regels voor natuur en milieu overboord te zetten omwille van het herstel van de economie. O ja, en voor de duurzaamheid. Dat is nogal wat. Zeker als je daarbij optelt dat een dikke streep wordt gehaald door fundamentele beginselen van onze rechtsstaat, want ook de rechtsbescherming van burgers, maatschappelijke organisaties en zelfs die van decentrale overheden dreigt in ernstige mate schipbreuk te lijden. Daarvoor zouden dan wel heel goede redenen moeten zijn.

Het kabinet verdedigt zijn voorstel met een verwijzing naar de economische crisis. Er is inderdaad sprake van krimp van de economie. Wij kampen met stijgende werkloosheid en daarbij passen maatregelen, soms ingrijpende maatregelen. Als echter herstel van de economie het doel is, levert deze Crisis- en herstelwet dan de noodzakelijke bijdrage? Levert het opzijschuiven en wijzigen van maar liefst 27 wetten tegelijk wat op voor de economie en voor de duurzame economie die het kabinet nastreeft? De Eerste Kamer heeft hierom gevraagd bij het kabinet.

De vraag rijst hoe het kabinet aan de lijst met projecten en de formulering voor nieuwe projecten gekomen is. Welke criteria zijn er gehanteerd om te kunnen bepalen of potentiële projecten zullen opleveren wat ervan wordt verwacht: werk, verbeterde economische structuur en duurzaamheid? Wat bedoelt het kabinet in deze context eigenlijk met duurzaamheid? Hoe is de regering, in het licht van haar doelstellingen, gekomen tot de keuze voor bijvoorbeeld de aanleg van nieuwe wegen, het creëren van nieuwe burgerluchthavens en het bouwen van woningen op nieuwe locaties?

De voorstellen van het kabinet zijn wel besproken door de Raad van State en in uitgebreide rondetafelgesprekken met een keur aan deskundigen. Een van de belangrijkste vragen was: leveren de plannen van het kabinet de economische impulsen en structuurversterking op die ervan verwacht worden? Die vraag is vaker gesteld en ik zie met belangstelling uit naar het antwoord van het kabinet. Kortom, is er een kans dat het kabinet de doelen die in het wetsvoorstel worden gesteld, ook daadwerkelijk zal realiseren? De Raad van

State zegt in zijn beoordeling van het wetsvoorstel: "Eigen aan conjuncturele maatregelen is dat zij erop zijn gericht om de economie op de korte termijn een impuls te geven en niet langer duren dan nodig is."

Professor Priemus noemde in de Tweede Kamer tien averechtse effecten van de Crisis- en herstelwet en voelde zich, als deskundige bij uitstek, uitermate niet serieus genomen. Hij gaf na afloop aan nooit meer naar een hoorzitting van het parlement te zullen gaan, omdat hij de overtuiging had dat er sprake was van een rituele dans, dat er op geen enkele manier geluisterd werd naar deskundigen en dat de uitkomst al op voorhand vaststond. Veel mensen voelen aan dat hij gelijk had en heeft, ook in dit huis.

De Tweede Kamer heeft gevraagd naar een nadere onderbouwing van de effecten van de geselecteerde projecten op de werkgelegenheid en de structuurversterking. Bovendien is gevraagd of het kabinet bereid was om door het Centraal Planbureau een quickscan te laten uitvoeren naar de welvaarts- en werkgelegenheidseffecten. Dat waren zinnige vragen van de fractie van de ChristenUnie. De Kamer zou dan als medewetgever kunnen oordelen over het wetsvoorstel van het kabinet. Maar dit kabinet kan, kon, wil of wilde niks onderbouwen. De enige reactie die doorklinkt, is: de besluitvorming over projecten verloopt te traag en dat moet veranderen. We weten niet waar de trein naartoe gaat; wij weten alleen dat we hem niet mogen missen!

Het is duidelijk dat de fundamentele keuzes die gemaakt hadden moeten worden om een omslag naar een duurzame economie te bewerkstelligen, niet zijn gemaakt in de Crisis- en herstelwet. De strekking van de motie-Schuurman wordt met voeten getreden in het wetsvoorstel. De economische effecten van de keuzes die wel zijn gemaakt, overtuigen niet. Slachtoffers zijn de natuur, het milieu, de duurzaamheid en de rechtsbescherming. Alles van waarde is weerloos, als er geld verdiend moet worden door Bouwend Nederland. Dat is de samenvatting van deze wet.

De belangrijkste motivatie van het kabinet om deze crisiswet door te drukken, is de ergernis over de stagnatie in de besluitvorming over projecten, zoals de uitbreiding van het vliegveld in Lelystad, het doortrekken van de A4 en het ammoniakdossier. De vraag rijst hoe het eigenlijk komt dat projecten maar niet van de grond komen of vertraging oplopen vanwege procedures. Is dat de schuld van procederende milieuorganisaties of is oorzaak nummer één mogelijkerwijs bestuurlijk en politiek onvermogen om tijdig tot kwalitatief goede besluiten te komen?

Een kwalitatief goed besluit is in elk geval niet strijdig met bestaande regels. Omdat de overheid keer op keer faalt om de eigen wetten te respecteren, moet in veel gevallen de rechter eraan te pas komen om ervoor te zorgen dat de overheid zich aan haar eigen regels houdt. De overheid als radicale wetsovertreder vraagt hier om meer bevoegdheden. In plaats van stevig in te grijpen in de bestuurscultuur om de kwaliteit van besluiten te verbeteren, stelt het kabinet voor om de gang naar de rechter te bemoeilijken. Het inperken van inspraakmogelijkheden van bezorgde burgers is een traject dat al jaren geleden in gang is gezet. Milieuclubs de mond snoeren staat al langer hoog op de verlanglijstjes.

Ik noem in dit verband minister Eurlings die sprak over een juridisch moeras waarin zijn goede daden verzanden. Ik noem Mark Rutte die sprak over beroepsmatige probleemmakers. Hij wist zich hierbij gesteund door de SGP en de PVV in de Tweede Kamer. Een ander voorbeeld is CDA-gedeputeerde Onno Hoes die vorig jaar trots stelde dat bezwaarmakers van steeds beteren huize moeten komen om democratisch genomen besluiten bij de rechter te kunnen aanvechten. Met bezwaarmakers doelde hij natuurlijk op mensen die volgens hem van procedures hun hobby maken. Ger Koopmans, CDA-Kamerlid en landbouwlobbyist, maakt zich zorgen over iemand die drie hoog achter in Amsterdam een Brabantse boer een vergunning voor uitbreiding van zijn veehouderij kan ontzeggen. Bernard Wientjes spreekt over misbruik van democratisch bepaalde procedures.

Dat zijn de achtergronden van de vermeende noodzaak van deze Crisis- en herstelwet. De overheid wil niet nagerekend worden. Zij wil niet dat haar onwettig handelen door rechters getoetst wordt of zij wil haar onwettig handelen witwassen door 27 wetten te wijzigen door de Eerste Kamer onder grote druk te plaatsen. Een kabinet dat zich gehinderd voelt bij het overtreden van zijn eigen wetten, besluit dan maar de wetten naar zichzelf toe te buigen. Het is een wonder dat iemand zich daartoe laat verleiden!

Tot 2005 mocht iedereen een beroepschrift indienen als een milieuvergunning verleend werd. Het milieu is immers in het belang van iedereen. Die wetgeving werd op initiatief van het CDA teruggesnoeid. Nu is dat recht voorbehouden aan belanghebbenden en sindsdien is met man en macht gewerkt aan het verder inperken van de beroepsmogelijkheden en de belanghebbendendefinitie. Het merkwaardige feit doet zich voor dat degenen die proberen de aarde te redden, worden aangeduid als radicalen, terwijl de mensen die overduidelijk verder willen met het plegen van roofbouw op onze aarde, nog steeds gezien worden als respectabele burgers die na 25 jaar intensieve afbraak van de leefbaarheid van onze planeet een lintje van Hare Majesteit mogen ontvangen.

Na het schrappen van de actio popularis in 2005 werd de rechtsbijstand voor milieuorganisaties geschrapt en werden vergoedingen voor gesubsidieerde rechtshulp beperkt. De beroepsmogelijkheden bij de rechter worden met de Crisis- en herstelwet fors ingeperkt. Het kabinet hoopt daarmee ruimte voor zichzelf te creëren om zonder lastige procedures snel aan de slag te kunnen met zijn eigen verlanglijstje: asfalt, agroparken, een vliegveld en vooruit, om de fracties van de Partij van de Arbeid en ChristenUnie te paaien, ook een paar windmolens. De vraag is: gaat het helpen?

Zullen die inperkingen van de rechtsgang echt gaan zorgen voor versnelling? Integendeel, de

deskundigen zijn vrijwel unaniem van mening dat het huidige wetsvoorstel een enorme juridische onzekerheid met zich brengt en dat het wetsvoorstel de grenzen van de Europese regelgeving opzoekt en zelfs overschrijdt. De rechtszaken die hieruit voortkomen, zullen juist een vertraging opleveren. Een nieuw juridisch moeras dat helemaal zelf is aangelegd door minister Eurlings als één van zijn laatste politieke daden!

De Raad voor de rechtspraak is niet geheel per ongeluk genegeerd bij de totstandkoming van dit voorstel. De Raad heeft in de hoorzitting aangegeven, zeer ongelukkig te zijn met het wetsvoorstel en met het feit dat men niet om advies gevraagd heeft. Datzelfde geldt voor de natuur- en milieuorganisaties, de onteigeningsadvocaten en de lokale overheden. Het geldt bovendien voor de Raad van State, die niet is ingeschakeld voor nader advies nadat deze in eerste aanleg vernietigend oordeelde over het wetsvoorstel.

Op basis van welke criteria heeft het kabinet de bijlagen samengesteld? Ogenschijnlijk is het vooral een verlanglijstje van de economische lobby en van de boerenlobby. Een aantal zeer omstreden projecten wordt er nu onder het mom van crisisbestrijding doorheen geduwd. Er is geen economisch kader en er zijn geen duidelijke effecten op de werkgelegenheid en de duurzaamheid. Daarvoor moet toch een heldere verklaring te geven zijn? Ik hoor die graag.

Dit wetsvoorstel bevat een aantal belangrijke wijzigingen van het bestuurs- en procesrecht. Het gaat grotendeels om de oude wens van het CDA om het voor belanghebbenden onmogelijk te maken om hun gelijk bij de rechter te halen, zelfs als ze het hebben.

Het indienen van het pro-formaberoepschrift en het aanvullen van de beroepsgronden na afloop van de beroepstermijn wordt afgeschaft. Normaal gaat het als volgt: na de publicatie van een besluit is er een termijn van zes weken waarin belanghebbenden bezwaar kunnen maken of beroep kunnen aantekenen tegen een besluit. Zeker voor kleine organisaties of voor individuen, zoals de omwonenden van een nieuw te plannen megastal, industrieterrein of vliegveld, is een termijn van zes weken erg kort om hun bezwaar- of beroepschrift helemaal te motiveren en te onderbouwen met wetenschappelijke feiten. Het gaat namelijk vaak over heel grote projecten waaraan veel onderzoek ten grondslag ligt. Het recht biedt daarom tot nu toe de gelegenheid om pro forma beroep aan te tekenen om extra onderzoek te doen, juist om extra onderzoek te doen. Ook bestaat nu nog de mogelijkheid om tijdens de rechtszaak, bijvoorbeeld op grond van nieuwe onderzoeken, de al genoemde beroepsgronden aan te vullen. Daarmee is bijvoorbeeld nog beter aan te tonen dat de belangenafweging die ten grondslag ligt aan het besluit, niet zorgvuldig is uitgevoerd. Dat is heel vaak het geval. Dat zou logischerwijs de A4 door Midden-Delfland in z'n milieuonvriendelijke vorm tegen kunnen houden en vervangen door een milieuvriendelijke oplossing zoals de A4 met vaart. Waarom gebeurt dat eigenlijk niet?

Dan kom ik tot slot op de onteigeningswet. Ik signaleer dat in de brief van de minister-president in het geheel niet wordt ingegaan op de bezwaren tegen centralisering. De brief focust louter op de "ontkoppeling". Het voorstel dat nu wordt gedaan betekent de facto een terugkeer naar de huidige praktijk, waar het gaat om de door de Kroon te hanteren clausules. Dat is prettig, maar dan zou ik ook zeggen: schrap dan snel de bepalingen die we kennelijk toch niet gaan gebruiken.

De opmerking over een "voorwaardelijk vonnis" vragen aan de civiele rechter is echt onzin. De wet kent niet de figuur van een "voorwaardelijk vonnis" dus het is nu al evident dat de rechter een dergelijk vonnis ook niet zal uitspreken. Hoe kan het dat de fracties van ChristenUnie en mogelijk ook de PvdA aan het twijfelen zijn gebracht over hun bezwaren met zo'n lange vinger van het kabinet? De brief was het zoveelste voorbeeld van een inadequaat antwoord op onze vragen.

Als tal van adviesorganen tegen deze wet zijn, als de Vereniging van Nederlandse Gemeenten zegt wel andere en betere middelen te zien voor versnelling van procedures dan deze wet, als de Eerste Kamer deze wet eigenlijk gewoon niet wil, maar zich het pistool op de borst gezet voelt door de minister-president, als leden van de Eerste Kamer van mening zijn dat we hierbij van doen hebben met een wet die intrinsiek niet goed is, zijn we aan onszelf en anderen verplicht dit wetsvoorstel te verwerpen. Ik roep nog maar even de belofte in herinnering die we allemaal gedaan hebben toen we in het parlement zitting namen: "Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enige belofte heb aangenomen of zal aannemen." Leg daar te belofte van de minister-president in het Torentje aan de ChristenUnie maar eens naast. De vraag van vandaag is, of wij ons vrij kunnen voelen, naar onze afgelegde gelofte of eed, om zonder last of ruggespraak een oordeel te geven louter over de kwaliteit van de wet, of dat we andere overwegingen laten meewegen die los staan van de inhoudelijke kant van de wet en samenhangen met beloften die aan enkelen van ons gedaan zijn in het Torentje. Dat zou niet moeten mogen, en sterker nog: dat mag ook helemaal niet. Wij staan op het punt te gaan stemmen over een wet die mogelijk strijdig is met Europese regelgeving, die de kern uit de m.e.r.-regelgeving haalt en die leidt tot onzekerheid over een juridisch mijnenveld, terwijl de wet juist bedoeld was als mijnenveger. Het kabinet spreekt in de memorie van antwoord over dalende stikstofdeposities, terwijl daar al sinds 2002 geen sprake meer van is. Kan het kabinet dat verklaren? Hoe zeker weet het kabinet dat het wetsvoorstel niet strijdig is met de Vogel- en Habitatrichtlijn? Verwijzing naar een ambtenaar van de Europese commissie kan daarin niet het antwoord vormen. Klopt het dat de regering veel te positief oordeelt over de handreiking voor de praktijk van de Kroon bij artikel 4-onteigeningen, die in de praktijk vrijwel

onbruikbaar blijkt? Ik zie uit naar de beantwoording van het kabinet.

*N

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Nadat negen sprekers voor mij inhoudelijk goed zijn ingegaan op het voorliggende wetsvoorstel "Crisis- en herstelwet", kan ik niet anders zeggen dan dat ik mij in hoofdlijnen aansluit bij hun bijdragen en graag de beantwoording van het kabinet afwacht. Ik zal mij beperken tot de hoofdlijnen van het voorliggende wetsvoorstel. Na uitgebreide bestudering en overleg met mijn steunfractieleden concludeer ik dat met de Crisis- en herstelwet wordt gepoogd om op basis van wettelijke bepalingen een soort kader neer te zetten waarbinnen verschillende projecten kunnen worden gestart. Met goede bedoelingen wordt gewerkt aan de totstandkoming van deze wet. Dat is onze constatering. De intentie is goed, maar helaas, naarmate wij het wetsvoorstel zelf nader hebben bestudeerd, hebben wij kunnen vaststellen dat de uitvoering van de Crisis- en herstelwet niet het rendement zal opleveren dat het kabinet mogelijk verwacht. Voor mijn fractie blijft het dan ook de vraag of de Crisis- en herstelwet een antwoord zal kunnen zijn op de heersende financieel-economische crisis. Graag krijg ik een nadere reactie van het kabinet op dat gebied.

De Crisis- en herstelwet is een bundeling van verschillende ruimtelijke infrastructurele projecten. Het is echter de vraag of al die projecten zich ertoe lenen om gebundeld te worden. Het gaat vaak om projecten die partijpolitiek gekleurd zijn, zoals de IJsselzone bij Zutphen. Verder noem ik leegstand en onteigening en de realisering van luchthavens, zoals de Luchthaven Twente en andere. De heer Laurier is hierop nadrukkelijk ingegaan en er zijn moties over ingediend. Die moties zullen wij steunen. Veel andere wetten en projecten zijn eigenlijk partijpolitiek gekleurd. Wij vragen ons af of deze projecten het verwachte rendement zullen opleveren ten aanzien van de werkgelegenheid en het herstel van de sociaaleconomische positie van mensen in Nederland.

Het gaat ook om projecten waartegen in de samenleving grote weerstand bestaat. Uitvoering van deze projecten betekent regelrecht afwenteling van maatschappelijke weerstand en daarmee beperking van de democratische rechten die de burger heeft. Juist de inspraak en de betrokkenheid van de burger is in Nederland een groot goed, dat wij zouden moeten koesteren. Bovendien heeft de vertraging in de uitvoering van veel projecten die opgenomen zijn in de Crisis- en herstelwet vaak een andere reden en kan de uitvoering niet op basis van een bepaald wettelijke kader worden versneld. De reden is vaak gelegen in de financiële tekortkomingen van die projecten. De start van dergelijke grote projecten is vaak ook een kwestie van prestige. Soms ontbreekt de bestuurlijke wil om projecten daadwerkelijk succesvol te laten zijn. Ik noem Natura 2000, het realiseren van duurzame energie en het ondersteunen van zelfstandigen zonder personeel. Dat zijn allemaal projecten die eigenlijk veel investeringen vergen, maar vaak ontbreken de financiële middelen om deze projecten naar succes te kunnen leiden. Bovendien kosten veel projecten geld, en de vraag is of die projecten, wanneer er in het kader van de Crisis- en herstelwet wettelijke bepalingen worden voorgeschreven, dan wel tot een succes kunnen worden.

Mijn fractie heeft liever een voorstel om de koopkracht van burgers te versterken, in plaats van dat hun inspraak en betrokkenheid wordt beperkt. Mijn fractie hecht meer aan een zelfstandig wetsvoorstel, los van al die omstreden projecten, dat vele andere wetten overbodig maakt en eenduidig is, en waarmee gemakkelijk de doelen kunnen worden gerealiseerd, in plaats van aantasting van de positie en de inspraak van de burger zelf. Mijn fractie vindt dat het voorliggende wetsvoorstel "Crisis- en herstelwet" zijn doelen niet optimaal realiseert, en het wetsvoorstel zal daarom niet kunnen rekenen op steun van mijn fractie. Daar laat ik het bij.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 15.28 uur tot 16.00 uur geschorst.

*B
!Herdenking!

*N

De **voorzitter**: Aan de orde is de herdenking van de heer Van Mierlo. Ik verzoek de leden om te gaan staan.

Op 11 maart jongstleden overleed op 78-jarige leeftijd Hans van Mierlo, minister van staat, voormalig lid van de Tweede Kamer en fractieleider van D66, oud-minister van Defensie en oud-minister van Buitenlandse Zaken. Hij was van 13 september 1983 tot 4 juni 1986 lid van de Eerste Kamer voor de partij waarvan hij een van de oprichters was. Hans van Mierlo is van grote betekenis geweest voor de politiek en het openbaar bestuur in ons land. Hij heeft het grootste deel van zijn werkzame leven in dienst gesteld van de democratie, en van de kwaliteit van bestuur en recht.

Hans van Mierlo werd op 18 augustus 1931 in Breda geboren als tweede kind in een katholiek gezin van acht kinderen. Zijn vader was directeur van de N.V. Ettense Steenfabriek. Van huis uit was hij vertrouwd met het politieke milieu. Zijn betovergrootvader, J.Ch. van Mierlo, was van 1849 tot 1850 lid van deze Kamer. Hans van Mierlo doorliep het gymnasium bij de Jezuïeten in Nijmegen en volgde aansluitend de studie Nederlands recht aan de Katholieke Universiteit aldaar.

Hans van Mierlo verscheen in de jaren zestig op het politieke toneel, in een tijd die gekenmerkt werd door culturele omslag, speelse rebellie en snel afbrokkelend vertrouwen in voorheen vanzelfsprekend geachte autoriteit. Met

geestverwanten smeedde hij plannen voor een nieuwe partij, een partij die niet aan een zuil gebonden was, maar de burger meer inspraak wilde geven. Via de zwart-wittelevisie maakte Nederland kennis met een nieuw politiek fenomeen die de drijfveer van zijn groep tot politieke vernieuwing als volgt verwoordde. "We waren ongerust. Over de politieke situatie in ons land. Over de verwarring en de ondoorzichtigheid. Over de tanende invloed van de kiezers. Over de ontoereikendheid van de verouderde politieke spelregels."

Zijn beweging zette drie lijnen uiteen. In de eerste plaats een meer directe democratie, waardoor de burger meer rechtstreeks betrokken zou zijn bij de machtsvorming en -uitoefening. In de tweede plaats politiekepartijvernieuwing en in de derde plaats een minder ideologische en meer praktische politiek. Hij maakte zijn entree in de Tweede Kamer met een voor die tijd ongekend grote verkiezingsoverwinning. Zijn invloed is door de jaren heen verder blijven strekken dan de grenzen van zijn eigen partij, waarvan hij de verpersoonlijking was.

Hans van Mierlo was een man van vele politieke levens. Zes keer was hij bij de Tweede Kamerverkiezingen lijsttrekker voor D66. Hij kwam en ging als partijleider, en keerde veel later weer als fractievoorzitter terug. Hij werd minister van Defensie in het tweede en derde kabinet-Van Agt. Zijn finest hour beleefde hij in 1994, toen zijn partij ineens groot werd in de Kamer, en hij in staat was om een regeringscoalitie af te dwingen die qua samenstelling zonder precedent was in de moderne parlementaire geschiedenis. Tijdens het eerste kabinet-Kok acteerde hij als minister van Buitenlandse Zaken op het wereldtoneel, dat door het wegvallen van de communistische regimes in Oost-Europa en na de Duitse hereniging een historische omwenteling had ondergaan.

Op 22 mei 1984 sprak hij in zijn maidenspeech in dit huis over de positie van de Nederlandse regering ten aanzien van de plaatsing van kruisraketten op vaderlandse bodem. Zijn betoog nam direct een hoge vlucht, waarbij in hoog tempo de nucleaire strategie van de NAVO, de ontwikkeling van Oost-Westbetrekkingen en de positie van West-Europa in de trans-Atlantische verhoudingen samenhangend en in meervoudig perspectief werden belicht. Fel kritiseerde hij de nationale politici, die het kernwapenprobleem hadden teruggebracht tot de vraag: plaatsen we wel of plaatsen we niet? Ik citeer: "In welk kader het is, dondert niet. De vraag is slechts: waar sta je? In de nationale discussie gaat het alleen nog maar om deze vraag, los van iedere context en politiek. Dat is een gruwelijke en onverantwoordelijke vertekening, een verenging van het probleem waar het om gaat." Juist door deze verenging was het probleem in zijn ogen een nationaal en politiek trauma geworden. Zijn benadering typeerde de bijdrage van Van Mierlo aan menig debat in beide Kamers van het Nederlandse parlement: scherp, analytisch, soms sardonisch, maar ook altijd met de zelfrelativering en ironie waarin de kiem van een oplossing werd aangedragen.

Van Mierlo was een visionair denker, met een vastberaden inzet voor een democratisch en sterk Europa dat een bijdrage kon leveren aan de internationale rechtsorde en aan stabiele verhoudingen in de wereld. Zo benadrukte hij op 7 mei 1985 in zijn bijdrage aan het belangrijke debat in deze Kamer over het verdrag tot oprichting van de Europese Unie de noodzaak van een eigenstandig Europees vredes- en veiligheidsbeleid.

Hij was een warme persoonlijkheid, een man met humor en kwinkslagen, een man van welgekozen woorden, niet aan vorm gebonden. Hij was een inspirator, voor wie ernst en provocatie soms dicht bij elkaar lagen. Hij was een man die velen op sleeptouw heeft genomen en zelf vaak voorop liep. In het bewustzijn van ons land zal Hans van Mierlo voortleven als een baanbrekend politicus, een markant staatsman en overtuigd Europeaan. De zorg die hem in de politiek bracht, is ook een zorg van onze tijd. Zijn wijze van politiek bedrijven, zijn politieke beschaving en zijn verbindende kracht zijn voor de politieke generaties die na hem komen een blijvende bron van inspiratie.

Tussen zijn jeugd aan de lagere school Sint Laurentius in Ginneken en het Canisius College te Nijmegen, en zijn overlijden in het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis in Amsterdam, ligt een rijk leven. Politiek als roeping, als beleving, liefde voor cultuur en het geschreven en ongeschreven woord gingen samen met een bourgondisch joie de vivre. De Eerste Kamer is Hans van Mierlo dankbaar voor wie hij was, en voor zijn bijdrage aan de parlementaire democratie en het openbaar bestuur van ons land. Het gegeven dat zo velen in Nederland en ook binnen de Staten-Generaal hem met dankbaarheid, groot respect, warmte en weemoed gedenken, moge een steun zijn voor zijn echtgenote, zijn kinderen en al zijn naasten.
**

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Met het droevige nieuws van het overlijden van Hans van Mierlo nemen wij afscheid van het gezicht van een generatie. Hij was een man die met zijn nadenkende en filosofische karakter als het ware geboren was voor het lidmaatschap van deze "chambre de réflexion".

Dat is een van de vele functies die hij over een lange periode van ruim 40 jaar in de Nederlandse politiek heeft vervuld. Het nieuws van zijn overlijden was niet alleen een schok voor iedereen die hem persoonlijk kende, maar voor de hele Nederlandse samenleving. Een tijdperk is ten einde; het tijdperk-Van Mierlo. Dat begon en eindigde in zijn geliefde Amsterdam. Tussen die beroemde wandeling over de Amsterdamse grachten en het heengaan van een gezaghebbend minister van staat, ligt een rijk en waardevol leven in dienst van het algemeen belang.

Het was een leven als lid van de Eerste Kamer en de Tweede Kamer, als partijleider, als minister van Defensie en minister van Buitenlandse Zaken, en als minister van staat. Wat Hans van Mierlo ook deed en welke functie hij ook vervulde, hij deed het altijd met passie; vol overtuiging en

het liefst met een groot gebaar. Wie herinnert zich niet de paarse Mercedes, waarmee hij zich bij dit huis meldde vlak voordat in 1994 de eerste paarse coalitie een feit werd? Of veel eerder de uitgelaten beelden van de verkiezingsavond in 1967, toen zijn partij de Nederlandse politiek op zijn grondvesten deed schudden. Hij genoot van dat soort momenten; dat kon iedereen aan hem zien.

Hans van Mierlo kwam de Nederlandse politiek binnen om het systeem te laten ontploffen, zoals hij dat zelf noemde. Maar bestuurlijke vernieuwing was voor hem niet een doel op zich. Het was zijn overtuiging dat meer directe democratie de enige manier was om burgers betrokken te houden bij de samenleving en bij elkaar. Dat was belangrijk voor hem. Zoals hij zelf ooit zei: als individualisering gepaard gaat met egoïsme en normvervaging, dreigt een ratrace naar persoonlijk succes, waar steeds meer mensen uitvallen. Dat thema loopt als een rode draad door zijn hele politieke carrière, een thema dat actueel blijft.

Over zichzelf heeft Van Mierlo meermalen gezegd dat hij van nature een aartstwijfelaar was, en dat geloof ik ook. Maar als een bepaalde keuze eenmaal gemaakt was, dan had hij daar ook goed over nagedacht. Wie hem dan nog op andere gedachten wilde brengen, moest van heel goeden huize komen. Zijn kracht was juist dat hij durfde twijfelen en vragen bleef stellen, dat hij zichzelf elke keer weer opnieuw uitvond en steeds opnieuw verantwoordelijkheid wilde dragen. Ik heb daar persoonlijk veel respect voor.

Soms was zijn verkering met het Binnenhof een paar jaar uit, schreef een journalist ooit. Maar het raakte onvermijdelijk weer aan.

Van alle talenten die Hans van Mierlo had, was de gave van het woord het meest zichtbaar. Taal was belangrijk voor hem. Of, zoals hij zelf zei: de taal is het vervoermiddel van de gedachte. Daarmee wist hij mensen te winnen en te enthousiasmeren en inspireerde hij velen binnen en buiten zijn partij. Maar daaronder lag nog iets anders, iets wat ook blijkt uit alle persoonlijke terugblikken van de afgelopen dagen. Hans van Mierlo was in alle omstandigheden echt en eerlijk. Hij was uitbundig en joviaal, meelevend en betrokken, nadenkend en bezorgd, wijs en erudiet. Die echtheid was misschien wel zijn allergrootste talent. Of, zoals een van zijn politieke vrienden ooit zei: Hans van Mierlo is een allround mens.

Voorzitter. Nederland is Hans van Mierlo veel dank verschuldigd, veel meer dan ik hier in een paar woorden kan zeggen. Het kabinet gedenkt met diep respect zijn grote betekenis voor de Nederlandse samenleving. Onze gedachten gaan uit naar zijn echtgenote, zijn kinderen en kleinkinderen en iedereen die hem nabij was. Ik hoop dat de herinnering aan een bijzonder mens en aan een rijk en welbesteed leven hun de kracht zal geven om dit grote verlies te dragen.

De **voorzitter**: Ik vraag om een ogenblik stilte.
**

(De aanwezigen nemen enkele ogenblikken stilte in acht.)

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B
!Crisis- en herstelwet!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Regels met betrekking tot versnelde ontwikkeling en verwezenlijking van ruimtelijke en infrastructurele projecten (Crisis- en herstelwet) (32127);

- het wetsvoorstel Wijziging van artikel 5.10, eerste lid, van de Crisis- en herstelwet (32254).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Ik zeg de leden van de Kamer dank voor hun inbreng in eerste termijn. Ook dank ik hen dat zij in de huidige politieke situatie de Crisis- en herstelwet vandaag willen behandelen. De bestrijding van de economische crisis is hiermee gediend.

Men ziet vandaag een ruime vertegenwoordiging van het kabinet tegenover zich. Zelf zal ik ingaan op de noodzaak en de achtergronden van het wetsvoorstel, alsmede op de effecten ervan. Ik zal hierbij stilstaan in vier blokken, te beginnen bij de ernst van de economische situatie, inclusief de vragen die hierover zijn gesteld. Daarna zal ik kort iets zeggen over het doel "sneller en eenvoudiger". Vervolgens sta ik stil bij de werkgelegenheidseffecten en tot slot maak ik een aantal opmerkingen over het onderwerp duurzaamheid.

Na mij zal de minister van Justitie onder meer ingaan op het bestuursprocesrecht, de onteigeningswet en het Europees recht. Ook zal hij ingaan op de juridische aspecten rondom de AMvB. Vervolgens zal de minister van LNV antwoord geven op de vragen op het terrein van de Natuurbeschermingswet. Daarna zal de minister van VROM alle vragen behandelen op haar terrein, vragen op het gebied van onder andere ruimtelijke ordening, m.e.r. en ontwikkelingsgebieden. Zij spreekt mede namens de minister voor WWI en de minister van Economische Zaken, voor zover het windenergie op land betreft. De overige zaken op het terrein van EZ behartigt de minister van Verkeer en Waterstaat, die de rij sluit. Hij gaat op zijn eigen terrein in op de gestelde vragen over de commissie-Elverding en de concrete projecten. De collega-bewindslieden zullen ook ingaan op de moties die de Kamer heeft ingediend.

Voordat ik overga naar de inhoud, wil ik enkele woorden wijden aan de aanloop naar de wetsbehandeling van vandaag. De Crisis- en herstelwet komt voort uit de aanpak van de crisis. In het ruimtelijke domein hebben wij ervoor

gekozen om extra investeringen te combineren met, naast alles wat wij al op dit terrein doen, een extra stap in de strijd tegen trage en complexe procedures. Daarover straks meer. De Crisis- en herstelwet is in hoog tempo voorbereid. Toen het wetsvoorstel de Kamer bereikte, heeft zij gekozen voor een zorgvuldige voorbereiding. De Kamer heeft zich in verschillende rondes verdiept in dit wetsvoorstel en heeft indringende vragen gesteld aan de regering en aan geconsulteerde deskundigen. Ik begrijp deze verdieping goed. Het gaat immers om een omvangrijk wetsvoorstel.

Bij de voorbereiding heeft de Kamer diverse zorgen geuit en fundamentele vragen opgeworpen. Om er een paar te noemen: past de Crisis- en herstelwet binnen het Europees recht? Is een gedeeltelijk experimentele wet niet in strijd met de rechtszekerheid? Gaan wij zorgvuldig om met de rechten van mensen? Blijft een zorgvuldige afweging van belangen en alternatieven plaatsvinden? Ik begrijp deze vragen heel goed. Ik vind het belangrijk dat ze gesteld worden. In de opeenvolgende bijdragen van de kant van de regering zal hier, in aanvulling op de schriftelijke antwoorden, op worden ingegaan.

Voorafgaand daaraan wil ik alvast het volgende opmerken. Hoewel aan de basisprincipes van de rechtsstaat niet kan en mag worden getornd -- zo moet iedere wet voldoen aan het Europees recht -- zijn er zeker bij een wet als deze, die gericht is op een crisissituatie, wel steeds afwegingen te maken. Is het redelijk om tijdelijk te bezien of een maatregel goed werkt om het gewenste doel te bereiken? Is het redelijk om tijdelijk wat soepeler te zijn met het tempo waarin aan regels moet worden voldaan?

Net als de Kamer hebben wij met dit type vragen tot het eind toe geworsteld. In dat proces hebben wij steeds geluisterd naar de kritiekpunten die zijn opgebracht en ons afgevraagd of deze aanleiding gaven tot aanpassing van de wet. Zo heeft het advies van de Raad van State ons doen besluiten om de voorziening voor bouwprojecten aan de wet toe te voegen. Zo heeft de behandeling in de Tweede Kamer ons doen besluiten om de programmatische aanpak van de stikstofdepositie aan de wet toe te voegen. In dit licht moet de brief van het kabinet van 5 maart jongstleden bekeken worden. Daarbij hebben wij gezegd, ook gezien de gevoelens die leven in de senaat ten aanzien van de voorstellen op het gebied van onteigening, dat wij er, alles afwegende, toch voor kiezen om de ontkoppeling in de praktijk niet toe te passen. Daarin is het kabinet de Eerste Kamer tegemoetgekomen. Inhoudelijk zal de minister van Justitie op deze vraag ingaan. Ik wil dit noemen als een voorbeeld van hoe wij tegenover deze wet staan en hoe wij rekening hebben willen houden met de naar voren gebrachte kritiek, van de Raad van State, van de Tweede Kamer en van de Eerste Kamer.

Dit wilde ik in algemene zin zeggen. Ik kom bij het eerste blokje, dat de ernst van de economische situatie betreft. Daar hebben vele Kamerleden over gesproken. Wij zitten midden in de ernstigste economische crisis in decennia. De overheidsfinanciën bevinden zich in zwaar weer. De eerste tekenen van economisch herstel dienen zich weliswaar heel voorzichtig aan, maar het herstel is nog zeer broos. Op het gebied van de werkgelegenheid gaat het nog helemaal niet goed. In de bouwnijverheid, waar we het vandaag vooral over hebben, is de productie in 2009 met 5% gedaald. In 2010 komt daar volgens voorspellingen van het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid nog eens een daling van 7,5% overheen. Voor de woningbouw bedraagt de productiedaling voor deze jaren zelfs in totaal 25%. In de bouw werken ongeveer 500.000 mensen. Tienduizenden banen staan dus op het spel, de banen van architecten, ingenieurs en toeleveranciers nog uitgezonderd. In de bouw is ook na dit jaar het leed nog niet geleden. Ook als in de tweede helft van dit jaar de vraag naar woningen weer toeneemt, waar het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid voorzichtig rekening mee houdt, duurt het nog minstens twee jaar voordat we dit terugzien in de werkgelegenheidscijfers.

Ik kom toe aan de beantwoording van een aantal vragen die te maken hebben met dit algemene aandachtspunt. De heer Hofstra heeft de intrigerende vraag gesteld waarom het woord "projectvernieuwing" geen onderdeel is van de wetstitel. Ik begrijp dat. Ik ben het met de heer Hofstra zeer eens dat in de Crisis- en herstelwet elementen van vernieuwing zitten. De directe aanleiding van de wet ligt in de aanpak van de crisis en in het werken aan economisch herstel, vandaar de titel. Ik hoop dat ik de heer Hofstra tegemoetkom door hier duidelijk zeggen dat vernieuwing zeker onderdeel is van de werking van de Crisis- en herstelwet, maar dat wij in dit stadium de wetstitel niet zullen wijzigen. Ik hoop dat de heer Hofstra daarvoor begrip kan opbrengen.

De heer Vliegenthart heeft ook enkele vragen gesteld. Hij heeft gevraagd waarom en op basis van welke afwegingen deze maatregelen zijn gekozen. Hij heeft ook gevraagd waarom er in Nederland in tegenstelling tot andere landen nog geen wet is en waarom het hier zo lang duurt. Verder heeft hij gevraagd waarom ook bestuursrechtelijke maatregelen deel uitmaken van het wetsvoorstel. Daarover zeg ik het volgende. Toen de crisis uitbrak, hebben we ons gebogen over een pakket van maatregelen, zowel budgettair als niet-budgettair, om de crisis te bestrijden en te werken aan duurzaamheid en economisch herstel. Onderdeel van dat pakket is de Crisis- en herstelwet, waarmee we ons richten op de stroperigheid van procedures. Bij de selectie van maatregelen hebben we gekeken naar wat mensen in de praktijk als belemmering ervaren. Zo kwamen we bij de natuurwetgeving, waarover al langer werd gesproken. Zo kwamen we ook bij mogelijkheden om in stedelijke gebieden complexe projecten van de grond te krijgen en om snel te besluiten over bouwprojecten vanaf twaalf woningen. Zo kwamen we ook bij het bestuursprocesrecht. Bij elkaar is het een pakket geworden waarover is geconcludeerd dat het kan en dat het helpt. Over de snelheid van de totstandkoming kan ik alleen maar zeggen dat

het kabinet er alles aan heeft gedaan om elke stap zo snel mogelijk te zetten.

De heer Vliegenthart heeft ook de volgende vragen gesteld. Hoe omschrijft de minister-president de afweging van belangen die het kabinet heeft gemaakt? Welke belangen winnen en welke verliezen? Waarom is er geen peil op te trekken wie er baat bij heeft en wie niet? Levert de premier met de wet een ideologische strijd met het wetsvoorstel, nu hij het wetsvoorstel tijdens een partijbijeenkomst in christendemocratisch perspectief heeft geplaatst? Laat ik het in alle duidelijkheid zeggen. Ik zie de Crisis- en herstelwet niet in termen van winnen en verliezen. Toen de crisis zich aandiende, hebben wij een afweging gemaakt van wat wij konden doen om de crisis te bestrijden en om economisch herstel te bewerkstelligen. In het ruimtelijk domein is gekozen voor een gecombineerde aanpak: aan de ene kant extra investering voor tal van doeleinden die bijdragen aan economie, duurzaamheid en werkgelegenheid, aan de andere kant een stap extra in de al ingezette aanpak om de stroperigheid van procedures aan te pakken. Als we daar met elkaar in slagen, realiseren we projecten die voorheen trager of niet tot stand kwamen. Onder moeilijke omstandigheden behouden we werkgelegenheid. Daarvoor moeten we het doen. Wat mij betreft zijn er geen verliezers, behalve de stroperigheid en de nodeloos lange duur van procedures.

De heer Vliegenthart heeft verder gesproken over ideologie. Ik snap zijn vraag, maar ik spreek hier als minister-president. Het wetsvoorstel is de vrucht van het overleg in het aanvullend beleidsakkoord tussen CDA, PvdA en ChristenUnie en heeft een brede steun gekregen in de Tweede Kamer.

Mevrouw Meindertsma heeft een belangrijke vraag gesteld, die het wezen van de economie raakt. Ik kom straks terug op de werkgelegenheid, maar ga nu in op de vraaguitval. Mevrouw Meindertsma zegt dat de Crisis- en herstelwet niets tegen vraaguitval doet, terwijl dat nu juist het probleem is. Vraaguitval is niet in alle sectoren aan de orde. Het speelt met name in de woningbouw en de kantorenbouw. De Crisis- en herstelwet als zodanig doet niets aan de vraaguitval, maar het kabinetsbeleid dat gericht is op de aanpak van de crisis moet in samenhang worden gezien. Denk daarbij aan het brede pakket van maatregelen uit het aanvullend beleidsakkoord. Op dit moment worden woningbouwprojecten uit het slop getrokken, met zowel aanbod- als vraaggerichte maatregelen. De vraaguitval wordt daarmee ten dele gekeerd. Het helpt de werkgelegenheid in de bouw op peil te houden. De komende jaren blijft de behoefte aan woningen aanzienlijk, al zal deze per regio verschillen. Er zal maatwerk geleverd moeten worden. Als aan het einde van dit jaar de vraag naar woningen weer aantrekt, zoals het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid verwacht, zien we dat in 2012 terug in de productie van de bouw. Het is van groot belang voor de werkgelegenheid in de bouw dat projecten dan snel van start kunnen gaan. De minister van VROM zal ingaan op de meer specifieke vragen die mevrouw Meindertsma heeft gesteld.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik had uitvoerig aangetoond hoeveel bouwvergunningen op dit moment gewoon klaarliggen. Daar hebben stroperige procedures niets meer mee te maken. Deze vergunningen worden niet afgenomen omdat de vraag dusdanig is dat eerder nagedacht moet worden over heroverweging van plannen dan om nu te gaan bouwen. De premier zegt dat er nu sprake is van een kleine vraaguitval, maar dat de vraag over een halfjaar weer tevoorschijn komt. Ik denk dat ik in mijn betoog iets beter beargumenteerd heb aangegeven dat dit wel aanmerkelijk langer duurt, overigens in navolging van vele onderzoeken.

Minister **Balkenende**: Ik geef graag toe dat er tal van aanvragen liggen, maar we zien wel dat sommige procedures echt te lang duren en dat het noodzakelijk is om zaken in beweging te krijgen. Ik zeg mevrouw Meindertsma graag na dat je de vraaguitval die te maken heeft met macro-economische omstandigheden niet tegenhoudt. We weten wel dat de nodige projecten op stapel staan en dat we winst kunnen boeken. In deze wet gaat het erom dat we kansen moeten benutten. Ik zeg dit ook op basis van de contacten die mevrouw Meindertsma zelf heeft gehad met bijvoorbeeld wethouders van grote gemeenten, met IPO en de bouwwereld. De overtuiging daar is dat deze wet ertoe bijdraagt dat procedures worden versneld. Mevrouw Meindertsma heeft er gelijk in dat het te maken heeft met de vertrouwensfactor in de economie. Daar doe ik niets aan af. Als mensen geen kantoren willen bevolken en geen woningen kopen, heeft bouwen ook niet zoveel zin. Maar we zien in Nederland tal van activiteiten die wel gebaat zijn bij snellere procedures. Daar is deze wet op gericht. Het alternatief zou zijn dat mevrouw Meindertsma zou zeggen dat we de wet niet nodig hebben. Dan neem ik toch de kritiek ter harte die daarop zou ontstaan, vanuit de gemeenten, de provincies, de bouwwereld en breder.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik heb in mijn betoog proberen aan te geven dat overheidsinvesteringen helpen om de werkloosheid in de bouw te bestrijden. Ik heb aangegeven dat wat ons betreft de infrastructuurprojecten die gefinancierd worden door overheidsfinancieringen natuurlijk helpen en dat het prima geweest zou zijn wanneer het kabinet zich daartoe beperkt had. Maar het is wel heel erg wensdenken om nu te suggereren dat alle andere maatregelen in de wet de stroperigheid in de besluitvorming voorkomen. Deze wordt namelijk vooral veroorzaakt wordt door vraaguitval en door bestuurlijke onduidelijkheid, omdat op het ene moment over een project wel positief besloten wordt en op een ander moment niet.

Minister **Balkenende**: Ik vind het jammer dat mevrouw Meindertsma het zo formuleert. Zij en ik zijn het er namelijk over eens dat het aanvullend

beleidspakket van de regeringscoalitie -- nu zijn wij demissionair, maar vorig jaar deed de PvdA nog mee -- een investering is op korte termijn, zo'n 6 mld. vorig jaar en dit jaar in totaal. Mevrouw Meindertsma weet over welke projecten het gaat. Daarmee stimuleer je de economie. Wanneer je ziet dat er activiteiten zijn, maar dat het te lang duurt, is er alle reden voor om te bekijken of je zaken kunt bespoedigen. Dat is het wezen van deze wet. Het doel van deze wet wordt breed onderstreept en onderschreven door organisaties als de VNG en het IPO, door de bouwwereld en door anderen. Waarom zouden wij de kansen niet benutten door de projecten naar voren te halen? Als het langer duurt, betekent dat immers dat projecten lang op zich laten wachten. Dat betekent qua werkgelegenheid dat mensen pas later aan het werk kunnen of op korte termijn hun baan verliezen. Dat is het wezen van deze Crisis- en herstelwet, dat is de intentie waarmee de wet is gemaakt en dat is ook de reden dat ik deze wet hier zo graag verdedig.

De heer **Schouw** (D66): Voordat zo meteen de minister van VROM erop ingaat, is dit nog wel een belangrijk punt. De minister-president wijst elke keer naar het aanvullend beleidspakket. Ik kan de redenering volgen dat dit pakket wellicht meer werkgelegenheid met zich meebrengt, maar dat punt is hier niet aan de orde. Hier is de Crisis- en herstelwet aan de orde. De minister-president heeft zelf meermalen gesuggereerd dat deze Crisis- en herstelwet meer werkgelegenheid genereert. Volgens mij is de opmerking vanuit deze Kamer dat de extra werkgelegenheid die gemoeid gaat met deze wet gelijk is aan nul. Kan de minister-president dit bevestigen of ontkennen?

Minister **Balkenende**: Ik kom straks op dit punt terug als ik zal spreken over de werkgelegenheidsaspecten. Het is zo dat deze wet niet het oogmerk heeft om meer werk te scheppen maar wel om het werk dat er is, de voorraad aan projecten, naar voren te halen om te voorkomen dat het potentieel dat kan worden benut, niet wordt benut vanwege de lange procedures. Ik zou zeggen: luister naar wat er gezegd wordt op lokaal niveau -- dat doet de heer Schouw ook wel -- luister naar wat er gezegd wordt op provinciaal niveau en hoor de klachten die bestaan over lange procedures. Het oogmerk van deze wet is ervoor te zorgen dat projecten naar voren worden gehaald, zodanig dat de werkgelegenheid wel degelijk wordt gestimuleerd op korte termijn. Het totaal aan werkgelegenheid heeft te maken met vertrouwen in de markt en het stimuleringspakket. De heer Schouw kan het toch met mij eens zijn dat er heel veel is gewonnen wanneer je procedures kunt versnellen en dingen sneller kunt beginnen als er projecten zijn? Ik zal straks aangeven hoe het zit met de duur. Als je dingen sneller op de rails kunt zetten, is er toch heel veel gewonnen? Waarom zou je die kansen laten lopen?

De **voorzitter**: Een korte, laatste interruptie op dit punt, mevrouw Meindertsma.
**

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Mijnheer de voorzitter, mag ik de minister-president vragen of hij nog terugkomt op mijn opmerkingen over de 350.000 woningen die volgens het Nirov te veel gepland zijn en de 2 miljoen vierkante meter kantoorvloeroppervlakte die volgens Zadelhoff al meer dan 3 jaar leegstaat?

Minister **Balkenende**: Die vragen lijken me nu echt op het terrein van de minister van VROM te liggen. Ik geef een algemeen kader. Ik ga zelf wel heel specifiek in op het thema werkgelegenheid en zal daarbij ook getallen noemen.

De **voorzitter**: De laatste interruptie op dit punt van de heer Vliegenthart.
**

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik constateer toch dat er een soort mismatch is tussen aan de ene kant het probleem dat wordt geschetst door de premier en aan de andere kant de oplossing die wordt aangedragen. Om het wat prozaïscher te vragen: hoeveel schoppen gaan er met deze wet dit jaar de grond in? Ik formuleer het maar in de termen van minister van Verkeer en Waterstaat.

Minister **Balkenende**: Ik zal straks ingaan op de werkgelegenheidsaspecten. Ik zal daarbij aangeven waar we het precies over hebben. Ik heb de nodige werkbezoeken gebracht en dat heeft de heer Vliegenthart ongetwijfeld ook gedaan. Ik zeg hem in alle duidelijkheid: luister naar wat er gebeurt in de praktijk. Ik geef een voorbeeld. Ik was in Utrecht. Het duurde daar anderhalf jaar voordat de vergunning klaar was voor iets simpels als een tijdelijke fietsenstalling. Het duurde anderhalf jaar voordat er een vergunning was voor een voorziening voor vijf jaar. Dat is nog maar één voorbeeld. We weten ook dat er in procedures allerlei belangen een rol spelen waarvan je je afvraagt of die nog wel echt te maken hebben met bijvoorbeeld luchtkwaliteit of dat er heel andere motieven in het geding zijn. Soms is er ook sprake van het eindeloos rekken van de procedure. Ik was met minister Eurlings bij een manifestatie over de verlengde A4. Daar waren actievoerders die zeiden dat zij die weg al meer dan 40 jaar hadden tegengehouden en dat zij dat nog eens 40 jaar zouden gaan proberen. Ik wil mij er niet bij neerleggen dat we zo met elkaar zouden omgaan, dat het zo lang zou moeten duren in dit land. Als we de kans hebben om projecten naar voren te halen, moeten we die kans niet laten lopen maar hem benutten. Dat zijn we met name verplicht aan de mensen die misschien anders nodeloos hun baan verliezen.

De **voorzitter**: Ik vraag de leden om de regeringswoordvoerders eerst te laten antwoorden, zeker in het begin van hun betoog. U krijgt voldoende tijd om terug te komen op vragen die onbeantwoord blijven.
**

De heer **Schouw** (D66): Dan heb ik toch behoefte aan het maken van één opmerking, voorzitter. Wij kennen deze mantra van de minister-president, inclusief het voorbeeld van Utrecht. Hij is daarin heel consistent. Ik zou het echter plezieriger hebben gevonden -- laat ik het maar zo formuleren -- als hij ook de inbreng van de verschillende fracties had meegenomen in zijn beantwoording. Bijvoorbeeld over dat fietsenhok in Utrecht stellen wij dat het probleem daar misschien wel voortkomt uit de manier waarop het college van B en W omgaat met belanghebbenden. Die verantwoordelijkheid hebben we met elkaar benadrukt. Het zou plezierig zijn als de minister-president zou willen zeggen dat daar misschien ook wel een sleutel ligt om aan te draaien.

Minister **Balkenende**: Ik vind dat de heer Schouw een goede opmerking maakt. Hij heeft gewoon gelijk; het is een combinatie van de bestuurlijke cultuur in het land en de bestuurlijke zorgvuldigheid. De commissie-Elverding heeft dat ook gezegd. Het gaat niet alleen om de procedures, dat geef ik graag toe. Hoe zorgvuldiger je bent in de processen die je op gang brengt, des te minder problemen zul je kunnen krijgen. Dat ben ik eens met de heer Schouw. Hij kan echter ook niet heen om het feit dat wij met elkaar de zaken soms zo ingewikkeld hebben gemaakt dat we gewoon kansen missen. Dat is de reden dat we hier staan.

Voorzitter. Mevrouw Meindertsma vraagt wat mij tot de gedachte brengt dat er door deze wet weer volop vraag naar woningen en kantoren komt. Ik denk dat ik het antwoord al heb gegeven: door deze wet zal inderdaad de vraag naar woningen en kantoren niet toenemen, daarvoor is de wet niet bedoeld. Bekend is echter wel dat de woningbehoefte de komende jaren ondanks krimp in bepaalde regio's aanzienlijk zal zijn. We dienen dus snel in de startblokken te komen. Daarvoor biedt deze wet duidelijk aanknopingspunten.

Voordat ik aan het punt van de werkgelegenheid toekom, wil ik iets zeggen over het onderwerp "sneller en eenvoudiger". De minister van Justitie zal hierbij uiteraard nader stilstaan. De cruciale vraag is natuurlijk waar we uitkomen als de Crisis- en herstelwet in werking treedt. Wat levert het ons op? Mijn boodschap is dat elke maatregel op zichzelf niet leidt tot een spectaculaire versnelling. Het is de som der delen die zorgt dat de versnelling van projecten substantieel is en dat we minder juridische risico's lopen. Over de individuele maatregelen komen we later vandaag nog stuk voor stuk te spreken, maar enkele voorbeelden van versnelling wil ik wel geven.

Bij de ontwikkelingsgebieden, de lokale projecten met nationale betekenis, trekken we ruimtelijke ontwikkelingen uit het slop die al jarenlang stagneren. Het is moeilijk om de exacte tijdwinst hiervan weer te geven, maar er moet eerder worden gedacht in jaren dan in maanden. Door de versnelde uitvoering van de bouwprojecten kan de totale tijdwinst van projecten oplopen tot meer dan twee jaar. De provinciale coördinatieregeling voor windmolens op land draagt bij aan een tijdwinst van anderhalf tot twee jaar op projecten die nu vaak een doorlooptijd hebben van acht tot tien jaar. De versnelde beslistermijn van de rechter leidt tot een versnelling van gemiddeld maximaal zes maanden De maatregelen op het gebied van de m.e.r. leiden tot een versnelling van enkele maanden.

Naast maatregelen gericht op versnelling omvat de wet ook tal van maatregelen die bijdragen aan vereenvoudiging en daarmee aan een vermindering van de juridische risico's. Zie bijvoorbeeld alle maatregelen in het bestuursprocesrecht en de wijziging van de Natuurbeschermingswet. Hiermee zorgen we dat de veelal scherpe planningen kunnen worden gehaald en dat er minder risico op vertraging is. Ik zeg dit ook naar aanleiding van contacten met bijvoorbeeld wethouder Van Poelgeest in Amsterdam. Met hem heb ik gesproken over de vraag wat hij in de praktijk ziet. Hij zegt dat deze wet gewoon tijdwinst oplevert. De minister van Justitie zal ingaan op de bestuursrechtelijke aspecten. Ik wil dit slechts kort noemen in algemene zin.

Dan kom ik bij het punt van de effecten op de werkgelegenheid. Vele Kamerleden hebben vragen gesteld over het effect van de wet op de werkgelegenheid. Dat snap ik, want daar gaat het natuurlijk gewoon om. Ik sprak al over de ernst van de situatie. Bij de projecten waarop de Crisis- en herstelwet betrekking heeft, gaat het om veel werkgelegenheid. Voor projecten uit de Nota Ruimte gaat het om circa 100.000 mensjaren werkgelegenheid. Voor de infrastructuurprojecten gaat het om zeker 80.000 mensjaren werkgelegenheid. Dat is natuurlijk geen additionele werkgelegenheid; het gaat erom, met de maatregelen uit de wet projecten die al in de pijplijn zitten zo veel mogelijk naar voren te halen. Projecten naar voren halen is de crux van de crisisaanpak. Vanaf de tweede helft van 2009 is de productie in de bouw dramatisch gedaald. Vanaf eind dit jaar zijn hopelijk de eerste tekenen van herstel van de vraag te zien. Indien dat het geval is, wordt pas op zijn vroegst vanaf 2012 weer productiegroei verwacht. Met extra middelen uit het coalitieakkoord en de Crisis- en herstelwet dempen we de komende jaren de negatieve werkgelegenheidseffecten en brengen we enige stabiliteit terug in de sector. Daarvan profiteren alle bouwondernemers, ook het mkb. Immers, tientallen procenten van de aanneemsom van een project komen via de onderonderaanneming terecht bij andere bedrijven, vaak mkb'ers. Bovendien heeft een aantal maatregelen uit de wet betrekking op projecten die ook het mkb volop doet.

Dit brengt me bij de vraag van de heer Laurier of ik aan kan geven hoeveel werk we scheppen in 2010 en de jaren daarna. In de memorie van antwoord en de nadere memorie van antwoord is hierop geantwoord en is ook onderbouwd dat het problematisch is om per jaar de werkgelegenheid te specificeren. Misschien is dit niet tot tevredenheid van de heer Laurier, maar toch ... Ik heb zojuist reeds wat voorbeelden genoemd van de versnelling als gevolg van maatregelen in de Crisis- en herstelwet. Bij de

projecten uit de Crisis- en herstelwet gaat het tezamen om heel veel banen. Ik geef enkele voorbeelden. Bij de woningbouwprojecten uit de Nota Ruimte praten we over 77.000 mensjaren werk. Bij OV SAAL -- u weet, het gaat om de zuidtak, de Flevolijn -- gaat het om kortetermijnmaatregelen die 4700 mensjaren werk opleveren. Dan zijn er in de wet diverse wegprojecten opgenomen. We praten over 80.000 mensjaren werk in de grond-, weg- en waterbouwsector. Als we erin slagen om de projecten waarop de Crisis- en herstelwet van toepassing is te versnellen, houden we mensen aan het werk die anders misschien werkloos thuis zouden komen te zitten. De projecten waarom het gaat, dragen allemaal bij aan de versterking van de economie. Op de middellange termijn zorgen ze ervoor dat Nederland er ook op het gebied van ruimtelijk-economische structuur sterker voorstaat, en klaar is als het economische tij weer keert. Ik verwijs ook naar de desbetreffende passages in de nadere memorie van antwoord. Ik heb in de Nota Ruimte nog eens bekeken hoe het precies zit met de 25 projecten die daarin worden genoemd. We hebben het dan over 125.000 mensjaren. Als je die zaken naar voren kunt halen, heeft dat effect. Daarin zit ook de winst van een dergelijke wet. Daarom zijn we ook zo gemotiveerd om alles uit de kast te halen om eerder te kunnen beginnen, eerder projecten te kunnen realiseren en eerder mensen aan het werk te kunnen helpen waar er mogelijkheden zijn.

De heer **Vliegenthart** (SP): In het voorveld van dit debat is breed gesuggereerd, en daar heeft de regering ook aan bijgedragen, dat de Eerste Kamer op dit moment werkgelegenheid tegenhoudt. Zou de premier in ieder geval kunnen aangeven hoeveel arbeidsplaatsen deze wet in 2010 zal gaan redden?

Minister **Balkenende**: Dat precieze overzicht heb ik niet. Dat kan ik niet geven. Ik zou het dan namelijk per project moeten aangeven. Ik kan bijvoorbeeld beginnen met de Noordelijke IJ-oevers. Dan verwacht de heer Vliegenthart van mij dat ik precies zeg wanneer dat gebeurt. En hoe zit het met de greenports?

De heer **Vliegenthart** (SP): Maar kunnen we dan in ieder geval constateren dat die suggestie ...

De **voorzitter**: Mijnheer Vliegenthart, ik zou u willen vragen de minister-president eerst te laten uitspreken. Daarna hebt u nog een tweede termijn. **

Minister **Balkenende**: Eén ding staat vast. Praat met mensen uit de praktijk en je hoort de verhalen. Het kan sneller in dit land. Soms zitten bedrijven gewoon te wachten: wanneer wordt dat besluit genomen? Dit zijn allemaal projecten die in de pijplijn zitten. Hoe eerder je die zaken kunt realiseren, hoe eerder er werk is. Ik heb aangegeven om welke aantallen mensen het gaat bij deze projecten. Ik heb de tienduizenden arbeidsplaatsen genoemd. Dat zijn gewoon gegevens. Dat zijn projecten die eraan komen. Op het moment dat je in staat bent om de procedure te versnellen, hoeven tienduizenden mensen misschien niet een jaar te wachten, maar kunnen ze misschien zes maanden eerder beginnen. Al die dingen helpen. Dat is ook de vraag vanuit de bouwsector en vanuit VNG-IPO.

De heer **Vliegenthart** (SP): Maar dan constateer ik toch dat de suggestie dat er op dit moment nog mensen werkloos zijn omdat de Eerste Kamer deze wet nu nog niet heeft behandeld, alleen gebaseerd is op vermoedens. Het zou goed zijn als de premier daarvan enigszins afstand zou nemen, want de suggestie is gewekt en die blijkt dus niet correct te zijn.

Minister **Balkenende**: Ik weet niet welke pagina het in de gedrukte versie is, maar op pagina 20 van mijn tekst van de nadere memorie van antwoord staan vragen van de GroenLinks-fractie. Daarin wordt ook een verdeling gemaakt in grijze en groene elementen. Daar wordt aangegeven hoe tegen dit onderwerp moet worden aangekeken. Ik neem aan dat de heer Vliegenthart het met mij eens is dat het eerder laten aanvangen van projecten van belang is voor de ondernemingen die de projecten realiseren. Hij is het toch met mij eens dat het eerder beginnen met projecten voor de mensen om wie het gaat, betekent dat ze niet hoeven te wachten en misschien tijdelijk werkloos zijn?

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik ben het van harte met de minister-president eens. Als je eerder kunt beginnen, is het beter. Maar de reden waarom er niet wordt begonnen is niet dat de procedure niet afgerond is. De reden waarom er niet wordt begonnen, is dat de vraag er niet is en de financiering niet rond is. De financieringsvoorwaarden zijn dusdanig dat er ook niet op risico kan worden gebouwd. Dat zijn de redenen! We moeten die redenen aanpakken en niet voortdurend zeggen dat we maar meer projecten op de markt moeten brengen. Daarmee suggereert de minister-president dat iedereen die kritische opmerkingen maakt, de werkgelegenheid niet wil helpen, terwijl wij juist het omgekeerde willen: vraagstimulering en verbetering van de financieringsvoorwaarden.

Minister **Balkenende**: Het is het goed recht van mevrouw Meindertsma om haar twijfels over en kritiek op de kwaliteit van de wet naar voren te brengen. Dat hoort bij de taak van een senator en dat recht ontzeg ik haar totaal niet. Het is ook een taak van de Eerste Kamer om te kijken naar de zorgvuldigheid van de wet. Ook dat zeg ik mevrouw Meindertsma graag na. Het punt waarover wij spreken is echter of deze wet bijdraagt aan het naar voren halen van projecten. Dat is aan de orde. Mevrouw Meindertsma heeft er volkomen gelijk in dat je sommige zaken, die te maken hebben met vraaguitval, niet kunt corrigeren. Die kun je helpen te stimuleren -- ik heb gewezen op het pakket -- maar het zal uit de markt zelf moeten komen.

Er zijn echter ook projecten die gewoon te maken hebben met beleidsmaatregelen, met keuzes die zijn gemaakt door medeoverheden of de rijksoverheid. Als je die zaken eerder kunt starten, heeft dat gewoon effect. In dit huis moet worden gezegd dat wij de zaken wel behoorlijk ingewikkeld hebben gemaakt. De minister van Justitie zal daarop straks nader ingaan. Ik denk dat de maatschappelijke acceptatie van de duur van procedures langzamerhand minder wordt. Men ziet dat dingen gewoon te lang duren. In de crisistijd hebben we voor deze wet gekozen. Natuurlijk moet je een meer algemene discussie voeren over de vraag hoe je het bestuursprocesrecht kunt versnellen. Daar zal de minister van Justitie op ingaan. We kunnen ons echter niet neerleggen bij de huidige situatie, waarin het soms gewoon te lang duurt voordat besluiten worden genomen. Juist in een tijd van crisis is er toch alle reden om mogelijkheden naar voren te halen?

Dat brengt me bij een vraag van de heer De Boer. Kan de regering nader aangeven wat de positieve gevolgen zijn van de Crisis- en herstelwet, ook in mensjaren uitgedrukt, voor de werkgelegenheid in het mkb en bij de zzp'ers? In diverse stukken is aangegeven wat het aantal mensjaren is dat gemoeid is met projecten waarop deze wet betrekking heeft. Deze cijfers zijn gebaseerd op de vraag wat er nodig is om de betreffende projecten te bouwen, niet op de vraag wat voor type bedrijf het werk zal gaan uitvoeren. Om die reden is deze vraag niet zomaar exact te beantwoorden. Ik weet wel dat er verschillende maatregelen in deze wet zitten voor projecten die het mkb ook kan doen, zoals de voorziening voor bouwprojecten vanaf twaalf woningen. Daarnaast worden bij alle grote projecten tientallen procenten van de aannemerssom doorgecontracteerd aan anderen, waaronder veel mkb'ers. De wet leidt dus tot positieve effecten voor het mkb. Ook minister Eurlings zal hier nog nader op ingaan, vanuit zijn expertise ten aanzien van de projecten. Voorzitter, dit was wat ik wilde zeggen over het thema werkgelegenheid. Ik heb al gezegd dat de overige bewindslieden op een aantal projecten mogelijk nog nader zullen ingaan.

Ik kom bij het onderwerp duurzaamheid. Ook op het gebied van duurzaamheid noem ik een paar voorbeelden. Ik noem een mogelijke versnelling van meer dan 100 windmolenparken op land. We hebben het dan al snel over het equivalent van één kolencentrale. Andere voorbeelden zijn de warmte/koudeopslag, het openbaar vervoer en tal van Nota Ruimteprojecten. De heer Koffeman heeft hierover indringend vragen gesteld. Hij vraagt wat de duurzaamheidseffecten zijn van de wet. Hij zegt ook dat deze wet leidt tot ecologische kapitaalsvernietiging en hij wijst in dat kader op de snelwegen.

Het doel van deze wet is drieledig: bestrijding van de crisis op korte termijn voor wat betreft de werkgelegenheid, duurzaamheid en economisch herstel. Ik heb zo-even het nodige gezegd over de werkgelegenheid. Ten aanzien van de duurzaamheid zal ik enkele voorbeelden noemen. Bij windmolens op land gaat het om meer dan 100 projecten tussen de 10 en 100 megawatt, die onder de provinciale combinatieregeling vallen. We hebben het dan al snel over het equivalent van een of meer kolencentrales. De stimulering van de warmte/koudeopslag maakt een CO_2-reductie mogelijk van 2,9 megaton in 2020. Tal van Nota Ruimteprojecten dragen bij aan duurzaamheid, net als projecten op het gebied van openbaar vervoer en de kustverdediging. Kortom, het kabinet staat hier met een heel breed en uitgebalanceerd pakket van maatregelen waarvan duurzaamheid een belangrijke pijler is.

Tot slot kom ik bij de economie. Ik zal voor de heer Koffeman niet alle projecten opnoemen die bijdragen aan de economische structuur, maar het zijn er vele. Uiteraard zal de minister van VROM hierop ook nader ingaan. Voorzitter, dit was het thema duurzaamheid. Ik zei al dat de minister van VROM nader bij deze thematiek zal stilstaan.

De heer **Schouw** (D66): Voorzitter, dit is natuurlijk ...

De **voorzitter**: Een ogenblikje, mijnheer Schouw. U krijgt nu het woord.
**

De heer **Schouw** (D66): Dank u, voorzitter. Dit zijn allemaal strakke redeneringen, waarbij de minister-president de krenten eruit haalt die passen in zijn redenering. Dat is zijn goed recht. Het is ons goed recht om daar iets tegenover te stellen. De minister-president heeft het bijvoorbeeld over duurzaamheid en hij kleedt de m.e.r.-procedure uit. Dan is één en één toch twee? Je investeert minder in het verkrijgen van innovatieve kennis om te zoeken naar betere milieualternatieven. Of ben ík nu helemaal hartstikke gek geworden?

Minister **Balkenende**: De heer Koffeman vraagt wat we aan het thema duurzaamheid doen. Ik heb een aantal projecten genoemd die de duurzaamheid dienen. Daar kan hij niet omheen. Een ander punt is de specifieke vraag die hij heeft over de m.e.r., de milieueffectrapportage, en de consequenties daarvan. Daarop zal de minister van VROM nader ingaan, maar het betekent wel dat je ook onder ogen moet zien wat de consequenties zijn van bepaalde procedures die we hebben. Dat zal straks ook naar voren komen. Bij sommige projecten is al voorzien in een m.e.r., in alternatief onderzoek. Er zal ook worden aangegeven dat je soms de vraag moet stellen wat de meerwaarde is. De Kamer heeft suggesties gedaan voor het omgaan met verschillende projecten. Die zullen de ministers nog beoordelen. Er is echter ook het feit dat je een keer wat meer tempo in de discussie wilt en je eens afvraagt of die verplichtingen allemaal wel moeten. Het uitzoeken van elk alternatief heeft niet automatisch een meerwaarde voor duurzaamheid. Dat weet de heer Schouw zelf ook.

De heer **Schouw** (D66): Ik zie uit naar de beantwoording van de vragen door de minister van VROM, want steeds als het een beetje moeilijk wordt, gaat het naar de minister van VROM. Ik vind

dat de minister-president in zijn beantwoording een balans moet zoeken tussen enerzijds versnelling en anderzijds duurzaamheid. Hij kan er echt niet omheen dat het beknotten van de m.e.r.-procedures ten koste gaat van de duurzaamheidsontwikkelingen in dit land. Daar moet hij eerlijk in zijn.

Minister **Balkenende**: We hebben weloverwogen gekeken naar het regime ten aanzien van de m.e.r.-verplichtingen. Verder hebben we bekeken wat dat betekent voor de bedrijvigheid op dit moment. Ook hebben we de procedures in dit land bekeken, waarbij we hebben geconstateerd dat we versnelling nodig is. Dat vinden wij echt noodzakelijk. Over de m.e.r. heb ik de werkverdeling aangegeven. Als je daar wat anders tegenaan kijkt, betekent dat niet automatisch dat dat ten koste gaat van de duurzaamheid. Als dat wordt bedoeld, deel ik dat helemaal niet. Maar we zien ook dat de consequentie van bepaalde procedures is dat het soms heel erg lang duurt, wat wij willen bekorten. In het debat zal blijken of het werkelijk ten koste gaat van duurzaamheid. Daar ben ik niet van overtuigd.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik heb al aangegeven dat onze fractie erg voor versnelling is. Dat is geen punt. Maar laat nu uitgerekend uit alle onderzoeken blijken dat alternatieven bij inrichtingsvarianten in het kader van de m.e.r. sneller, en niet langzamer zijn. Uit welbegrepen eigenbelang is het dus dom om die alternatieven te schrappen.

Minister **Balkenende**: Dan zien wij dat toch echt anders. Maar goed, dat is wel gebleken uit de nadere memorie van antwoord.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): We hechten toch nog wel enig geloof aan wetenschappelijk onderzoek in dit land? U hecht toch wel enig geloof aan het advies van de commissie-Elverding, ook gebaseerd op onderzoek? Dan kunt u toch niet zeggen dat we daar anders over denken? U en ik kunnen ergens anders over denken, maar het wordt wel ondersteund door deskundigen, en door onderzoek.

Minister **Balkenende**: Je moet goed naar de m.e.r.-procedures kijken, wat het genereren van activiteiten betreft. De vakministers zullen ingaan op de specifieke projecten. Wat de procedures betreft, hebben we onder ogen gezien hoe je het tempo kunt verhogen. Dat is het oogmerk, en daarvoor staan wij.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik ben blij met windmolenprojecten, maar het is natuurlijk niet zo dat een paradigmaverandering in de richting van een duurzamer economie tot stand komt met een paar extra windmolenparken. 15% van de oorspronkelijke biodiversiteit is hier nog, 90% van de beschermde soorten loopt gevaar, en onze minister van LNV zegt dat onze landbouw verantwoordelijk is voor 30% biodiversiteitsverlies. Dat kunt u niet compenseren met een paar windmolenparken. Als u de crisis duurzaam te lijf wilt gaan, moet u met meer komen dan dit.

Minister **Balkenende**: Dat begrijp ik wel. Maar we moeten geen vermenging krijgen van twee discussies. Ik wijs op het debat aan de overkant, eind mei, over de verantwoording. Dan wordt gesproken over Schoon en Zuinig en de milieuprestaties. Daarbij zullen best kritische opmerkingen naar voren komen. Die discussie is van een andere orde dan versnelling van procedures. In het kader van de Crisis- en herstelwet willen we ook de duurzaamheidscomponent meenemen, maar natuurlijk is dat niet het hele verhaal. We hebben niet alleen naar economisch herstel en versnelling van de procedures gekeken, we hebben ook een verband willen leggen met het thema van de duurzaamheid. Daarom heeft voormalig minister Cramer zich hiervoor zo enthousiast ingezet. Je kunt altijd praten over meer of minder, maar dat gaat verder dan alleen dit debat.

De heer **Koffeman** (PvdD): Dat ben ik zeer met u eens. Als je de m.e.r. eruit snijdt, kan het duurzaamheidsvoordeel dat je bewerkstelligt met een aantal duurzame projecten, zijn verdwenen. Het zou toch prettig zijn als het kabinet de motie-Schuurman, twee jaar geleden aangenomen, in dit kader zou hebben benut. Het is vooral de Crisis- en versnelwet.

Minister **Balkenende**: Ik zei al dat je van mening kunt verschillen over de maatvoering. U moet deze Crisis- en herstelwet ook in samenhang zien met het algemene aanvullende beleidsakkoord van vorig jaar om de economie te stimuleren. U weet ook dat een onderdeel daarvan het thema duurzaamheid is. Je kunt van mening verschillen over de vraag of daar voldoende aan gebeurt, maar we hebben het wel nadrukkelijk willen meenemen, zowel wat de stimuleringsmaatregelen betreft, als wat deze wet betreft.

Het acute belang van de werkgelegenheid en het langetermijnbeleid van duurzaamheid en versterking van de economie dwingen ons tot een nieuw evenwicht tussen daadkracht en tempo enerzijds, en effectieve procedures anderzijds. Ik heb gemerkt dat vele sprekers vanmiddag in de schriftelijke voorbereiding stil hebben gestaan bij de zorgvuldigheid, en bij de vraag of de rechtsbescherming van burgers is gewaarborgd. Dat is een terechte zorg. Deze wet gaat niet over minder rechten, maar over minder complexiteit, regels en procedures. Ook de heer Janse de Jonge stond daar uitgebreid bij stil. Ik heb genoten van zijn betoog over hoe de discussie zich over een langere periode heeft ontrold. Het denken is al een tijd aan de gang. We zitten nu in de fase waarin we de consequenties bespreken die we daaraan willen verbinden. Niet minder rechten, maar minder complexiteit, regels en procedures. Van eindeloze procedures is uiteindelijk iedereen de dupe. Het is voor geen enkele burger goed als besluitvorming zo ondoorzichtig en ingewikkeld wordt dat alleen

hoogopgeleide, duurbetaalde deskundigen de weg nog kunnen vinden. Het schept ongelijkheid, en het vervreemdt burgers van hun overheid. Toch zijn we langzamerhand in deze ongewenste situatie terechtgekomen. Vaak zijn al die regels op deelterreinen, met de beste bedoelingen tot stand gekomen, er verantwoordelijk voor dat het zicht wordt ontnomen op het doel: het oplossen van nijpende ruimtelijke problemen. Op een gegeven moment wordt de afstand tussen procedures en praktijk, tussen overheid, rechtssysteem en burgers, tussen economische belangen en een duurzaam besluitvormingsproces, zo groot dat een herijking nodig is. Dat is waarom wij een start willen maken met deze wet.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Zorgvuldigheid is inderdaad buitengewoon belangrijk. Hoe denkt u over dat begrip in relatie tot de omgang met burgers? Ik noem een voorbeeld: Barendrecht. Vorig jaar hebben twee ministers daar beloofd -- moedig dat ze er naartoe gingen -- dat de rechtsgang voor die burgers zou worden gewaarborgd. Door deze wet kan het gemeentebestuur van Barendrecht niet meer opkomen voor de belangen van die burgers. Over zorgvuldigheid gesproken!

Minister **Balkenende**: Het gaat hierbij om een ander punt, namelijk de vraag wat overheden kunnen doen aan procedures. Die vraag geldt voor Barendrecht, maar ook voor de A4. Ook daar roeren gemeenten zich. Het is goed om te kijken naar de rechtsbescherming: burgers hebben hun recht, ook in deze wet. Zouden overheden met elkaar aan de slag moeten? Dat is de oprechte zorg waarvoor wij staan, wat ook is aangegeven in de wet. Het is toegelicht en besproken in de Tweede Kamer. Ook dat hangt samen met de bestuurlijke dichtheid. Dat gaat niet ten koste van rechtsbescherming, want burgers hebben hun rechten. Maar wat betekent dat voor de rol van overheden ten opzichte van elkaar?

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Misschien ben ik het wel met u eens. Misschien is mijn fractie ook wel van mening dat overheden niet tegen elkaar moeten procederen. Maar zou het niet zorgvuldiger zijn om dan nu te beginnen, en niet met projecten die al lopen? Ik heb mij niet intensief bemoeid met de afzonderlijke projecten -- dat is ook onze taak niet -- maar ik had vanmorgen echt een wanhopige wethouder van Barendrecht aan de telefoon die zei: we weten dat uw partij voor de CO_2-opslag is, dus daar kan het misverstand ook niet over gaan. Maar tot nu toe konden wij samen met onze burgers optrekken tegen het rijksinpassingsplan. Nu gaat het de straat op, en dan gaat het een heel andere kant op. Dat is toch ongelofelijk onzorgvuldig? Als u zegt dat overheden niet meer tegen elkaar moeten procederen en dat dit in het bestuursproces echt moet worden aangepakt, dan is dat misschien wel juist. Maar niet meer voor lopende projecten.
Minister **Balkenende**: Dan even los van Barendrecht, maar wij zitten nu in een crisissituatie. Die is buitengewoon ernstig; het is de ergste crisis sinds de jaren dertig. Als dat zich voordoet, dan moet je ook alles uit de kast halen om procedures te versnellen. Je mag dan onder ogen zien hoe wij er nu voorstaan. Met het oogmerk dat je zaken wilt versnellen, vind ik het niet gewenst om zaken dan maar weer over enige tijd te laten starten. Dan moet je ook consequent zijn in je regelgeving; dat is wat erachter zit.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Ik kom nog even terug op het punt van de zorgvuldigheid. Er zit iets merkwaardigs in de redenering van de minister-president. Hij zegt wel dat de zorgvuldigheid blijft, maar tegelijkertijd constateert hij de hele tijd, als het gaat om vertragingen, dat hij problemen heeft met mensen die hun recht zoeken. Op dat punt worden de aanpassingen gemaakt. Wat dat betreft hinkt de minister-president steeds van de ene gedachte op de andere. Als burgers hun recht halen, met name bij heel erg omstreden trajecten, dan zijn het eigenlijk lastposten en dan worden de procedures aangepast.

Minister **Balkenende**: Nee, de rechtsbescherming blijft. Dat staat ook in de wet. Het is alleen de vraag wie je omschrijft als rechthebbende. Dat is helder, je mag best even bekijken wie nu echt degene is die een belang heeft te verdedigen. Verder moet je een onderscheid maken tussen de rechtsbescherming die mensen hebben en de procedures die wij hanteren. Ik denk dat wij met de procedures in dit land zijn doorgeschoten; dingen duren gewoon te lang. Iedereen weet dat een procedure soms twaalf jaar duurt, vanaf het moment dat een idee ontstaat tot aan de realisering. Wij hebben een commissie-Elverding gehad. Wij weten dat dingen ontzettend lang duren. Het is een opdracht aan de verantwoordelijke politici om de zaak in beweging te krijgen. Zeker in een tijd waarin de economie tegenzit, is er alles aan gelegen om te zorgen dat je zaken kunt versnellen waar het even kan. Dat mag niet ten koste gaan van de rechtsbescherming, maar de procedures mogen ook geen contraproductief effect hebben, namelijk dat dingen niet meer kunnen plaatsvinden.

De heer **Schouw** (D66): Ik dacht dat ik het dossier toch goed beheerste, totdat de minister-president zo-even in dit debat zei dat het een totale misvatting is dat burgers minder rechten krijgen. Ik heb even getwijfeld aan mijzelf, maar dat duurt meestal niet lang! Toen dacht ik: bedoelt de minister-president niet eigenlijk te zeggen dat hij de rechten van burgers op een andere manier wil regelen? Volgens mij kan hij namelijk echt niet volhouden, met de feiten in zijn hand, dat de rechten van burgers in dit land gelijk blijven met de Crisis- en herstelwet. Het relativiteitsbeginsel is net al even genoemd, evenals het voorbeeld van Barendrecht. Dat betekent dat de rechten op een andere manier worden geregeld. Ik vraag aan de minister-president om hier, of waar dan ook, niet meer uit te spreken dat de rechten van burgers gelijk blijven met de Crisis- en herstelwet, want dat is feitelijk niet zo.

Minister **Balkenende**: U hebt gelijk, u hebt het gehad over het relativiteitsvereiste. Dat is vandaag aan de orde geweest en de minister van Justitie zal er nog op ingaan. Dat is absoluut zo, dat klopt. Ik loop daar niet voor weg en het is bewust zo bedoeld. Maar degenen die direct in hun belang worden getroffen, hebben rechtsbescherming. Dat feit blijft. Ik vind verder dat wij moeten oppassen om een vermenging te maken tussen procederende overheden tegen elkaar en de rechtsbescherming van de burger. Die zijn niet een-op-een met elkaar gelijk te stellen; dat weet u ook.

De heer **Schouw** (D66): Even afrondend op dit punt. Ik ben blij dat wij dat met elkaar eens zijn, want ik vind het echt heel erg verkeerd, ook dadelijk, als het gaat over de communicatie over deze wet, dat wij aan burgers gaan zeggen dat wij wel een wet hebben, maar dat hun rechten gelijk zijn gebleven. Dat laatste is namelijk niet zo. Wij gaan het anders regelen, en ook als je het anders gaat regelen kun je erachter staan. Maar ik vind wel dat dat de boodschap is: wij gaan het met die wet anders regelen.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik heb nog een tweede constatering, naast die van de heer Schouw. Ik mis ook ten enenmale het structurele karakter van de aanpassingen van de rechten, en de economische crisis. Wij moeten ook vaststellen dat de link tussen "crisis" en "maatregelen" op dit punt niet voorhanden is en dat de premier en het kabinet deze crisis aangrijpen om een ander soort maatregelen in te voeren, die eigenlijk als bestrijding van de crisis nauwelijks wat hebben, want zij zijn ook niet tijdelijk.

Minister **Balkenende**: De heer Vliegenthart brengt een belangrijk punt naar voren. Hij maakt onderscheid tussen wat in deze wet ligt besloten en een meer structurele aanpak van de bestuursprocesrechtelijke voorziening. Daarin heeft de heer Vliegenthart gelijk. Deze wet expireert per 2014. De kritiek nu is al of wij dan niet terugvallen naar het oude systeem; dat is de opmerking die de heer Hofstra vandaag heeft gemaakt. Parallel aan de werking van deze wet zullen natuurlijk de procedures in het land worden bekeken. Wij zullen zaken ten principale tegen het licht moeten houden. Wij zullen ervaring opdoen met de praktijk van deze wet. Wat mij betreft staat het wel vast dat wij moeten werken aan een versnelling van de procedures. Dat zal in de komende jaren zijn beslag krijgen. Daarnaast is het in deze tijd van belang om te bekijken wat wij kunnen doen om bedrijvigheid te stimuleren. Ik heb dat een- en andermaal naar voren gebracht. Daarom ben ik een hartstochtelijk voorstander van deze wet.

Hiermee ben ik gekomen aan het eind van de zaken die ik naar voren wilde brengen in mijn bijdrage. De minister van Justitie zal nu ingaan op de punten die ik eerder heb aangegeven.

*N

Minister **Hirsch Ballin**: Voorzitter. In aansluiting op wat de minister-president heeft gezegd zal ik, zonder het gras voor de voeten van mijn collega's weg te maaien, ingaan op een aantal onderwerpen die aan de orde zijn gesteld.

Ik begin met een algemene opmerking over de aard van het wetsvoorstel. Er werden daarvan een paar karakteristieken gegeven. Behalve een heleboel positieve karakteristieken, hoorde ik ook dat het een verzamelwetsvoorstel zou zijn en dat het niet in de goede verhouding tot de algemene maatregel van bestuur zou staan. Op die algemene maatregel van bestuur zal ik straks terugkomen. De aanwijzing van de projecten moet verderop nog worden besproken. Ik hecht eraan om vooraf op te merken dat het geen verzamelwetsvoorstel is. Een verzamelwetsvoorstel is een wetsvoorstel waarin verschillende onderwerpen zonder inhoudelijke samenhang bijeen zijn gebracht. Daarover is onlangs discussie geweest in de Kamer. Ik heb daarbij aangekondigd dat er een notitie over zal volgen waarin wordt aangegeven wat wij daarmee doen, en op welke manieren wij in de toekomst het soort problemen dat er onlangs was, willen vermijden. Maar dit is een wetsvoorstel met een doelstelling die voor het geheel van de bepaling geldt, namelijk om in deze situatie van crisis herstel mogelijk te maken via infrastructurele projecten, die worden ontdaan van een aantal vertragende factoren. Daarvoor worden diverse wetten gewijzigd. Het is dus een wetsvoorstel met inhoudelijke samenhang. Daarvan zal ik een aantal aspecten die van meer algemene aard zijn, die de verhouding tot de algemene wetgeving betreffen, bespreken.

Ik begin met de verhouding tot de Algemene wet bestuursrecht. De Crisis- en herstelwet, zoals voorgesteld, bevat verschillende soorten maatregelen op het gebied van het bestuursprocesrecht. In de eerste plaats zijn er enkele maatregelen, zoals artikel 1.5 over het passeren van kleine gebreken en artikel 1.9 over het relativiteitsvereiste, die ook deel uitmaken van een wetsvoorstel tot aanpassing van het bestuursprocesrecht dat al in voorbereiding was, en waarvan het ook mijn bedoeling is en blijft om die in dat wetsvoorstel te verwerken. Maar omdat het van belang was om deze vernieuwingen, in onze ogen verbeteringen van het bestuursprocesrecht, te benutten in samenhang met de andere onderdelen van het wetsvoorstel, hebben zij als een soort voortrein hierin een plaats gekregen. Wij vinden het, gelet op de maatschappelijke urgentie, belangrijk dat dat geschiedt.

Daarnaast zijn er in de paragraaf met bestuursprocesrechtelijke bepalingen enkele bepalingen die, naar hun aard, niet geschikt zijn om permanent in hun algemeenheid te gelden. Tenzij gebeurt wat de heer Hofstra als mogelijkheid heeft aangestipt, namelijk dat deze tijdelijke wet doorwerking krijgt in een aantal meer duurzame veranderingen. Ik denk dan aan de bepaling waarin is geregeld dat de rechter binnen zes maanden uitspraak moet doen, en dat de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak binnen twee maanden haar advies moet uitbrengen. Als je van alles bepaalt dat

het voorrang krijgt bij de rechter, krijgt uiteindelijk niets meer voorrang. Dat is dus toegespitst op het toepassingsbereik van dit wetsvoorstel.

Dan zijn er nog een paar bepalingen die eigenlijk een meer experimenteel karakter dragen, met experimenten die wij op dit moment zinvol vinden. Daartoe behoort de vergewisplicht. Wij willen daarmee eerst meer ervaring opdoen, om dan te beoordelen of die permanent een plaats krijgt in het bestuursprocesrecht.

Dan kom ik op de vraag van de heer Hofstra, die eigenlijk een plezierige uitdaging was. Waarom geldt de voorgestelde wet alleen tijdelijk? De minister-president heeft al aangegeven dat het de bedoeling is om met gerichte investeringen de economie zo snel mogelijk weer op gang te brengen en er weer dynamiek in te brengen. Bovendien is het de bedoeling om dat op zo'n manier te doen dat ons land beter en sterker uit de crisis komt. Vandaar een aantal maatregelen. Deels zijn die permanent. Ik noem de wijziging van de Elektriciteitswet en de Interimwet stad-en-milieubenadering en de Natuurbeschermingswet 1998. Daarnaast zijn er nog de bijzondere voorzieningen, zoals de afdeling voor de versnelde uitvoering van bouwprojecten en een paar onderdelen van de bestuursprocesrechtelijke bepalingen. Voor sommige maatregelen op het terrein van het bestuursprocesrecht geldt dus dat ze duurzaam worden op het moment dat de wijziging van de Algemene wet bestuursrecht gestalte krijgt. Ik hoop dat dit de heer Hofstra tot geruststelling strekt.

De heer Laurier heeft gevraagd waarom er in de wet niet alleen tijdelijke maar ook permanente maatregelen worden getroffen terwijl de wet bedoeld is om de crisis te bestrijden. Ik wees al op de tweeledige doelstelling van het wetsvoorstel en op dat wat er meer duurzaam is. De heer Laurier vroeg ook naar de reden voor het duurzame karakter van de onteigeningsparagraaf. Ik kom op die onteigening straks nog uitgebreider terug, maar ik wil wel alvast opmerken dat de vraag naar een substantiële versnelling en uniformering van procedures niet nieuw is en al langer aan de orde is.

De heer Hofstra heeft een meer specifieke vraag opgebracht die tegelijkertijd een algemeen onderdeel van het bestuursprocesrecht betreft en die gaat over het relativiteitsvereiste. De heer Janse de Jonge heeft eraan herinnerd dat het relativiteitsvereiste in het recht allesbehalve nieuw is en dat dit in het burgerlijk recht gesneden koek is voor iedere jurist die zijn of haar opleiding na 1919 heeft ontvangen en dat het nu eigenlijk wellicht uit bepaalde perspectieven een wat verlate doorwerking heeft in het bestuursrecht. Dat neemt niet weg dat het nog wel moest gebeuren. Die discussie loopt al langer. Vooralsnog geldt het relativiteitsvereiste inderdaad alleen bij toetsing van besluiten waarop deze wet van toepassing zal zijn. Nu mij er zo nadrukkelijk naar is gevraagd, wil ik echter niet verhelen dat het mij een zinnige gedachte lijkt om het ook voor andere besluiten te laten gelden. Dat is nu niet aan de orde, dus voor zover iemand bedenkingen ertegen mocht hebben om het een bredere toepassing te geven, is er nog alle gelegenheid voor die te uiten. Ik wil echter niet verhelen dat ik dat, in het spoor van wat andere sprekers hebben gezegd, een heel zinnige gedachte zou vinden.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Als ik het goed begrepen heb, dan is het relativiteitsvereiste in het burgerlijk recht wel al langer aan de orde, maar in het bestuursprocesrecht toch veel minder. Want wij gaan in het bestuursprocesrecht toch veel meer uit van het algemeen belang dan van het individueel belang?

Minister **Hirsch Ballin**: Als ik mij niet vergis, heb ik precies dat gezegd. Alleen, bij het "want" van mevrouw Meindertsma zou ik toch wel een kanttekening willen plaatsen. Dat is een bepaalde rechtvaardiging die zij wellicht ziet en die inderdaad in het verleden wel is verdedigd om het relativiteitsvereiste niet toe te passen in het bestuursrecht. Dit in tegenstelling tot het burgerlijk recht. Die benadering begrijp ik en kan ik ook plaatsen, maar die komt voort uit een bepaalde traditie in het bestuursrecht waarbij het beroep door burgers op het administratief beroepsorgaan en later op de rechter, werd gezien als een soort dienst die de burgers bewijzen aan het algemeen belang, waarna de rechter of, vroeger, het administratief beroepsorgaan tot taak kreeg om, ongeacht wie het argument had aangevoerd en ongeacht of dat voldeed aan de eis dat het strekte tot bescherming van het belang van de appellant, na te gaan of het besluit in orde was. Dat maakte het beroepsorgaan eigenlijk meer tot een soort toezichthouder dan tot een geschillenbeslechter. Die lijn is in het bestuursprocesrecht verlaten. Dat is ook uitdrukkelijk uitgesproken bij de totstandkoming van de Algemene wet bestuursrecht. Wij trekken eigenlijk de lijn door van het bestuursrecht zoals wij dat in de jaren tachtig, negentig zijn gaan zien en zoals dat sinds 1 januari 1994 gecodificeerd is in de Algemene wet bestuursrecht, door nu ook het relativiteitsvereiste een plaats te geven in deze wet, overigens in een heel voorzichtige formulering.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik moet het heel voorzichtig formuleren want ik ben geen jurist. Dus ik kan het niet in juridische terminologie uitdrukken. In de Wet ruimtelijke ordening komt het begrip "een goede ruimtelijke ordening" voor. Dat is eigenlijk een algemeen belang. Het zou toch kunnen zijn dat burgers zich vanuit de invalshoek die zij daarvoor hebben, op dat begrip beroepen. Dan gaat het niet over het schuurtje naast hen, maar dan kan het ook gaan over het centrumgebied waarbij zij ongelofelijk geïnteresseerd zijn in het behoud van cultuurhistorische waarden daarvan en zij daar niet een groot project willen. Dan heb je het over ruimtelijke ordening van algemeen belang. Ik ben een beetje bang dat door dit relativiteitsvereiste, waar gelukkig door amendering in de Tweede Kamer het begrip "kennelijk" voor geplaatst is, de burger die op 2 kilometer afstand woont van het centrum waar hij wel regelmatig zijn

boodschappen doet, zich niet meer kan beroepen op het feit dat de ruimtelijke ordening in dat opzicht zo verandert.

Minister **Hirsch Ballin**: Wij moeten een onderscheid maken tussen de verschillende rollen en functies die er zijn in het recht van de ruimtelijke ordening. De bestuursorganen hebben tot taak het algemeen belang te behartigen. Ik noem de toezichthoudende organen en hogere staatsorganen. Ik denk aan de mogelijkheid van het geven van aanwijzingen door de centrale overheid en aan de mogelijkheid tot het vernietigen van besluiten. Dit alles dient ertoe om het algemeen belang te waarborgen. Wij moeten de behartiging van het algemeen belang echter niet afhankelijk stellen van de vraag of individuele belanghebbenden vanuit hun specifieke invalshoek de afweging maken of ze al dan niet beroep instellen. Daarom is het criterium van de goede ruimtelijke ordening wel degelijk van belang en blijft het ook van belang als normering voor bestuursorganen en toezichthoudende organen. Daarmee is niet in strijd dat individuele belanghebbenden zich niet kunnen beroepen op een regel als die zich kennelijk niet strekt tot bescherming van hun belangen. Dat is het verschil waarop ik net duidde tussen beoordelen in meer objectiverende zin zoals bestuursorganen dat moeten doen -- publieke bevoegdheid betekent ook een publieke plicht -- en de positie van de individuele belanghebbende in een procedure tot bescherming van zijn of haar rechtspositie.

De heer **Schouw** (D66): Ik maak mij toch wat zorgen over de laconieke houding van de minister van Justitie. Het is volgens mij echt voor het eerst dat het relativiteitsprincipe in de bestuursrechtpraktijk wordt geïntroduceerd. Een aantal collega's heeft daarover ook vragen gesteld. Zal er geen jurisprudentie ontstaan over wat direct en wat indirect is? Tot nu toe heb ik de minister daarop niet horen ingaan. Sterker nog, de minister is blij dat het gebeurt. Hij vindt het fantastisch en wat hem betreft mag het nog verder ingevoerd worden. Ik breng bij de minister in herinnering dat dit voor het eerst is dat wij het zo doen. Het is omgeven met grote risico's en waarschijnlijk ook met een enorme toename van de juridische complexiteit. Kan de minister door middel van een redenering of door bewijzen mijn angst op dit punt wegnemen?

Minister **Hirsch Ballin**: Dat weet ik niet. Ik probeer met argumenten aan te geven dat het een zinnig doortrekken is van de rechtsontwikkeling die in 1993 hier is besproken. Er is terecht herinnerd aan een heel voorzichtige vorm van het relativiteitsvereiste, toen de "kennelijk niet"-formulering na behandeling in de Tweede Kamer een plaats heeft gekregen in de wet. Daarop heb ik net gewezen. Wij kunnen daar ervaring mee opdoen. Ik kom zo op de vraag van de belasting en de vraag of het meer of minder werk betekent voor de rechtspraak.

De heer **Schouw** (D66): Mijn vraag is of de minister ook zorgen heeft en de vinger aan de pols houdt bij hoe het gaat lopen. Of zegt hij dat er niets aan de hand is en dat het wel goed komt? Ik wil graag een beeld krijgen van hoe de minister dit ziet vanuit zijn expertise en deskundigheid.

Minister **Hirsch Ballin**: Bij de totstandkoming van de Algemene wet bestuursrecht, en daarvoor ook al, was het al een punt van discussie of zoiets niet een plaats zou moeten krijgen in het bestuursrecht. Ik herinnerde net al aan de oude gedachte van "contentieux objectif", waarbij het beroepsorgaan als het ware het werk overdoet van het bestuursorgaan dat in eerste instantie heeft beslist. Die gedachte hebben wij achter ons gelaten. Rechtsbescherming is bescherming van de subjectieve rechten van de burger, van de rechtspositie van de burger, inclusief degenen die in lijn met het Verdrag van Aarhus het recht hebben om tegen besluiten op te komen. Daarom heb ik net geantwoord op de zeer relevante vraag van mevrouw Meindertsma dat uiteraard de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan en van de toezichthoudende organen volledig in stand blijft om te beoordelen of een besluit op orde is.

Wat wij willen voorkomen met deze bepaling is dat een burger met een voorschrift waar hij of zij niets mee te maken heeft, opkomt tegen een besluit. Ik geef een voorbeeld uit de praktijk dat ik ben tegengekomen in mijn vroegere rol als bestuursrechter. Er waren appellanten die zich erop beriepen dat niet voldaan was aan het vereiste van verspreiding van kennisgeving van het te nemen besluit in een gebied waarin zij zelf niet woonden, en waarbij op geen enkele manier was gebleken dat zij er last van hadden ondervonden dat het blad daar niet was verspreid. Die kwamen dus op voor een belang waarvan wij nu, met deze bepaling in de hand, zeer wel zouden kunnen oordelen dat het voorschrift kennelijk niet strekt tot bescherming van hun belang. Als anderen, een belangenbehartigingsorganisatie of belanghebbenden waarvoor het voorschrift wel bedoeld is, daartegen opkomen, blijft de bepaling recht overeind. Deze bepaling is tot stand gekomen in het kielzog van de lange ervaring op het gebied van het burgerlijk recht, zoals de heer Janse de Jonge terecht zei. Het gaat ook over dat deel van het burgerlijk recht dat benut is om rechtsbescherming te bieden tegen overheidsorganen. Ook daarin heeft het burgerlijk recht een lange geschiedenis. Mijn advies is om te kijken hoe het werkt. Ik heb zo-even gezegd dat deze bepaling in feite geen systeembreuk is. In feit wordt de lijn doorgetrokken van hoe nu gekeken wordt naar de rechtsbescherming van de burger. Dat is een groot goed, dat door de partij van de heer Schouw altijd met recht en reden als belangrijk naar voren is gebracht.

De heer **Schouw** (D66): Fijn. De minister zegt dat hij een lijn doortrekt. Ik zie dat toch anders. De minister doet iets nieuws in het bestuursprocesrecht. Dat moet hij ook toegeven. De minister noemt een voorbeeld dat iedereen

aannemelijk acht en ook snapt. Het voorbeeld van de minister leidt echter wel tot complexiteit in de praktijk als de wet wordt aangenomen. Er wordt straks immers op verschillende manieren gemeten en beoordeeld wie direct of indirect belanghebbende is. Dat zal samengaan met een toename in jurisprudentie en juridisering. Dat zou ik toch feitelijk willen vaststellen. Met behulp van deze verandering neemt het risico van juridisering toe in plaats van af. De redenering van de minister helpt mij om mijn stelling daarover te voeden.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik wil mijn vraag concretiseren. Het is een vraag voor mijn begrip. Ik wil begrijpen hoe het zit. Een gemeente voert een welstandsbeleid. In dat welstandsbeleid staat onder andere dat het centraal stedelijk gebied bepaalde cultuurhistorische identiteiten heeft die bewaard moeten blijven. Vervolgens komt er een project waarvan sommige bewoners, die zich georganiseerd hebben in een rechtspersoon, van mening zijn dat het niet tegemoetkomt aan de eisen van welstand. Die mensen wonen er niet direct naast, maar wonen in de wijde omgeving. Begrijp ik goed dat het relativiteitsvereiste kan inhouden dat deze mensen niet tot de belanghebbenden gerekend worden? Of moet ik begrijpen dat als een gemeente de normen aangeeft de inwoners haar daarop kunnen aanspreken?

Minister **Hirsch Ballin**: Ik heb de indruk dat hier twee vragen door elkaar lopen. De ene vraag is of de betrokkenen belanghebbenden zijn. In de belanghebbendenkwestie verandert niks. Als de betrokkenen belanghebbenden zijn in het voorbeeld van mevrouw Meindertsma, hebben zij er belang bij dat het project op een manier uitgevoerd wordt die voldoet aan de eisen van welstand. Ik heb toen de heer Schouw mij uitdaagde om een voorbeeld te geven, een voorbeeld gegeven van een casus waarin de appellanten evident geen last hebben. Deze mensen hebben er geen last van gehad dat het blaadje niet in hun wijk is verspreid. Ik hoop dat dit het ook een beetje verduidelijkt.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Nee, nee, nee. Nu mijn voorbeeld. Want dat is veel ingewikkelder. Over dat blaadje ben ik het met de minister eens. Maar nu mijn voorbeeld. Inwoners van een gemeente die niet wonen in het centrumgebied, tekenen bezwaar aan tegen een plan in het centrumgebied op basis van hun interpretatie van het aangenomen welstandsbeleid van een gemeente.

Minister **Hirsch Ballin**: Ik raad mevrouw Meindertsma aan om twee punten te onderscheiden. De ene vraag is of deze mensen belanghebbenden zijn en de andere vraag is of, als zij belanghebbenden zijn, het relativiteitsvereiste iets afdoet aan hun beroepsrecht.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Mag ik de minister dan vragen of hij denkt dat de mensen in mijn voorbeeld belanghebbenden zijn?

Minister **Hirsch Ballin**: Zij zullen volgens de bepaling naar de huidige stand van de wetgeving als belanghebbenden voor dit besluit moeten worden aangemerkt. Daarover is ook discussie, maar dit wetsvoorstel verandert niets daaraan. Als zij belanghebbenden zijn, is het dan niet zo dat dit voorschrift kennelijk niet tot hun belang strekt? Nee, ik zou zeggen dat het relativiteitsvereiste in dit wetsvoorstel daarin geen verandering brengt, omdat het een algemeen belang is dat bouwwerken er mooi uitzien.

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Ik ben het met de minister eens over de zin, het nut en de theoretische onderbouwing van het relativiteitsvereiste in het bestuursrecht. Het is gewoon boeiend om te zien wat dat gaat worden. Dit vraagstuk raakt echter ook een andere kant, een soort contramal. Iedereen is namelijk een belanghebbende in de algemene parlementaire democratie. Je hebt dus invloed via jouw gemeenteraad die beslist over allerlei besluiten en bestemmingsplannen. Die weg moeten wij ook niet vergeten. Dat is de normale, democratische gang van zaken. Die is misschien wat ondergesneeuwd geraakt, maar volgens mij is dat de contramal naast de meer bestuursrechtelijke, op bezwaar en beroep gerichte weg. Het is misschien goed om die beide kanten nog eens te bezien, omdat wij anders te eenzijdig kijken naar de rol van de burger als directe belanghebbende richting de rechter. De burger is ook belanghebbende richting de raad.

Minister **Hirsch Ballin**: Er zijn twee opmerkingen gemaakt, waarmee ik heel blij mee ben. De heer Janse de Jonge maakte de opmerking dat wij niet de bedoeling moeten hebben om discussies die in de raadszaal horen plaats te vinden -- in de gemeenteraad waarin de burgers vertegenwoordigd zijn -- te verplaatsen naar de rechtszaal.

Verder was ik blij met de opmerking van de heer Schouw. Dat had ik nog niet gezegd. Hij begon zijn interventie met de opmerking dat deze bepaling toch echt nieuw is. Dat lijkt mij inderdaad geen slechte eigenschap van een wetsvoorstel over zo'n belangrijk onderwerp.

De heer Hofstra vroeg of het relativiteitsvereiste ook voor andere wetten gaat gelden. Daarop ben ik al ingegaan. Het antwoord is: op dit moment niet. Het lijkt mij echter een heel zinnige gedachte om dat wel te doen. Daarvoor kunnen de ervaringen met deze wet ook behulpzaam zijn. Daarmee is ook het antwoord gegeven op de vraag over de verdere ontwikkeling van het omgevingsrecht, via de wijziging van het bestuursprocesrecht. Het wetsvoorstel daarvoor is in voorbereiding. Ik zei al dat het mijn bedoeling is dat dit wetsvoorstel binnenkort in procedure komt. Met binnenkort bedoel ik echt heel gauw, in de komende maand.

Ik zie dat er een tweede microfoon wordt neergezet. Stereo lijkt mij een beetje veel van het goede. Gaat het zo beter?

De **voorzitter**: Het geluid was niet overal optimaal, met name in de hoeken van de Kamer. U krijgt dus wat versterking.
**

Minister **Hirsch Ballin**: De heer Schouw en de heer Van den Berg vroegen of de termijn waarbinnen de rechter uitspraak moet doen, haalbaar is. Voor zaken die onder de Crisis- en herstelwet vallen, geldt dat de rechter binnen zes maanden uitspraak moet doen. Ik denk dat deze termijn ook haalbaar is, natuurlijk. De organisatie van het werk bij de rechtbank moet daarop worden afgestemd. De ervaring met andere termijnen is dat het voor de rechters doenlijk is om ze in acht te nemen, zolang ze niet voor alle besluiten gelden. Dat is uiteraard de strekking van deze regeling. Een regiezitting kan bijdragen aan een snelle behandeling van de zaak door de bestuursrechter. Ik teken daarbij aan dat het in bepaalde gevallen nodig kan zijn om zaken op grond van de Crisis- en herstelwet met voorrang te behandelen.

De heer **Schouw** (D66): Die termijn van zes maanden is nogal cruciaal. Toen wij spraken met de Raad voor de rechtspraak kregen wij de indruk dat het plan nog gemaakt moet worden. Minister, hebt u een spic en span plan waarin die zes maanden staan? Zo ja, wat betekent die voor de capaciteit, extra geld en dat soort zaken? Is het plan er al?

Kunt u verder een 100%-garantie geven voor die zes maanden? U brengt dit heel stevig. Ik krijg echter alleen indicaties die erop wijzen dat u het risico loopt, uw hand te overspelen met die zes maanden.

Minister **Hirsch Ballin**: De heer Schouw vraagt allereerst of hiervoor extra geld is. Mijn collega van Financiën verzekert mij en al mijn collega's dat dit er niet is. De begroting voor de Raad van de rechtspraak is een bijlage bij de begroting van het ministerie van Justitie die op Prinsjesdag wordt ingediend. De rechtspraak moet voortdurend het best mogelijke doen in de afhandeling van zaken met middelen die niet eindeloos zijn. Ik heb geen reden om eraan te twijfelen dat rechters -- die zich over het algemeen aan de wetgeving op het gebied van procesrecht houden -- zich zullen inspannen om de termijn in acht te nemen, als wij deze termijnbepaling opnemen. Dat leert de ervaring met andere termijnen, die bijvoorbeeld in het bijzondere procesrecht van de Vreemdelingenwet zijn opgenomen.

De heer **Schouw** (D66): De gemiddelde doorlooptijd in de praktijk is negen tot twaalf maanden. Het is nogal wat, als de minister zes maanden stelt. Ik heb gevraagd naar een plan en niet naar geld. De minister heeft niet geantwoord. Ik concludeer daarom dat hij geen plan heeft, tenzij hij dadelijk zegt dat hij wel een plan heeft.

Mijn tweede vraag ging over de garantie. De minister heeft ook daarop geen hard antwoord gegeven. Mijn conclusie is dus dat de minister geen plan heeft en geen garantie voor die zes maanden. Mijn vervolgvraag is dan, waarop de minister afrekenbaar is. Hij zet die zes maanden hier immers stevig neer.

Minister **Hirsch Ballin**: Ik geloof dat de heer Schouw zijn criteria, zijn aangrijpingspunten niet helemaal goed legt. Wij hebben de Raad voor de rechtspraak bij wetgeving -- die hier ongeveer een decennium geleden is behandeld -- de taak gegeven om in eigen beheer de middelen te verdelen. Dat geschiedt op basis van begrotingsafspraken die met de minister van Justitie worden gemaakt. Die maken deel uit van de Justitiebegroting. Daarvoor geldt precies hetzelfde als voor alle andere termijnen die in de procesrechtelijke wetgeving een plaats krijgen, zoals de termijn over het moment van het doen van de uitspraak en de bijzondere termijnen -- ik noemde ze net al -- die in de Vreemdelingenwet 2000 zijn opgenomen. De heer Schouw impliceert dat dit onuitvoerbare termijnen zijn, maar daarvoor is echt geen reden. De heer Schouw noemde zelf de gemiddelde termijnen, die niet extreem ver daarboven liggen. Dit geeft al aan dat die termijn zeer wel haalbaar is voor de beperkte categorie zaken -- namelijk de zaken van de Crisis- en herstelwet -- waarvoor die zal gelden. De Raad voor de rechtspraak maakt een plan daarvoor. De Kamer kan de minister van Justitie op het ter beschikking stellen van voldoende middelen voor de rechtspraak afrekenen bij elke begroting van het ministerie van Justitie.

De heer **Van den Berg** (SGP): Ik hoor graag van de minister of er dan niet weer een stuwmeer aan gewone zaken blijft liggen. Mensen kunnen maar één ding tegelijk. Dit geldt helaas ook voor de rechterlijke macht. Dat is mijn zorg.

Minister **Hirsch Ballin**: Nee, dat is helemaal niet te verwachten. Het gaat zoals gezegd om een beperkt aantal zaken, namelijk die van de Crisis- en herstelwet. Het gaat dus niet om een algemene termijn voor de hele breedte van het bestuursprocesrecht. Wij mogen dus ervan uitgaan dat dit in redelijke balans te brengen is met de afhandeling van andere zaken.

De heer **Koffeman** (PvdD): De Raad voor de rechtspraak was hier afgevaardigd met twee personen. Die waren erover verbaasd dat de minister geen contact met hen heeft gezocht en geen advies heeft gevraagd. Zij waren ervan overtuigd dat er wel zo'n stuwmeer zou ontstaan, dus dat er grote capacitaire problemen zouden ontstaan. Zitten zij er helemaal naast of zit de minister ernaast? Het kan niet zo zijn dat beide partijen gelijk hebben.

Minister **Hirsch Ballin**: Nee, ik ga ervan uit dat ik gelijk heb. Ik stel voor dat de heer Koffeman het ter toetsing brengt als wij over de begroting van het ministerie van Justitie spreken. Ik heb onlangs volledige overeenstemming bereikt met de Raad voor de rechtspraak over de uitgangspunten van de begroting 2011. Voor zover er al een verschil van inzicht was, is dat daarmee uit de weg geruimd.

De heer **Koffeman** (PvdD): Wij moeten vanavond stemmen en niet bij de behandeling van een begroting. In die zin is het prettig als de minister vandaag helderheid geeft.

Minister **Hirsch Ballin**: Dat doe ik bij dezen. Ik heb volledige overeenstemming met de Raad voor de rechtspraak over de afspraken voor 2011.

De heer **Vliegenthart** (SP): Het betoog van de heer Koffeman volgend, is de vraag van de heer Schouw naar het plan van de minister toch wel erg relevant. Zou de minister hier in elk geval de contouren van de afspraak kunnen schetsen, zodat wij in elk geval zelf kunnen afwegen of dat plan klopt of dat de Raad voor de rechtspraak een verhaal heeft gehouden dat hout snijdt?

Minister **Hirsch Ballin**: Ja, op dat moment waren nog de gesprekken gaande over de prijsafspraken voor 2011. Daarin wordt ook een inschatting gemaakt van nieuwe wetgeving die eraan staat te komen. Daarover hebben wij volledige overeenstemming met de Raad voor de rechtspraak. Als er nieuwe ontwikkelingen zijn, kan de Kamer die ter discussie stellen bij de bespreking van de justitiebegroting.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik ben het met de minister eens als het over een beperkt aantal projecten zou gaan, bijvoorbeeld de projecten die onder hoofdstuk 1 staan. De projecten die wij zojuist uitgezonderd hebben, komen dan daarna, en die zijn in volgorde. Dan zou het in totaliteit over 70 projecten gaan. Het moet mogelijk zijn om dat op te vangen. Afdeling 6, hoofdstuk 2 gaat over projectuitvoeringsbesluiten. Dat kunnen projecten zijn van tien woningen, oplopend naar 2000 woningen. Als ik de minister-president mag geloven kan dat niet alleen, maar zal dat ook een ongelofelijke hoeveelheid projecten zijn. Als die inderdaad allemaal versneld mogen worden uitgevoerd, dan gebeurt dat ook. Ik heb de minister van VROM dat vorige week bij de behandeling van de omgevingsvergunning gevraagd. Dan zullen gemeenten ook gaan kiezen voor een projectuitvoeringsbesluit en niet voor een omgevingsvergunning, als ze denken dat er nog rechtspraak aan vast zit. Dan zou het wel eens, als de minister-president gelijk krijgt, om ongelofelijk veel meer projecten kunnen gaan.

Minister **Hirsch Ballin**: Wat de werklast van de rechters betreft, dat geldt over de gehele linie, zijn wij uiteraard uitgegaan van schattingen. Het is namelijk altijd de discussie welke nieuwe wetgeving eraan staat te komen. Het omgekeerde komt ook wel eens voor. Dan gaan wij uit van nieuwe wetgeving en dan blijft die langer uit dan voorzien was. Dat brengt ook verandering in de situatie waarvan moet worden uitgegaan bij de rechtspraak. Ik ben ervan uitgegaan dat wij een redelijke inschatting hebben gemaakt van de omvang van het aantal zaken dat in deze kaders bij de bestuursrechtspraak terechtkomt. Bovendien gaat het om zaken die hoe dan ook moeten worden afgehandeld. De aspecten van het voorrang geven, in verband met de termijn van zes maanden, liggen naar mijn inschatting binnen dragelijke verhoudingen. Uiteraard zullen wij dit monitoren en volgen. Ik sta te allen tijde open voor gesprekken met de Raad voor de rechtspraak en met de leden van de Eerste en de Tweede Kamer over de manier waarop dit in de praktijk werkt.

Vervolgens ga ik in op de verhouding tussen de wet en de algemene maatregel van bestuur. Dat raakt ook de motie die door de heer Schouw en anderen is ingediend. Het aanvullen van de bijlage bij algemene maatregel van bestuur zie ik als een verstandige maatregel, juist omdat wij als wetgever onze hand zouden overspelen door te proberen alles bij voorbaat in de formele wet vast te leggen. Dat is echter geen afwijking van de formele wet. Er wordt niet enige formeelwettelijke bepaling gewijzigd. Het is een normale staatsrechtelijke en volstrekt geoorloofde delegatiebepaling aan de algemene maatregel van bestuur, dus aan de Kroon of regering, na de Raad van State gehoord te hebben, met een openbaar advies daarover als extra toets. Het gevolg van het toevoegen van een project of categorie daarvan aan een van de bijlagen is dat de Crisis- en herstelwet daarop van toepassing wordt. Om dat allemaal in een afzonderlijke wetprocedure te doen, lijkt mij erg onverstandig. Dat zou veel afdoen aan de reikwijdte, aan de vernieuwende kracht die aan dit wetsvoorstel eigen is. Daarom ontraad ik de motie die op dit onderwerp is ingediend door de heer Schouw.

De heer **Schouw** (D66): Voorzitter ...

De **voorzitter**: Met het oog op de tijd verzoek ik de leden dringend om hun interrupties kort te houden. Er komen namelijk nog drie bewindslieden aan het woord. Dit geldt niet voor de heer Schouw als hij wordt aangesproken op zijn motie.
**

De heer **Schouw** (D66): Alles wat wij bij daglicht kunnen regelen, hoeven wij niet in de avond te doen. Ik houd de minister van Justitie toch even twee dingen voor. Volgens mij is het gebruikelijk om in een algemene maatregel van bestuur kleine dingen te regelen, en geen grote. Dat is een lijn. Daarnaast stelt het kabinet voor om bezwaarprocedures eruit te snijden bij projecten uit de lijst. Wij hebben net al even gesproken over Barendrecht. Deze gemeente kan straks nergens meer naartoe met haar CO_2-opslag. Het enige wat zij kan doen, is goed opletten wanneer er een algemene maatregel van bestuur door de beide Kamers gaat. Het gaat hier echter om zaken van dusdanig gewicht, dat ik vind dat je deze bij gewone wet zou moeten regelen. Dan heeft de gemeente Barendrecht, en nog vele andere gemeenten en organisaties met haar, tenminste nog een plek waar ze met haar verhaal terechtkan. In dat geval ben ik het ook helemaal eens met de warme omarming door de minister-president van de opmerkingen van de heer Janse de Jong over het functioneren van de lokale democratie. Mensen

moeten altijd nog bij hun vertegenwoordigend orgaan terechtkunnen.

Minister **Hirsch Ballin**: In de eerste plaats merk ik op dat een algemene maatregel van bestuur niet is bedoeld voor kleine dingen; daarvoor zou je aan een ministeriële regeling delegeren. De algemene maatregel van bestuur is de zwaarste vorm van delegatie, die met veel waarborgen is omgeven. In de tweede plaats is dit wetsvoorstel bedoeld om echt vernieuwende betekenis te hebben in ons bestuursrecht en het recht ten aanzien van de besluitvorming over projecten. Het is helemaal waar dat wij vandaag een ingrijpend wetsvoorstel behandelen. Het heeft grote betekenis en het is een cruciale factor in datgene wat wij van regeringszijde willen doen in deze situatie van crisis en verlangen naar herstel, waar Nederland sterker uitkomt. Dat vind ik ook niet het ergste verwijt dat ons over dit wetsvoorstel kan worden gemaakt.

De heer Laurier heeft een vraag gesteld over het verbod op pro-formaberoep en het relativiteitsvereiste. Leidt de mogelijkheid van pro-formaberoep niet tot kwalitatief betere beroepschriften? Ik zie die spanning niet. De gedachte dat een beroepschrift beter wordt als je wat meer tijd hebt, zou juist kunnen zijn als beroepschriften na zeer veel rijp beraad gedurende de hele periode tot stand worden gebracht, maar in de praktijk van het leven zien wij dat ze vooral van advocaten komen, die daarmee meer flexibiliteit kunnen brengen in hun eigen prioriteitstelling bij het opstellen van de beroepsgronden. Ik verwacht daarvan dus geen kwaliteitsverlies.

De heer Janse de Jonge vroeg of wij assistentie gaan verlenen aan bevoegde instanties die onder het regime van de Crisis- en herstelwet gaan vallen. Het ligt in het verlengde van deze vraag dat wij de invoering van de wet absoluut niet onderschatten. Ik ben dan ook met de heer Janse de Jonge van mening dat het cruciaal is dat de praktijk de kansen die deze wet biedt, ook daadwerkelijk benut. Wij voelen ons verantwoordelijk voor een deugdelijke voorlichting en voor de verspreiding van kennis over de wet. Voor zover het Rijk zelf projecten onder zijn hoede heeft, denk aan dijken, wegen en het spoor, wordt in beeld gebracht wat dit betekent voor de werkprocessen. Ook is gevraagd om de decentrale overheden via IPO en VNG te benaderen. Wij hebben daar contacten lopen. Met hen bekijken wij op ambtelijk niveau op welke manier gemeenten en provincies zich het beste kunnen voorbereiden. Daartoe liggen er plannen klaar voor regiobijeenkomsten. Verder is er een informatieve brochure over dit onderwerp. Wij hebben een brief geschreven aan de leden van de VNG met uitleg over de Crisis- en herstelwet. Bovendien is er ambtelijk overleg met afzonderlijke gemeenten, inclusief de perspectieven van de gedeeltelijk experimentele toepassing ervan. Er komt ook nog een jaarlijkse voortgangsrapportage.

De heer **Laurier** (GroenLinks): De minister somt een indrukwekkende lijst op, maar zou hij in het licht van de voorlichting, juist aan de decentrale overheden, kunnen ingaan op het voorbeeld van Barendrecht? Het wordt niet in de lange lijst genoemd. Tot hun verbijstering kwamen medewerkers van de gemeente Barendrecht er vorige week achter dat een aantal veranderingen die de Crisis- en herstelwet brengt, enorme consequenties heeft voor hun juridische positie. Hoe kan het dat Barendrecht daarop klaarblijkelijk niet is gewezen? Verder vraag ik of er nog meer van dit soort verstopte dingen in de Crisis- en herstelwet kunnen zitten.

Minister **Hirsch Ballin**: Er is helemaal niets verstopt. De procedure van de Crisis- en herstelwet is openbaar. Er zijn op dit moment ook nog geen stappen gezet die onomkeerbaar leiden tot CO_2-opslag in Barendrecht. Die zijn ook niet voorzien. Mijn collega's die hierbij betrokken zijn, hebben dat ook toegezegd op 8 maart aan de Tweede Kamer. Ook voor de A4 moet het tracébesluit nog worden genomen. Er zijn natuurlijk consequenties voor de beroepsmogelijkheden. Energieprojecten waarop de rijkscoördinatieregeling wordt toegepast, vallen onder de Crisis- en herstelwet. Dat is ook het geval voor de CO_2-opslag in Barendrecht. Daarmee komt de rijkscoördinatieregeling niet te vervallen; die blijft van toepassing.

Medeoverheden worden wel geconfronteerd met de verandering dat zij geen beroep kunnen instellen bij de bestuursrechter. Dat is een gevolg van het feit dat wij ervan uitgaan dat het goed is om procederen van overheden tegen elkaar te verminderen. Dat procederen leidt tot een heel merkwaardige situatie. De overheden moeten zich ieder voor zich ten opzichte van de burgers verantwoorden. Dat ligt in het verlengde van wat eerder is opgemerkt door de heer Janse de Jonge, namelijk dat er discussies zijn die niet in de rechtszaal, maar in de raadzaal of in de vergaderzaal van de Eerste of de Tweede Kamer moeten worden gevoerd. Bij die opmerking heb ik mij met volle overtuiging aangesloten. Afgezien van wat ik zojuist zei, verandert er niets aan de projectvergunningen. Op de ontwerpbesluiten komt een inspraakronde. De beroepsmogelijkheden voor de burger blijven ook bestaan.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik herhaal mijn vraag die ik hierover ook aan de minister-president stelde. Het is op zich juist en vermoedelijk ook helemaal niet zo gek om te stellen dat overheden in de toekomst niet meer tegen elkaar moeten procederen. In dit concrete geval echter, zijn toezeggingen gedaan. Wellicht zijn er nog enkele van dit soort gevallen; ik weet dat niet, maar dit geval komt nu tevoorschijn. De gemeente Barendrecht en al haar inwoners schijnen nogal tegen de CO_2-opslag te zijn. Nu denkt het gemeentebestuur: we kunnen onze bewoners niet meer vertegenwoordigen. Men denkt: nu moeten we de bewoners helpen om een stichting te maken, want die stichting kan hiertegen wél procederen. Ik vraag de minister: is dat niet wat onhandig?

Minister **Hirsch Ballin**: Het zou nog veel onhandiger zijn als wij, al naar gelang dit soort

situaties, zouden moeten onderscheiden in de toepasselijkheid van de wet. Gemeenten houden uiteraard het recht om bij de centrale overheid de belangen van hun burgers voor te staan, zoals dat in de wetgeving is omschreven. De burgers houden bovendien hun beroepsmogelijkheden. Wij willen echter niet meer dat overheden tegen elkaar procederen, in plaats van dat politieke discussies worden gevoerd op de plaats waar dat hoort. Ik ben blij dat mevrouw Meindertsma dit uitgangspunt in principe wel deelt.

Op de vraag van de heer Van den Berg over de rechtspraak ben ik al ingegaan. De vraag van de heer Janse de Jonge over de evaluatie, en de gedachte om de nulmeting te laten gelden met de datum van inwerkingtreding van de wet na aanvaarding -- naar ik hoop -- door de Eerste Kamer, lijkt mij een goede. De heer De Boer en de heer Van den Berg hebben gevraagd naar de gevolgen van de verplichting voor de rechter om binnen zes maanden uitspraak te doen. Die vraag heb ik ook al beantwoord, namelijk naar aanleiding van de interrupties. De vraag van de heer Laurier over de rechtszekerheid heb ik in feite al beantwoord. Het is eigen aan elke wijziging van het bestuursprocesrecht dat er oud en nieuw recht is. Daarop heeft de overgangsbepaling betrekking.

De heer Vliegenthart heeft gevraagd hoe het beperken van de inspraakrechten van burgers zich verhoudt tot het Verdrag van Aarhus, zoals dat trouwens ook in Europese regels is geïmplementeerd. De inspraakrechten veranderen niet, dus is er geen reden tot zorg over de inspraakrechten in verhouding tot het Verdrag van Aarhus en de Europese regelgeving.

Op de vraag van de heer Vliegenthart of de wet niet zo ingewikkeld is dat de burgers en overheden niet meer weten welk procesrecht van toepassing is, kan ik zeggen: dat zullen wij voorkomen zo goed als wij kunnen. Wij zullen de decentrale overheden instrueren en er zal ook informatie over de beroepsmogelijkheden, met een standaardtekst, worden aangereikt voor de besluiten waarop de Crisis- en herstelwet van toepassing is.

Ik kom op de herziening van de Onteigeningswet. Ik heb de Kamer daarover geschreven. De meer algemene vraag hoe het komt dat wij deze nadere brief over dit onderwerp aan de Kamer hebben gestuurd, kan worden beantwoord met de mededeling dat wij, gestimuleerd door de Eerste Kamer, hierover verder hebben nagedacht. Dat is mijns inziens, en in het algemeen gezegd, niet verkeerd. In het wetsvoorstel wordt op dit moment een nieuwe procedure geregeld voor titel IV-onteigeningen evenals de ontkoppeling van de planologische procedure en de onteigeningsprocedure. In de brief van 4 maart hebben wij de Kamer bericht dat aan de ontkoppeling in de praktijk geen toepassing zal worden gegeven. Dat betekent dat er in de praktijk niets verandert. Dat zal worden geëffectueerd doordat dit als eis wordt gesteld. Ik kom op de vormgeving hiervan dadelijk terug. Ik heb hierover uit de Kamer een nuttige suggestie gekregen die ik graag oppik.

De nieuwe titel IV-procedure dient meer doelen. Allereerst noem ik de versnelling. Door het veranderen van de onteigeningsprocedure kan een versnelling worden geboekt van enkele maanden. Ik wil waarschuwen tegen elke bagatellisering van de termijn van enkele maanden. Zo'n termijn is van betekenis in deze economische situatie en in de omstandigheden waarin ons land verkeert. Verder leidt deze wijziging tot uniformering en stroomlijning. Met de wetswijziging nemen verschillen tussen de procedures af. Dat bevordert rechtseenheid en rechtsgelijkheid. Het leidt verder tot doorzichtigheid. Daarmee doen wij iets dat voor de onteigeningspraktijk echt van belang is.

In sommige betogen klonk de zorg door dat dit leidt tot centralisatie. Voor zover die zorg bestaat, wijs ik erop dat ook onder de huidige titel IV-procedure de Kroon door provincies en waterschappen kan worden benaderd om een onteigeningsbesluit te nemen. Dat staat in artikel 87. In die zin wordt dus de lijn uit artikel 87 doorgetrokken naar titel IV als geheel. Natuurlijk zullen wij de toepassing van deze regeling monitoren op de kritiekpunten. Ik zeg dit mede naar aanleiding van de opmerking van de heer De Boer. Als zou blijken dat zich in de praktijk problemen voordoen, dan zullen wij daarop ingaan.

De heer Hofstra vroeg waarom de ontkoppeling was voorgesteld. Er waren dus bezwaren tegen. Het is ietwat lastig om vanachter de regeringstafel iets te moeten verdedigen waarover wij bij nader inzien hebben besloten om het maar niet meer te verdedigen. Gelet op de uitdaging die de heer Hofstra stelt, wil ik hieraan ook weer niet helemaal voorbijgaan. Enerzijds zaten er volgens ons wel versnellende aspecten aan. Anderzijds zagen wij dat er veel bezwaren tegen werden gemaakt. Het laatste heeft ons gebracht tot de toezegging van 4 maart. Wij vinden al met al de titel IV-procedure veel belangrijker voor de praktijk dan de eerste.

De heer Jansen en de heer Schouw vroegen of het klopt dat het onteigenings-KB zoals wij het nu hebben benaderd, in de brief die de minister-president op 4 maart mede namens mij en de andere betrokken collega's heeft gestuurd, niet geslagen mag worden dan nadat het bestemmingsplan is vastgesteld. Zo zit het niet precies. Het Koninklijk Besluit zal tot stand komen voordat het bestemmingsplan is vastgesteld. In dat Koninklijk Besluit zal als voorwaarde voor de onteigening worden opgenomen dat bij het dagvaarden voor de civielrechtelijke fase sprake moet zijn van een vastgesteld bestemmingsplan. Dat staat nu nog in artikel 3.36b, eerste lid, van de Wet ruimtelijke ordening. Op dat punt verandert dus niets. De tweede voorwaarde is dat het bestemmingsplan onherroepelijk is. Pas wanneer daaraan is voldaan, heeft het onteigeningsvonnis effect.

De heer Janse de Jonge stelde dat het verschijnsel van een voorwaardelijk vonnis op het eerste gezicht nieuw is. Ook de heer Schouw zei iets dergelijks. Toch is dat niet zo. Als ik dat zeg, wil ik het niet eens hebben over de voorwaardelijke elementen die in een strafvonnis kunnen zijn

opgenomen, hoe graag ik het ook over dit onderwerp met de Kamer zou hebben, indachtig het wetsvoorstel dat bij de Tweede Kamer in behandeling is en dat de Eerste Kamer, naar ik hoop, spoedig zal bereiken. Als ik zeg dat dit toch niet zo is, denk ik vooral aan de voorwaarden die ook in het arbeidsrecht voorkomen, dus meer in de civielrechtelijke sfeer. Ook daar komt het voor dat er een voorwaardelijke ontbinding van de arbeidsovereenkomst wordt gegeven.

Nu heb ik het voorstel op mij laten inwerken van de heer De Groot van de Vereniging van Onteigeningsadvocaten, die natuurlijk met zijn confrères een enorme ervaring heeft op dit terrein. Dit zit eigenlijk heel dicht bij wat wij in onze brief van 4 maart hebben geschetst. Het gaat dan kort gezegd om de suggestie, in het Koninklijk Besluit de voorwaarde te stellen dat de dagvaarding inhoudt dat het vonnis niet wordt ingeschreven dan nadat ook het planologisch besluit onherroepelijk is. Ik vind dat een charmante oplossing. Ik dank de heer Janse de Jonge voor het onder de aandacht brengen ervan. Ik wil deze suggestie graag overnemen.

De **voorzitter**: Ik stel voor dat als de minister het punt onteigening achter de rug heeft, de heer Schouw als eerste het woord krijgt. Daar heeft hij namelijk om gevraagd.
**

Minister **Hirsch Ballin**: Ik zal proberen dit te doen indachtig de versnelling die met de onteigeningsprocedure beoogd is.

De heer De Boer vroeg of er tempo wordt gemaakt met het terugbrengen van het nemen van besluiten over eigendom naar gemeenten. Ik begrijp de wensen van de heer De Boer op dit punt. Ik wil er graag naar kijken, maar ik stel voor dat wij dit doen op basis van ervaringen met de nieuwe regelingen. Die zullen worden betrokken bij de monitoring die ik eerder in een ander verband noemde. Wij zullen de gemeenten daar graag bij betrekken.

De heer Van den Berg heeft gevraagd of toezegging van de ontkoppeling staatsrechtelijk en grondwettelijk deugdelijk is. Jazeker, ik zou deze anders niet hebben willen doen. Met het schrappen van de huidige wettelijke koppeling ontstaat immers geen plicht tot het ontkoppelen. Dat is ook niet de inhoud van deze bepaling. De wet zegt eenvoudigweg: laat dit ongeregeld voor de periode tot de novellering die in het vooruitzicht is gesteld. Beleidsmatig hebben wij de Kamer de vaste toezegging gedaan die bekend is.

Dan kom ik nog op de vraag van de heer Laurier en de heer De Boer over de achtergrond van de toezegging. Ik heb het in het algemeen al gezegd. Wij hebben bij de voorbereiding van de behandeling van het wetsvoorstel in de Kamer op ons laten inwerken wat er aan bedenkingen naar voren was gebracht, inclusief dat wat in de hoorzitting naar voren kwam. Dat heeft aanleiding gegeven tot de brief. Ik ben blij dat deze gedachtegang ook bij in ieder geval een groot deel van de Kamer de steun voor het wetsvoorstel heeft versterkt en verbreed.

De vraag of een en ander leidt tot centralisatie, beantwoord ik ontkennend. De heer Schouw wees op dat punt. Ook in de nieuwe procedure blijven de gemeenten in alle gevallen immers de initiatiefnemer voor de onteigening, zodat de sleutel tot het inzetten van de procedure op dat niveau ligt, terwijl aan de andere kant geldt -- dit geldt nu ook -- dat gemeenten geen volledige autonomie hebben. Ik ben het dan ook helemaal eens met wat professor Koeman heeft opgemerkt tijdens de hoorzitting in de Kamer. De vraag of een onteigening decentraal is met een Kroon die goedkeurt of juist met een voordracht door de gemeenteraad aan de Kroon, kun je nauwelijks principieel noemen. Wat wel van belang is, is de versnelling. Daarmee is dit een belangrijk onderdeel van het wetsvoorstel.

Wij denken dat de beoordeling op centraal niveau niet wezenlijk anders is en ook niet wezenlijk bewerkelijker -- ik antwoord nu op de vraag van de heer Van den Berg en van de heer Schouw -- dan de huidige situatie. Ik wil erop wijzen dat wij inschattingen hebben gemaakt voor het tempo die precies leiden tot de geschetste versnelling.

De heer Schouw vroeg nog waarom het werk aan een integrale herziening van de Onteigeningswet is vertraagd en, dus in zekere zin als keerzijde daarvan, waarom wij dit onderwerp hebben meegenomen in de versnelling van dit wetsvoorstel. Om de redenen die de minister-president in het algemene gedeelte van het antwoord van regeringszijde heeft genoemd, heeft de diepgaande economische crisis en de vraag wat dit betekent voor ons land, ons er natuurlijk wel toe gebracht dat wij een aantal bijzondere dingen doen. Ik heb het eerder als een compliment en niet als verwijt geaccepteerd, toen de heer Schouw op twee onderdelen zei dat een en ander behoorlijk nieuw is. Inderdaad, het is ook nieuw dat wij op het punt van het onteigeningsrecht nu knopen doorhakken die voorheen als gordiaanse knopen onontwarbaar intact werden gelaten. Dat klopt. Ik denk dat dit ook een van de redenen is waarom dit wetsvoorstel echt van belang is in het kader van het beleid inzake de bestrijding van de crisis en inzake het herstel.

Daarmee kom ik tot slot op de motie van de heer Schouw over het onteigeningsrecht. Ik wil graag de toezegging bevestigen die ik al eerder heb gedaan om in het kielzog van dit wetsvoorstel de integrale herziening van het onteigeningsrecht te bezien, uiteraard in nauwe samenwerking met mijn collega van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Op dat punt kan ik de Kamer een toezegging doen die de motie overbodig maakt. Het niet in werking laten treden van artikel 3.9 van de Crisis- en herstelwet zou ik, nog even afgezien van het feit dat de wet daarvoor geen mogelijkheden biedt, helemaal niet wenselijk achten. Daarom moet ik deze motie ontraden.

De heer **Schouw** (D66): Ik vind het ontzettend plezierig dat de minister van Justitie de fout in de brief van de minister-president over de onteigening op een charmante manier corrigeert door de suggestie van de heer De Groot over te nemen. Dan hebben wij dat weer rechtgezet. Ik wil de minister van Justitie vragen -- hij bracht dit met veel aplomb -- waar die tijdwinst precies vandaan komt. Ik zie hem namelijk niet. In de brief van de minister-president wordt gekomen met een halve oplossing. De kritiek van deze Kamer had immers betrekking op twee punten: de ontkoppeling en het centrale punt. De minister van Justitie zegt dan wel dat er geen sprake is van centralisatie, maar dan wil ik toch even kijken naar de fouten. Het klopt toch dat in deze Crisis- en herstelwet een fundamentele verandering komt als het gaat om de beoordeling van zienswijzen die mensen kunnen indienen over onteigening in het verleden? Tot vandaag is dat bij de gemeente. Als de minister zijn zin krijgt, gaat de Kroon dat doen. Dat is toch een centralisatie? Dat is één. Twee is: welk capaciteitsbeslag gaat hiermee gemoeid? In de brief die de minister-president heeft gestuurd, wordt met geen woord gerept over deze kwestie. Ik wil hier feitelijk iets over horen. De minister van Justitie sprak over novellering. Dat betekent toch niet anders dan dat men zegt: de oplossing die wij nu hebben opgeschreven in een brief is geen fraaie, is juridisch een oplossing die eigenlijk niet door de beugel kan en dus moet er zo snel mogelijk een novelle komen waarin een en ander wettelijk wordt geregeld? Heb ik dat laatste goed begrepen?

De **voorzitter**: De heer Schouw zei zo-even: laten wij het maar bij daglicht doen en niet bij avond. Ik kijk even naar de tijd en naar de spreektijd van de andere bewindslieden. Ik neem aan dat wij in de tweede termijn een grote bescheidenheid en terughoudendheid aan de dag kunnen leggen.
**

Minister **Hirsch Ballin**: Ik ga graag in op de punten die de heer Schouw naar voren brengt wat de centralisatie en de beoordeling in de verschillende fasen van de onteigeningsprocedure betreft. Het antwoord op het derde onderdeel van de vragen van de heer Schouw is eigenlijk precies het antwoord waarin de versnelling zit. Er wordt één adres gecreëerd waar de beoordeling plaatsvindt, maar dat doet niets af aan wat aan bezwaren en argumenten naar voren wordt gebracht door belanghebbenden. Daarin zit die tijdwinst van verscheidene maanden. Die is belangrijk. Wat de beleidsmatige beoordeling betreft, de rol van de gemeenten blijft intact. Zij hebben immers de sleutel tot het inzetten van de procedure. Zoals professor Niels Koeman zei tijdens de hoorzitting over de vraag of de nadere beoordeling door de centrale overheid in de vorm van een goedkeuring moet worden gedaan of meteen daar wordt gelegd, gelezen het verzoek van gemeenten en alles wat belanghebbenden daarbij naar voren hebben gebracht, er is geen sprake van een principiële verandering.

Verder vroeg de heer Schouw naar de noodzaak tot novelleren. Hij heeft gelijk, wij zouden hetzelfde kunnen doen zonder dat het wetsvoorstel nader wordt gewijzigd. Wij wilden op dit punt echter geen halve maatregelen nemen. Wij zijn op dit punt overstag gegaan naar aanleiding van de opmerkingen, dat heeft de heer Schouw goed begrepen. Ik zie de suggestie van de heer De Groot trouwens niet als een correctie van een onjuistheid, maar als een heel nuttige precisering van de procedure. Op het moment dat we zeggen dat we ervan afstappen, het beperken tot titel 4, de onteigening, en het andere punt laten rusten, willen we daar ook niet halfhartig in reageren. We verklaren ons bereid om dat een plaats te geven in een wijziging van de wet. Maar strikt genomen is dit niet nodig.

De heer **Hofstra** (VVD): Net als collega Van den Berg had ook ik het staatsrechtelijke punt aan de orde gesteld. Ik heb begrepen dat de minister van Justitie tegen de heer Van den Berg heeft gezegd dat het eigenlijk allemaal wel goed is. Anders zou hij het ook niet doen, zegt hij. Dat vind ik op zich een plausibel verhaal voor een minister van Justitie. Ik heb er niet veel verstand van, zeg ik nogmaals. Maar ik kan het nog niet anders zien dan dat de wet die nu in stemming zou komen, ten aanzien van zijn uitvoering afwijkt van wat in de Tweede Kamer is behandeld. Nogmaals, voor mij hoeft de minister niet naar de Tweede Kamer. Dat vind ik allemaal niet zo belangrijk. Maar ik wil wel graag weten of de ingediende wet wel of niet afwijkt van het wetsvoorstel dat in de Tweede Kamer is behandeld. De centralisatie vind ik een concreet punt. Gaan er nu formatieplaatsen over van provincies en gemeenten naar de Kroon en komt er bijvoorbeeld bij VROM een kantoortje "Onteigeningen"? Of gaat dat niet gebeuren? Als er geen verschuiving is in formatie, ben ik gerustgesteld.

Minister **Hirsch Ballin**: Wij hebben geen plannen voor verschuiving van formatie. Uiteraard is er een nieuw element in de discussie over dit wetsvoorstel gekomen met onze brief van 4 maart. Maar als het kabinet niet de ruimte zou hebben om op argumenten van de Eerste Kamer in te gaan en daar consequenties aan te verbinden, zouden wij de bijl leggen aan de wortel van het bestaan van deze Kamer. Dat is uiteraard het laatste dat het kabinet in huidige samenstelling wil.

Ten slotte beantwoord ik de vraag of deze wet zal werken. Ja, hij werkt, ook zonder dat hij gewijzigd is, omdat er de ruimte in zit voor beleid van de regering. Die ruimte hebben we ingevuld met de brief die we u op 4 maart hebben gestuurd.

De heer **Koffeman** (PvdD): Er zouden geen plannen zijn voor verschuiving van formatie. Daar wil ik kort op ingaan. Er zijn toch plannen om de hele onteigeningsdienst van VROM te privatiseren? De ondernemingsraad heeft vorige week toch bij de rechter gestaan op dat punt? Dat kan de minister toch ook niet zijn ontgaan? Of kan de minister dit nu zien als een verschuiving van formatie?

Minister **Hirsch Ballin**: Dit onderwerp staat los van het wetsvoorstel dat we vandaag behandelen. Als de heer Koffeman dit vanmiddag wil bespreken, is mijn collega van VROM daarvoor waarschijnlijk de meest gerede discussiepartner.

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Ik neem aan dat de minister aan het einde van zijn betoog is over het onderdeel van de Onteigeningswet. Ik probeer dit even op een rij te zetten. Ik dank de minister dat hij mijn suggestie overneemt. Ik zal de minister niet om een garantie vragen, maar kan hij er wel duidelijkheid over geven dat de werking van titel 4 geen invloed heeft op de minnelijke schikking? Van de 50 of 60 zaken per jaar wordt zo'n 70% via minnelijke schikking al heel snel opgelost. We kunnen ons dus ook afvragen waar we het met elkaar over hebben. Kan de minister aangeven dat het proces van de minnelijke schikking zich gewoon kan voortzetten onder het regime van titel 4?

Minister **Hirsch Ballin**: Ik hoop dat de wetgeving eerder aanmoedigt dan ontmoedigt om tot minnelijke schikking te komen. Ik ben er in het algemeen voor. Als beslechting, ook van andere geschillen tussen overheid en burger, zonder de rechter kan, graag. Wij stimuleren dat ook, als onderdeel van het kabinetsbeleid.

Ten slotte moet ik nog even, voor alle zekerheid, ingaan op de motie van de heer Schouw en anderen, waarin zij oproepen om het nieuwe project door middel van algemene maatregel van bestuur onder de Crisis- en herstelwet te brengen en daarvan een afzonderlijk wetsvoorstel te maken. De collega's naast mij hadden er enige zorgen over of ik de motie voldoende helder had ontraden. Voor zover ik dat nog niet had gedaan, doe ik dat graag bij dezen.

De **voorzitter**: Dat was goed overgekomen. Ik wijs de leden erop dat de geïndiceerde spreektijd van de drie resterende bewindslieden een uur en drie kwartier is. Ik dring daarom zeer aan op terughoudendheid ten aanzien van interventies. Dat betekent dat wij de tweede termijn van de Kamer moeten beperken tot het hoogst noodzakelijke.
**

*N

Minister **Verburg**: Voorzitter. Ik bedank de leden van de Eerste Kamer voor hun inbreng in eerste termijn en zal ingaan op die onderwerpen die mijn portefeuille betreffen. Nederland staat voor het behoud en de versterking van natuurwaarden en biodiversiteit in Europa. Nederland levert daaraan een actieve bijdrage. De Natuurbeschermingswet 1998 is een belangrijk instrument voor die bescherming en voor de bescherming van unieke en kwetsbare gebieden. Naast ecologische bescherming zijn echter ook economie en leefbaarheid van groot belang. Tussen die waarden, tussen ecologie en economie, moet een balans zijn. Dat is voor het kabinet een belangrijke drijfveer. Juist in Nederland, waar de ruimte beperkt is en de natuur altijd dichtbij de plek is waar mensen wonen, werken en recreëren, is het van groot belang dat die verbondenheid van functies in de ruimte tot uitdrukking komt, ook in de wetgeving. Met het oog daarop heb ik met inachtneming van de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Natuurbeschermingswet gezocht naar rek en ruimte om gebruikers, omwonenden en ondernemers in en nabij de beschermde gebieden ontwikkelingsperspectief te blijven bieden. Deze maatregelen hebben een plaats gekregen in het voorstel voor een Crisis- en herstelwet.

Ik ga in op de gestelde vragen, allereerst op die van de heer Hofstra. Hij heeft gevraagd of er nationale koppen in de Natuurbeschermingswet zitten. Een aantal commissies en deskundigen heeft een aantal keren gekeken naar nationale koppen op de Habitatrichtlijn in de Natuurbeschermingswet. Ik noem de commissie-Trojan en de commissie-Huys. Ik noem bijvoorbeeld ook professor Backes, die een landenvergelijking heeft uitgevoerd. De conclusie is dat Nederland in de Natuurbeschermingswet geen nationale koppen heeft. Het enige extra dat de Natuurbeschermingswet biedt, zijn de nationale beschermde natuurmonumenten, die al sinds 1968 beschermd zijn. Het gaat hierbij om heel oude gebieden, bijvoorbeeld het Naardermeer. Daarvoor biedt de Crisis- en herstelwet een afwegingskader dat ruimte biedt voor de afweging van alle belangen, natuurwaarden en ook economische en sociale belangen.

De heer De Boer heeft gevraagd hoe de bescherming wordt verzekerd van het waddengebied tegen gebruik dat negatieve invloed heeft op landschapswaarden. Dit is de zogenaamde externe werking. De heer De Boer heeft dit woord niet genoemd, maar dit is wel wat hij bedoelde. Het waddengebied wordt terecht ervaren als een gebied van bijzondere landschappelijke schoonheid. Ik ben het daarover zeer met de heer De Boer eens. Deze landschappelijke kwaliteiten van rust, ruimte, duisternis en weidsheid worden via het ruimtelijkeordeningsregime beschermd. Zie daarvoor de planologische kernbeslissing Derde Nota Waddenzee en straks ook de AMvB Ruimte. Op grond van dat regime wordt bij de belangenafweging rekening gehouden met deze landschappelijke waarden, ook waar het gaat om activiteiten in de nabijheid van het waddengebied, zoals activiteiten die lichthinder veroorzaken en bouwwerken en windturbines op land die de open horizon aantasten. Op deze wijze wordt de bescherming van de landschapswaarde van het waddengebied geborgd.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): De AMvB Ruimte is inderdaad van toepassing, maar ze is door de Tweede Kamer controversieel verklaard. Dat wil zeggen dat deze maatregel de komende maanden niet van kracht wordt. De Crisis- en herstelwet moet morgen of overmorgen ingaan. Hoe wordt in de tussentijd omgegaan met de bescherming van de belangen die wel vastgelegd zijn in de AMvB Ruimte, nu deze controversieel verklaard is?

Minister **Verburg**: Tot de nieuwe AMvB Ruimte van kracht wordt, geldt het oude regime. Daarin geldt ook de bescherming van die zaken. Dus pas als nieuw komt voor oud, gaat dit in. Het is belangrijk om dit zo te regelen.

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Betekent dit dat de minister zegt dat het oude regime, dat nu geldt, primaat heeft boven hetgeen van in de Crisis- en herstelwet wordt afgesproken wat dit betreft?

Minister **Verburg**: Ja. Nou ja, "boven": ik weet niet of het "boven" is. De Crisis- en herstelwet leidt er echter niet toe dat de door de heer De Boer gewenste bescherming -- ik deel die wens tot bescherming -- terzijde wordt geschoven. Dat gebeurt niet. Ik zie zijn zorg daarvoor. Ik deel die zorg, maar via de huidige regelgeving is het geborgd. Bij de toepassing straks van de AMvB Ruimte wordt het door die AMvB Ruimte geborgd.

Dan kom ik toe aan de vraag van de heer Hofstra. Hij sprak over Sperrwerk Duitsland en doelde daarmee op het Eems-Dollardgebied. Het Eems-Dollardgebied is inderdaad een Natura 2000-gebied. Dat geldt ook voor het deel dat in Duitsland is gelegen. Recent is daarover een uitspraak gedaan door de Europese rechter. Een en ander betekent dat het regime van de Habitatrichtlijn ook voor Duitsland en door Duitsland moet worden toegepast en dat projecten met gevolgen voor het gebied aan de natuurtoets onderhevig zijn. Er is dus geen verschil in benadering tussen Duitsland en Nederland.

De heer **Hofstra** (VVD): Dat is toch wel komisch. De uitkomsten zijn dus geheel verschillend. Wij steken dijken door en zij gaan een Sperrwerk bouwen. De minister denkt toch niet dat de Duitsers met die grote belangen van de Meyer Werft -- wij zouden trots zijn als wij dat in dat deel van het land hadden -- dat zullen opgeven om te voldoen aan de Europese richtlijn? Ik kan het niet anders zien dan dat er een groot verschil moet zijn tussen de Nederlandse en de Duitse benadering. Daarom ben ik ook niet helemaal gerustgesteld over wat de minister zegt over het eerste punt, dat allerlei commissies ernaar gekeken zouden hebben en dat er geen verschil zou zijn.

Minister **Verburg**: Het Sperrwerk was er al. Als daar dus sprake is van activiteiten die significante schade kunnen toebrengen aan de natuur, zal dat ook getoetst moeten worden. In het Scheldegebied rond de Hertogin Hedwigepolder is er sprake van natuurherstel. Daar is immers sprake van en slechte staat van instandhouding. Die vergelijking maakte de heer Hofstra. Het is echter duidelijk dat het Europese Hof heeft uitgesproken dat Duitsland zich ook heeft te houden aan die zaken die de Habitatrichtlijn oplegt. Dat doet Nederland ook. Dat doet niets af aan het feit dat twee commissies, de commissie-Trojan en de commissie-Huys, maar ook de professor hebben gekeken naar de vraag of Nederland niet te veel doet. Dat bleek niet het geval. Ik heb gezegd wat ik heb gezegd. Ik begrijp op dit punt de zorg van de heer Hofstra wel. Nederland is een klein land waar je elke vierkante meter met zorgvuldigheid moet zien te benutten en waar je grote ambities bij elkaar moet zien te brengen en op een klein stukje land samen moet zien te bundelen. Dat vergt het een en ander. Wij doen daar onze uiterste best voor.

De heer Hofstra heeft ook een vraag gesteld naar aanleiding van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Hij wil weten of de agrarische sector daardoor niet te eenzijdig het kind van de rekening zal worden, aangezien stikstofreductie bij verkeer en industrie op korte termijn niet is te realiseren. Ik begrijp die vraag en vind die ook zeer terecht. Uitgangspunt van de PAS is echter dat een evenredige inspanning wordt gevraagd van alle sectoren die bijdragen aan stikstofdepositie: industrie, verkeer en landbouw. Voor de industrie gelden bijvoorbeeld de nieuwe Richtlijn industriële emissies en de NEC-richtlijn. De emissies van NO_2 door verkeer worden onder andere gereduceerd via het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). Het gaat niet alleen om het huidige aandeel van de sectoren in de depositie, maar ook om de vraag waar tegen de laagste lasten de meeste winst is te boeken. Daar kijken we dus naar in de PAS. De PAS zal die duidelijkheid moeten bieden en zal duidelijk moeten maken welke inspanningen door welke sector nodig zijn. Het punt van de heer Hofstra is echter terecht; het moet niet zo zijn dat eenzijdig de rekening wordt neergelegd bij de landbouw.

Ook vraagt de heer Hofstra wat we kunnen leren van de aanpak van de fijnstofproblematiek voor de aanpak van de stikstofdepositie. Die lessen trekken we graag. Ik wijs op de PAS, waarin heel goed is gekeken naar de aanpak van de fijnstofproblematiek en die via de Crisis- en herstelwet een wettelijk kader krijgt. Anders dan bij fijnstof moet wel per Natura 2000-gebied worden verzekerd dat de doelstellingen worden gehaald. Dat vloeit voort uit de Habitatrichtlijn.

De heer Hofstra vraagt of de beheerplannen voor Natura 2000 toereikend zijn en of er voldoende budget is om Natura 2000 uit te voeren. De beheerplannen zijn toereikend. Van belang daarbij is dat de natuurdoelstellingen in de Natura 2000-gebieden niet van vandaag op morgen behoeven te worden gerealiseerd. De Habitatrichtlijn biedt ruimte voor fasering in de tijd. Er zit geen eindtijd aan, maar het moet wel zo zijn dat per periode voor een beheerplan, dat is zes jaar, verbetering zichtbaar en meetbaar is. De mate waarin middelen beschikbaar zijn, bepaalt mede het tempo.

De heer Van den Berg vraagt of artikel 19 kd van de Natuurbeschermingswet niet in strijd is met de Europese wetgeving. De heer De Boer heeft zich bij deze vraag aangesloten. De voorgestelde vrijstelling van vergunningplicht van de Natuurbeschermingswet voor activiteiten die niet leiden tot een toename van de stikstofdepositie is niet in strijd met de Habitatrichtlijn. Dergelijke handelingen zijn niet aan te merken als projecten met mogelijk significante effecten, vanwege de tendens van een dalende stikstofdepositie en vanwege het feit dat ze niet leiden tot een toename

van de stikstofdepositie. Artikel 6, lid 3, van de Habitatrichtlijn is dus niet van toepassing. Een vergunning noch een passende beoordeling is dan verplicht. Wel moeten er wanneer nodig passende maatregelen worden getroffen om verslechteringen te voorkomen. Artikel 6, lid 2, van de Habitatrichtlijn vereist dat. Ter uitvoering daarvan voorziet het wetsvoorstel via artikel 19 kd in een aanschrijvingsbevoegdheid.

De heren Van den Berg en De Boer vragen of er niet meer rechtszekerheid nodig is voor bestaand gebruik na 7 december 2004. Ook is de vraag gesteld of ik kan toezeggen dat in het beheerplan een collectieve ontheffing wordt gegeven van de vergunningplicht voor deze bedrijven zonder extra voorwaarden en beperkingen. Ik ben het met beide sprekers eens dat bedrijfsmatige activiteiten zo veel mogelijk in het beheerplan moeten worden opgenomen. De Natuurbeschermingswet voorziet in een vrijstelling van de vergunningplicht voor activiteiten die zijn opgenomen in de beheerplannen. Ik verwijs daarvoor naar artikel 19d, lid 2, van de Natuurbeschermingswet. Mijn inschatting is echter wel dat er aan voorwaarden zal moeten worden voldaan met het oog op de realisering van de doelstellingen betreffende de stikstofdepositie. Dat is natuurlijk afhankelijk van de situatie in het gebied. Wij weten allemaal dat in gebieden als de Peel er iets anders nodig is dan bijvoorbeeld delen van Groningen of in Noord-Holland. Dat zal echter aan de orde komen in de uitwerking van de PAS, de beheerplannen en, vooruitlopend daarop, in andere ammoniakreductieplannen. Daarin moet mede maatwerk per gebied geleverd worden.

De beide heren hebben ook gevraagd of ik kan toezeggen dat bedrijven die moeten worden gesloten of die kosten moeten maken voor aanpassingen vanwege de terugdringing van de stikstofdepositie, schadeloos worden gesteld. Bij de besluitvorming over de te treffen stikstofreductiemaatregelen en het tijdpad waarbinnen deze moeten worden gerealiseerd, houdt de overheid rekening met de vereisten op sociaal en economisch gebied. Artikel 2, lid 3, van de Habitatrichtlijn ziet daarop. Dat betekent dat maatregelen doorgaans zullen zijn gericht op het bestaande investeringsritme, zoals nieuwbouw en andere vernieuwingen in of op het bedrijf. Voor bestaande activiteiten geldt dan een redelijke overgangstermijn. Tegen die achtergrond zal er niet snel sprake zijn van een onevenredig nadeel dat niet tot het normale ondernemersrisico hoort. Dat is echter ook een kwestie van uitwerking in de beheerplannen. In antwoord op de vraag van de heer Hofstra zei ik al dat we ook moeten bekijken waar de maatregelen het meest kostenefficiënt kunnen worden gerealiseerd en hoe dat kan gebeuren.

De heer Vliegenthart, de heer Koffeman en anderen hebben kritiek op de wijzigingen van de Natuurbeschermingswet. Zij vragen zich af of die niet ten koste gaan van de bescherming van de natuur en of er geen sprake is van strijd met het Europese recht.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik kom nog heel even terug op het stikstofreductieprogramma. Veel deskundigen geven juist aan dat er geen stikstofreductieprogramma is en er geen programmatische aanpak in de Crisis- en herstelwet zit, en dat je dat nu juist zou moeten vormgeven voordat je vergunningen gaat afgeven. Zitten zij ernaast of ziet de minister het anders?

Minister **Verburg**: De Crisis- en herstelwet biedt wel het wettelijke kader, maar de Programmatische Aanpak Stikstof zijn we aan het uitwerken. Daar worden nog deze maand op basis van onderzoek de eerste stappen in gezet. Ik heb nog niet zo lang geleden aan de Tweede Kamer toegezegd dat ik op kabinetsniveau en met de provincies alles op alles zal zetten om voor de zomer helderheid te hebben over zowel de centrale regels en maatregelen die nodig zijn in de verdeling landbouw/verkeer/industrie, als over het regionale en provinciale maatwerk. Er is dus nog veel te doen; dat ben ik zeer met de heer Koffeman eens.

Van verschillende kanten is waardering getoond voor de maatregelen die het kabinet wil treffen om de toepassing van de NB-Wet in de praktijk effectiever te maken en te verbeteren. Ik heb echter ook kennisgenomen van de zorgen over de voorgestelde stikstofvoorziening in relatie tot de Habitatrichtlijn. In dat verband wijs ik op de tweede nota van wijziging, die de stikstofvoorziening verder verstevigt, en op het aangenomen amendement inzake de Programmatische Aanpak Stikstof. Door de nota van wijziging is het instrument voor het treffen van passende maatregelen verder versterkt. De regels voor de programmatische aanpak bieden een juridisch kader voor de afspraken door de diverse betrokken bestuursorganen als Rijk en provincie over alle te treffen maatregelen ter vermindering van de depositie. De noodzaak daarvan heb ik zo-even in reactie op de heer Koffeman gegeven.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik wil het nog even hebben over de relatie tussen de programmatische aanpak, de beheerplannen en de Crisis- en herstelwet. We gaan vandaag stemmen over de Crisis- en herstelwet, als het goed is. Die programmatische aanpak is nog niet klaar. De beheerplannen zijn volgens mij ook nog niet allemaal klaar. Gaan er geen gaten vallen die tot onzekerheid leiden en waarbij wetgeving op een gegeven moment in een vacuüm valt?

Minister **Verburg**: Nee. Natuurlijk is daarnaar gekeken, want de heer Vliegenthart heeft gelijk als hij zegt dat het allemaal niet gelijktijdig gereed is. Sterker nog, de beheerplannen zullen ook niet voor alle 162 gebieden op hetzelfde moment gereed zijn, laat staan algemeen verbindend worden. De Crisis- en herstelwet ziet op een eerste stap. Denk ook aan het amendement-Samsom/Koopmans ter zake. Het programmatische moet worden uitgewerkt. Dat moet voor de zomer gebeuren. Het maatwerk per gebied zal moeten worden opgenomen in het beheerplan. Overigens is dat niet het enige wat nog moet worden uitgewerkt. Ook de wateropgave per

gebied zal moeten worden meegenomen in het beheerplan, net als de sociaaleconomische paragraaf, over een zorgvuldige balans tussen ecologie en economie. Het heeft dus ieder zijn eigen werking, maar de Crisis- en herstelwet kan zo snel mogelijk van kracht worden en zal dan ook al zijn effect hebben.

Voorzitter, hiermee ben ik gekomen aan het einde van de beantwoording van de vragen die aan mij zijn gesteld in eerste termijn.

De heer **Hofstra** (VVD): Ik heb nog één klein vraagje. Er waren 162 Natura 2000-gebieden. Ik heb dat "heel erg veel" genoemd. Het zou prettig zijn als de minister van LNV nog even zou uitleggen waarom dat er niet veel minder zouden kunnen zijn. Ik denk dat dit ook zo is in veel andere Europese landen.

Minister **Verburg**: Ik hoor dat vaker. Ik ben het met de heer Hofstra eens dat het er erg veel zijn, maar het zijn nu eenmaal de gebieden die zo'n tien jaar geleden zijn aangemeld bij de Europese Commissie op grond van de eigen kwaliteiten per gebied. Dat wordt in Brussel vastgelegd en dan is het vervolgens zaak om daarmee aan de slag te gaan. Je kunt niet zomaar besluiten om er 40 gebieden, 10 gebieden of 1 gebied van te maken. Dan zegt Brussel: Nederland, u hebt daarvoor ingetekend; wij vinden biodiversiteit en een zorgvuldige balans tussen economie en ecologie van groot belang; u hebt voor dit aantal ingetekend; geeft u maar aan hoe u die doelen gaat realiseren. Het maakt Brussel niet uit hoeveel gebieden wij hebben; het gaat erom dat Nederland de doelen waarop het een aantal jaren geleden heeft ingetekend, realiseert. Er wordt wel eens gezegd dat Frankrijk niet meer dan zeventien gebieden heeft. Dat is onjuist. Ik geloof dat Frankrijk 478 gebieden heeft. In ieder geval lijkt me dit een sprookje dat ik hier vanavond om tien over half zeven graag uit de lucht wil halen.

*N

Minister **Huizinga-Heringa**: Voorzitter. Door de minister-president zijn al een aantal inleidende woorden gesproken, daarom wil ik direct overgaan naar de beantwoording van de vragen.

Ik begin met afdeling 1 van hoofdstuk 2. De heer Janse de Jonge heeft gevraagd wat de opvatting van de regering is over de aanpak van de VROM-raad, verwoord in het advies Dynamiek in gebiedsgericht milieubeleid. De regering heeft het voorstel van de VROM-raad overgenomen om te gaan experimenteren met de aanpak via gebiedsontwikkelingsplannen om het lokale en het regionale bestuur de mogelijkheid te geven om milieugebruiksruimten te herschikken. Dat is afdwingbaar in een gebiedsontwikkelingsplan. De verwachting is dat de gebiedsontwikkelingsplannen het bestuur de mogelijkheid bieden om gewenste maatschappelijke ontwikkelingen die stagneren, vlot te trekken. Bestuurders krijgen een instrument om daadwerkelijk te kunnen doorpakken.

Mevrouw Meindertsma heeft gevraagd waarom het advies van de VROM-raad niet is toegevoegd als experiment aan de nieuwe Wro. Ik ben erg blij dat mevrouw Meindertsma ook benieuwd is naar het experiment met de gebiedsontwikkelingsplannen en het steunt. Het is ook naar analogie van het VROM-raadadvies. Het VROM-raadadvies is in juli 2009 aangeboden aan de toenmalige minister van VROM. De regering heeft ervoor gekozen om het te implementeren in de wet die het eerste in werking zou treden. Dat was de Crisis- en herstelwet. Die wet was beoogd op 1 januari 2010 in werking te treden. Dat is de reden waarom het advies niet aan de Wro is toegevoegd. Dat zou een veel langere termijn vragen voordat daadwerkelijk met die experimenten zou kunnen worden gewerkt.

Door de heer Schouw is een aantal vragen gesteld op het gebied van afdeling 6, het projectuitvoeringsbesluit. De heer Schouw heeft gevraagd waarom het nodig is om een nieuwe procedure voor te stellen wanneer bij het projectuitvoeringsbesluit het materieel toetsingskader niet verandert. Hij heeft ook gevraagd naar de relatie van afdeling 6 tot het projectbesluit. Afdeling 6 is een tijdelijke maatregel. De meerwaarde van die afdeling zit in de versnelling. De tijdwinst die naar wij denken zal plaatsvinden, is een gevolg van de concentratie van de besluitvorming door één integraal besluit, het projectuitvoeringsbesluit van óf de gemeenteraad óf provinciale staten, concentratie van de rechtsbescherming -- er is beroep in één instantie -- en een korte beslistermijn voor de rechter. Materieel verandert het niet, maar het tempo zal aanzienlijk hoger liggen door deze drie zaken. Is er sprake van uitholling van het projectbesluit? Nee. Het projectuitvoeringsbesluit van afdeling 6 integreert de planologische toestemming en de vereiste uitvoeringsbesluiten. Het projectbesluit is daardoor een onderdeel van het projectuitvoeringsbesluit. De planologische kwaliteit moet een belangrijk aandachtspunt zijn bij het toepassen van afdeling 6.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Maar ik denk dat de minister met mij van mening is dat de rol van het bestemmingsplan door het projectuitvoeringsbesluit een geheel andere wordt. Omdat het bestemmingsplan niet binnen een jaar herzien hoeft te worden -- dat staat in de WRO -- kan het een projectuitvoeringsbesluit op een projectuitvoeringsbesluit zijn, terwijl het bestemmingsplan, gebaseerd op de structuurvisie, niet meer het juridisch instrument is.

Minister **Huizinga-Heringa**: Op dit moment biedt de WRO al de mogelijkheid aan de gemeenteraad om bij een initiatief waartegen planologisch geen bezwaren bestaan, maar dat wel in strijd is met het geldende bestemmingsplan, te kiezen tussen aanpassing van het bestemmingsplan of het nemen van een projectbesluit. Het projectuitvoeringsbesluit is dan in feite een bijzondere juridische vorm van het al bestaande projectbesluit. In feite krijgt de gemeente geen

nieuwe keuze, maar een keuze die nu al in de Wro mogelijk is.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Dat is onjuist. Het huidige projectbesluit, zoals beschreven in de WRO, moet binnen een jaar worden herzien door een herzien bestemmingsplan, en zelfs in die mate dat geen leges kan worden geheven voor het projectbesluit. De wet is bedoeld om de wildgroei aan projectbesluiten tegen te gaan. Het is wel interessant dat collega Janse de Jonge vindt dat we terug moeten naar de wet van 1975, dat lijkt me een boeiend debat dat we ook zeker moeten voeren, maar we hebben het er nu juist over dat het versneld moet gaan. Het is niet hetzelfde als het projectbesluit.

De heer **Schouw** (D66): Kan de minister aangeven, wat precies de verschillende inspraak- en participatieregimes zijn als het gaat om het projectbesluit, het bestemmingsplan en het projectbesluit-plus. Hoe verhouden ze zich tot elkaar? Hoe denkt zij dat op een heldere en consistente manier te communiceren naar de samenleving?

Minister **Huizinga-Heringa**: Ik begin met de vraag van mevrouw Meindertsma. Een projectbesluit moet inderdaad onder de WRO bij de eerstvolgende reguliere herziening van het bestemmingsplan worden meegenomen. Deze algemene aanpassing van de WRO geldt ook voor het projectuitvoeringsbesluit uit afdeling VI van deze wet. In die zin verandert er met het projectuitvoeringsbesluit niet iets ten opzichte van het projectbesluit. Beide moeten bij de eerstvolgende herziening van het bestemmingsplan worden meegenomen.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Wat mij betreft niet nu, het mag ook in tweede termijn. Voor zover ik ben geïnformeerd, moet in de huidige WRO het projectbesluit binnen één jaar worden genomen. Met het amendement-Wiegman is nog geprobeerd, de termijn van tien jaar die nu geldt niet op te nemen. Mede naar aanleiding van de vraag van de heer Schouw: het projectbesluit hoeft niet door de gemeenteraad, en het projectuitvoeringsbesluit wel. Dus misschien zou de rechtsbescherming in het laatste geval wel eens groter kunnen zijn.

Minister **Huizinga-Heringa**: Op de vraag van de heer Schouw wil ik graag in tweede termijn terugkomen. Dan stel ik mij voor dat ik dat helder op papier zet. Ik kan daar dan ook de omgevingsvergunning uit de Wabo nog bij betrekken.

De **voorzitter**: Ik stel voor dat de minister het zo doet. Als u aan het eind van haar betoog nog aanvullende vragen hebt, kunt u die nog stellen.
**
De heer **Schouw** (D66): Dat was juist mijn punt: dan wel graag voor de behandeling van de tweede termijn.

Minister **Huizinga-Heringa**: Ik denk dat mijn ambtenaren graag willen eten. Maar tijdens de dinerpauze zal er ongetwijfeld tijd zijn om te zorgen dat we dat netjes voor u op papier hebben, zodat u daarover bij aanvang van de tweede termijn helderheid hebt.

De **voorzitter**: Dat lijkt me goed. Wat u zei over het eten geldt voor iedereen in deze zaal!
**

Minister **Huizinga-Heringa**: De heer Vliegenthart heeft gevraagd wat de relatie is tussen het projectuitvoeringsbesluit en de omgevingsvergunning van de Wabo. Voor de ruimtelijke besluitvorming wordt of een omgevingsvergunning, of een projectuitvoeringsbesluit verleend. Er is altijd maar een besluit nodig. Er zullen dus nooit dubbele procedures zijn. In het projectuitvoeringsbesluit zijn alle toestemmingen geïntegreerd. Er kan geen misverstand bestaan over de vraag om welk besluit het gaat. Rechtstreeks in het besluit staat namelijk wat voor besluit het is.

De heer **Vliegenthart** (SP): Tijdens de hoorzitting werd gesuggereerd dat, als straks de Crisis- en herstelwet in 2014 afloopt, een aantal projecten weer teruggaan naar de Wabo. Klopt dat? Wat verandert er dan concreet in die besluiten?

Minister **Huizinga-Heringa**: Als er een projectuitvoeringsbesluit is verleend, geldt dat als besluit. Dat kan natuurlijk niet worden teruggedraaid, want dat zou een heel rare gang van zaken zijn. Dat is zeker niet de bedoeling. Het kan wel zo zijn dat het na het verlopen van de Crisis- en herstelwet niet meer mogelijk is om een projectuitvoeringsbesluit te gaan nemen. Maar dat gaat dan altijd om nieuwe gevallen.

Ik kom toe aan de m.e.r. De heer De Boer vroeg of, als de gevoeligheid van het gebied het noodzakelijk maakt om een m.e.r.-traject te doorlopen, de regering erop zal toezien dat dit gebeurt, ook bij projecten die later worden toegevoegd aan bijlage II. De Crisis- en herstelwet verandert niets aan de m.e.r.-plicht als zodanig. Als een m.e.r. verplicht is, blijft dat zo. Wanneer sprake is van significante effecten op een Natura 2000-gebied, is op basis van de Nb-wet altijd alternatievenonderzoek aan de orde. Dit alles staat los van de regeling in de Crisis- en herstelwet. Die gaat over de project-m.e.r. Dat brengt mij op de vraag die veel leden hebben gesteld: is artikel 11 uit de Crisis- en herstelwet niet in strijd met de m.e.r.-richtlijn? De Crisis- en herstelwet laat de plan-m.e.r. volledig intact. Als er voor een project nog een plan-m.e.r. moet komen, moet in dat kader ook worden gekeken naar alternatieven. Van strijd met de strategische milieueffectbeoordeling is ook geen sprake, want die geldt voor de plan-m.e.r. Zoals uitvoerig beargumenteerd in de memorie van antwoord eist de m.e.r.-richtlijn voor projecten geen alternatieven. De richtlijn spreekt over "in voorkomend geval een schets van de voornaamste alternatieven die de opdrachtgever heeft

onderzocht". Die formulering geeft aan dat er bij de project-m.e.r. geen verplichting is tot een alternatievenonderzoek. Het laat wel onverlet dat de initiatiefnemer vrijwillig kan overgaan tot het onderzoeken van de alternatieven. Dat is wat mevrouw Meindertsma zei: je kunt wel zeggen dat we met een project-m.e.r. de verplichting om alternatieven te onderzoeken los laten, maar is dat wel verstandig? In veel gevallen zal het namelijk toch wel belangrijk zijn om die alternatieven wel te onderzoeken. Daarom hecht ik eraan, te zeggen dat het een mogelijkheid is, geen verplichting om bij een project-m.e.r. de alternatieven niet meer te onderzoeken.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Komt u, of de minister van Verkeer en Waterstaat te spreken over de relatie tussen de voorkeursvarianten en inrichtingsalternatieven tot "Elverding"?

Minister **Huizinga-Heringa**: De minister van Verkeer en Waterstaat zal op het grootste deel daarvan ingaan. Ik wil de Kamer wel een overzicht geven van de vijftien projecten en de situatie rond de m.e.r. Dat is voor de volledigheid. Van vijf projecten van de vijftien is vanwege de aanwezigheid van het project op een bepaalde plaats, of het feit dat er al een uitgebreide discussie heeft plaatsgevonden over locatie en alternatieven, de vraag over alternatieven niet nóg een keer aan de orde. Voor vier projecten zijn de alternatieven onderzocht, voor vier projecten loopt een alternatievenonderzoek en voor drie projecten moet de m.e.r. worden geactualiseerd omdat die verouderd is. Bij het leeuwendeel van die vijftien projecten zijn de alternatieven dus onderzocht.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik wil dit debat ook best met de minister van Verkeer en Waterstaat voeren, maar het gaat mij om het volgende punt. Of je nu spreekt over plan-m.e.r. of over project-m.e.r., het gaat erom op welk abstractieniveau de discussie is gevoerd. Het belangrijkste punt van mij en mijn fractie is dat wij graag willen dat de participatie, de wijze waarop de samenleving kennis heeft kunnen nemen en mee heeft kunnen spreken met inrichtingsvarianten, aan bod is gekomen. Voor degenen die niet weten wat de m.e.r.-systematiek is: plan-m.e.r. wil zeggen dat je op een heel hoog abstractieniveau, op structuurvisieniveau, de locaties in de breedte aangeeft. Bijvoorbeeld bij de Buitenring Parkstad is er wel een plan-m.e.r. geweest, maar zijn inrichtingsalternatieven niet aan de orde. Het is vaak pas op dat moment dat de samenleving ineens in de gaten krijgt dat er wat aan de hand is. De bedoeling van de motie waarop u ingaat, is dat degenen die met de projecten bezig zijn ertoe moeten worden gebracht om de inrichtingsalternatieven nog met de samenleving te bespreken.

Minister **Huizinga-Heringa**: Ik begrijp de achtergrond van uw opmerking heel goed. Ik wilde een opsomming geven van de gevallen waarin alternatieven in het kader van de m.e.r. zijn onderzocht bij die vijftien projecten. Dat blijkt bij het overgrote deel te zijn gebeurd. Nogmaals: het is geen verplichting om de nationale kop op de project-m.e.r., het onderzoek van de alternatieven, achterwege te laten. De minister van Verkeer en Waterstaat zal nog ingaan op de vragen over de participatie en over de manier waarop de gedachte van Elverding nog een plek zou kunnen krijgen.

De **voorzitter**: De heer Schouw, maar kort graag. **

De heer **Schouw** (D66): Dit kan heel kort. De minister zegt dat dit geen verplichting is die voortvloeit uit artikel 5, maar daarover gaat nu juist het verschil van inzicht. De minister zegt dat het geen verplichting is, maar anderen zeggen dat het dat wel is. Daarover ga ik hier niet twisten. Het enige punt dat hier overblijft is het volgende. Als mensen naar het Europees Hof gaan, leidt dat tot vertraging, omdat zij menen dat het wél een verplichting is. Hoe heeft de minister daarmee rekening gehouden? Heeft zij bijvoorbeeld advies gevraagd aan de landsadvocaat, wat de risico's zijn op dat punt? Of zegt zij hier en nu dat het risico op vertraging 0% is, omdat mensen die naar het Europees Hof zouden gaan daar toch bot vangen.

Minister **Huizinga-Heringa**: De Europese richtlijn is heel helder. Ik heb er daarnet uit geciteerd. Er is wat betreft de Europese richtlijn geen verplichting om bij een project-m.e.r. over te gaan tot een alternatievenonderzoek of om de Commissie voor de m.e.r. te raadplegen. Mijn antwoord op uw vraag is dus dat het risico eigenlijk als "nul" wordt ingeschat. Degenen die daarvoor naar het Europees Hof zouden gaan, vangen bot, want het is echt heel helder. Ook in de memorie van toelichting bij de modernisering van de m.e.r.-wet is uitdrukkelijk geschreven dat bij de project-m.e.r. de verplichting tot een alternatievenonderzoek en de verplichting om advies van de Commissie voor de m.e.r. te vragen een nationale kop vormen op Europese regelgeving.

Voorzitter. De heer De Boer vroeg hoe de cultuurhistorische belangen, zoals archeologische waarden, bij de Crisis- en herstelwet worden geborgd. De bescherming van cultuurhistorische belangen die mede voortvloeien uit het Verdrag van Malta, zijn op twee manieren geborgd in de Crisis- en herstelwet. Ten eerste geldt voor de meeste projecten uit de bijlage van de Crisis- en herstelwet een m.e.r.-plicht. De Crisis- en herstelwet verandert niets aan die m.e.r.-plicht. Voor de meeste projecten wordt dus een m.e.r. gemaakt. In een m.e.r. worden de cultuurhistorische belangen meegenomen. Op die wijze worden bij de projecten uit de Crisis- en herstelwet de cultuurhistorische belangen geborgd. Ten tweede geldt voor de woningbouwprojecten van afdeling 6 dat de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om advies wordt gevraagd als het om een projectuitvoeringsbesluit gaat dat ertoe strekt een vergunning te verlenen voor de wijziging van een archeologisch monument of een ingrijpende wijziging van een ander beschermd monument. De

minister van OCW adviseert dan over de wijziging van het betreffende monument binnen vier weken. Verder ontvangt de minister van OCW een afschrift van het ontwerpbesluit en het vastgestelde projectuitvoeringsbesluit, in het geval het besluit betrekking heeft op het beschermde monument. Door ontvangst van de afschriften kan de minister van OCW het bestand van de beschermde monumenten bijhouden. Op deze wijze worden in de Crisis- en herstelwet de cultuurhistorische belangen volledig geborgd.

De heer Vliegenthart heeft een wat kritische vraag gesteld over wat de Crisis- en herstelwet voor winst oplevert, als het gaat over het m.e.r.-gebied. Het opstellen van de m.e.r. vergt doorgaans enkele maanden tot een jaar. Een wezenlijk onderdeel daarvan vormt het alternatievenonderzoek. Voor infrastructuurprojecten wordt, als dat alternatievenonderzoek wegvalt bij een project-m.e.r., een versnelling van zo'n zes maanden verwacht.

Ik kom op een aantal vragen die ik heb gerangschikt onder het kopje "overig". De heer Schouw vroeg hoe de regering omgaat met de motie-Samsom. De motie-Samsom roept in het tweede deel op om Elverding in alle ruimtelijke wetten te verwerken. Dat vergt een gedegen aanpak waarbij wij goed moeten nagaan wat wij wel en niet in de regelgeving willen vastleggen. De commissie-Elverding heeft gesteld dat er veel winst is te behalen buiten de wetgeving om. De aanbevelingen hadden primair betrekking op wetgeving voor infrastructurele projecten. Daarom moeten wij echt zorgvuldig bekijken wat de aanbevelingen van Elverding, waar de regering echt volledig achter staat, precies betekenen als je ze in het ruimtelijke domein in wetgeving wilt verankeren. Omdat het ruimtelijk domein diverse ministeries raakt, is er een interdepartementaal programma gestart: het Actieprogramma Vernieuwing instrumentarium gebiedsontwikkeling. Een onderdeel van dat programma is een bezinning op het omgevingsrecht, juist ook gebaseerd op ervaringen in de praktijk. Daarin worden die regelgeving en het gedachtegoed van Elverding meegenomen, zodat dat in komende regelgeving op een goede en zorgvuldige manier kan worden verankerd. De motie-Samsom wordt dus door het kabinet buitengewoon zorgvuldig uitgevoerd.

De heer Janse de Jonge vroeg een reactie van de regering op de stelling dat een terugkeer naar de benadering van de Wet op de ruimtelijke ordening van 1975 een interessante exercitie is. Het antwoord daarop is het volgende. De ruimtelijke beleidsvoering onder de WRO van vóór 1975 werd gekenmerkt door bestemming, inrichting en beheer, en het ontbreken van een regeling voor projecten. Al voor 1975 lag dat stelsel onder vuur. In 1973 stelden onderzoekers reeds vast dat pogingen om het gebruik van de ruimte langs deze lijn systematisch vorm te geven, geen resultaten opleverden en ook niet op konden leveren. Tussen 1975 en 1985 cumuleerde de discussie.

Het resultaat was dat in 1985 de WRO werd aangepast aan de bestuurlijke werkelijkheid, met de artikel 19-procedure als afwijkingsmogelijkheid van een bestemmingsplan. Een projectmatige aanpak werd ook mogelijk. Ook bij de parlementaire behandeling van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening is hierover gediscussieerd, en dat leidde tot de opneming van het projectbesluit in de Wro, naast het bestemmingsplan. Los van de vraag of wij terug zouden moeten naar de situatie van vóór 1975, wordt uit zeer verschillende hoeken gewezen op de complexiteit van de regelgeving op het terrein van het omgevingsrecht. Ik dacht dat ook de heer Hofstra hierop wees. Die complexiteit wordt mede veroorzaakt door de grote invloed van het Europese omgevingsrecht. Interdepartementaal is op dit moment de bezinning op het omgevingsrecht actueel. De Tweede Kamer is hierover geïnformeerd bij brief van 24 april 2009 en 4 december 2009.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik mag hopen dat bij alle gedachten die daar nu de komende maanden verder over worden ontwikkeld, absoluut niet onder het tapijt verdwijnt dat een van de belangrijkste wijzigingen in het kader van de fundamentele herziening -- zo werd die toen genoemd -- van de Wet op de ruimtelijke ordening was de verplichting tot structuurvisie. Structuurvisie valt heel sterk samen met het gebiedsontwikkelingsdenken dat wij op dit moment hebben. Als je dat loslaat en helemaal weer teruggaat naar projecten en projectbesluiten, ben je juist die visie op gebiedsontwikkeling et cetera kwijt. Ik zou dat buitengewoon betreuren. Ik ben dan ook van mening dat wij daarover met elkaar goed van gedachten moeten wisselen.

Minister **Huizinga-Heringa**: Ik begrijp de opmerking van mevrouw Meindertsma heel erg goed. Mijn gehele antwoord aan de heer Janse de Jonge strekte er toch eigenlijk toe dat je altijd van de geschiedenis moet leren maar dat dit ook inhoudt dat je de fouten uit het verleden niet herhaalt. In een proces waarin zaken zich ontwikkelen, moet je altijd zorgen voor wetgeving die is toegesneden op de stand van zaken op dit moment. Waar wij ons nu veel meer richten op gebiedsontwikkeling, waarbij ik ook refereer aan het MIRT, is het ook van groot belang om ervoor te zorgen dat wij die samenhangende blik en die structuurvisie die mevrouw Meindertsma noemde, niet achter de horizon laten verdwijnen. Voor zover dit kabinet daar nog over kan meedenken, is dat de bedoeling. Echter, de besluitvorming over het toekomstige stelsel van het omgevingsrecht zal natuurlijk plaatsvinden in het nieuw te vormen kabinet dat daarin dan zijn eigen accenten zal leggen, natuurlijk wel democratisch gecontroleerd door beide Kamers, die er overigens ook als medewetgever goed over mee zullen spreken.

Vervolgens zal ik nog een aantal vragen beantwoorden vanuit mijn hoedanigheid als vervanger van de waarnemend minister voor WWI.

Mevrouw Meindertsma heeft erop gewezen dat er voor meer dan 25.000 woningen bouwvergunningen klaar liggen maar dat met de bouw niet wordt gestart door vraaguitval. Het is

inderdaad bekend dat woningbouwprojecten vaak niet starten door vraaguitval. Juist daarom is er een stimuleringspakket voor de woningbouwmarkt door het kabinet gepresenteerd waarin zowel aanbodgerichte als vraaggerichte maatregelen worden genomen die helpen om projecten over het dode punt heen te trekken. De vorige minister voor WWI, de heer Van der Laan, heeft de Tweede Kamer recent geïnformeerd over de effecten van die maatregelen. Die zijn als positief voor de continuïteit van de bouw beoordeeld.

Mevrouw Meindertsma heeft gelijk als zij erop wijst dat het vooral de vraaguitval is die leidt tot het terugnemen van woningbouwprojecten. Ik herken en erken ook haar analyse op dit punt. Zoals ik al zei, is er op dit punt ook al het nodige gebeurd. Desondanks lijkt het mij toch ook goed om de nu voorgestelde maatregelen te effectueren om te zorgen dat waar wel sneller gewerkt kan worden en waar wel gestart kan worden met bouwprojecten hiervoor geen enkele belemmering is. Voorkomen moet worden dat door stroperige regelgeving onnodig tijdverlies optreedt.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Komt u nog op mijn motie om de vraag te stimuleren?

Minister **Huizinga-Heringa**: Ik kom op uw motie over de fiscale aftrekregeling voor energiebesparende bouwtechnische verbeteringen.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): U hebt zo-even een aantal kanttekeningen bij de aanbodstimulering gemaakt, waarbij u ook hebt erkend dat mijn twijfels over aanbodstimulering wel eens gerechtvaardigd zouden kunnen zijn. Ik kom dus met voorstellen om de werkgelegenheid te bevorderen, vooral in het midden- en kleinbedrijf, door middel van vraagstimulering. Vandaar die motie. Die is namelijk gericht op de verbetering van de bestaande voorraad.

Minister **Huizinga-Heringa**: De motie waar ik op ga reageren is de motie waarin u de regering verzoekt om de voor het windmolenpark Urk gereserveerde middelen anders aan te wenden, zodanig dat ze voor de fiscale aftrekregeling voor energiebesparende bouwtechnische verbeteringen gebruikt kunnen worden. Een andere motie heb ik niet in mijn stukken staan. Als dit de motie is die u bedoelt, dan kom ik daar zeker op terug.

Ik wil nog wel ingaan op de andere opmerking die u gemaakt hebt, waarbij u hebt gewezen op het onderzoek waaruit blijkt dat 340.000 woningen te veel in de pijplijn zitten en dat er een overdaad is aan kantoorpanden. Het betreft hier een rapport van het Nirov dat het kabinet zeker serieus neemt. De economische crisis in combinatie met demografische ontwikkelingen die leiden tot krimp in sommige regio's en groei in andere, maakt dat wij inderdaad moeten bekijken waar er wel en niet gebouwd wordt. Krimpgebieden vragen echt om een andere benadering dan gebieden waar de woningbehoefte weer zal toenemen bij het weer aantrekken van de economie. Het kabinet neemt het signaal van het Nirov serieus. Wij moeten er in de toekomst ook zeker naar kijken. Dat alles doet er echter niets aan af dat het ook nodig is om daar waar stroperige besluitvorming leidt tot het niet doorgaan van bouwprojecten terwijl er sprake is van vraag, maatregelen te nemen.

Dan kom ik op de motie van mevrouw Meindertsma die ertoe strekt om de fiscale-aftrekregeling voor energiebesparende bouwtechnische verbeteringen aan de bestaande woningvoorraad substantieel te verruimen en de voor het windmolenpark in Urk gereserveerde middelen daarvoor als dekking aan te wenden. Men zal er niet van schrikken dat ik deze motie ontraad. Hoewel een dergelijke fiscale-aftrekregeling belangrijk is, is de dekking die in de motie wordt voorgesteld er een die ten koste gaat van de duurzame energie. Dat laatste is ook van groot belang. De middelen voor het windpark Noordoostpolder maken onderdeel uit van de bestaande SDE-regeling. Het zou niet getuigen van behoorlijk bestuur wanneer het kabinet na publicatie van de SDE-regeling en het in behandeling nemen van de aanvragen, deze regeling terugdraait. Bij deze motie lopen wij er ook een beetje tegenaan dat er verschillende zaken zijn waar wij als kabinet een antwoord op willen geven. Het nu gebruiken van gelden voor duurzame energie voor regelingen voor energiebesparende bouwtechnische verbeteringen lijkt mij geen goede keuze.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Het ministerie van Economische Zaken kent nogal een omvangrijk duurzaamheidsfonds. Ik kan de minister de rekensom aanleveren dat als wij 100.000 woningen met energielabel C, D of E naar B opwaarderen, dit het equivalent kan zijn van een paar windmolenparken. Dat is ook de reden dat ik een en ander heb gekoppeld. Dit is structureel. Het gaat immers om het opwekken van energie vanuit het oogpunt van duurzaamheid. Energiebesparing kan dus eenzelfde effect hebben als opwekken.

Minister **Huizinga-Heringa**: Ik dank mevrouw Meindertsma voor haar toelichting. Het verandert mijn beoordeling van de motie niet. Die is in strijd met de begrotingsregels. De beoogde middelen maken bovendien onderdeel uit van de SDE-regeling, die al gepubliceerd is.

De **voorzitter**: De heer Hofstra maakt zich op voor een interruptie. Of ziet hij daarvan af? Nee, ik vreesde het al.
**

De heer **Hofstra** (VVD): U hebt dacht ik niet te klagen over mijn aantal interrupties.

Is de minister uitgesproken? Ja? Dan moet ik haar complimenteren. Zij is namelijk op geen enkel punt ingegaan dat ik aan de orde heb gesteld! Dat kan niet aan mijn stemgeluid liggen. Ik heb nog gewaarschuwd dat ik mijn spreektekst niet van tevoren afgeef. Men moet dus de ogen en de oren openhouden. Ik vind dit wel een beetje storend.

Ik heb gevraagd naar de op subsidie draaiende windmolens en, in het verlengde daarvan, naar kernenergie, de elektrische auto's en het artikel in de Crisis- en herstelwet over het luchthavenbesluit, gekoppeld aan de Wet milieubeheer. Ik dacht ook dat het interessant zou zijn als de minister van Ruimtelijke Ordening iets kan zeggen over hoe het gebruik van de AMvB voor de vier door mij als voorbeeld genoemde projecten moet worden gezien. Of doet de minister van Verkeer en Waterstaat dat, als alleskunner?

De **voorzitter**: Ik geef eerst het woord aan mevrouw Meindertsma, die terug wil komen op een eerdere discussie.
**

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Mevrouw de minister ontraadt de motie omdat die niet past in de begrotingssystematiek. Wij hebben een brief gekregen van de minister-president. Wij hebben ook van de minister van Justitie gehoord dat er op korte termijn op het terrein van de onteigeningsparagraaf wat te doen is. Waarom kan de minister niet toezeggen op korte termijn met een voorstel te komen op het terrein van de fiscale wetgeving om dit te verbeteren? Misschien kan de minister daarover in de pauze met het kabinet van gedachten wisselen.

Minister **Huizinga-Heringa**: De reden om de motie te ontraden is, behalve het feit dat in mijn beleving het ene goede doel wordt ingeruild voor het andere, dat de middelen voor het Windpark Noordoostpolder onderdeel uitmaken van de bestaande SDE-regeling. Die regeling is al gepubliceerd en de aanvragen daarbij zijn al in behandeling genomen. Met publicatie van de regeling wordt bij de initiatiefnemers de verwachting gewekt dat de subsidie verleend zal worden en dat zij voldoen aan de voorwaarden. Het is niet behoorlijk om daarop in een zo laat stadium terug te komen. Dat is het gevolg van de dekking die mevrouw Meindertsma voorstel. Dat is de reden waarom ik de motie ontraad.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ik begrijp dat het voorstel bespreekbaar is als de dekking gewijzigd wordt. Ik wil nog een ding aan de orde stellen. Het gaat hier over crisismaatregelen die de werkgelegenheid moeten bevorderen. De minister heeft gehoord dat wij in grote mate twijfelen aan de effecten voor de werkgelegenheid. Het aanbod heeft immers vraaguitval. Wij beschouwen dit echter juist als een crisismaatregel bij uitstek en bevorderend voor de werkgelegenheid.

Minister **Huizinga-Heringa**: Als mevrouw Meindertsma een nieuwe motie indient, zullen wij die bekijken. Het oordeel over de nu voorliggende motie heb ik al gegeven.

Dan kom ik bij de heer Hofstra. De antwoorden op twee van zijn vragen had ik naast het spreekgestoelte neergelegd. Ik heb die over het hoofd gezien toen ik zei uitgesproken te zijn. Het gaat om twee vragen die vallen onder het kopje "diversen". De ene vraag is waarom prioriteit gegeven wordt aan windmolenparken en niet aan kernenergie. Aandacht voor windmolens komt voort uit het feit dat windenergie aanzienlijk moet bijdragen aan de kabinetsdoelstellingen voor duurzame energie. Het halen van die doelstellingen is lastig omdat ruimtelijkeordeningsprocedures vaak zeer veel tijd in beslag nemen. Het onderbrengen van projecten in de provinciale coördinatieregeling zal dit versnellen. Concreet gaat het erom dat wind-op-landprojecten tussen de 10 MW en de 100 MW onder de provinciale coördinatieregeling komen te vallen. Het gaat dan om zo'n honderd projecten, samen goed voor meer dan 1000 MW aan potentieel. De Crisis- en herstelwet kan ervoor zorgen dat op deze locaties tijdwinst wordt geboekt door de ruimtelijke afweging en de coördinatie van de vergunningverlening naar het niveau van de provincie te tillen. Wat betreft kernenergie is in het coalitieakkoord afgesproken dat wij geen besluiten zullen nemen over plaatsing van kernenergiecentrales. Daarom ligt het ook niet voor de hand om specifiek hierop iets te regelen in de Crisis- en herstelwet.

De andere vraag gaat over de oplaadpunten voor elektrische auto's en dat die vergunningvrij zijn. Waarom wordt de vergunningplicht niet ook bij andere dingen geschrapt, bijvoorbeeld bij carports en dergelijke? De stand van zaken van de maatschappelijke discussie staat toe dat deze oplaadpunten vrijgesteld worden van vergunningplicht. Het kabinet heeft continu aandacht voor de mogelijkheid tot uitbreiding van de lijst van vergunningvrije bouwwerken. Als de lijst kan worden uitgebreid, zal het kabinet dat zeker serieus overwegen. De regeling van de oplaadpunten past binnen de duurzaamheidsdoelstellingen van de Crisis- en herstelwet en is daarin dan ook opgenomen.

Ik denk hiermee de vragen van de heer Hofstra te hebben beantwoord, voor zover die op mijn terrein liggen.

De heer **Schouw** (D66): Ik heb de minister van VROM nog niet horen reflecteren op de vragen die zijn gesteld over de projecten die onder artikel 3.28 van de Wro zijn gebracht. Wat zijn daar de gevolgen van voor de Crisis- en herstelwet?

Minister **Huizinga-Heringa**: Die vraag moet de heer Schouw even verduidelijken.

De heer **Schouw** (D66): Ik doel op de projecten die onder de toepassing van artikel 3.28 van de Wro vallen, zoals bijvoorbeeld het project-Barendrecht waarover eerder is gesproken. Het regardeert de minister. Die moet er duidelijkheid over geven. De gemeente Barendrecht komt immers tot de conclusie dat met het aannemen van de Crisis- en herstelwet de juridische situatie ontstaat dat de lopende besluitvorming en de discussie met de Tweede Kamer en de voorganger van de minister achterhaald zijn. Mijn vraag is of dat klopt. Ik neem aan dat de minister daarop een helder antwoord kan geven.

Minister **Huizinga-Heringa**: De vraag, ook bij het project in Barendrecht, gaat over het wegvallen van de beroepsmogelijkheid voor lagere overheden. Daarop is de minister van Justitie in zijn termijn uitgebreid ingegaan. Dat doe ik niet over. Ingaan op een specifiek project lijkt mij niet opportuun. De heer Schouw vraagt of er toezeggingen zijn gedaan die nu mogelijk niet nagekomen worden. Ik heb daarnaar navraag laten doen. Het antwoord daarop, namens EZ, is dat er bestuurlijk overleg is geweest van 2 oktober 2008 tot 27 oktober 2009 met de gemeente Barendrecht over dit project. In dat overleg zijn de beroepsmogelijkheden van Barendrecht op geen enkele wijze aan de orde geweest. Ook ambtelijk zijn daarover geen toezeggingen gedaan.

De heer **Schouw** (D66): De minister maakt mij een verwijt. Ik zou ingaan op een project. Dat doe ik niet. Ik heb het over de projecten die vallen onder de toepassing van artikel 3.28 van de Wro. Daar is deze minister verantwoordelijk voor. Sinds gisteren zijn wij erachter gekomen, door een alerte gemeente Barendrecht, dat zij onder Crisis- en herstelwet worden geschoven. Dat heeft de minister niet gecorrespondeerd in al die maanden dat wij met elkaar kwamen te praten over de Crisis- en herstelwet. Dat komt als een duveltje-uit-een-doosje. De minister zegt nu samen met de minister van Justitie: ja, die gaan daaronder vallen. Mijn vervolgvraag is, welke projecten -- die wij niet kennen -- er dan nog meer onder gaan vallen. Wat komt er dadelijk nog meer als een duveltje-uit-een-doosje? Kan de minister hier, vandaag, aangeven welke projecten onder de toepassingssfeer van artikel 3.28 van de Wro vallen?

De **voorzitter**: Mag ik de minister vragen om in tweede termijn deze vraag, die ook door de heer Laurier gesteld is, te beantwoorden?
**

Minister **Huizinga-Heringa**: Eigenlijk dacht ik dat de minister van Justitie al uitgebreid is ingegaan op de vraag van de heer Schouw. De projecten zijn generiek, maar de minister van Justitie zal zeker in tweede termijn nog eens ingaan op deze vragen.

De heer **Schouw** (D66): Ten eerste is het mij -- en kennelijk mijn collega's ook -- volstrekt ontgaan dat de minister van Justitie antwoord daarop heeft gegeven. Ten tweede bent u, de minister van VROM, verantwoordelijk voor de projecten die vallen onder Wro en niet de minister van Justitie. Ik vraag u dus welke lijstjes er nog liggen met projecten die onder die werkingssfeer vallen. Het zou mij heel slecht bevallen als er morgen nog meer gemeenten komen met projecten waarvan later blijkt dat ze alsnog via een of andere loopconstructie onder de Crisis- en herstelwet vallen.

De **voorzitter**: Ik herhaal mijn voorstel dat de minister in haar tweede termijn de projecten vermeldt die op die lijst voorkomen, maar niet bekend zijn bij de Kamer.

**

Minister **Huizinga-Heringa**: Ik zeg toe het kabinet in tweede termijn zal ingaan op deze vraag.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik had een vraag gesteld over de onteigening. Daarop komt de minister niet terug. Ik heb inderdaad daarover gesproken met de minister van Justitie. Hij zei dat ik aan de minister van VROM moest vragen, waarom de onteigeningsdienst van VROM op zijn kop wordt gezet.

Minister **Huizinga-Heringa**: De vraag ging over de onteigeningsdienst van het ministerie van VROM. Daarover zal ik u in tweede termijn informeren.

*N

Minister **Eurlings**: Voorzitter. Ik dank de leden van de senaat voor hun bijdrage in eerste termijn. Er is al veel gezegd. Ik zal proberen vrij geconcentreerd de zaken te bespreken die mij nog regarderen. Ik maak echter één opmerking vooraf aan het begin van mijn repliek. In lijn met hetgeen de premier en mijn andere collegae zeiden, ben ik er zeer van overtuigd dat dit wetsvoorstel wel degelijk helpt bij de uitvoering van projecten. Het gaat dan niet alleen om mobiliteitsprojecten, maar nadrukkelijk ook om ruimtelijke projecten en waterprojecten. In dit wetsvoorstel worden ook bakens verzet in regelgeving. Dat is nodig, maar het is niet niets. Ik realiseer mij dat. Daarom begrijp ik de vele vragen. Het is goed dat dit hier uit-en-te-na wordt gewisseld.

Ik zeg in alle directheid dat ik er ook begrip voor heb dat uw Kamer het voorstel over de onteigening te principieel vond en daarbij zwaarwegende gedachten had. Daarom was het kabinet bereid om die ontkoppeling los te laten, ook al verwachtten wij daarvan een versnelling. Ik zeg dit nadrukkelijk, want dat was ook voor een aantal van mijn projecten een versnellingsmogelijkheid. Ik kan goed daarmee leven. In lijn met wat de premier gezegd heeft, verwacht ik dan wel dat wij met elkaar de noodzaak onderkennen om nu door te pakken met andere onderdelen van het wetsvoorstel. Het is van belang voor het economisch herstel, evenals voor een stuk versnelling. Het is ook van belang voor het voorkomen van de helaas in ons land te gebruikelijke vertraging ten opzichte van de planning.

Dat wij deze wet krijgen, is van belang voor het economisch herstel. Ik hoop dat de leden van de Kamer mij een anekdote toestaan. Ik had een ontmoeting met jonge ondernemers. Iemand die zeer betrokken was bij een project in Noord-Holland, zei dat deze wet zelfs voor buitenlandse financiers een teken van vertrouwen was. Ook in het buitenland kijkt men uitdrukkelijk hiernaar. Dit is echt waar. Het is geen flauwekul. Ik heb nagebeld. Het wordt echt zo beleefd. Los van alle terechte vraagstellingen hier, is het nieuwe wetsvoorstel wel degelijk een signaal dat de

regering wil doorpakken met economisch herstel en nieuwe projecten.

Na deze korte introductie wil ik overgaan op de vragen over "Elverding". Er is veel gezegd over het advies van de commissie-Elverding, namelijk het project Sneller & Beter. Ik wil daarover graag een aantal dingen kwijt, met name omdat dit een rol is gaan spelen in het debat en de manier waarop wij tegen de projecten in bijlage II aankijken.

Ik stel allereerst dat de Crisis- en herstelwet geen implementatie is van het advies van de commissie-Elverding. Professor Koeman heeft mijns inziens terecht daarop gewezen. Wat is het advies van de commissie-Elverding? De Spoedaanpak Wegen was Elverding I, om het zo maar te noemen. Daarbij ging het om de korte termijn, de projecten die al redelijk lang liggen en waarvan wij het belang zien.

De wijziging van de Tracéwet is het zogenaamde Elverding II-verhaal. Dat is meer structureel. Het is bedoeld voor de aanpak vanaf het eerste moment van grote projecten. Het gaat hierbij om de brede scope, de brede verkenning van maximaal twee jaar. Daarna volgt er een bestuurlijk voorkeursbesluit dat democratisch is afgetikt, waarna men met één tracé verdergaat. Dat is in grote lijnen de beschrijving van Elverding I en Elverding II. Hier komt overigens ook nog Elverding III bij. De Tweede Kamer heeft intussen opgeroepen om ook de Wet ruimtelijke ordening te "ver-Elverdingen". Deze structurele slag zal dus ook daar worden gemaakt.

De Crisis- en herstelwet heeft een ander oogmerk, namelijk het naar voren halen van investeringen om beter uit de crisis te komen. Verder heeft de wet ook betrekking op een veel breder pallet aan ruimtelijke ontwikkelingen. De Crisis- en herstelwet en Elverding zijn complementair, hoewel zij andere doelen dienen. Conceptueel gezien komt dit met name doordat de Crisis- en herstelwet voor een behoorlijk gedeelte een tijdelijke wet is. Het eerste besluit tot een project moet genomen zijn voor 1 januari 2014, anders kan dat project niet van deze wetgeving profiteren. De vergelijking gaat een beetje mank, omdat het andere doelen dient en breder is. Dat zei ik reeds, maar er is een analogie met Elverding I. Een aantal projecten dat vaak al een hele tijd ligt, willen wij nu snel realiseren. Wij zetten dus geen stappen terug, maar proberen tot realisatie te komen.

Bij Elverding II kijk je naar de omgang met projecten waarmee wij nog from scratch moeten beginnen. Hoe doen wij daarvoor de verkenning veel breder en pakken wij vervolgens sneller door? Het is bekend dat er ook een evaluatie zal plaatsvinden van de Crisis- en herstelwet over welke onderdelen wij dadelijk structureel kunnen handhaven. Dat zou dan een soort Crisis- en herstelwet II kunnen zijn. Die is dan meer structureel, zonder eindbepaling in de tijd. Zo zou je een Crisis- en herstelwet I en een Crisis- en herstelwet II krijgen, analoog aan Elverding I en Elverding II.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Het gaat mij niet om Elverding I, II of III maar om het signaal dat Elverding in zijn advies gegeven heeft. Ik noem dat de kloof tussen de burger en de politiek. Hij noemde het niet zo. Juist in de verkenningen en in de participatiefase die Elverding aangegeven heeft, wordt geprobeerd om die kloof weer een beetje te verkleinen. Het gaat dus over de achterliggende doelen. Die beginnen niet morgen met nieuwe projecten, met projecten die niet Elverdingproof zijn of niet op de lijst staan, maar die beginnen nu.

Minister **Eurlings**: Ik maak hierover twee opmerkingen. Ik kom er bij mijn beantwoording van de ingediende moties veel nadrukkelijker op terug, als mevrouw Meindertsma dat goed vindt. Ik wil voorop zeggen dat Elverding II, de structurele inbedding van de bredere verkenning, nog door de Kamers moet worden geaccepteerd. Wij hebben de wetgevingsnota behandeld. Ik kan de Kamer meedelen dat de gewijzigde Tracéwet, Elverding II, een dezer weken aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden. Ik ben het met mevrouw Meindertsma eens dat er avant la lettre, "avant Elverding", moet worden bekeken hoe je de bredere aanpak toch al zo veel mogelijk en zo snel mogelijk kunt realiseren. Ik ben dat zeer met haar eens. Ik heb Jacqueline Cramer, de oud-minister van VROM, altijd zeer warme woorden horen spreken over het belang van de brede verkenning. Ik vraag de aandacht van de Kamer voor het feit dat wij die fase, bij heel wat projecten die bij de Crisis- en herstelwet in de bijlagen worden genoemd, al ver voorbij zijn. Ik zal daar straks nadrukkelijk op ingaan. Een aantal projecten is echter al zo ver dat het terughalen en het overdoen van een verkenning nodeloos tot jarenlange vertraging zal leiden. De regio heeft in den brede al van alles en nog wat bekeken en gezegd dat zij nu zo snel mogelijk dit alternatief uitgewerkt wil zien. Ik kom daar dadelijk op projectniveau op terug.

In die gevallen dat dit zonder vertraging kan, en de projecten nog in een fase zitten dat dit nog zin heeft, ben ik bereid om te bekijken hoe wij ook door deze projecten al een beetje de geest van Elverding kunnen laten rondwaren. Ik kom daar dadelijk graag nader op terug bij de behandeling van de ingediende moties ter zake. De minister van VROM is al ingegaan op de advisering van de m.e.r.-commissie. De kern van haar betoog is heel nadrukkelijk geweest dat, ook als iets niet noodzakelijk is, dit niet betekent dat het niet toch heel vaak gebeurt. Het is belangrijk om dat in dit debat in te brengen om te voorkomen dat wij in zwart-witbeelden belanden. Het is geen zwart-witverhaal. Het is wel een verhaal waarin afgewogen per project wordt bekeken op welke terreinen je verantwoord kunt versnellen en op welke terreinen het alternatieve onderzoek in den brede moet blijven plaatsvinden. Ik denk dat de minister van VROM daarover helder heeft gesproken.

Tegen mevrouw Meindertsma zeg ik dat ik er zo dadelijk bij de behandeling van de moties nog op terugkom, maar over de projecten in bijlage II en de mate waarin een en ander Elverding-proof is,

heb ik nog een aantal dingen te zeggen. In het kader van "sneller en beter" werken wij in de projecten zo veel mogelijk volgens Elverding. Dit is nadrukkelijk ook gevraagd in de motie van het Tweede Kamerlid Samson. Wij hebben hierover met decentrale overheden al vaker overleg gehad. Dat vind ik belangrijk. In het Nationaal Mobiliteitsberaad is nadrukkelijk aan decentrale overheden gevraagd om zich nu al aan te sluiten bij de Elverding-aanpak. Wat houdt de Elverding-aanpak in? In de eerste plaats betekent dit natuurlijk dat het bestuurlijk primaat voorop moet staan. Het moet echter ook een zorgvuldige besluitvorming met draagvlak zijn. Dat betekent niet dat de procedures bij alle projecten, waar het nu over gaat, volledig of altijd zo kunnen lopen zoals Elverding heeft geadviseerd. Het betekent echter wel dat wij zullen proberen toch al zo veel mogelijk in die geest te werken. Daarop kom ik nog concreter, op projectniveau terug. Dan maak ik het helderder. Anders blijven het mooie algemene woorden. Ik zal de Kamer proberen aan te geven in welke gevallen het dan zou kunnen.

De Crisis- en herstelwet is dus aanvullend op de Spoedaanpak en de Tracéwet. Ik vraag de Kamer nogmaals bij de beschouwing van dit wetsvoorstel aan het einde van de eerste termijn, om de analogie te zien tussen Elverding 1 en Elverding 2. Bij Elverding 1 was de Spoedaanpak begrensd en was er sprake van actie op de korte termijn. Datzelfde geldt voor de Crisis- en herstelwet. Het betreft een kortetermijnactie die begrensd is in de tijd. Vervolgens kun je bij de evaluatie van de effecten van de maatregelen een aantal acties eventueel -- dat zal ook aan uw huis zijn of aan het huis aan de overkant -- structureel inbedden. Dan zou je tot een meer structurele versnelling kunnen komen, waartoe de heer Hofstra in zijn termijn opriep.

De heer Hofstra vroeg hoe het zit met het mogelijk toevoegen van allerlei projecten aan bijlage II. Hij noemde een A3. Hij bedoelde niet de A3 uit Almere, maar die andere A3. Ik zag ineens de beelden voor mij van de heer Hofstra die in zijn MG TD met open dak zit te genieten van het Groene Hart, maar dan wel met de vlam in de pijp. Ik weet niet of de A3 gewenst is in ons land. Daar wordt op zijn zachtst gezegd nogal gemêleerd over gedacht. Andere voorbeelden die zijn genoemd, zijn de HSL-Oost, dubbeldekswegen en de ontpoldering van de Hedwigepolder. Ik ga niet in op deze concrete voorbeelden, maar laat ik in het algemeen zeggen dat de AMvB is ontworpen om projecten aan bijlage II te kunnen toevoegen. Het kabinet heeft er bewust voor gekozen om het aantal projecten beperkt te houden. De opname in bijlage II is namelijk een redelijk stevig instrument. De Kamer heeft met de minister van VROM de m.e.r.-discussie gevoerd. Daarom hebben wij criteria opgesteld waaraan projecten moeten voldoen om opgenomen te kunnen worden. De heer Hofstra noemt, zoals ik van hem sinds lang gewend ben, maar dat siert hem ook wel weer, grote en omvangrijke projecten. Los van de wenselijkheid zou het überhaupt de vraag zijn of deze allemaal binnen de crisisjaren zouden kunnen vallen. Zelfs al zouden we deze projecten willen, dan zet ik een megagroot vraagteken bij de beantwoording van de vraag. Dit soort projecten is zeer ingrijpend. Wij hebben de A4 Midden-Delfland belicht. Ik kom daar straks op terug: inmiddels 50 jaar schoon aan de haak. Natuurlijk willen wij het nu sneller doen, maar het lijkt mij niet realistisch dat wij over een maatschappelijk behoorlijk ongewenste A3 voor 2014 zullen hebben besloten. Maar goed, de Kamer kent de regeling zoals die is voorgesteld. Mocht er op een gegeven moment nog een project zijn dat binnen de criteria valt -- ik zie het niet direct -- dan zou je opname kunnen overwegen.

De heer Hofstra heeft een vraag gesteld over de Suurhoffbrug tussen Emmeloord en Oostvoorne, de zogenaamde brug nummer 13. Er is sprake van een verschrijving. Per abuis is in bijlage II onderdeel f, bruggen, onder 13 de Suurhoffbrug in de N15, Emmeloord-Oostvoorne, opgenomen. Inderdaad, zo zeg ik tegen de heer Hofstra, het moet zijn de N15 Europoort-Oostvoorne, waarvan akte. Het is weliswaar een klein gebrek, want er kan redelijkerwijs niet veel verwarring of twijfel bestaan over de vraag over welke brug het echt zou gaan, omdat het nummer, de naam en het wegnummer wel degelijk goed zijn weergegeven.

Dan kom ik nu op de Wet Luchtvaart. Er zou worden uitgegaan van oudere gegevens bij het Luchthavenbesluit. Wordt dit nu gekoppeld aan de Wet milieubeheer en hoe zit het daarmee? Zo vroeg de heer Hofstra. Van een koppeling in de zin van Hoofdstuk 5 van de Wet milieubeheer is bij de Wet Luchtvaart geen sprake. Wel moet naar de luchtkwaliteit worden gekeken. In dat kader is er in de Crisis- en herstelwet een regeling opgenomen die het mogelijk maakt om voor het Luchthavenbesluit gegevens voor verschillende milieuonderzoeken te gebruiken, die aan het ontwerp-Luchthavenbesluit ten grondslag hebben gelegen. Deze gegevens worden ook voor de milieueffectrapportage gebruikt. De resultaten van het luchtkwaliteitsonderzoek hoeven hierbij inderdaad niet aan de normen van de Wet milieubeheer te worden getoetst.

De heer Hofstra had het ook over de dubbeldekswegen. Ik heb altijd gesteld, zoals ook in het coalitieakkoord staat, dat wij bebouwen, benutten en beprijzen. Deze trits is ook de heer Hofstra, met ook de laatste erbij, positief bejegend, waarvoor dank. Het uitbouwen van het hoofdwegennet is voor ons dus van belang. Zoals eerder aangegeven op vragen van Tweede Kamerlid De Rouwe, is het ontvlechten van het doorgaande verkeer en het lokale verkeer een van de speerpunten. Hoe minder vlechtverkeer en hoe meer gescheiden verkeer over het hoofdwegennet, hoe beter het is. Nu is het wel zo dat wij altijd per locatie zullen moeten bezien welke oplossing voor de ontvlechting de beste is. Er is nu al sprake van een aantal ontvlechtingen, zoals bij Rotterdam en Utrecht. Ook op de ring van Den Bosch is het meer lokale verkeer strikt gescheiden van het doorgaande verkeer. Verder noem ik de nieuwe ring in wording rond Eindhoven. Wat een genot is het om vanuit het zuiden nu eens niet meer in de file te staan, zeg ik niet geheel zonder eigenbelang. Ik

denk dat de voorzitter daar ook in meevoelt. Ook daar is een scheiding tussen lokaal en doorgaand verkeer doorgevoerd. Je zou het ook met dubbeldekswegen kunnen doen. Tot op de dag van vandaag is bijvoorbeeld bij de A27 de hoge snelweg wel degelijk nog een van de varianten in de uitvoering. Wij nemen een dergelijke variant wel degelijk serieus.

De vierde rijstrook tussen Gouda en Utrecht zal worden opengesteld. Het eerste stuk tussen Woerden en Oudenrijn had ik graag in deze regeringsperiode willen doen. Dat wordt onder de huidige omstandigheden iets moeilijker. Uiterlijk zal hij er echter in 2011 zijn als de procedures zijn doorlopen. Het tweede deel, van Gouda tot Woerden, zal in de jaren erna volgen.

De heer Schouw had het over het stilleggen van projecten om volgens Elverding te gaan werken. In mijn woorden was zijn vraag, of de regering bereid is om besluitvorming over projecten stil te leggen, zodat er conform Elverding meer in de voorfase van de besluitvorming kan worden geïnvesteerd. Ik heb tegen de leden van de fractie van de PvdA zojuist gezegd dat ik bij het reageren op moties straks antwoorden zal geven over het projectniveau. Laat ik de heer Schouw nu al ter overdenking meegeven dat ik best bereid ben om te proberen, à la Elverding projecten zo breed mogelijk te bezien waar het nog zin heeft en waar het zonder vertraging op een goede manier kan worden opgepakt. Ik zeg ook dat Elverding II er nog moet komen en dat het tracé nog niet is aangenomen. Ik zou het echter heel onfortuinlijk vinden om stappen terug te zetten of projecten stil te leggen die nu in de Crisis- en herstelwet zijn opgenomen, terwijl men de discussie over die projecten al jarenlang heeft gevoerd. Dat zou ik ook heel onfortuinlijk vinden voor heel veel regio's waar zulke projecten een rol spelen. Ik denk ook niet dat de heer Schouw dat heeft bedoeld. Ik bemerk namelijk bij hem wel de drive om de projecten, zo veel mogelijk à la Elverding, te laten uitvoeren. Ik kom hierop straks graag terug.

Ik ben geen fan van het schrappen van projecten uit bijlage II. Ik heb zojuist gezegd dat wij geprobeerd hebben om selectief te zijn bij het vaststellen van de criteria en bij de opname. Wel is het zo dat de Tweede Kamer een aantal projecten per amendement heeft toegevoegd. De regering ziet geen aanleiding om projecten van de bijlage te schrappen. Het wetsvoorstel voorziet ook niet in die mogelijkheid. Ik zeg wel dat door de scherpte van de criteria die bij de bijlage gelden, het goed zou kunnen zijn dat een project zichzelf gaat diskwalificeren. Ik heb mevrouw Meindertsma horen spreken over financiering. Ik ben een minister die ook bij de voorbereidingen van de heroverwegingen zal knokken voor het overeind houden van investeringen. Ik geloof namelijk in het belang van het investeren in infrastructuur, ook voor de economie van morgen. Daarover kun je uiteraard in de politiek van mening verschillen. Als dadelijk projecten later of minder worden gefinancierd, dan kan het zijn dat zo'n project later de besluitvorming zal doorlopen en daarom niet meer het criterium van 2014 kan halen. Er is een aantal projecten te noemen waarbij dit vrij spannend kan worden. Daar ligt de begrenzing. Als dat zou gebeuren, wat ik niet hoop, dan vallen zulke projecten vanzelf over het randje heen. Er is dus een uitvalmogelijkheid, maar die is niet politiek, maar meer praktisch.

Over de werkgelegenheid is al het nodige gezegd. Met grote infrastructurele werken is veel werkgelegenheid gemoeid voor planvoorbereiders, asfaltlegger, machineleveranciers enzovoorts. Alles bij elkaar gaat het om werkgelegenheid voor veel mensen. De werkgelegenheid voor bouwvakkers maakt hiervan het leeuwendeel uit. Er wordt gesproken over 55.000 werkloze bouwvakkers. Dat was ook de stelling van de Kamer.

Vervolgens is gevraagd hoe wij ervoor zorgen dat de werkgelegenheid die wordt aangejaagd, niet bij buitenlandse bedrijven terechtkomt. Helemaal garanderen kun je dat nooit, zoals ik gelukkig ook niet kan garanderen dat Nederlandse werkloze bouwvakkers niet net over de grens hun werk kunnen gaan doen. Zo werkt Europa. Voor het weglekken van investeringen naar het buitenland wordt echter niet gevreesd. Er is ook geen enkele aanwijzing voor dat de bouwsector grootschalig werknemers uit het buitenland gaat aantrekken om projecten te realiseren die als gevolg van de Crisis- en herstelwet versneld in uitvoering worden genomen. In de praktijk merken wij tot nu toe ook dat buitenlandse ondernemingen weinig inschrijven. Ik kan ook melden dat dit bijvoorbeeld het geval is bij de spoedaanpak van wegverbreding. Ondanks de crisistijd treedt daarbij toch even wat spanning op in de markt. Het is immers even "alle hens aan dek" om de honderden kilometers rijstrook te realiseren. Ook daarbij gaat het om de creativiteit van de Nederlandse bedrijven, waarmee de mogelijkheden worden gecreëerd. Veel minder speelt het kijken over de grens daarbij een rol. Ik kan dus niets garanderen, maar ik vermoed dat dit erg meevalt. Daarmee zeg ik ook dat ik de vurige hoop en verwachting heb dat de extra werkgelegenheid die wij creëren als wij de projecten wél vlot trekken, voor een heel groot gedeelte terechtkomt bij juist de werkloze bouwvakkers en wegwerkers in Nederland. Daarvan ben ik echt overtuigd. De praktijk is daarbij volgens mij de belangrijkste graadmeter. Die praktijk levert geen aanwijzingen waardoor wij anders moeten gaan vermoeden.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Ook wij geloven dat de grote infrastructuurprojecten werkgelegenheid opleveren; daarover mag geen misverstand bestaan en dat heb ik ook in mijn eerste termijn gezegd. Wij hebben er niets op tegen dat de versnelling plaatsvindt. Kan de minister inschatten hoeveel werkgelegenheid de grote infrastructuurprojecten gemiddeld opleveren voor een gewone bouwvakker?

Minister **Eurlings**: Dat is moeilijk. Ik zeg over de werkgelegenheid voor wegwerkers het volgende. Je kunt over de aanleg van de A4 van mening verschillen, maar stel je voor dat die weg toch wordt aangelegd. Dat zal een enorm werk zijn voor wegwerkers. Het gaat slechts om zeven kilometer

weg, maar de A4 wordt de best ingepaste weg ooit. Er komen tunnels, er is sprake van verdiepte ligging, van ecoducten en van ik weet niet wat. 't Kost een duit, maar dan heb je ook wat.

Over de werkgelegenheid voor bouwvakkers heb ik recent nog gesproken met de heer Brinkman. Ik heb hem gezegd dat het ons een lief ding waard zou zijn als de mogelijkheden voor overloop optimaal worden benut. Dat zal niet altijd gemakkelijk zijn, want het werken aan het asfalt is in sommige opzichten een iets andere discipline dan het werken aan de woningbouw. Bij een gedeelte van de wegwerkzaamheden zijn die mogelijkheden er echter volgens mij wel degelijk. Ik noem het werk aan de zogenaamde kunstwerken; de bruggen en viaducten. Als je met beton en betonconstructies kunt werken in de huizenbouw, dan moet het mogelijk zijn om vrij snel om te scholen voor het bouwen van kunstwerken. De heer Brinkman was daarin geïnteresseerd. Hij stelde dat hij wel degelijk ook deze weg wilde bewandelen.

De woningbouw komt pas echt op gang als de economie weer aantrekt. Ik zeg ten slotte dat uit onderzoek -- ik noem het onderzoek van het OESO -- blijkt dat een goede bereikbaarheid en een goede infrastructuur kernvoorwaarden zijn voor het economisch herstel van morgen. Ik schets een doemscenario. Uit de Landelijke Markt- en Capaciteitsanalyse Weg en de Landelijke Markt- en Capaciteitsanalyse Spoor -- wij doen ze nu allebei en meer geïntegreerd dan ooit -- blijkt dat als wij niet alle hens aan dek roepen en erg veel extra maatregelen nemen, Rotterdam, de grootste haven van Europa, in 2020 helemaal is vastgelopen. Rotterdam is de aanjager van de bv Nederland. Het gaat daar dan dus niet meer. Wij zijn terecht blij als Hare Majesteit de Koningin het startschot geeft voor de aanleg van de Tweede Maasvlakte, maar als je de bevindingen van dit onderzoek op je laat inwerken, kom je tot de conclusie dat wij straks totaal in de penarie zitten als wij niet ook de andere kant van het verhaal invullen. Daarom is volgens mij de infrastructuur ook belangrijk voor de economische ontwikkeling, die voorwaarde is voor het herstel van de woningbouw.

Onder anderen de heer Vliegenthart vroeg waarom wij ervoor hebben gekozen om bijlage II open te laten. Waarom hebben wij bijvoorbeeld niet gezegd: dit is het? Wij zitten in een economische crisis en het is altijd moeilijk om te voorspellen hoe die crisis zich de komende tijd zal ontwikkelen. Het beeld varieert nog zeer van maand tot maand. Wij wilden de mogelijkheid behouden om de economie een extra impuls te geven als de economische ontwikkeling ons daar onverhoopt toe aanzet. Dat zouden wij kunnen doen door wellicht een of enkele projecten op te nemen. Ik heb daarbij direct gezegd dat de voorwaarden behoorlijk stringent zijn; laten wij dat niet vergeten. De Tweede Kamer had het recht om per amendement projecten toe te voegen. Toen men dat daar deed, heb ik gezegd: prima, maar let u er wel op dat de financiering van zo'n project echt rond moet zijn, want anders geldt het niet. Ik heb verder gezegd: let u er ook op dat het eerste besluit vóór januari 2014 moet zijn genomen. Anders valt immers zo'n project over de rand heen. Men moet dus niet onderschatten hoe restrictief de voorwaarden voor zulke projecten steeds zullen zijn.

De heer **Vliegenthart** (SP): Als het allemaal zo restrictief is, blijven er maar weinig projecten over die kunnen worden toegevoegd. Kan de minister een lijstje geven van de projecten die dan overblijven? Op die manier weten wij waarmee wij kunnen rekenen. De minister zegt dat de projecten aan strenge eisen moeten voldoen, dus het kunnen er nooit veel zijn. Men moet ook redelijk snel, namelijk vóór 2014, met de projecten kunnen beginnen. Aan welke projecten moeten wij denken? Kan de minister ons daarbij helpen?

Minister **Eurlings**: Dat is niet gemakkelijk. Ik kan niet overzien uit welke regio's nog een project naar voren kan komen. Als de geachte heer Vliegenthart goede suggesties heeft, dan ben ik uiteraard bereid om daarbij actief op te treden. Even in alle ernst, kijk maar naar de discussie in de Tweede Kamer. Je ziet dat veel regio's -- zo gaat dat met Kamerleden die te midden van de bevolking staan en in de regio hun oor te luisteren leggen -- vragen om regionale projecten op te nemen. Dat geeft ook wel aan dat men in ieder geval in de regio wel degelijk het belang en de meerwaarde ziet van deze Crisis- en herstelwet.

Een mooi maar ook groen pièce de résistance is de A4 Midden Delfland. Hoe zit het daarmee? Ik wil er niet te veel op projectniveau op ingaan. Staat u mij toe om hierover toch iets te zeggen. Het besluitvormingsproces rond de A4 Delft-Schiedam is bij uitstek een zorgvuldig doorlopen besluitvormingsproces: 50 jaar lang! Het was een heer Van Aartsen, niet de huidige burgemeester van Den Haag maar zijn vader, die het besluit ging nemen. Ik heb het over het besluit, niet over het initiëren van een idee. Ik geloof dat ik de vijftiende in rij ben die zich met het besluit bezighoudt. Maar nu moet het er ook wel van komen!

In 2006 is met alle betrokken partijen nog onder minister Peijs het IODS-convenant afgesloten waarin afspraken zijn gemaakt over zowel een zeer hoge inpassing als maatregelen in de omgeving om de kwaliteit van Midden Delfland als geheel te versterken. De zogenaamde kwaliteitsprojecten worden gelijktijdig met de aanleg van de A4 uitgevoerd. Ondanks de bestuurlijke voorkeur die ik heb uitgesproken voor de A4, heb ik het alternatief, namelijk de A13, A13/16, op een gelijkwaardig, zeer voldoende niveau in de Trajectnota/m.e.r. proberen te onderzoeken. Dit ook om te voorkomen dat wij juridisch risico zouden lopen. Onder de huidige wet moet deze alternatieve studie immers gewoon plaatsvinden.

In september 2009 heb ik op basis van de Trajectnota/m.e.r., inspraakreacties en adviezen een zorgvuldige afweging gemaakt. Ik heb toen voor de aanleg van de A4 gekozen en mijn keuze in het standpunt van 3 september gemotiveerd en de Kamer toegezonden. De belangrijkste overwegingen hierbij waren dat de A4 de beste oplossing is voor de bereikbaarheid tussen de regio's Den Haag en

Rotterdam, een robuuster netwerk geeft dan het alternatief, de verkeershinder gedurende de aanleg veel kleiner is dan bij de verbreding van de A13, de kosten lager zijn dan bij de A13 en de A13/16, de baten-kostenverhouding het best was, namelijk meer dan 2,7, en, last but not least -- hier komt het -- op het meeste draagvlak in de regio kon rekenen.

Uit de inspraakreacties en de adviezen van de betrokken bestuursorganen blijkt dat in vergelijking met het alternatief, de A13 en de A13/16, een breed maatschappelijk draagvlak bestaat voor de A4. Op de Trajectnota/m.e.r. zijn 10.945 inspraakreacties gekomen: 10.000 mensen blijken voorstander en ongeveer 400 tegenstander. Ik zeg dit omdat wij dit in alle discussies die wij met elkaar kunnen voeren, wel moeten blijven beseffen: soms is het de wat meer zwijgende grote meerderheid die zo graag heeft dat een project eindelijk doorgaat.

Ook nu worden de plannen voor de A4 zeer zorgvuldig en in goede samenwerking met de regio verder uitgewerkt. Samen met de regio wordt tot een inpassing op maat gekomen. Morgen zal ik alweer met de regio overleggen over de huidige stand van zaken over de A4 en ook overleggen over de belangrijke IODS-kwaliteitsprojecten. Op die manier zorgen wij ervoor dat de A4 er niet alleen ten langen leste komt -- het werd tijd, zou ik zeggen -- maar ook dat wij een weg krijgen die qua inpassing zijn weerga niet kent.

De heer **Koffeman** (PvdD): De minister zegt dat een en ander heel zorgvuldig gegaan is, omdat er 50 jaar over gedaan is. In dat geval moet de snelheid in de Crisis- en herstelwet misschien wel leiden tot onzorgvuldigheid en dat zou toch jammer zijn. Die onzorgvuldigheid lijkt toch van toepassing te zijn op de A4-discussie zoals deze nu gevoerd wordt. In de inspraakprocedure is gesproken over een tunnel van 70 meter breed, terwijl hij 36 meter breed is, over een tunnel van vier buizen, terwijl hij twee buizen heeft, een tunnel op verdiept niveau, terwijl hij op boezemniveau ligt, een tunnel met een vliesconstructie, terwijl het een betonbak is. Dat betekent dus dat de inspraak niet correct verlopen is door toedoen van Rijkswaterstaat. Mocht kloppen wat ik hier zeg, is de minister Eurlings dan bereid om toe te zeggen dat de alternatieve variant voor de A4, de tunnel met vaart daarboven, serieus bekeken wordt door een onafhankelijke partij? Royal Haskoning en BAM zeggen dat een en ander voor hetzelfde geld en in dezelfde tijd gerealiseerd kan worden. Als dat juist is, is de minister dan bereid om hier serieus naar te kijken en deze variant ook bij de inspraak te betrekken?

Minister **Eurlings**: Na een jarenlange discussie is het van belang dat wij ons houden aan de IODS. Dat hebben wij gedaan. Wij hebben de tunnel een klein stuk moeten aanpassen. Dat is de Kamer zeer bekend. Dat kwam door de tunnelveiligheidswetgeving. De IODS had uitdrukkelijk de voorwaarde dat een en ander paste binnen de geldende wetgeving. Hierover hebben wij een goed overleg gevoerd, met de regio zelf. Een en ander heeft tot een hoger kostenplaatje geleid. Wat dat betreft is hiermee invulling gegeven aan het IODS-verhaal dat al in 2006 door alle partijen is ondertekend. Dat is voor mij de kern. Laat ik concreet ingaan op de tunnel met vaart. In de Tweede Kamer heb ik er ook vaak over gesproken. Ik heb eerder gezegd: het klinkt als een "vaarttunnel", maar het lijkt eerder een "traagtunnel". Immers, deze vaarttunnel zou ons behoorlijk terugwerpen in de tijd en bovendien is hij aanmerkelijk duurder dan de huidige voorgestelde variant. Ik weet dat sommige partijen, niet geheel zonder belang, daar een andere mening over hebben. Wij hebben een en ander gecrosscheckt. Ik heb het in de Tweede Kamer met cijfers onderbouwd. De duurdere tunnel bij het Ketelplein zal ook bij de vaartvariant moeten worden gerealiseerd. Daar gaat het immers bovengronds. Laten wij ons ook niet te snel rijk rekenen bij het prachtige vergezicht van de vaarttunnel. Ook bij deze tunnel kom je namelijk boven de grond uit. Boven de grond ga je immers richting Ketelplein. Je zou weliswaar iets meer tunnel hebben dan nu het geval is, maar ook weer niet zo heel veel meer. Dit afgezet tegen heel veel meer kosten, tegen een veel langere realisatie -- wij hebben de contra-expertisecijfers gewisseld met de Tweede Kamer -- heeft ons doen besluiten dat wij niet zouden gaan voor de vaartvariant. De Tweede Kamer heeft dat uiteindelijk geaccepteerd na enige discussie. Nu het besluit is gevallen, zou ik het een verkeerd signaal vinden om weer terug te keren op mijn schreden. Dan doe ik immers net datgene waarvan de heer Elverding heeft gezegd: laten wij dat nu niet meer doen, verken breed, neem een besluit, maar ga er vervolgens ook voor. De heer Elverding zei: bij DSM heb ik gezien dat iedere keer terugkomen op een genomen besluit het grootste probleem is. Ik heb willen aangeven dat wij het serieus hebben bekeken. Voor ons is het stadium van de vaarttunnel gepasseerd.

De **voorzitter**: Nog een laatste korte interruptie, mijnheer Koffeman.
**

De heer **Koffeman** (PvdD): De minister is volkomen duidelijk. Hij zegt: het is veel duurder en veel gecompliceerder. Stel dat blijkt dat Royal Haskoning gelijk heeft en dat de tunnelvariant met vaart net zo duur en net zo gemakkelijk te realiseren is, is de minister dan bereid -- dan is het immers niet een kwestie van teruggaan naar, maar is het besluit op basis van verkeerde uitgangspunten genomen -- om er opnieuw naar te kijken?

Minister **Eurlings**: Wij hebben geen enkele aanleiding om dat te veronderstellen en ...

De heer **Koffeman** (PvdD): Als.

Minister **Eurlings**: De heer Koffeman vergeet dat zelfs opnieuw ernaar kijken onlosmakelijk verbonden is met nieuwe vertraging. Dat stadium zijn wij nu gepasseerd. Wij hebben het bekeken en

nog eens bekeken. Wij hebben er met de Tweede Kamer heel vaak over gediscussieerd. Onze marsroute gaat nu richting uitvoering. Na 50 jaar hebben wij volgens mij lang genoeg gedelibereerd.

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter ...

De **voorzitter**: Dit punt is voldoende bediscussieerd. U kunt er in tweede termijn op terugkomen. De minister is helder geweest en u ook.

De minister vervolgt zijn betoog. Ik hoop dat hij kan afronden.
**

Minister **Eurlings**: Ik ben u direct ter wille. Ik zal overgaan tot het beantwoorden van de moties. Ik zal ook proberen hierbij nog wat nader in te gaan op de beantwoording van sommige vragen die pregnant aan de orde zijn gesteld.

Laat ik beginnen met de motie van de heer Schouw c.s. over de commissie-Elverding. Hierin wordt voorgesteld om het rapport van de commissie-Elverding om te zetten in een daartoe hanteerbaar toetsingskader. Laat ik voorop stellen dat het kabinet het advies van de commissie-Elverding van harte omarmt. Er wordt door het projectteam Sneller & Beter keihard aan gewerkt om Elverding II gerealiseerd te krijgen. Ik heb zojuist gezegd dat naar mijn stellige overtuiging in een van de komende weken de nieuwe Tracéwet aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden. Elverding I, de Spoedwet wegverbreding, is volop in uitvoering. Als men naar Amsterdam rijdt over de A4, kan men bij Leiderdorp de werkzaamheden zien.

In het kader van het actieprogramma Vernieuwing instrumentarium gebiedsontwikkeling wordt ook gekeken naar de consequenties voor de bredere ruimtelijke wetgeving. Wij kijken daar met energie naar. Dit zijn geen lichtvaardige kwesties. Wij moeten er echter wel voor zorgen, zeg ik tegen de heer Schouw, dat wij bij al deze operaties het spookbeeld dat de heer Elverding heeft geschetst, in ieder geval voorkomen. Zijn spookbeeld was dat we in de uitvoering, along the way, toch weer zouden verzanden in juridisering of in te formele keurslijven. Daarom heb ik mijn twijfel bij het voorstel om het advies te gaan formaliseren tot een toetsingskader. Ik verwacht ook niet direct dat daaruit de nieuwe bestuurscultuur naar voren komt die de heer Elverding zo heeft aanbevolen. Ook bij het werken aan projecten blijft het namelijk maatwerk. De heer Elverding heeft zojuist gewezen op het bestuurlijk primaat. Hij heeft het belang van een zo open mogelijk proces binnen de wettelijke procedures benadrukt. Hoewel ik de gedachte achter een toetsingskader sympathiek vind, beschouw ik het als een formalisering, waarover men weer gaat liggen hakketakken. Dat was juist niet de bedoeling van het advies van Elverding. Daarom moet ik deze motie ontraden.

De **voorzitter**: Mijnheer Schouw, ik geef u geen gelegenheid tot interrumperen. Ik vraag de minister om de moties nu te behandelen. Wij lopen een uur achter op de planning. U kunt in tweede termijn terugkomen op de motivering van het oordeel van de minister over de moties. Anders gaan we ver over de tijd heen. We hebben ook nog met de catering te maken. Dat is weliswaar geen overwegend bezwaar ...
**

De heer **Schouw** (D66): Ik wil u daar voor één keer in tegemoetkomen, voorzitter, maar breng u wel in herinnering dat de Kamer een democratisch orgaan is, waarbij mensen die wat in te brengen hebben, wat mogen inbrengen. Democratie gaat voor koude catering.

De **voorzitter**: Sorry, mijnheer Schouw. Ik heb de catering niet als argument gebruikt, maar als bijkomend aspect. U mag niet klagen over de mate waarin u hebt kunnen interveniëren. Ik vraag de minister nu om af te ronden. We krijgen nog een tweede termijn, waarin u alle moties kunt bespreken.
**

Minister **Eurlings**: Ik zal in de beantwoording van de volgende motie proberen om een handreiking te doen, door de Crisis- en herstelwet te combineren met de aanbevelingen van de commissie-Elverding. Ik kom daar zo op terug. Maar een toetsingskader is aardig exotisch, als je het advies van de commissie-Elverding op je laat inwerken.

Motie T van het lid Meindertsma verzoekt de regering bij voorgestelde projecten, alsook bij projecten die later aan de lijst toegevoegd worden, de door de commissie-Elverding geschetste uitgangspunten toe te passen. Ik vind de gedachte achter deze motie an sich sympathiek. Ik heb namelijk gezegd dat onze lijn is om niet te wachten tot de Tracéwet door de Kamer is aangenomen voordat we gaan "Elverdingen". We proberen zo snel als mogelijk de nieuwe, brede en betere verkenning te doen. Vervolgens maken we ook het doorpakken tot maat der dingen.

Wat is hierbij nu de uitdaging? Als we het standaard zouden doen, zoals de motie van mevrouw Meindertsma van ons vraagt, gaat dat voor heel wat projecten een grote vertraging betekenen. Ik noem een paar. De tunnel in de A2-passage Maastricht. Er is nadrukkelijk naar alternatieven voor deze tunnel gekocht. Er is een startnotitie gemaakt in de Trajectnota/m.e.r. Er zijn richtlijnen gemaakt. Het advies van de Commissie voor de m.e.r. is gegeven. Inspraak heeft voor eenieder opengestaan. Er is een alternatievenonderzoek geweest. Gaan we om Maastricht heen? Gaan we door Maastricht heen? Komt er wel of geen tunnel? Komt er een dubbele tunnel? Vervolgens is opnieuw advies van de Commissie voor de m.e.r. gevraagd en is een standpunt ingenomen. Op basis daarvan wordt een zorgvuldige uitwerking van het voorliggende project in intensieve samenwerking met lokale besturen vormgegeven. Bij zo'n project zou het tien stappen terug zijn als je zegt: dadelijk komt Elverding eraan, we gaan maar weer breed verkennen. Dat

zal nooit de bedoeling van mevrouw Meindertsma zijn geweest.

Ik kan nog een voorbeeld noemen. Het project A7 Zuidelijke Ringweg Groningen was een moeilijk proces. Samen met de gedeputeerde van de provincie Groningen en met de wethouder van de stad Groningen hebben wij een voorkeurstracé bepaald. Dit voorkeursalternatief is vastgesteld op basis van een zeer zorgvuldig proces. Ik wil hiermee duidelijk maken dat het ene project het andere niet is. In de lijn van mevrouw Meindertsma is er wel degelijk een aantal projecten waarin je nog wel stappen kunt zetten. Ik noem bijvoorbeeld de A15-tunnel bij Rotterdam en de nieuwe westelijke oeververbinding. Bij de Blankenberg- of Oranjetunnel zitten we nog in de verkenning. We zouden kunnen bekijken hoe we de nieuwe lijn-Elverding daarin zo veel mogelijk al zouden kunnen invlechten. Ik zou wel zeggen dat hierbij het hoge doel moet gelden dat we daardoor vertraging voorkomen. We moeten de vaart er een beetje inhouden. De bv Rotterdam vraagt dit van ons, en terecht. Als het zonder vertraging kan, ben ik zeer bereid ernaar te kijken. Ook naar overnachtingshavens bij Lobith en Weurt loopt een m.e.r.-onderzoek. Verschillende varianten worden op hun effecten voor het milieu onderzocht. Ook daarnaar zou je breder kunnen kijken.

De motie die nu voorligt dien ik te ontraden omdat zij volgens mij tal van projecten, waarvan na jarenlange discussie nu de eindstreep is bereikt, ver zou terugwerpen. Dat zou ik zonde vinden. Ik zou mij wel kunnen voorstellen -- en dan ga ik een beetje buiten mijn boekje -- dat bij voorgestelde projecten, voor zover dat zonder vertraging binnen de toepasselijke wettelijke voorschriften en lopende procedures nog mogelijk is, al in de geest te werken van het advies Sneller en Beter en in de geest van de Commissie versnelling besluitvorming infrastructurele projecten. Misschien kan mevrouw Meindertsma deze tekst en uitleg overwegen tijdens de pauze, waarin warm eten wordt gecaterd. Deze lijn draag ik een warm hart toe. Ik kan van ganser harte toezeggen dat wij hier ten volle voor zullen gaan.

Ik ga verder met motie U van mevrouw Meindertsma cum suis. Daarin verzoeken zij de regering om na overleg met de mooie provincie Limburg het project Buitenring Parkstad van de lijst te schrappen en pas weer op te voeren, wanneer er breed overleg plaatsgevonden heeft en alternatieven onderzocht en afgewogen zijn. Deze motie dien ik te ontraden. Zojuist heb ik al gezegd dat dit project al redelijk ver is. Daar komt nog bij dat de regering in de Crisis- en herstelwet er bewust voor heeft gekozen om projecten centraal te stellen. Het project Buitenring Parkstad is bij de behandeling van het wetsvoorstel door de Tweede Kamer via amendering toegevoegd. Bevoegd gezag voor dit project is en blijft de provincie Limburg. De door de leden hier opgevoerde bezwaren bij lokale partijen worden niet ondersteund door de informatie die ik heb gekregen. Het zijn namelijk de provincie Limburg en de betrokken gemeenten uit Parkstad Limburg, namelijk Heerlen, Kerkrade, Onderbanken, Nuth, Brunssum en Landgraaf, die het bestuursconvenant ondertekend hebben dat het belang van de Buitenring Parkstad Limburg onderstreept.

Wij kijken verder. Door sommige staatsrechtsgeleerden wordt dit verkeerd begrepen. Ik ben nu dus wel voorzichtig geworden. Wij kijken verder dan alleen naar de politieke werkelijkheid van Den Haag. Uit een representatieve enquête onder de bevolking blijkt dat de meerderheid van de inwoners het geen optie vindt om af te zien van de aanleg van de buitenring als gevolg van de toenemende vergrijzing en ontgroening. Laat ik, iemand die de streek vrij goed kent, daaraan iets toevoegen. Je zou makkelijk het beeld kunnen hebben dat als een regio vergrijst, er minder infra nodig is. Ik wil daar een ander beeld tegenover zetten. Deze regio heeft potentie als ze aantrekkelijker wordt gemaakt. Deze potentie zit niet alleen in de regio zelf, die een beetje een patchwork is geworden van allemaal kernen, waarbinnen de infrastructuur niet goed ontwikkeld is. Deze regio heeft met name ook kansen over de grenzen heen. Het blijft toch heel saillant dat Parkstad zelf met een dubbele vergrijzing te maken heeft, terwijl vlak over de grens, waar men bijna hetzelfde dialect spreekt, er een booming economie is met heel veel jongeren en een van de beste technische universiteiten van de hele Europese Unie. Als je in staat bent om met betere infrastructuur van de regio Parkstad een echte euregio te maken die aantrekkelijk is voor de grensoverschrijdende bedrijvigheid, kan de infrastructuur van de Parkstad Buitenring een van de beter bestede investeringen zijn van de komende jaren.

Ik ga verder met motie L, van de heer Van den Berg cum suis. Deze motie gaat over de aanbestedingspraktijk. Het midden- en kleinbedrijf gaat hem aan het hart. Dat spreekt mij zeer aan. In de motie wordt de regering verzocht om te waarborgen dat het midden- en kleinbedrijf volop en concurrerend kan participeren, door genoemde projecten op de maatvoering van deze bedrijven aan te besteden, clustering tot een minimum te beperken, disproportionele eisen te voorkomen en er bij IPO en VNG op aan te dringen dat provincies en gemeenten in gelijke zin handelen.

De Crisis- en herstelwet heeft betrekking op grote en kleine projecten. Ook de bouw van twaalf woningen valt er bijvoorbeeld onder. Zo klein zijn de projecten vaak die van deze Crisis- en herstelwet profiteren. Ik vind de discussie die de heer Van den Berg aansnijdt belangrijk. Ze overstijgt eigenlijk het niveau van deze Crisis- en herstelwet. We hebben veel meer projecten. Het leeuwendeel van de projecten staat buiten de Crisis- en herstelwet. Ik wil een voorstel doen en ik hoop dat we elkaar daarin kunnen vinden, want het punt van de heer Van den Berg is terecht en belangrijk.

Ik stel voor dat de regering gezwinde spoed maakt met het voorbereiden van een wetsvoorstel aanbestedingswet, waarin heel nadrukkelijk de mogelijkheid wordt verbeterd voor een ondernemer, met name in het mkb, om een overheidsopdracht binnen te halen. Dat is een

nadrukkelijk doel van die nieuwe aanbestedingswet. Ik kan toezeggen dat dit wetsvoorstel nog dit voorjaar de Tweede Kamer wordt toegezonden. We laten er dus geen gras over groeien. In het wetsvoorstel zullen onnodige clustering en disproportionele eisen worden tegengegaan, precies zoals in de motie wordt gevraagd. Ook zal er worden gestreefd naar lastenvermindering. Volgens mij is dit wetsvoorstel dus in overeenstemming met hetgeen in de motie wordt gevraagd en voorgesteld. Uitgangspunt van het aanbestedingsbeleid zijn de grootte en het soort opdrachten die in de markt worden gezet. De eisen die door een aanbestedende dienst worden gesteld, dienen in verhouding te staan tot de opdracht. Het is dus wel zo dat, misschien anders dan men in de motie zou kunnen lezen, de opdracht altijd leidend is en blijft. In de manier waarop we vervolgens daarmee omgaan, houden we echter wel veel beter rekening met de kansen die het mkb heeft voor het binnenhalen van dit soort opdrachten.

Ik kan ook nog zeggen dat ik het vooruitlopend op de nieuwe wetgeving belangrijk vind dat opdrachtgevers hun verantwoordelijkheid nemen, dat ze nu al handelen in lijn met het wetsvoorstel en het mkb waar mogelijk toegang geven tot de projecten. Ik zal mij ervoor inzetten dat bij projecten van Rijkswaterstaat voldoende inschrijvers zijn. Tegelijkertijd wil ik zo veel mogelijk belemmeringen wegnemen, zodat het mkb toegang heeft tot de opdrachten. Daarnaast is mijn collega van Economische Zaken met haar ministerie nu al bezig met het in gang zetten van beleid dat aanvullend is op het wetsvoorstel. Er wordt daar bijvoorbeeld een gids over proportionaliteit voorbereid. Ik hoop dat ik voldoende heb aangegeven hoe de regering en ik hier in zitten. Dat is gewoon heel erg helder, want we begrijpen het punt van zorg dat de heer Van den Berg aan de orde stelt. We worden zelf ook door het mkb hierop aangesproken, waar we ook komen in net land.

Mag ik in het licht van wat ik zojuist heb gesteld de motie als volgt interpreteren? Waar sprake is van "waarborgen" mag ik dat uitleggen als echt stimuleren en bevorderen. Stimuleren vind ik prima. Met "inzet op maatvoering" wordt erop gedoeld dat er voldoende inschrijvers zijn. Naast mbb-bedrijven kunnen dat natuurlijk ook grote bedrijven zijn. Ook wordt bedoeld het wegnemen van belemmeringen zodat het mkb ook goede toegang heeft tot deze opdrachten. Mag ik de motie zo interpreteren? Ik zie de heer Van den Berg knikken. Als we elkaar daarin kunnen vinden en de motie zo kunnen interpreteren, wil ik deze motie beschouwen als ondersteuning van beleid en zeg ik van ganser harte toe dat wij met gezwinde spoed uitvoering zullen geven aan datgene wat ik hier nogmaals nadrukkelijk heb toegezegd.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Voorzitter. Ik mag niet meer interrumperen, maar nu wordt er gevraagd of wij kunnen instemmen met de interpretatie door de minister van een motie die ik gezamenlijk met de heer Van den Berg heb ingediend. Daar moet toch bij interruptie antwoord op gegeven kunnen worden?

De **voorzitter**: U krijgt een tweede termijn. U hebt de motie samen ingediend. U zult u dus moeten verstaan met de indiener.
**

Minister **Eurlings**: Voorzitter, excuseert u mij, ik keek naar de eerste indiener. Ik zag hem knikken. Maar excuses; het is inderdaad aan alle indieners. Laat ik zeggen dat ik in het belang van het mkb enige hoop put uit de positieve reactie van de eerste indiener. Ik wil één ding zeggen tegen mevrouw Meindertsma dat wellicht belangrijk is voor haar beeld. De vraag van mevrouw Meindertsma was of Rijkswaterstaat inderdaad slechts met acht grote bedrijven zaken en aanbestedingen doet. Ik kan haar, denk ik, enigszins geruststellen. Het aantal bedrijven waarmee Rijkswaterstaat zaken en aanbestedingen doet, is breder. Gegevens van 2008 laten 108 aanbestedingen zien van boven de 1,5 mln. waarbij sprake is van 72 unieke opdrachtnemers. De door Rijkswaterstaat gecontracteerde hoofdaannemers zijn in de uitvoering van hun werk op hun beurt weer heel erg afhankelijk van diverse onderaannemers en leveranciers. Ik denk dus dat het beeld niet zo zwart is als mevrouw Meindertsma op grond van acht aannemers vreesde. Tegelijkertijd blijf ik vinden dat we meer moeten doen en dat meer van ons verwacht kan worden om de rode loper uit te rollen voor het mkb. Daarom heb ik op de motie gereageerd op de manier waarop ik er op heb gereageerd.

Dan kom ik bij de motie-Laurier c.s. onder letter M. Er is enige analogie tussen verschillende moties. Als u mij toestaat, voorzitter, wil ik daarom mede ter wille van de tijd tegelijkertijd de motie onder letter N behandelen, die gaat over Lelystad en de motie onder letter O, die gaat over Eindhoven. Het gaat dus over drie luchthavens op rij. Ik wil deze moties graag in enige samenhang beantwoorden. Ik heb de kritiek op de uitwerking van de businesscase en marktprognoses gehoord. Ik zeg echter dat er één ultieme toets is die op dit punt zekerheid kan bieden. Dat is de aanbesteding. Vandaar dat wij vooral bij Twente die snel in de markt willen zetten om daarmee de omgeving de gewenste duidelijkheid te verschaffen over de toekomstige gebiedsontwikkeling. In die aanbesteding moet voor de markt wel zekerheid zitten over de termijn die nodig is om te komen tot een doorstart van de luchthaven. De mogelijkheid van een snellere doorstart door de voorgestelde maatregelen en de Crisis- en herstelwet maakt de luchthaven, ook volgens verwachtingen van de regio, een stuk aantrekkelijker voor potentiële exploitanten, omdat het risico op procedurele onzekerheden vermindert. Daarmee wordt ook het risico voor de markt beperkt. Zowel de omgeving als de markt is er dus bij gebaat om op korte termijn duidelijkheid te krijgen, na de uitvoerige studies en afwegingen die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden in de gebiedsvisies. Met een aanbesteding op korte termijn in combinatie met de maatregelen van de Crisis- en herstelwet kan die duidelijkheid snel worden verschaft.

Dan het voorstel voor het schrappen van Luchthaven Twente uit bijlage II. De Tweede Kamer heeft in december 2008 bij motie-Haverkamp c.s. erop aangedrongen het proces rond Twente versneld voort te zetten. Dat hebben we zorgvuldig gedaan. Bij Twente zijn alternatieven uitvoerig bekeken in een zorgvuldig regionaal proces. Er is dit jaar een plan opgesteld op basis van de uitvoering van uitgewerkte alternatieve ruimtelijke plannen. Ook om de snelheid in de besluitvorming te houden, is dit project in bijlage II van het wetsvoorstel opgenomen. Dit biedt mogelijkheden voor een snelle doorstart. Het vinden van een toekomstige exploitant zal essentieel zijn. De markt zal het dus nu moeten bewijzen. That will be the proof of the pudding. Opname in de Crisis- en herstelwet maakt de kansen in ieder geval groter. In lijn ook met de wens van het Huis aan de overkant, in lijn met het regeringsbeleid en in lijn met de meerderheidsopvatting in de regio zelf dien ik dus de motie betreffende Luchthaven Twente te ontraden.

Ook voor luchthavens in Lelystad en Eindhoven dien ik deze lijn te volgen. Het voorzien in additionele regionale luchthavencapaciteit moet namelijk worden bezien in samenhang met de afspraak uit het advies van Alders over Schiphol betreffende een plafond in Amsterdam van 510.000 vliegbewegingen. In het advies van Alders wordt gestreefd naar een duurzame inpassing van luchthavenontwikkelingen in Nederland. Het advies en de kabinetsreactie erop zijn uitvoerig besproken met de Tweede Kamer. Aan de Alderstafel zijn diverse belangen gewaarborgd, met name door de unieke samenstelling van die tafel. Regionale bestuurlijke partijen, omwonenden en milieuorganisaties zitten aan tafel. In dit licht vindt het kabinet dat deze projecten in dit wetsvoorstel thuishoren, zeker ook gelet op de voorziene effecten op de economie. De heer Wim Meijer, ambassadeur van het grote project rond Almere, heeft vaak gesteld dat hij luchthaven Lelystad essentieel acht als enige grote nieuwe economische trekpleister aan de oostkant van Almere. Ik zeg dit om aan te geven hoe het wordt beleefd. Ook voor Eindhoven is de economische relevantie evident.

Met opname in bijlage II wordt het overleg aan de Alderstafel in Lelystad en Eindhoven onder leiding van de heer Alders zeker niet de pas afgesneden. Ik wil dat hier nadrukkelijk zeggen. Dat overleg gaat voort. Het samenspel, ook met omwonenden en milieuorganisaties, moet tot resultaat leiden. Om nu de projecten van de bijlage te schrappen lijkt mij de verkeerde weg. Met name kijkend naar de welvaartseffecten van de luchthavenplannen ter plekke dien ik ook deze twee moties te ontraden.

Dan kom ik toe aan de motie-Laurier onder letter Q, over de buitenring Parkstad. Ik heb er zojuist al op gereageerd toen ik een andere motie behandelde. Ik dien ook deze motie te ontraden. Ik zeg nogmaals dat ik weet dat er een minderheid is in de regio is en ook een politieke minderheid die geprofileerd tegen zijn. Dat kan. Dat hoort in een democratie. Ik wil er echter nogmaals op wijzen dat niet alleen Parkstad Limburg, de provincie Limburg en de gemeenten Heerlen, Kerkrade, Onderbanken, Nuth, Brunssum en Landgraaf het bestuursconvenant hebben ondertekend dat het belang van die buitenring onderstreept, maar dat ook uit een representatieve enquête onder de bevolking blijkt dat een meerderheid van de bevolking het echt geen optie vindt om af te zien van de aanleg van de buitenring onder het mom van vergrijzing en ontgroening. Dit vind ik belangrijke signalen. Ik heb zojuist de internationale component genoemd, het aansluiten bij de krachtige economie rond Aken et cetera, de Euregio. Daarom dien ik deze motie te ontraden.

De motie-Laurier c.s. onder letter R gaat over de IJsseldelta-Zuid. De regering heeft er in de Crisis- en herstelwet bewust voor gekozen om projecten centraal te stellen. Het project IJsseldelta-Zuid is van belang, want het kent verschillende doelen: de waterveiligheid, de woningbouwopgave, de ruimtelijke kwaliteit, de recreatie en de natuur. Het project richt zich onder andere op het vergroten van de waterveiligheid in de regio Kampen. Het belang hiervan is door de heer De Boer van de ChristenUnie benadrukt aan het eind van zijn bijdrage, toen hij zei: door de Crisis- en herstelwet kan een project als IJsseldelta-Zuid, dat waterveiligheid op regionaal en nationaal niveau verbetert, plusminus twee jaar versneld worden, waardoor de kosten plusminus 15%, ofwel 35 mln., lager worden. Ik had het niet beter kunnen zeggen dan de heer De Boer. Dat is inderdaad de reden waarom het van belang is om dit project te profileren en het dus de vruchten van de Crisis- en herstelwet te laten plukken. De versnelde uitvoering van het integrale project is van belang. Tot 2015 ligt de nadruk op gebiedsontwikkeling gericht op het creëren van woningbouwlocaties. Hierdoor biedt dit project extra werkgelegenheid, juist in de periode waarin onze economie die het hardst nodig heeft. Om deze redenen dien ik dus aanneming van deze motie te ontraden, met spijt in mijn stem, maar het is niet anders.

De motie-Laurier c.s. onder letter S gaat over de A1, de A6 en de A9, de wegverbredingen rond Amsterdam. In de motie wordt de regering verzocht niet over te gaan tot invoering van bijlage II, onderdeel E, nummer 2. De A1/A6/A9 is een van de grote wegprojecten die de komende tijd nodig zijn voor de ontwikkeling van de Noordvleugel, voor de ontsluiting van Amsterdam, Schiphol en Almere. Het project kent een zeer ruimhartige inpassing; laat ik dat hier nog eens een keer zeggen. Misschien worden wij in toekomstige jaren, als we financieel de tering naar de nering moeten zetten, nog wel eens heel jaloers op dit soort projecten, die we in deze jaren kunnen realiseren. Dit is zeer ruimhartig. De "kamelenvariant" bij de Gaasperdammerweg -- u weet wel: onder de grond, boven de grond -- is alleen toegepast om daar de buurt te ontzien en extra bescherming te bieden. Ook met de gemeenten Weesp, Muiden, Diemen en Ouder-Amstel is intensief overleg gevoerd. We hebben extra maatregelen afgesproken, iets wat heeft geleid tot tevredenheid bij die gemeenten en zelfs tot het opheffen van een soort persona-non-

grata-verklaring door een van de gemeenten aan de minister persoonlijk. Het heeft dus echt tot een positieve appreciatie geleid. In een gezamenlijk proces met de gemeenten wordt de leefbaarheid voor burgers rond de A1/A6/A9 met dit project dan ook nadrukkelijk boven wettelijke vereisten geborgd. Nogmaals, misschien zullen we in de toekomst jaloers zijn op de dag van vandaag, waarop we dit soort projecten met elkaar kunnen realiseren. Ik zeg dus ook dat ik er niet voor ben om dit project nu uit de bijlage te schrappen. Daarom ook dien ik aanneming van deze motie te ontraden.

In de motie-Meindertsma c.s. onder letter V wordt de regering verzocht om de Kamer bij de indiening van de Voorjaarsnota 2011 te informeren over de voortgang met betrekking tot de realisatie van de op de lijst voorkomende projecten, en daarbij te aan te geven welke projecten van de lijst zullen worden afgevoerd omdat zij niet meer aan de selectiecriteria voldoen. Ik vind deze motie iets behoorlijk sympathieks hebben. Ik kan de Kamer toezeggen dat ik jaarlijks over de voortgang zal rapporteren, dus ook bij de Voorjaarsnota 2011. Dat zeg ik gewoon toe. Waar ik wel tegen aanloop, is het volgende. Zou er bijvoorbeeld in 2011 voor bepaalde projecten nog geen financiering zijn, dan zou dat volgens de Crisis- en herstelwet zoals hier in de Kamer ingediend nog niet betekenen dat die projecten daarmee ook noodzakelijkerwijs direct dienen te worden geschrapt. Het is echter wel zo dat zonder financiering -- dat is de manier waarop het functioneert; ik probeer dat met de strenge criteria te benadrukken -- de uitvoering van projecten niet zal plaatsvinden. Er zal niet aan realisatie worden toegekomen, omdat er geen besluit kan worden genomen voor 1 januari 2014. Ik geef mevrouw Meindertsma ter overweging dat ik de motie als volgt apprecieer. Ik zeg toe om bij de Voorjaarsnota's iedere keer uit-en-te-na terug te komen op de realisatie. Ik zal de motie niet zo lezen dat projecten worden afgevoerd, omdat zich dat niet verhoudt met de systematiek van de wet, maar ik zal bij de voortgangsrapportages in de Voorjaarsnota's wel aangeven hoe de financiering en de snelheid van realisatie zich al dan niet doorvertalen in de kansen om een project nog voor 1 januari 2014 van een besluit te voorzien. Als het antwoord daarop op een gegeven moment nee, is betekent dat automatisch dat zo'n project over de rand heen gaat. Als ik de motie zo mag lezen, zou ik haar graag als ondersteuning van beleid willen zien en ook graag willen uitvoeren. Het is wel van belang om het even precies te stellen, omdat het afvoeren van de lijst zich dus niet verhoudt met de systematiek van de wetgeving. In de praktijk liggen we echter behoorlijk dicht bij elkaar.

Voorzitter, ik denk dat ik daarmee alle vragen en de openstaande moties heb behandeld. Ik dank de fracties nogmaals voor hun bijdragen in eerste termijn. Ik zie zeer uit naar de voortzetting na de dinerpauze.

De **voorzitter**: Dank u wel. Het is nu 20.25 uur. Ik schors de vergadering voor de dinerpauze en voor nader beraad, voor zover de fracties daaraan behoefte hebben.
**

De vergadering wordt van 20.25 uur tot 21.15 uur geschorst.

*N

De heer **Hofstra** (VVD): Voorzitter. Ik dank de bewindslieden voor de beantwoording. Ik heb altijd wat tegen debatten met veel ministers, en vandaag blijkt ook weer dat dat heel veel tijd kost. Ik wil graag een reactie geven op een opmerking van de heer Vliegenthart in mijn richting, die mij snelwégliberaal noemde. Ik zit hier al ongeveer twaalf uur, en ik ben nog niet weg, dus die benaming lijkt me strikt genomen niet op zijn plaats. Als ik de klemtoon anders leg, begrijp ik wel wat hij bedoelt. Dan is het voor mij heel gemakkelijk: waar minister Eurlings zei dat 10.000 mensen voor de A4 zijn en 400 tegen, zeg ik: daar komen wij als VVD graag voor op. Als de overheid haar plicht verzaakt, wat bij de filevorming in ons land het geval is -- we staan altijd en overal in de file, hoewel misschien vannacht niet -- dan komen wij graag op voor die groep. Als de heer Vliegenthart mij dan een snélwegliberaal noemt, vind ik dat een geuzennaam.

Ik kom toe aan de beantwoording van de bewindspersonen. Voor ons is het springende punt -- ik betreur het eigenlijk dat dat niet heel erg is opgepakt -- dat het niet alleen de crisis is die een pijler vormt voor deze wet, nee, wij zien een tweede gelijkwaardige pijler, namelijk dat oerwoud van regels waarin de Nederlandse overheid zichzelf gemanoeuvreerd heeft, waardoor we niet meer voor- of achteruit kunnen. Ik zag bij de minister-president herkenning. Hij zei dat ik daar wel gelijk in heb, en de minister van Justitie zei hetzelfde. Let op: er zijn heel veel dingen structureel in deze wet. Vandaar dat ik me steeds wat afzet tegen die datum van 1 januari 2014. Wij kunnen er op dit cruciale punt goed uitkomen, omdat ik denk dat hier vanavond, of uiterlijk morgen heel vroeg, een kind ter wereld komt waarvan ik zou zeggen: het is niet wonderschoon, het heeft misschien bepaalde ziektebeelden, maar het is wel levensvatbaar. Wij moeten het goed opvoeden. Als we dat doen -- er komt binnenkort een nieuw, verstandig kabinet, dat is de vraag -- gaat dit vanzelf goed. Niets is gemakkelijker dan tijdelijke dingen eeuwig maken. Denk aan het Kwartje van Kok. Daarom ga ik hier niet verder over steggelen. Ik ben blij dat de minister-president en de minister van Justitie dit duidelijk herkenden. Voor ons is heel belangrijk dat wij die gelijkwaardige pijlers hebben.

Ik ben juridisch een leek, dus ik ben misschien wat snel tevreden op dat punt, maar de minister van Justitie gaf in mijn ogen heel veel logische antwoorden. Twee dingen zijn nog wat onderbelicht. Het ene is de Europabestendigheid, waarover ik hem niet heb gehoord. Misschien zou het goed zijn dat, waar de minister van VROM zei dat de kans nul was dat er iemand naar het Hof gaat, de minister van Justitie dat punt toelicht.

Verder kom ik terug op het relativiteitsvereiste. Ik dacht dat we eruit waren, maar toen noemde mevrouw Meindertsma een voorbeeld van iemand die in een buitenwijk van een kleine stad woont. In het stadscentrum wordt iets gedaan waarvoor de welstandsverordening geldt. Waren die mensen wel of niet belanghebbend? Toen vond ik vooral de interventie van collega Janse de Jonge wel helder: er is ook een gemeenteraad. Wat is het standpunt van het kabinet op dit punt?

De beantwoording van de minister van VROM was in onze richting wellicht een beetje moeizaam. Ik ga daarover verder geen vragen stellen. Wij zouden het verstandig vinden om een beetje rustig aan te doen met die op subsidie draaiende molens. Daar moeten we echt mee ophouden. Ze zijn niet altijd fraai in het landschap. Ga nu meer aan kernenergie doen, waarbij ik wijs op het opvoedproces van dat kind, waar dat ingebracht zou kunnen worden door die verstandige regering die ik noemde. Er ligt een interessante motie van collega Meindertsma over de 800 mln. Dat vind ik ook wel heel erg veel geld. Ik kwam bijna in de verleiding om die motie te steunen. Maar wij doen dat niet, omdat de overheid betrouwbaar moet zijn. Die SDE-regeling is opengesteld, en gaat het niet aan om daarmee nu te stoppen. Maar eigenlijk, zuiver inhoudelijk bezien ... Je kunt een beetje de Elverdingtactiek toepassen: niet altijd teruggrijpen op vorige fases, je moet ook standvastig zijn. Wij gaan daar dus verder niet op in.

De minister van LNV heeft op zich pogingen gedaan om ons te overtuigen. Wij waren nogal kritisch. Ik wil best heel veel dingen geloven van wat ze zegt, maar als ik de Westerschelde vergelijk met de Eems, denk ik: wij moeten ook in Europa de regels opschudden. Wij moeten een Crisis- en herstelwet in Europa gaan entameren, want het is raar als dat allebei kan. Nederland heeft 162 Natura 2000-gebieden, Frankrijk maar 478. Frankrijk is wel meer dan drie keer zo groot als Nederland. Ik blijf erbij dat wij te veel hebben. Wij hebben ons opgehangen aan onze eigen eerste opgave. Dat vind ik heel erg jammer. Ik was blij met de opmerking van de minister dat de boeren niet de dupe mogen worden. We zullen haar daaraan proberen te houden.

Verkeer en Waterstaat: ik zat te vissen naar hoe we de algemene maatregel van bestuur kunnen benutten om projecten uit te breiden. Ik ben geen voorstander van de A3. Overigens: als je in een oldtimer rijdt, moet je sowieso niet over snelwegen gaan. De A3 is natuurlijk een onzinproject, want we hebben al snelwegen genoeg in Nederland, maar ze hebben te weinig capaciteit. De A3 moeten we dus niet doen, en de HSL-Oost, hoewel een mooi project, zal er ook niet van komen. Maar we hebben toch een Nota Mobiliteit? Wat is logischer om te zeggen: alle projecten die daarin staan, zouden eventueel via de AMvB in die bijlage kunnen? Maar als je een nieuw project hebt, moet die eerst in de Nota Mobiliteit worden gestopt om daar te worden afgewogen. Ik vond het een wat kunstmatige beantwoording op dit punt, hoewel ik erbij blijf dat de ontpoldering in Zeeland idioot is.

Een detailpunt: de vierde strook langs de A12. Als we de wet vanavond willen aannemen, moet die strook gewoon deze week nog open. Die strook ligt er gewoon! De minister noemt dan 2011, maar dat begrijp ik niet. Gewoon deze week open doen. De A4 onherroepelijk zou ik graag nog eens horen van de minister. Als we deze wet nu aannemen, kunnen er geen spaken meer in het wiel worden gestoken, want alleen dan geldt mijn voorstel van vanochtend voor benoeming van deze weg.

Wij blijven steun geven aan dit wetsvoorstel, ook al zien we de onvolkomenheden en de verrassingselementen ervan. Ik herhaal mijn pleidooi voor een monitoring. Waarom gaan we geen permanente rapportage doen via een website? Er zijn zoveel overheids- en andere instanties die betrokken zijn bij deze problematiek. Dat is een handige en relatief goedkope methode. U kent mijn bescheidenheid, voorzitter, maar ik krijg graag een heldere toezegging van de regering dat dit moet kunnen binnen dit geweldig belangrijke project.

*N

De heer **Schouw** (D66): Mijnheer de voorzitter. Ik dank de regering voor haar beantwoording. In meerdere opzichten is het een interessant debat, dus niet alleen door het gesprek met de regering. Het is ook ontluisterend door het monomane geluid van onze liberale broeders in deze Kamer, die echt pleiten voor wat communistische systemen: geef alle macht aan de staat, en dan komt het allemaal goed. Ik vond dat ontluisterend, maar neem daar kennis van. Als dat de nieuwe weg is van de liberale broeders, dan zullen wij daarnaar handelen. Er is een aantal onduidelijkheden weggenomen, maar ook is er een aantal onduidelijkheden toegenomen. Binnen dat geheel staat wat mij betreft één ding vast, namelijk de passie van de demissionair minister-president voor dit onderwerp. Er valt veel over te zeggen, maar passievol was zijn betoog wel.

In de eerste termijn van dit debat is het punt van de werkgelegenheid voldoende adequaat ontmaskerd. Deze wet levert geen nieuwe werkgelegenheid op, dat is wel duidelijk. Voldoende ontmaskerd is ook het punt over de noodzaak van de crisis. De minister-president zegt ook dat er allerlei maatregelen zijn; hij verwijst voortdurend naar het flankerend beleid op dit punt en naar het aanvullend regeerakkoord. Dáárin staan de maatregelen voor de crisis en deze wet is daarvoor niet nodig. Ik blijf bij mijn constatering in eerste termijn: het is gewoon een versnellingswet met decreetachtige kenmerken en een hoog experimenteel gehalte. Dat is ongeveer wat het is.

Er zijn nog een paar kwesties. Wij hebben het met elkaar gehad over de algemene maatregel van bestuur voor nieuwe projecten. Hoe je het ook wendt of keert, een algemene maatregel van bestuur is altijd een vorm van delegatie. Nieuwe projecten hebben altijd een ingrijpende betekenis. Er is daarvoor een extra democratische waarborg nodig, want er is een grens aan wat je kunt delegeren als gekozen orgaan. Dat onderstreept

nog eens het belang van mijn motie om in de toekomst het toevoegen van projecten bij gewone wet te doen.

Een ander punt betreft de positie van de rechterlijke macht. Ook daarover hebben wij gedebatteerd, maar ik vind de beantwoording volstrekt niet overtuigend. Eerlijk gezegd komt de afspraak ook bijna ongeloofwaardig over, dat de rechter binnen zes maanden een uitspraak moet doen. Ik heb in eerste termijn echt moeten constateren dat er thans geen plan aan ten grondslag ligt en dat de minister van Justitie geen garantie kan geven dat hij zich gaat houden aan die zes maanden. Voorts constateer ik de tegenstrijdigheid tussen de opvatting van de minister van Justitie en die van de Raad voor de rechtspraak op dat punt. Dat bevestigt mijn vermoeden ten aanzien van dit wetsvoorstel, dat een aantal heel elementaire basiselementen uit die wet onvoldoende zijn voorbereid en voorbesproken. Als wij het wetsvoorstel aannemen, zitten wij dadelijk met de gebakken sigaren, als je sigaren kan bakken.

Wij hebben ook met elkaar gesproken over het relativiteitsvereiste. Ik kan niet anders dan benadrukken dat het relativiteitsvereiste gewoon een experiment is in het bestuursprocesrecht, wat voor mooie verhalen de heer Janse de Jonge daarover ook houdt, die dan weer worden bevestigd door de minister. Het is gewoon een experiment en daarmee moet je voorzichtig zijn. Het draagt risico's van juridisering in zich. Het zou de minister van Justitie sieren als hij dat erkent, en ook eens bekijkt wat hij daaraan kan doen.

Ik kom op het punt van de onteigening. Ik stel vast dat het kabinet deze Kamer voor de helft in haar kritiek is tegemoetgekomen. Dat betrof het eerste punt van kritiek, over de ontkoppeling. Ik waardeer het in deze regering dat ze aangeeft dat er een wetsreparatie aan moet komen. Er moet dus een novelle komen om de ontkoppeling te regelen. Maar de regering komt deze Kamer niet tegemoet in haar tweede punt van kritiek, over het centraliseren van de bezwaarschriftenafhandeling. Sterker nog, de regering zegt dat dát nu juist de efficiencyslag is die zij gaat maken. Maar dat is een holle redenering, totdat de regering kan overleggen dat er ook voldoende capaciteit beschikbaar is bij de Kroon om dat waar te maken. Daarop is de regering echt nog het antwoord schuldig gebleven. Ten aanzien van die centralisering vraag ik of de regering bereid is -- want zij zal toch die wetsreparatie plaats moeten laten vinden -- om ook het punt van de decentralisering mee te nemen, en het weer terug te leggen bij het lokaal bestuur, zoals dat hoort.

Dan het puntje over de projecten die onder toepassing zijn van artikel 3.28 van de Wro. In mijn interruptie zei ik al het verrassend te vinden dat de gemeente Barendrecht zo geschokt was dat zij dadelijk onder een ander regime komt te vallen. Ik ben dus benieuwd welk doorkijkje het kabinet nog even geeft ten aanzien van eventuele andere projecten.

Tot slot: ik handhaaf de moties die wij hebben ingediend. Zij moeten dan maar in stemming komen. Maar ik heb nog een nieuwe motie gemaakt, die te maken heeft met de regels die deze Kamer hanteert, zodra er een novelle in het spel is. Ik kan het namelijk niet anders duiden, en de regering heeft het ook ruiterlijk toegegeven, dan dat een wetsreparatie noodzakelijk is. Wij hebben daarvoor in deze Kamer een goed gebruik. Zodra er een novelle wordt aangekondigd, dan houden wij de behandeling even aan ons en doet de regering met gezwinde spoed die novelle toekomen aan de Eerste en Tweede Kamer, omdat dat staatsrechtelijk zo moet. Juridisch is dat veel duidelijker. Over de brief die het kabinet aan deze Kamer heeft gezonden, heb ik twee opmerkingen. De brief bindt juridisch helemaal niemand. Die brief is geen wet en in dit debat is deze brief ook al weer gewijzigd. Dat zijn allemaal argumenten om te komen met een novelle. Om dat wat kracht bij te zetten heb ik een voldoende ondertekende motie op dat punt.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Schouw, Koffeman, Meindertsma, Laurier en Vliegenthart wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

kennisgenomen hebbende van de toezegging van de regering een novelle te zullen indienen voor de gevraagde wetswijziging betreffende de onteigening;

overwegende dat het staande praktijk is dat de behandeling van een wetsvoorstel dat door middel van een novelle zal worden aangepast, wordt geschorst tot de novelle door de Tweede Kamer is aanvaard;

overwegende dat deze praktijk is erkend in het staatsrecht;

overwegende dat deze praktijk, "het indienen van een novelle betekent dat de behandeling van het wetsvoorstel (...) wordt aangehouden", nog zeer recentelijk bij brief van 4 december 2009 (wetsvoorstel 30693) door de regering erkend wordt;

verzoekt de regering, in dat licht de toegezegde novelle zo spoedig mogelijk aanhangig te maken bij de Tweede Kamer en ook anderszins te bevorderen dat deze op zo kort mogelijke termijn in de Eerste Kamer kan worden ingediend,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter X (32127).
**

*N

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Mijnheer de voorzitter. We kunnen terugzien op een buitengewoon boeiende en uitgebreide eerste termijn waarin door de Kamer veel opmerkingen zijn gemaakt waarop de regering vervolgens uitvoerig en grondig heeft geantwoord. Heel veel dank aan alle bewindslieden voor hun grondige beantwoording van de gestelde vragen en opmerkingen. Dat maakt ook het inzicht in de reikwijdte en de betekenis van de Crisis- en herstelwet nog beter dan wij al dachten: het gaat er primair om versnelling te realiseren van projecten die meestal al lang geleden in gang zijn gezet én het gaat erom die snelheid er vervolgens in te houden.

De minister-president heeft benadrukt dat de CHW moet worden gezien in de context van de overige wet- en regelgeving, met name het stimuleringspakket ter bestrijding van de crisis. Het is dus een belangrijk onderdeel van een veel totaler pakket waarmee wij proberen de crisis te bestrijden. Deze Crisis- en herstelwet concentreert zich dan op procedures en processen en ook een beetje op ambtelijke en bestuurlijke houding. Het plaatst het in ieder geval in een iets ander kader dat deze wet onderdeel is van de rest. Van belang is dat het een en ander oplevert en dat het geheel ook meer oplevert per project: economisch, financieel, juridisch maar vooral ook beleidsmatig. Als de crux van dit wetsvoorstel beschouwden en beschouwen wij nog steeds het naar voren halen van deze projecten.

Wij vinden het ook van belang dat dit zichtbaar wordt gemaakt. Ik heb in eerste termijn gevraagd in welke zin het Rijk enige assistentie kan verlenen bij de uitvoering van de Crisis- en herstelwet. Dat is best een lastige. Het is een complexe wet. Gemeenteambtenaren moeten daarin ook hun weg vinden. De minister van Justitie heeft duidelijk aangegeven dat er, mede in overleg met VNG en IPO, een aanpak plaatsvindt om ervoor te zorgen dat de Crisis- en herstelwet goed vertaald wordt. Ik kan mij namelijk heel goed voorstellen dat er ambtenaren zijn die denken: dit is de zoveelste wet, val ik onder die wet en welke projecten vallen onder die wet? Zulke vragen kunnen dan voortijdig beantwoord worden.

Ten aanzien van het bestuursrecht was er sprake van een interessante discussie met de minister van Justitie. De heer Schouw had het over een discussie op hoog niveau. Dank voor de complimenten. Wat betreft het bestuursrecht heb ik bij interruptie al aangegeven dat het fundamentele recht van belanghebbenden, ook al definieer je het iets anders door het relativiteitsvereiste, niet wordt aangetast. Iedereen die aangeeft dat hij belanghebbende is bij een project kan gewoon in bezwaar en beroep gaan. Als ik het goed zie, brengt de Crisis- en herstelwet daarin geen verandering. Wel is het zo dat bij de projecten die onder het regime van de Crisis- en herstelwet ressorteren men niet, zoals in het verleden, zes keer in bezwaar en beroep kan gaan tegen hetzelfde project. Daarin moet nu een versnelling worden bereikt en daar hebben wij heel veel begrip voor. Dank voor dat inzicht en voor de discussie daarover. In ieder geval zullen wij ook ervaring opdoen met die snellere procedures.

Over de verhouding tussen de Crisis- en herstelwet en de Algemene wet bestuursrecht was de minister van Justitie heel duidelijk. Hij heeft gezegd dat in ieder geval het onderdeel waarbij de rechter binnen zes maanden moet beslissen en de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak binnen twee maanden, typisch een tijdelijk ingreep is. Uit zeer nabije bronnen vanuit de rechterlijke macht weet ik overigens dat daar gezegd wordt: waar wij voorrang aan bepaalde zaken geven, zullen andere zaken enige tijd op zich moeten laten wachten. In die zin is het dus ook een tijdelijk middel, en dat is ook terecht.

Op het relativiteitsvereiste zal ik verder niet meer uitgebreid ingaan. Dat hebben wij toch geleerd vanuit het civiele recht. Wij moeten echter niet vergeten dat wij bestuurlijke problemen en zaken aangaande inspraak primair via de parlementaire democratie moeten afkaarten met elkaar. Dat betreft dan de toegang tot de raadzaal, de provinciale staten en de Tweede en Eerste Kamer. Vaak wordt dat vergeten, omdat wij in Nederland te veel en te vaak hebben gediscussieerd over "see you in court". En dat is een negatief punt dat overgewaaid is uit de Verenigde Staten, hoezeer ik persoonlijk ook een aanhanger ben van het Amerikaanse systeem van checks and balances. Je moet dus heel goed in de gaten houden dat het niet doorslaat; dus niet te veel zaken oplossen in de rechtszaal. Ik heb van de regering ook begrepen dat dit de bedoeling is die achter deze Crisis- en herstelwet ligt.

Verder heeft de minister van Justitie duidelijk aangegeven dat 1 maart 2010 een prima moment voor een nulmeting zou zijn. Dan weten wij ook helder waarvandaan wij vertrekken en dan kunnen wij goed meten of het effect heeft.

Ten aanzien van de Onteigeningswet heeft de minister in een glashelder betoog duidelijk uiteengezet hoe je binnen het kader van wat nu nog mogelijk is, zonder te werken met een novelle, toch tot aanpassingen kunt komen in procedurele zin. Hij heeft ook duidelijk aangegeven dat hij de suggestie die ik heb gedaan en die ik natuurlijk niet helemaal in mijn eentje heb verzonnen, graag wil overnemen als het gaat om het inschrijven van het vonnis nadat de onderliggende planologische besluitvorming onherroepelijk is geworden.

De heer **Schouw** (D66): Ik heb twee vragen aan de heer Janse de Jonge. Wat betekent volgens hem "novellering" wanneer de minister van Justitie het daarover heeft? Dat betekent naar mijn smaak dat hij zegt dat er een novelle komt. Wat is bovendien de argumentatie waarom de heer Janse de Jonge zijn punt inslikt ten aanzien van de onteigening, de kwestie centraal-decentraal? Het was toch zijn fractie die daar fel tegen te hoop liep?

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Wat betreft uw eerste vraag heb ik al geantwoord in de eerste termijn. Toen had u dezelfde vraag. Ik zal niet nog een keer de argumenten noemen waarom de weg van een novelle geen begaanbare weg is met een

demissionair kabinet en een nog demissionairdere Tweede Kamer.

In antwoord op de tweede vraag het volgende. De minister heeft aangegeven dat wat wij altijd centralisatie hebben genoemd, hij vanuit zijn perspectief meer ziet als harmonisatie. Hij heeft eraan toegevoegd dat hij daarbij de duurzame oplossing zoekt in een snelle totale, integrale herziening van de Onteigeningswet. Dat staat ook in de brief van 4 maart. Daar houd ik het kabinet heel graag aan. Dat kan overigens niet via een novelle.

De heer **Schouw** (D66): U gaat er nu weer omheen. Wilt u dan ook dat bij die herziening gewoon weer teruggegaan wordt naar de oude situatie? Dat betekent dat de gemeente de bezwaarschriften en de zienswijzen afhandelt.

De heer **Janse de Jonge** (CDA): O, maar dat is een heel interessant vertrekpunt voor de discussie. Als je toch de Onteigeningswet gaat herzien en het kabinet de nieuwe titel 4 monitort, lijkt het mij goed om dat eens te leggen naast het "oude" systeem. Daar staan wij graag voor open.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik merk toch een interessante paradox bij de fractie van het CDA. Als het gaat om de novelle kan er creatief gedacht worden, maar ten aanzien van al die andere voorstellen die er vandaag geopperd zijn, heb ik in de krant gelezen dat u daar niet zo voor bent omdat dit de hand van de Kamer zou overspelen wat betreft haar rechten. Dus aan de ene kant kunt u wel creatief denken, maar aan de andere kant niet. Ik vind dat een wat rare paradox. Zou u die nog even kunnen toelichten?

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Ik begrijp zelfs die paradox niet.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik las vandaag in Cobouw dat u zegt: projecten eruit halen, kan niet want dan ben je aan het amenderen geslagen als Eerste Kamer en dat recht hebben wij niet. Tegelijkertijd zegt u dat het op een andere manier vormgeven van een novelle wel kan. Dat ene wat staatsrechtelijk niet helemaal in de haak is -- dat ben ik geheel met collega Schouw eens -- doen wij dan vandaag wel, maar dat andere wat staatsrechtelijk niet helemaal in de haak is, doen wij niet.

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Ik zal het nog een keer herhalen. Ik vind niet dat je hier na besluitvorming in de Tweede Kamer, met het recht van amendement, met amenderende moties bepaalde projecten weer uit de wet kunt halen. Dat is helder. Ik zie ook niet in dat wij de weg van de novelle moeten gaan. Ik kan mijn argument nog een keer herhalen. Het is geen oplossing voor deze problematiek, met name omdat de systematiek van de Crisis- en herstelwet niet gefaseerd ingevoerd kan worden. Dat is de klem waarin ook het kabinet zit, al wil het tegemoetkomen aan de wens van de Kamer. Dat heeft de regering bij brief van 4 maart ook gedaan.

De heer **Koffeman** (PvdD): Een aanvullende opmerking over de paradox die de heer Janse de Jonge niet ziet. De CDA-fractie worstelt ermee dat het verbod op de pelsdierfokkerij niet in behandeling kan worden genomen omdat daarvoor een novelle gestuurd moet worden naar een Tweede Kamer die echter nog maar twintig behandeldagen heeft. Moeilijk, moeilijk, dus. Hoe verhoudt zich dat tot de Crisis- en herstelwet? Kan die vandaag gewoon aangenomen worden, met de novelle als nabrander, tegen de gewoonte in?

De heer **Janse de Jonge** (CDA): In deze situatie hebben wij te maken met een demissionair kabinet en een volledig demissionaire Tweede Kamer. Dat stelt volgens mij staatsrechtelijk een andere eis aan de normale systematiek bij een wetsvoorstel, met het nasturen van een novelle. Dit is een andere situatie.

De heer **Koffeman** (PvdD): Zo zou het dus met de behandeling van de pelsdierfokkerij ook kunnen gaan.

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Dat wetsvoorstel staat mij nu niet bij. Ik zal het er eens over hebben in de fractie.

De heer **Koffeman** (PvdD): Dat zou geweldig nieuws zijn.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Ik ken het begrip "demissionair kabinet". Ik hoor de heer Janse de Jonge echter nu voor de derde keer spreken over een demissionaire Kamer. Sterker nog, die is volgens hem nog meer demissionair dan het kabinet. Volgens mij is dat een onmogelijke figuur.

De heer **Janse de Jonge** (CDA): Ik bedoel daarmee gewoon: Kamerontbinding op termijn. Zo heet het in het staatsrechtelijke jargon, om heel precies te zijn.

Over de bevoegdheidsverdeling heeft de minister van Justitie een paar opmerkingen gemaakt. In aanvulling op wat hij heeft gezegd op de Onteigeningswet wijs ik erop dat de bevoegdheidsverdeling tussen overheden onderling een fundamenteel recht is. Er is ook ruimte om die verdeling anders toe te delen. Het is wel zaak om dat later op een correcte manier in een wet in formele zin te verwerken.

Ik dank de minister van VROM voor haar reactie op het punt van de VROM-Raad en de opvolging van de adviezen van die raad richting nieuwe wetgeving. Ik doelde toen ik sprak over de Wet op de ruimtelijke ordening op die van 1975. Ik doelde op de geest en de systematiek van die wet, om op een wat hoger en integraler niveau meer de afweging te maken tussen ruimte en milieu. Soms moet op het terrein van milieu iets worden ingeleverd om ruimtelijk te kunnen ontwikkelen en vice versa. In totaal boek je dan wel winst, wordt

ruimte gecreëerd en worden de milieudoelstellingen gehaald.

Ik dank de minister van Verkeer en Waterstaat voor zijn opmerking over de Crisis- en herstelwet en de commissie-Elverding. Hij zegt dat daarbij een fasering wordt aangebracht. Na de eerste fase komt de tweede fase van de tracéwet en een derde fase, met verwerking van Elverding, zij het op een andere manier, in de Wet ruimtelijke ordening. Met name die aanpak zal bij ons richtinggevend zijn voor de verdere discussie van hedenavond.

*N

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter. Een ding viel mij op in de beantwoording. Ik ben geen politicus, zoals de heer Hofstra. Dat is bekend. Toch is geen van de bewindslieden ingegaan op mijn opmerking dat wij ook te maken hebben met een morele crisis. Dan mis je toch de PvdA-bewindslieden. Ik weet dat toen de heer De Boer mede namens ons de financiële beschouwingen hield, minister Bos daar op indringende en positieve wijze op heeft gereageerd. Dat dit vanavond uitblijft, is ook een verarming. Maar nogmaals, van politiek heb ik geen verstand. Anders had ik dit waarschijnlijk ook niet gezegd!

De wijziging van de Onteigeningswet is voor ons een heel aangelegen punt. Een ingreep van tijdelijke aard zou voor onze fractie acceptabel zijn geweest in een noodsituatie. Het is echter onomstreden dat hier geen sprake is van een noodsituatie in de zin dat ook sprake is van noodwetgeving. Toen kwam het kabinet met een toezegging in de brief van 4 maart. Dat vonden wij een heel sympathiek gebaar. Toch hadden wij nogal wat bedenkingen tegen de staatsrechtelijke zuiverheid ervan. Het betrof bovendien een toezegging van een demissionair kabinet. Wij hopen natuurlijk dat wij te zijner tijd weer een kabinet krijgen. Wij weten echter niet wat dit kabinet met deze toezegging doet. Gelukkig is er tijdens de discussie toch een opening gekomen. Er is toegezegd dat tot een wetsoperatie gekomen wordt. Daarvoor zijn wij heel erkentelijk.

Er is heel veel nagedacht over de versnelling die zou moeten komen. De commissie-Elverding is vele keren genoemd. Die is helder geweest en heeft duidelijk aangegeven dat de belangrijkste knelpunten niet op het juridische vlak liggen. Dat blijkt ook uit allerlei studies. De knelpunten hebben veel meer te maken met politieke discontinuïteit, onoplettendheid en gebrekkig management. Bovendien ontbreekt het overheden vaak aan de capaciteit om complexe besluitvorming goed en snel af te ronden. Dat is voor ons allemaal een spiegel waar wij voor moeten gaan staan. Onze zorg is dat voor de overheden met dit wetsvoorstel een nog complexere juridische situatie ontstaat.

Daarbij komt dat de decentrale overheden ook hun problemen hebben. Ik ben het nog eens nagegaan. Er is sprake van een geweldige vergrijzing van het ambtenarenkorps. Mensen met veel vakkennis gaan weg. Er is vaak een gebrek aan deskundige medewerkers bij de decentrale overheden. Ik kan de situatie bij de rijksoverheid niet beoordelen. Bij veel gemeenten is het personeelsbestand ook al jaren nauwelijks verjongd. Tot voor kort was werken bij de overheid zeker bij de jongere garde niet populair. De crisis heeft dat misschien veranderd. Zo zijn ook veel bekwame medewerkers weggekocht door het bedrijfsleven. De knowhow en de capaciteit zijn daarmee onder druk komen te staan, terwijl de behoefte aan deskundigheid naar mijn mening steeds meer toeneemt. Het aantal wetten neemt toe, vaak ook complexe, vooral op het gebied van milieu, flora en fauna, luchtkwaliteit, archeologie en water. Ik noem ook de ruimtelijke processen en de nieuwe Wet ruimtelijke ordening, met als bijzonder complex onderdeel de grondexploitatie. Kortom, problemen tot en met.

Voor mij is de vraag of de overheden in staat zijn om de versnelling aan te brengen. Als dat niet gebeurt, hebben wij een pakket maatregelen dat niet leidt tot de beoogde versnelling. Ik hoop dat ik ongelijk krijg en dat het allemaal wel zal meevallen. Ik ben niet optimistisch. Het zou ontzettend jammer zijn als wij besluiten om de wet aan te nemen en dat straks blijkt dat de zaken stroef gaan, dat de boel vastloopt en dat het niet waargemaakt kan worden. Dat zouden wij betreuren. Ik eindig met een wat somber geluid. Hoe schatten de bewindspersonen de positie van de overheden in?

*N

De heer **Laurier** (GroenLinks): Voorzitter. Via u dank ik het kabinet voor de uitgebreide beantwoording van de vragen en de reactie op de moties. De eerste termijn van dit debat was interessant, maar soms ook complex, niet in de laatste plaats omdat via deze wet soms geprobeerd wordt om structurele problemen op te lossen door tijdelijke maatregelen. Tegelijkertijd worden tijdelijke problemen opgelost door structurele maatregelen. Dat maakte het debat af en toe nogal complex.

De minister-president was in zijn algemene inleidende opmerkingen enigszins zuur. Hij had al eerder aangegeven dat hij wat teleurgesteld was over deze Kamer en de vertraging van de behandeling. Hij gaf ook aan dat hij teleurgesteld was over burgers die hun rechten gebruiken en daardoor soms vertragingen bij de oplossing van grote problemen veroorzaken. Hij heeft een tamelijk eigen visie op wetenschappelijk onderzoek, als blijkt dat het geven van alternatieven in het kader van de milieueffectrapportage uiteindelijk toch versnellend werkt. Hij maakte ook teleurstellende opmerkingen over decentrale overheden die af en toe hun positie gebruiken om tegen de centrale overheid te procederen. Het accent van het betoog lag op versnellen, want dat is goed voor de werkgelegenheid en goed voor iedereen.

Mijn fractie denkt genuanceerder hierover. Wij zijn voor versnellingen als er goede dingen gebeuren, maar je moet daarvan dan zeker zijn.

Alleen spreken in termen van "versnelling" is voor mijn fractie toch echt te eendimensionaal. Mij schoot onmiddellijk een voorbeeld uit mijn eigen stad Leiden te binnen. Daar zijn wij ook ooit bezig geweest met allerlei versnellingen van projecten. Men had ook ideeën om prachtige snelwegen door de stad aan te leggen. In een van de plaatselijke kranten stond zelfs dat je naar de historische burcht zou moeten kunnen zwaaien vanuit je auto. Uiteindelijk ben ik blij dat dit niet gebeurd is. Dat heeft onze historische binnenstad gered. Daarbij zijn inderdaad allerlei juridische procedures gehanteerd, tot en met de Monumentenwet. Versnelling is goed. Als gevolg van wat wordt doorgevoerd in het kader van versnelling, moeten er echter geen ruïnes achterblijven.

Er is ook gesproken over de consequenties van de termijn van zes maanden voor de rechtspraak. Mijn fractie is daarvan niet overtuigd. Als je de termijn van zes maanden stelt, moet er ergens anders iets blijven liggen. Wij hebben wat dat betreft nog geen bevredigend antwoord gekregen.

Vervolgens wil ik de uitbreiding per algemene maatregel van bestuur bespreken. Dit zijn uitbreidingen waarbij projecten onder de Crisis- en herstelwet worden gebracht. In de beantwoording blijkt dat er niets aan de hand is. Dat klinkt toch iets te gemakkelijk. Als ik het goed begrijp, betekent een uitbreiding van de wet per AMvB dat er een beperking wordt opgelegd aan de reikwijdte van een andere formele wet. Dat is er aan de hand, voor zover ik het begrijp. Ik refereer hierbij aan wat de heer Hofstra en mevrouw Meindertsma zeiden, want ik ben geen jurist. De heer Schouw heeft eerder gevraagd of dit niet in strijd is met de motie-Jurgens, die in de Kamer breed is aanvaard. Wij vinden dat ernstig.

Verder wil ik de beroepsmogelijkheden van de decentrale overheden bespreken. Terecht wordt gezegd dat het niet wenselijk is dat overheden ten opzichte van elkaar voor de rechtbank staan. Het klopt dat dit een onwenselijke situatie is. Moet je daaruit echter de consequentie trekken dat decentrale overheden niet mogen procederen? Dat legt wel heel sterk het accent bij de centrale overheid. Bij de gang naar de bestuursrechter gaat het om de vraag of de rijksoverheid -- het kan in andere gevallen ook de decentrale overheid zijn -- zich aan haar eigen regels gehouden heeft. Die vraag mag gesteld worden door burgers ten opzichte van overheden, maar ook tussen overheden onderling in die uitzonderlijke situaties waarin dat geding is. Juist door de mogelijkheid van die rechtsgang af te schaffen voor decentrale overheden, gebeurt er iets heel bijzonders naar de mening van mijn fractie. Daarmee worden decentrale overheden namelijk weer lagere overheden en de centrale overheid wordt opnieuw een hogere overheid.

Ook de vraag of de rechten van burgers beperkt worden, was onderdeel van de discussie. Er was een interventie van de heer Schouw nodig om daarvoor enige ruimte te hebben. Ik wil nog een keer nader kijken naar het pro-formaberoep dat wordt afgeschaft en eigenlijk in de loop van het proces ook nog is afgeschermd. Ik heb dat ook in mijn eerste termijn genoemd. Na afloop van de beroepstermijn mogen er geen nieuwe gronden meer worden aangevoerd. Binnen zes weken moet de burger of degene die namens de burger bezwaar maakt, alle bezwaren kenbaar gemaakt hebben. Daarna mag hij de tijd alleen nog gebruiken om nader te motiveren. In de kern moeten alle bezwaren aangegeven zijn. De Stichting Advisering Bestuursrechtspraak, de StAB, kan zelf niet binnen drie maanden adviseren over dat soort punten, maar dit wordt wel van burgers en hun deskundigen verwacht.

De heer Schouw heeft al gesproken over het onteigeningsdeel. Ik sluit mij daarbij kortheidshalve aan en maak nog enkele laatste opmerkingen. Het kabinet heeft ruiterlijk toegegeven dat er op een aantal punten binnen het bestuursprocesrecht geëxperimenteerd wordt, met name met het doel om versnelling te bereiken. Het typerende kenmerk van een experiment is dat het kan mislukken. Het merkwaardige is dat de regering in het betoog ter verdediging zegt dat dit experiment niet kan mislukken. Wij zouden graag een toelichting daarop willen. De versnelling van procedures wordt namelijk in het vooruitzicht gesteld, maar tegelijkertijd zien wij dat er risico's zijn, bijvoorbeeld wat betreft de mate waarin de wet Europaproof is en met betrekking tot het vraagstuk van de invoering van het relativiteitsbeginsel. Deze wet werkt op dat punt in ieder geval contraproductief.

Herhaaldelijk is naar de werkgelegenheidseffecten gevraagd. Men wilde dat die in beeld werden gebracht. Als ik vroeger als wethouder Sociale Zaken met werkgelegenheidsprojecten in de raad kwam, moest ik mij verantwoorden over welke effecten ik dacht te krijgen en wanneer ik ze bereikt zou hebben. Die verantwoording ontbreekt echter ten enenmale aan deze wet.

Toen gemakkelijk gezegd werd dat bouwvakkers wel omgeschoold kunnen worden tot het maken van kunstwerken in het kader van infrastructurele werken, schoot mij iets te binnen uit mijn eigen onderzoekspraktijk. Ik deed destijds nog onderzoek naar ruimtelijke ontwikkelingen en economische patronen. Toen speelde een soortgelijke discussie rond de Rotterdamse havens. Daar kwamen de lassers vrij uit de havenbedrijven, van de werven die gesaneerd werden. Indertijd werd heel gemakkelijk gezegd dat die wel zouden gaan werken in de sector fijnmetaal. Dat geeft aan dat er feitelijk maar heel weinig kennis is van de arbeidsmarkt. Een dergelijk traject eist namelijk ten minste een omscholingstraject van twee à drie jaar.

*N

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik dank de ministers voor hun uitvoerige beantwoording. Ik dank de minister-president voor zijn inleiding. De crisis is werkelijk groot en diep. De werkgelegenheid, zeker in de bouw, is inderdaad een zorg. Het zal feitelijk enkele jaren duren voordat je positieve effecten en herstel ziet.

Terecht verwijst de minister-president naar provincies en bedrijven die deze Crisis- en herstelwet willen doorzetten. Onze fractie onderschrijft deze insteek van de minister-president zeer zeker en van harte. De minister van Justitie is ingegaan op enkele vragen van onze kant. Wij beperken ons in de reactie tot het punt van de onteigening. Herhaald is dat er in de praktijk geen ontkoppeling zal plaatsvinden wat betreft onteigening. Dat ligt nu dus vast. De centralisatie of decentralisatie, door de minister "harmonisatie" genoemd, zal gemonitord worden. Het resultaat van de monitoring zal worden meegenomen in de komende wetswijziging. Zo hebben wij het antwoord van de minister van Justitie begrepen. Als dat zo is, komen wij daar inderdaad straks bij een wetswijziging op terug. Het uitgangspunt hierbij van onze fractie is helder verwoord is in de eerste termijn.

De heer **Schouw** (D66): Ik heb een korte vraag aan de heer de Boer. Heeft hij begrepen hoe de minister van Justitie dat capaciteitsprobleem bij de Kroon gaat oplossen, vanwege dat punt van de centralisatie dat is vastgelegd in de Crisis- en herstelwet?

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Daar heeft de minister van Justitie, naar mijn gevoel, het volgende antwoord op gegeven. Hij monitort of zijn aanname inderdaad waar is en hij zal met de resultaten van de monitoring naar de Kamer komen. Dat wilde ik hem nog vragen. Ik zou graag zien dat hij ons daarover gegevens aanreikt. Mocht de capaciteit inderdaad onvoldoende zijn, neem ik aan dat de minister zo verstandig is dat hij daar aanpassingen op pleegt, vooruitlopend op een eventuele wetswijziging.

De heer **Schouw** (D66): De heer De Boer heeft ook niets gehoord over het feit dat er extra capaciteit nodig is?

De heer **De Boer** (ChristenUnie): De heer Schouw heeft gehoord wat ik gezegd heb. Ik heb niet gehoord dat de minister gezegd heeft dat hij daar extra capaciteit voor zal inzetten. Nee, dat heb ik niet gehoord. Ik heb wel gehoord dat er monitoring plaatsvindt. Dan krijgt de heer Schouw ook antwoord op zijn vraag of er wel of geen capaciteitsproblemen zijn. Dan weten wij beiden waar wij aan toe zijn.

De minister van LNV heeft tot uitgangspunt genomen, en dat ondersteunen wij van harte, dat tussen ecologie en economie een goede balans nodig is. Als je zoekt naar rek en ruimte, dan moet je opletten dat die balans niet verstoord wordt. De casus die wij daarover in eerste instantie aanreikten, had betrekking op de Waddenzee. De minister heeft goed gemerkt, dat bleek wel uit haar antwoord, hoe ongelooflijk belangrijk voor onze fractie en voor mij persoonlijk dat gebied is. De minister heeft daar ook heel betrokken op gereageerd. Ik dank de minister daarvoor. De minister heeft gezegd dat de huidige bescherming, dat noemt de minister het oude regime omdat de AMvB Ruimte controversieel is verklaard, dat prachtige Unesco-gebied voldoende beschermt en dat de CHW daar geen verandering in brengt. Ik vroeg aan de minister of de CHW in rangorde boven het huidige regime staat. De minister zei daarop: nee. De CHW tast volgens haar de bescherming niet aan. Ik neem aan dat de uitspraak van de minister ook blijft gelden bij een eventuele uitwerking van bijvoorbeeld projectuitvoeringsbesluiten, mocht dat aan de orde zijn: de bescherming van dat gebied, uniek in de wereld, wordt niet aangetast.

Ik dank de minister van VROM, en bijna ook interim-minister voor WWI, gezien haar reactie op de in onze fractie steeds weer terugkerende zaken die betrekking hebben op cultuurhistorie. Een zaak die zo vaak ondersneeuwt, juist in situaties die met alle respect "economisch" heten te zijn. Dat mag niet. Als je deze zaken eenmaal kwijt bent, vooral wat archeologie betreft, dan krijg je die van zijn levensdagen niet meer terug. Weg is weg. Dat mag niet. Ik dank u daarvoor.

Ik dank ook de minister van Verkeer en Waterstaat die vrij uitvoerig heeft gereageerd op mijn vragen over Elverding. Hij gaf daarbij aan dat veel projecten, ook projecten die wij noemden in de door ons gemaakte verdeling in vieren, al in een dergelijke fase zijn dat een verkennende fase eigenlijk al voorbij is en je dus niet terug moet gaan, want dan begin je bijna opnieuw. Vervolgens plaatste hij daarbij de interessante opmerking dat hij wel bereid zou zijn om na te gaan waar alsnog zou kunnen worden "ver-Elverdingd". In de moties die tot nu toe zijn aangereikt is dat nog niet zo verwoord. Ik wil daarom graag een motie indienen op dit punt. Deze motie gaat in op de mogelijkheden om zonder vertraging projecten toch te "ver-Elverdingen".

*M

De **voorzitter**: Door de leden De Boer, Janse de Jonge, Werner, Hendrikx, Tiesinga en Lagerwerf-Vergunst wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de commissie Versnelling besluitvorming infrastructurele projecten heeft geadviseerd over de versnelling van de besluitvorming van infrastructurele projecten, door het primaat te leggen bij een bestuurlijk voorkeursalternatief met draagvlak bij de omgeving;

overwegende dat de Crisis- en herstelwet beoogt de besluitvorming en uitvoering van een bredere categorie ruimtelijke en infrastructurele projecten te versnellen met het oog op de economische crisis en het herstel van de economie;

overwegende dat het daarbij gaat om lopende projecten die op basis van de toepasselijke wettelijke procedures worden uitgewerkt;

verzoekt de regering, te bevorderen dat bij de voorgestelde projecten voor zover dat zonder vertraging binnen de toepasselijke wettelijke voorschriften en de lopende procedures nog mogelijk is, al in de geest te werken van het advies Sneller en Beter van de commissie Versnelling besluitvorming infrastructurele projecten,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter Y (32127).
**

*N

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de leden van het kabinet die aan het woord zijn geweest voor hun beantwoording. Voor de beantwoording dacht ik: het gaat om geloof, hoop en liefde. De meeste van die drie is de liefde. Geloof daarin dat deze wet de werkgelegenheid gaat bevorderen; oh, wat hopen wij dat allen met u! Wij twijfelen echter ernstig of datgene wat het kabinet heeft voorgesteld, dat effect beoogt. Wat de hoop betreft: ook de minister-president zegt dat de economische vooruitzichten niet geweldig zijn. Hij begrijpt dus wel wat ik aangaf, namelijk dat het grootste probleem zit in de vraaguitval en niet in de aanbodstimulering. De minister-president hoopt dat de economie weer gaat aantrekken en hij hoopt daarom dat de vraag weer zal toenemen. Wij hopen dat met hem. Maar de meeste van deze is de liefde, en de liefde geldt wat ons betreft voor de relatie tussen de burger en de politiek. Wij zijn van mening dat het werken met versnellingseffecten die mogelijkerwijs tot versnelde werkgelegenheid zouden kunnen leiden, niet ten koste mag gaan van de relatie met de samenleving. Als wij dat juridisch moeten vertalen, gaat het dus over rechtsbeschermingseffecten.

De prijs die wij betalen moet opwegen tegen datgene wat wij ervoor krijgen. Daar gaat dit wetsvoorstel over en daar ging het debat over. Daar ging het verslag over en het nadere verslag. Wij staan nu aan het eindpunt. Ik ga niet herhalen wat wij allemaal naar voren hebben gebracht, want dan krijgen wij opnieuw dezelfde antwoorden op dezelfde vragen. Het geloof in het effect op de werkgelegenheid blijft overeind. Wij hebben er twijfels over, maar wij hebben aangegeven dat overheidsinvesteringen daarbij helpen. De infrastructuurwerken waar minister Eurlings het over had, helpen daar ook bij. Het gaat weliswaar om projecten waar veel asfalt en veel machines bij betrokken zijn en weinig of niet al te veel bouwvakkers, maar het helpt wel. De andere kant, de vraagstimulering, zullen wij nog verder moeten ontwikkelen. Een van onze moties riep ertoe op om dat te doen. Het kabinet heeft die motie helaas niet zo erg enthousiast ontvangen. Fiscale wetgeving bijstellen kan. De minister heeft in het debat zeker drie keer gezegd dat er op korte termijn een wetsvoorstel komt. Ook anderen hebben daarop gewezen. Er is sprake van een Tracéwet, een Aanbestedingswet, en de wijziging van de Onteigeningswet. Het is geen enkel probleem, ook niet in een demissionaire periode, om een wijziging in de fiscale wetgeving door te voeren die leidt tot vraagstimulering door het aanbrengen van verbeteringen in de bestaande woningvoorraad. Die verbeteringen kunnen worden gekoppeld aan een energiedoelstelling. Dat levert ongelooflijk veel werkgelegenheid, maar ook erg veel energiebesparing op. Er is dus sprake van een dubbele opbrengst. De minister heeft overigens de Tweede Kamer al toegezegd dat hij hiermee zal komen in april van dit jaar, naar ik meen naar aanleiding van een motie van de heer Vendrik over verbeteringen in de particuliere woningvoorraad, dus bij de koopwoningen. Hij deed dit naar ik meen in een brief van november vorige jaar. Als wij zeggen dat het niet moet komen uit het windmolenpark van Urk, maar uit een onderbesteding van het duurzaamheidsfonds, is de minister dan alsnog bereid om onze motie positief te benaderen die gaat over vraagstimulering ten gunste van de woningverbetering in relatie tot de energiebesparing? Kan hij uitzoeken of dit mogelijk is en kan hij dit alsnog ondersteunen?

Met minister Hirsch Ballin hebben wij een interessant debat gevoerd over de aanpassingen van het bestuursprocesrecht. Ik hoop van ganser harte dat wij door de ervaringen die wij tijdelijk bij deze wet zullen opdoen, kunnen bezien op welke manier het relativiteitsvereiste nog zodanig kan worden ingepast dat er geen algemeen belang of verwoording van het algemeen belang wordt tenietgedaan. Ik zeg nogmaals dat ik geen jurist ben. Ik kan dit dus niet in juridische termen vertalen. Het is van belang dat juristen dit met anderen op zo'n manier weten te vertalen dat wij het er over eens worden dat de rechtsbescherming als zodanig niet tekortschiet ten opzichte van wat wordt beoogd.

Minister Verburg heeft het, naar aanleiding van vragen van de heer De Boer, gehad over de Wadden. Wij hebben een prachtige kalender gehad, naar ik meen van het Waddenfonds. Daarop is te zien wat het projectuitvoeringsbesluit zou kunnen betekenen voor het waddengebied. Het begon in januari met een heel klein bouwwerkje. Aan het einde van het jaar stond er echter een hele zee. De heer De Boer heeft hierover iets gevraagd en minister Verburg heeft hem geantwoord dat alles wat nu van kracht is voor het waddengebied, ook na de invoering van de Crisis- en herstelwet van kracht zal zijn. Ik begrijp dat het net iets ingewikkelder ligt. In de PKB worden rust en ruimte genoemd al beschreven waarden, zonder nadere concretisering. In de toelichting van de PKB staat de procedure voor de beoordeling. Die vervalt precies door de Crisis- en herstelwet. In het vervallen aanwijzingsbesluit als natuurmonument zijn dezelfde waarden als de beschreven waarden genoemd. Met een goede toelichting kan dat mogelijk meer houvast bieden. Wat wordt precies onder rust, ruimte en weidsheid verstaan? Als ik het goed begrijp, zijn wij het helemaal eens over deze waarden. Op die manier kunnen wij ze handhaven.

Een van de allerbelangrijkste punten is volgens ons dus de liefde, dus de zorgvuldigheid

waarmee wij omgaan met de samenleving. Wij hebben dit nu wat al te gemakkelijk naar Elverding vertaald. Dat wordt weer helemaal geïnstitutionaliseerd met Elverding I, Elverding II, Elverding III, waarna het wordt omgezet in wetten. Zo moet het niet. Als bestuurders, adviseurs en juristen plannen hebben op een abstract niveau, die zij vertalen naar ingrepen in de ruimte waar burgers direct mee te maken hebben, dan moeten die burgers mee kunnen doen. Daar gaat het om. Dat meedoen moet niet bestaan uit slechts inspraak en het voorgelegd krijgen van enkele varianten, maar de burgers moeten in de plannen kunnen participeren. Ik las vorige week een ingezonden stuk van onder andere voormalig minister Dekker. Zij schreef: ontdek de burgerontwikkelkracht. Bestuurders moeten niet denken dat zij alles zelf weten. Zij moeten de burgerontwikkelkracht ontdekken. Dat betekent dat wij van de minister de intentieverplichting vragen om na te gaan hoe de projecten waarin de samenleving onvoldoende heeft kunnen participeren, kunnen worden geoptimaliseerd. Dat is ook de kern van onze motie. Wij hebben het daarbij nu niet over een resultaatsverplichting. De minister hoeft niet op een geïnstitutionaliseerde manier de punten a, b, c, d, e en f af te vinken. Hij moet echter kunnen zeggen dat er daadwerkelijk inrichtingsalternatieven of detailleringen van uitwerkingen zijn voorgelegd aan en besproken met de samenleving. Ik vraag de minister nogmaals om te reageren op de motie die hierover gaat.

Over de motie over het mkb, die ik samen met de heer Van den Berg heb ingediend, heeft de minister gezegd: er komt een wet over aanbestedingen. Voordat een wet wordt ingediend en daarna wordt aangenomen, verstrijkt echter uiteraard nogal wat tijd, zeker nu er een nieuwe regering moet komen. De minister heeft daarom gezegd dat hij in de geest van de wet wil gaan werken. Het zou aardig zijn als Rijkswaterstaat bij de aanbestedingsvoorwaarden beziet, hoe niet altijd tot clustering van opdrachten kan worden gekomen. Uiteraard moet dit gebeuren met inachtneming van de opdracht. Met de VNG en het IPO moet worden bekeken hoe clustering van opdrachten net iets minder kan plaatsvinden. Ik begrijp overigens dat dit ingewikkeld ligt. Voor de opdrachtgever is clustering immers soms goedkoper. Voor degene die het overkomt, dus voor het mkb, kan clustering echter heel nadelig uitwerken. Die paradox moet meegenomen worden in de afweging.

Ik ben buitengewoon verheugd over de toezeggingen die de minister heeft gedaan naar aanleiding van de motie waarin wordt gevraagd om bij de Voorjaarsnota van 2011 te vermelden hoe het staat met de projecten. Die toezeggingen gaan zelfs verder dan wij konden hopen. De minister heeft toegezegd om bij de Voorjaarsnota te vermelden hoe het met de financiering van de projecten gaat. Dat is precies wat wij bedoelen. Ik dank de minister daarvoor hartelijk, want die toezegging gaat bijna verder dan wat wij in de motie hebben gevraagd. Projecten gaan immers door vraaguitval niet door, of zij gaan niet door door het niet rondkomen van de financiering. De komende heroverweging zullen in de gemeentehuizen keihard neerslaan. De heer Pans had het over 20%. Gemeenten hebben een rol bij de financiering. Die heroverwegingen, en ook andere zaken, zullen ertoe leiden dat projecten mogelijk moeten worden heroverwogen. Dat kan beter vroegtijdig gebeuren, dan dat een project eerst jarenlang wordt meegesleept. De voorbereidingskosten stijgen dan immers. Soms denken mensen dat als je voorbereidingskosten activeert, je ze weer kwijt bent. Dat is niet waar. Je krijgt ze immers aan het einde van de rit altijd terug.

Ten slotte zeg ik het volgende. Toen ik zojuist hier naartoe liep, kreeg ik een brief van de gemeente Barendrecht. Barendrecht is volgens mij een beetje een metafoor. Ik vraag de minister om dit als metafoor op te vatten. De gemeente stelt dat men er daar tot nu toe steeds van uitging dat het bij het CO_2-opslagproject om een demonstratieproject ging en dat ook de juridische procedures gehandhaafd zouden worden. Nu heeft de gemeente het gevoel dat men door de Crisis- en herstelwet niet meer op dezelfde manier met haar inwoners kan optreden. Ik vraag de minister om daarnaar nog eens te kijken.

De **voorzitter**: Met betrekking tot de brief die verspreid is, merk ik het volgende op. Deze brief is verspreid op verzoek van een lid. Dat kan niet, daarvoor moet toestemming van de Kamer zijn. Fracties kunnen natuurlijk stukken verspreiden buiten de vergadering om. Ik wil niet bevorderen dat dit punt nu onderwerp van beraadslaging is. Voor de toekomst wil ik ervoor waken dat leden tijdens debatten verzoeken om verspreiding van brieven. Het is vanzelfsprekend mogelijk om de regering te verzoeken om stukken te leveren voor de tweede termijn, zoals de D66-fractie gedaan heeft. Het wisselen van stukken in de Kamer is ook vanzelfsprekend, maar dit beschouw ik als een vergissing, laat ik het zo uitdrukken.

Het woord is aan de heer Vliegenthart.

**

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. Ook namens de SP-fractie dank aan de ministers voor de beantwoording in eerste termijn.

Ik vrees dat het kabinet enigszins bevangen is door speculantenkoorts. Wat ik vandaag gehoord heb, laat namelijk enige twijfel bij mij bestaan. Ik heb weinig gekwantificeerd gehoord over de vraag hoe deze wet in de praktijk gaat uitwerken. Meten blijkt niet weten te zijn, maar gokken. De regering gokt op de hoeveelheid schoppen die nog dit jaar de grond in gaan. De regering gokt ten aanzien van de hoeveelheid arbeidsplaatsen die dit jaar gered zullen worden. De regering gokt als het gaat om de daadwerkelijke versnelling die deze wet zal bewerkstelligen.

Daarom constateert mijn fractie een fundamentele mismatch tussen het probleem, de vraaguitval en de oplossing die de regering

aandraagt. Dat is in principe een spijtige conclusie. Met de regering is de SP-fractie immers van mening dat de crisis bestreden moet worden en dat dit om overheidsmaatregelen vraagt. Sterker nog, wij hebben in eerste termijn aangegeven dat wij creatief met de regering willen meedenken over hetgeen gedaan moet gedaan. Wij hebben aangegeven dat wij onconventionele maatregelen moeten nemen die daadwerkelijk het economisch herstel kunnen stimuleren.

De regering spreekt met één mond, maar ik heb toch wel verschillende mondhoeken gezien, te beginnen bij de wat zuinige reactie van de premier, die eigenlijk constateerde: wij worden het niet met elkaar eens, ik vind dit en u vindt dat en wij gaan verder. Wellicht had hij al de koppen geteld voor de stemming vandaag, maar toch. Ik had gehoopt dat de premier iets meer bereidheid had kunnen tonen om op datgene wat door deze Kamer naar voren is gebracht te reageren en wat toeschietelijker te zijn, om te bezien waar wij samen wat kunnen bereiken. Aan de andere kant heb ik gezien dat minister Eurlings wel geprobeerd heeft om de Kamer naar zich toe te trekken, op een aantal terreinen over de streep te trekken. Daarbij heeft hij de moties op een creatieve manier proberen te interpreteren om te bezien wat hij ermee zou kunnen. Dank daarvoor. Wij zullen het niet altijd met elkaar eens worden, maar die poging had ik wat meer bij het hele kabinet willen zien, dan hadden wij vandaag wat verder kunnen komen, hadden wij wat meer kunnen bereiken en blijf ik niet met een wat teleurgesteld gevoel achter.

Ik heb met interesse geluisterd naar de verhandelingen van de minister van Justitie over het relativiteitsbeginsel. Maar ik moet eerlijk zeggen dat ik de relatie met de crisis moeilijk kon ontwaren en dat heb ik wel met meer voorstellen. Ik heb de indruk dat van de situatie gebruikgemaakt wordt om een aantal beroepsmogelijkheden in te perken. De premier heeft dat ook met zoveel worden gezegd, dat wij in Nederland een complex aan wetgeving hebben gekregen dat onwerkbaar is. Mijn vraag is dan: wie heeft dat complex aan wetgeving bedacht? In ieder geval niet de SP, want die heeft nooit in de regering gezeten. Dat kan echter binnen drie maanden veranderen en dat is een hoopvolle gedachte, voor mijn partij tenminste.

Ik heb nog één concrete vraag aan de minister van Justitie: kan iedere burger op basis van het algemeen belang een beroep instellen zonder dat hij daarmee aan de relativiteitsvereiste moet voldoen?

Op het punt van de onteigening sluit ik mij grotendeels aan bij hetgeen gezegd is door collega Laurier en collega Schouw. Ik concludeer dat de praktijk grotendeels staande blijft, maar wel sneller zou moeten door centralisering. Ik moet eerlijk zeggen dat ik de middelen waarmee dat zou moeten gaan gebeuren, niet heb kunnen ontwaren. Het blijft voor de SP-fractie dan ook twijfelachtig of dit deel van de wet daadwerkelijk versnelling oplevert.

Met betrekking tot het uitbreiden en het toevoegen van nieuwe projecten per AMvB stel ik vast dat de regering niet het advies volgt van de commissie-Elverding met betrekking tot de spoedwet. Ik wil het kabinet nog een keer uitdagen om uit te leggen waarin de Crisis- en herstelwet fundamenteel anders is dan de Spoedwet wegverbreding. Waarom zouden wij bij de Spoedwet wegverbreding wel een gesloten lijst aanleveren en bij de Crisis- en herstelwet niet? Als de regering Elverding werkelijk serieus neemt, zou zij deze vraag volgens mij echt moeten proberen te beantwoorden, en niet moeten blijven vasthouden aan het idee dat een AMvB gewoon beter en sneller is.

Ik heb nog een laatste punt met betrekking tot de relatie tussen de Crisis- en herstelwet en de Natuurbeschermingswet. Een wet die toch al erg ingewikkeld is, wordt nog complexer. Terwijl de minister van LNV bezig is met een nieuwe natuurwet die juist de integratie en overzichtelijkheid moet bevorderen, wordt de Crisis- en herstelwet geïntroduceerd. Met de Crisis- en herstelwet in de hand wordt de vergunningverplichtheid fors versoepeld. Er worden nieuwe projecten toegestaan die per saldo niet leiden tot een toename van de stikstofdispositie. Met generiek bronbeleid en gebiedsgericht beleid gaat de minister de dalende lijn van de stikstofdispositie verder verwezenlijken. Dat is althans de stelling van de minister. Hoe gaat dit concreet werken in combinatie met de Crisis- en herstelwet? In eerste termijn hebben wij samen vastgesteld dat er gaten gaan ontstaan tussen de programmatische aanpak van stikstof aan de ene kant en de beheerplannen en nu ook nog de Crisis- en herstelwet aan de andere kant. Mijn fractie vindt het dan ook een goed idee om dat deel van de Crisis- en herstelwet dat betrekking heeft op stikstofdispositie nog niet in te laten gaan zolang de andere twee punten nog niet zijn aangenomen, opdat wij een totaalpakket hebben waarop beleid gemaakt kan worden.

Ik wil dan ook de volgende motie indienen.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Vliegenthart, Laurier, Thissen, Schouw, Koffeman, Yildirim en Slagter-Roukema wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de voorgestelde wijzigingen in de Natuurbeschermingswet strijdig zouden kunnen zijn met de Europese wetgeving;

overwegende dat de instandhoudingsdoelen voor kwetsbare habitattypen bij autonome ontwikkeling al bijna niet gerealiseerd kunnen worden;

overwegende dat een nieuwe natuurwet onderweg is die reeds integratie, overzichtelijkheid en versnelling in zich bergt;

constaterende dat de druk op inhoud en uitvoering van de beheerplannen voor Natura 2000-gebieden groot is en groter wordt;

verzoekt de regering:
- provincies en gemeenten toe te staan beheerplannen voor bijeen liggende Natura 2000-gebieden te bundelen en daarmee de beheersbaarheid van het hele proces te verbeteren;
- onderdelen van de Crisis- en herstelwet gericht op stikstofsaldering niet te laten ingaan totdat de Staten-Generaal zich heeft uitgesproken over haar deugdelijkheid, conform het proces rond het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL),

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter Z (32127).
**

*N

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. Ik dank de regering voor de beantwoording van de vragen in eerste termijn.

Ik houd er zelf na twaalf uur debat toch een wat ongemakkelijk gevoel aan over. De Crisis- en herstelwet is en blijft een monstrum. Eigenlijk kun je vaststellen dat iedereen hier het daar wel over eens is. Normaal gesproken stemt de Eerste Kamer slechte wetten af. Ik ben bang dat dit vandaag niet gaat lukken, omdat de partijen die een vermindering van inspraak, een vermindering van m.e.r.-verplichtingen en een vermindering van regelgeving voorstaan, met elkaar afgesproken hebben een slechte wet dan maar voor lief te nemen.

In het verleden vielen kabinetten in Nederland over grondpolitiek. Tegenwoordig kun je het particuliere grondbezit volledig op losse schroeven zetten door buitenwerkingstelling van de Onteigeningswet en tegelijk de complete onteigeningsdienst van VROM buiten werking stellen. De afdeling is volledig overrompeld. De ondernemingsraad is twee weken geleden naar de rechter gestapt. Het wachten is nog op een uitspraak. Graag krijg ik nog een toelichting op de ontmanteling van de onteigeningsdienst van VROM en de wetgeving rond onteigening.

Het zwakste in de stikstofparagraaf is dat de vergunning bij gelijke of geringere stikstofdeposities ten opzichte van de peildatum niet gekoppeld is aan een reductieprogramma voor stikstof. De minister gaf dat ook aan. Dat bepaalt of daarvoor wel ruimte bestaat. De tweede nota van wijziging is wel een stap vooruit ten opzichte van de eerste versie van de Crisis- en herstelwet. Het is nu namelijk verplicht om passende maatregelen te nemen, zodra dat nodig is vanwege achteruitgaande kwaliteit. Wat echter nog steeds ontbreekt, is dat niet duidelijk wordt dat een stikstofreductieprogramma juridisch noodzakelijk is om te rechtvaardigen dat je een ontwikkeling toestaat, ook als de stikstofdepositie daarbij niet verandert.

Een direct van kracht zijnd programmatische aanpak is nodig om te rechtvaardigen dat je een peildatum kiest voor te legaliseren ontwikkelingen, terwijl de Vogel- en Habitatrichtlijn in feite eisen dat je alle ontwikkelingen na het ogenblik waarop het beschermingsregime van kracht had moeten worden, beoordeelt alsof het project nieuw is. Het is dus cruciaal dat er een goede programmatische aanpak operationeel wordt en dat de uitvoering daarvan juridisch geborgd wordt op het ogenblik dat je vergunningen gaat verlenen. Ik wil graag van de minister weten op welke termijn zij dat gaat regelen. Ik steun de motie-Vliegenthart op dat punt van harte.

Over de A4 Midden Delfland moet het me van het hart dat het erg jammer is dat de minister niet serieus wil kijken naar een milieuvriendelijk alternatief tegen gelijke kosten, en even snel realiseerbaar als de andere variant. Als de minister volhoudt dat het alternatief duurder en trager is, zou hij de uitdaging aan moeten durven om, als het aantoonbaar anders is, dat toch een eerlijke kans te geven. Ik steun de motie-Laurier daarom.

In dit huis wordt veel geklaagd over een gebrek aan betrokkenheid van de burger bij de politiek. Als er ergens in Nederland op dit moment burgers betrokken zijn bij de politiek en met name bij de Eerste Kamer, is dat in Barendrecht, waar de burgers vanavond bij elkaar zijn in het stadhuis van Barendrecht. Zij voelden zich eerst totaal overrompeld door het feit dat ze te maken kregen met een CO_2-opslag waarvan ze niets wisten. Vervolgens hebben zij met de minister van VROM en de minister van EZ gesproken. Die hebben gezegd: dit project is een valse start geweest, maar we beloven jullie dat we het helemaal goed gaan maken met de bevolking van Barendrecht; we gaan hier een proefproject van maken en we beloven jullie dat binnen dat proefproject er volledig en voortdurend getoetst kan worden via juridische procedures; dus maak je geen zorgen, dit proefproject is juridisch geborgd.

Als die belofte gedaan is aan de bevolking van Barendrecht, kun je je voorstellen dat die mensen zich vandaag totaal overrompeld voelen door het feit dat de CO_2-opslag onder de Crisis- en herstelwet valt en er geen enkele juridische toetsing meer mogelijk is. Er wordt voortdurend ge-sms't en gefaxt vanuit Barendrecht. De brief die zojuist -- wederrechtelijk -- is rondgedeeld, kwam uit het stadhuis van Barendrecht; deze is door mij per ongeluk rondgedeeld zonder dat de voorzitter daarvan wist. Ik zag er wel genoeg aanleiding in om er een motie over op te stellen. Ik zou het een buitengewoon aardig en menselijk gebaar vinden als de bewindspersonen hier vandaag, zich realiserend dat wij met z'n allen een slecht wetsvoorstel gaan aannemen, iets zouden kunnen terugdoen voor de bevolking van Barendrecht, die in eerste termijn overrompeld is en in tweede termijn nog een keer overrompeld wordt. Als wij het menselijke gezicht van de Eerste Kamer willen laten zien, zullen wij echt iets moeten doen voor de Barendrechters en zullen wij moeten aangeven dat in ieder geval de juridische toetsing van het proces

buiten de werkingssfeer van de Crisis- en herstelwet moet vallen.

Daarom dien ik de volgende motie in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Koffeman, Ten Hoeve, Schouw, Vliegenthart, Meindertsma, Slagter-Roukema, Yildirim en Laurier wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de gemeente Barendrecht zich overvallen voelt doordat de Crisis- en herstelwet haar alle mogelijkheden tot beroep tegen eventuele CO_2-opslag ontneemt;

constaterende dat er sprake is van een demonstratieproject waarover veelvuldig overleg is geweest met de minister van VROM en de minister van EZ, waarin volledige openheid en transparantie beloofd is;

constaterende dat Barendrecht de belofte heeft gekregen dat het demonstratieproject via juridische procedures zou kunnen worden getoetst;

verzoekt de regering, het project in Barendrecht uit te zonderen van de werkingssfeer van de Crisis- en herstelwet,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt de letters AA (32127).
**

*N

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Ook mijn dank voor de gegeven antwoorden op de vele gestelde vragen. Ik ben het helemaal met de minister-president eens als hij zegt dat wij in dit land te ver zijn doorgeschoten met procedures, maar als hij even later zegt dat wij de Crisis- en herstelwet nodig hebben om projecten naar voren te halen, dan heb ik daar veel bedenkingen over. Als wij namelijk de lijst van projecten doornemen, dan gaat het om projecten die al gestart zijn. En, zoals ook door anderen is gezegd, heeft stagnatie van die projecten te maken met financiële tekorten en het gegeven dat die projecten maatschappelijk omstreden zijn. Ze zijn omstreden omdat ze zijn bedoeld om economisch herstel te realiseren terwijl ze in werkelijkheid niet veel rendement zullen opleveren.

De ene minister zegt goed te gaan voor duurzaamheidsdoelstellingen, maar tegelijkertijd zegt de andere minister dat wij in Nederland zo veel luchthavens gaan realiseren. Dat is juist tegen die duurzaamheidsdoelstellingen. Het staat ook haaks op economische ontwikkeling. Als vanaf Enschede Airport Twente bijvoorbeeld jaarlijks ongeveer 90.000 passagiers vliegen, dan heb je binnen een jaar 3 miljoen passagiers nodig om een en ander rendabel te maken en ervoor te zorgen dat een en ander enige werkgelegenheid oplevert. Dat staat haaks op de duurzaamheidsbeginselen. Daarbij is het de vraag of de minister goed heeft nagedacht over de vraag of hij ruimtelijke, sociale en economische vraagstukken goed zou kunnen beïnvloeden door zo'n project in de lijst op te nemen in het kader van duurzaamheid en economisch herstel.

Mijn fractie zal alle moties steunen om dit wetsvoorstel enigszins in de goede richting te kunnen sturen. Uiteindelijk zullen wij de beantwoording van het kabinet in tweede termijn afwachten en onze afweging maken of wij al dan niet voor dit voorstel gaan.

*N

Minister **Hirsch Ballin**: Voorzitter. Ik zal graag reageren op de opmerkingen die in tweede termijn zijn gemaakt voor zover die betrekking hebben op de algemene staats- en bestuursrechtelijke aspecten van het voorliggende wetsvoorstel. Daarna zullen collega Verburg, collega Huizinga en collega Eurlings spreken. De minister-president zal graag de bijdrage aan het debat van regeringszijde afsluiten.

Misschien is het goed om eerst in te gaan op het algemene karakter van dit wetsvoorstel, waarover ook de heer Hofstra heeft gesproken. Ik wil graag van onze kant bevestigen dat dit wetsvoorstel in onze ogen niet alleen een bijdrage levert aan de bestrijding van de effecten van de crisis en aan een herstel op zo'n manier dat Nederland er sterker uit komt, maar het berust ook op het inzicht dat wij met behoud van alle eisen van zorgvuldigheid en rechtsbescherming procedures kunnen vereenvoudigen. De heer Schouw gaf mij in eerste termijn ook een paar keer de gelegenheid om te bevestigen dat dit wetsvoorstel de bedoeling heeft om behoorlijk vernieuwend te zijn. Besluitvormingsprocessen kunnen versneld worden. Wij kunnen komen tot een doelmatiger inzet van de middelen van overheid en samenleving. Ook die betekenis is inderdaad aan dit wetsvoorstel verbonden en wij vinden het wetsvoorstel ook daarom van belang. Zoals ik in eerste termijn ook heb gezegd, zien wij een aantal van de vernieuwingen die in het wetsvoorstel te vinden zijn op het gebied van het bestuursprocesrecht en het ontdubbelen van de besluitvorming, als een bijdrage aan wat ons breder en duurzamer te doen staat in Nederland. Het is te vaak het geval dat in een besluitvormingsproces in wezen dezelfde beoordeling door verschillende organen of op verschillende momenten in de procedure wordt gegeven. Op dat punt kunnen wij inderdaad heel belangrijke resultaten bereiken.

Ik ga graag in op een ander punt dat een wat meer algemene betekenis heeft gekregen. Dat is de vraag welke projecten onder het wetsvoorstel vallen en of er op dit punt verrassingen kunnen zijn. Ik denk dat de verrassingen meer ván de gemeente Barendrecht zijn gekomen dan vóór de gemeente Barendrecht. Ze zijn vandaag zeker in de

vorm van diverse brieven gekomen. Ik wijs erop dat de toepasselijkheid van dit wetsvoorstel op het CO_2-project, om het zo maar samen te vatten, van meet af aan gegeven was. Iedereen die kennisnam van het wetsvoorstel, zoals het bij de Tweede Kamer is ingediend, vanaf het moment van indiening, vanaf het moment dat de Koninklijke Boodschap als openbaar Kamerstuk bij de Kamer, op het internet, in de samenleving en bij de pers kwam, was duidelijk dat zo'n project onder de werking van het wetsvoorstel valt. Het lijkt mij te goed om daarbij te verwijzen naar beide bijlagen die bij het wetsvoorstel horen en waar inderdaad duurzame-energieprojecten onder vallen, naast een aantal andere in de sfeer van gebiedsontwikkeling en hoofdwegen.

De heer **Schouw** (D66): Het gaat er mij op dit moment niet om, de kwestie Barendrecht uit te kruisen. Het gaat mij om het volgende. Als bestuurlijk Nederland morgenochtend de krant leest, gaan er dan in meerdere gemeenten lampjes branden, waarna mensen zeggen: wat is dit nu; wat krijgen wij nu; sinds vannacht -- dit is afhankelijk van de stemming -- vallen wij onder de Crisis- en herstelwet. Of sluit de minister dat risico uit?

Minister **Hirsch Ballin**: Ik zou de mogelijkheid dat een wetsvoorstel dat wij hier in volle overtuiging verdedigen, in werking treedt, geen "risico" willen noemen, maar een "kans".

De heer **Schouw** (D66): U krijgt een tien voor de manier waarop u het vol probeert te houden, maar dat ontslaat u toch niet van de plicht om ook even te kijken naar uw medeoverheden, waarvan zich er vandaag in elk geval een heeft gemeld die heeft gezegd: wat gebeurt er hier nu; wat doet de centrale overheid mij aan; ik ben onvoldoende geïnformeerd. Ik neem aan dat u dit ook wel tot uw bestuurlijke competentie en uw verantwoordelijkheid rekent en dat u zegt: ja, ik wil met medeoverheden ook zorgvuldig omgaan. Ik stel mijn vraag opnieuw en hoop dat u daar serieus op kunt antwoorden. Kunt u uitsluiten dat gemeenten zich overvallen gaan voelen omdat zij ergens onder een noemer van een bijlage bij de Crisis- en herstelwet ineens onder die Crisis- en herstelwet gaan vallen?

Minister **Hirsch Ballin**: En of ik mij de positie van de medeoverheden aantrek! Dit wetsvoorstel is tenslotte bedoeld om ook hun de kans te geven, belangrijke projecten in de infrastructuur, in een duurzaam Nederland, waar de partij van de heer Schouw zich ook altijd voor heeft ingezet, versneld tot ontwikkeling te brengen. Dat dit wetsvoorstel daarop van toepassing is, is ...

De heer **Schouw** (D66): Ik ga de minister van Justitie maar even onderbreken.

De **voorzitter**: Ik vraag de heer Schouw, de minister te laten uitspreken. Daarna krijgt u het woord.

**

Minister **Hirsch Ballin**: Dat is gegeven met het wetsvoorstel zoals dat uiteraard in volle openbaarheid, zoals bij wetgeving past, bij de Tweede Kamer is ingediend.

De heer **Schouw** (D66): U geeft geen antwoord op mijn vraag. Moet ik dan, helaas, vaststellen -- dan trek ik daar mijn eigen conclusie uit -- dat u gewoon niet uitsluit dat meerdere gemeenten zich, net als de gemeente Barendrecht, morgen of in de komende dagen een hoedje schrikken, omdat u als rijksoverheid onvoldoende hebt gecommuniceerd?

Minister **Hirsch Ballin**: Er is uiteraard voldoende gecommuniceerd. Het hele wetgevingsproces in de rechtsstaat Nederland geschiedt in de openbaarheid. Welke projecten daaronder vallen, blijkt klip-en-klaar uit de wet en de toelichting. Ik heb al in eerste termijn toegezegd dat wij ook de medeoverheden zullen voorzien van alle benodigde voorlichting om tot een goede toepassing van de wet te wijzen. Ik wil er met heel veel nadruk op wijzen dat dit wetsvoorstel absoluut niet tot strekking heeft om het de andere overheden moeilijk te maken. Integendeel. Het heeft tot strekking om ze de kansen, zo u wilt de werktuigen, te geven om tot snellere besluitvorming te komen en om op die manier hun beleidsdoelstellingen, die ongetwijfeld ook gericht zijn op werkgelegenheid in hun gemeente of provincie, op duurzame ontwikkeling en op een goede infrastructuur, tot ontwikkeling te brengen.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Dat zorgt ongetwijfeld ook voor zorgvuldigheid en voor draagvlak bij de bevolking. Toch even terug naar Barendrecht, want wat is er aan de hand, waarom wordt het zo laat ontdekt? Artikel 1.1 van de Crisis- en herstelwet bepaalt dat afdeling 2 van de Crisis- en herstelwet van toepassing is op alle besluiten die krachtens enig wettelijk voorschrift zijn vereist voor de ontwikkeling of verwezenlijking van de in bijlage I of II van deze wet bedoelde ruimtelijke en infrastructurele projecten. Categorie 2.1 van bijlage I van de Crisis- en herstelwet ziet weer toe op de ontwikkeling en verwezenlijking van gebieden en projecten waarop afdeling 3.5 van de Wet ruimtelijke ordening van toepassing is. Hiertoe behoren onder meer de projecten waarop afdeling 3.28 van de Wet ruimtelijke ordening van toepassing is en die op basis daarvan tot stand zijn gekomen. Het rijksinpassingsplan dat de ondergrondse opslag van CO_2 mogelijk maakt, hoort hier weer toe. En daaruit volgt dat artikel 1.4 van de Crisis- en herstelwet de beroepsgronden van de decentrale overheden uitsluit.

Dat had men klaarblijkelijk moeten lezen in de wet. Mij verbaast het niet dat een afzonderlijke overheid in de behandeling van die wet dat niet onmiddellijk leest. De minister geeft in zijn eerste termijn een prachtige riedel over voorlichting. Maar als het zo verstopt zit in de wet, heeft naar mijn mening de voorlichting aan die decentrale overheden tekortgeschoten en maak ik mij grote

zorgen voor welke verrassingen gemeenten en misschien provincies en waterschappen nog komen te staan.

Minister **Hirsch Ballin**: Er zitten twee misverstanden in de bijdrage van de heer Laurier. Het eerste is in zekere zin een juridisch misverstand. Voor afdelingen ruimtelijke ordening en gemeentebesturen is het allemaal niet zo ingewikkeld. Die zijn nog wel met ingewikkelder wetgeving gewend te werken. Een simpel telefoontje had dat ook kunnen oplossen.

Het tweede misverstand vind ik wat ernstiger. Dat is de gedachte dat dit wetsvoorstel op de een of andere manier gemeenten en provincies in de weg zit. Integendeel, wij hebben bij de voorbereiding van dit wetsvoorstel ook met gemeenten en provincies nauw contact gehad. Wij weten hoeveel ook hen eraan gelegen is om impulsen te geven aan werkgelegenheid, aan duurzame ontwikkeling en aan een goede infrastructuur. Dit heel specifieke voorbeeld van een gemeente die zich tegen dit project verzet -- dat is uiteraard hun goed recht en dat kunnen zij blijven doen, ook onder de nieuwe wetgeving -- mag absoluut niet leiden tot de gedachtegang dat dit wetsvoorstel de medeoverheden in de weg zit. Het tegendeel is het geval.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Laat ik een constatering doen: de gemeente Barendrecht zit het klaarblijkelijk wel in de weg. Over die discussie kunnen wij helder zijn.

De minister zegt dat het allemaal niet zo ingewikkeld in elkaar zit. Volgens mij onderschat hij volstrekt de veranderingen die in de afgelopen periode op het gebied van de ruimtelijke ordening tot stand zijn gebracht en hoe complex het is voor decentrale overheden om dat bij te houden. Als een wet dit soort verstrekkende gevolgen kan hebben voor decentrale overheden, had er gewoon een behoorlijke, fatsoenlijke, nette voorlichting bij gehoord en had die gemeente ervan op de hoogte moeten zijn dat deze wet deze consequenties had. Dan kan het niet zo zijn dat men het weekend van tevoren met het nodige ingewonnen juridische advies daarachter moet komen.

De heer **Koffeman** (PvdD): De minister had wel een lollige zegswijze: ik heb meer verrassingen uit Barendrecht gekregen dan dat Barendrecht verrassingen van mij heeft gekregen of woorden van gelijke strekking. Misschien kan hij dat nader toelichten. Het heeft toch iets badinerends: het is voor hun eigen bestwil, Barendrecht moet niet zeuren, want het is in hun belang, zij krijgen er baantjes van. De minister maakt niet helemaal duidelijk hoe hij Barendrecht voorgelicht heeft. En hij maakt niet duidelijk welke onaangename verrassingen hij uit Barendrecht heeft gekregen en dat zij eigenlijk met 6-0 achterstaan of voorstaan, hoe je het wilt bekijken, ten opzichte van de minister: hij heeft correct gehandeld en zij niet. Kan hij een voorbeeld geven van dat niet correct handelen van Barendrecht?

De heer **Hofstra** (VVD): Voorzitter. Ik zou een punt van orde willen maken. De heer Koffeman heeft gezegd dat de brief ten onrechte is verspreid, maar wij praten al een kwartier over die brief. Dat vind ik wel een beetje raar.

De heer **Koffeman** (PvdD): Wij praten over een motie en die is terecht verspreid.

De **voorzitter**: Als een brief ten onrechte verspreid is, mag het onderwerp op de agenda komen en niet de brief. Ik heb begrepen dat de heer Koffeman de brief die hij persoonlijk heeft gekregen, ten onrechte verspreid heeft en dat hij daarom die motie heeft ingediend. Ik wil erop aandringen om de hele discussie over Barendrecht, die hier veelvuldig is gevoerd, nu af te sluiten. Ik geef de minister het woord.
**

Minister **Hirsch Ballin**: Ik heb helemaal niet het woord "incorrect" gebruikt en die indruk wil ik ook niet wekken. Uiteraard kan er bij elk project een verschil van inzicht zijn of het wenselijk is, maar daarin kun je elkaar respecteren. Deze wetgeving zal op dit project van toepassing zijn. Mijn collega van VROM attendeerde mij er in relatie tot de gasopslag Bergermeer net op dat de gemeenten Alkmaar, Bergen, Heiloo en Schermer zich vorig jaar al op de hoogte toonden van de reikwijdte van artikel 1.4. Het gaat mij er echter helemaal niet om wie op welk moment wat wist. Wij bespreken een wetsvoorstel en als dat wetsvoorstel wet is geworden, dan is het van toepassing. Als de Kamer vannacht dit wetsvoorstel aanneemt, dan zal ik heel graag morgen contact opnemen met de burgemeester van Barendrecht.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik begrijp uit de woorden van de minister dat er niets onaangenaams uit Barendrecht is gekomen.

De **voorzitter**: Ik stel voor om de minister zijn betoog te laten afmaken.
**

Minister **Hirsch Ballin**: Ik zal nu ingaan op een paar andere punten die door de heer Hofstra zijn aangesneden, zoals de kwestie van relativiteit en belanghebbende. De heer Hofstra vroeg om een verduidelijking van de discussie die wij hadden over dat voorbeeld. Bij voorbeelden moet je altijd proberen om zo precies mogelijk te zijn en tegelijkertijd onder ogen te zien dat het om een voorbeeld gaat. Als het gaat om een voorbeeld uit de sfeer van de ruimtelijke ordening, dan geldt het brede beroepsrecht van de Wet ruimtelijke ordening. Als het gaat om een bouwvergunning, geldt de beperking tot belanghebbende en zou iemand die helemaal niet in de buurt van het project woont, geen belanghebbende zijn. Die kwestie staat los van het relativiteitsvereiste in het belanghebbendebegrip. In het beroepsrecht komt geen wijziging, maar het relativiteitsvereiste brengt mee dat een beperking is aangebracht in het erbij halen van argumenten die kennelijk geen relatie

hebben tot het belang dat deze belanghebbende bij de zaak heeft.

Ik kom op de kwestie die door de heer Hofstra is aangesneden: de Europabestendigheid. Het Europese en internationale recht respecteren wij ten volle. Men mag niet anders van ons verwachten. Het is geen noodwetgeving, wij nemen de fundamentele rechten in acht, inclusief die betreffende rechtsbescherming. Wij hebben daar zo zorgvuldig naar gekeken, dat ik geen complicaties voorzie. Natuurlijk is het de bevoegdheid van een rechter om te beoordelen of hij aanleiding ziet om toepassing te geven aan de procedures die daarvoor gegeven zijn, zoals het stellen van prejudiciële vragen. Bij de m.e.r. hebben wij alleen de nationale koppen afgeschaft. De Kamer heeft daar in het algemeen ook bezwaar tegen. Ik zie dus echt geen enkele aanleiding om het stellen van prejudiciële vragen te vrezen.

De heer Schouw is ingegaan op de vraag naar centralisering en decentralisering van de Titel 4-procedure. In eerste termijn heb ik al opgemerkt dat wij ervaring gaan opdoen met de nieuwe procedure, dat wij die monitoren en dat wij vervolgens komen met een integrale herziening. Dat is ook de bedoeling in het perspectief van de wijziging van de Onteigeningswet. Inzake de rol van de centrale overheid sluit ik mij aan bij wat professor Koeman heeft gezegd in de hoorzitting die deze Kamer heeft belegd.

De heer Schouw heeft gevraagd naar de aard van datgene wat wij doen met betrekking tot de Onteigeningswet. In eerste termijn heb ik het alleen gehad over de aankondiging in de brief van 4 maart die de minister-president mede namens mij en de andere collega's heeft gestuurd, namelijk dat wij de praktijk, die geheel past bij het voorliggende wetsvoorstel, dat naar ik hoop straks wet zal zijn, zullen verwerken in een toekomstig wetsvoorstel. Dat is dus niet de novellering in de betekenis waarin daarover is geschreven door mijn toenmalige collega Ter Horst bij een wetsvoorstel waarvan gevonden wordt dat dit pas kan werken als het is aangepast overeenkomstig een eventueel nog tot stand te brengen wetswijziging. Als de heer Schouw meende dat te hebben moeten beluisteren, dan weet ik niet zeker of ik nu moet zeggen dat ik hem gerust kan stellen of dat ik hem moet teleurstellen. In ieder geval kan ik het niet met hem eens zijn.

De heer **Schouw** (D66): Ontkent de minister van Justitie nu dat hij in eerste termijn tot twee keer toe het woord "novelleren" heeft gebruikt?

Minister **Hirsch Ballin**: Misschien heb ik wel een woord van de heer Schouw overgenomen. Het gaat in ieder geval niet om een wetsvoorstel van de soort die wij plegen aan te duiden als een novelle, als iets dat gewijzigd moet worden in een wetsvoorstel voordat het kan gaan werken. Ik heb ook nog in eerste termijn gezegd dat daar niks verkeerd aan is. Dat herinner ik mij heel duidelijk. Ik ben daar uitgebreid op ingegaan naar aanleiding van de vragen: kan het eigenlijk dan wel werken op deze manier, is het staatsrechtelijk niet verkeerd om het zo te doen? Daar is niks verkeerd aan; het wetsvoorstel kan werken zoals het er ligt wanneer het wet is geworden. Het enige wat wij naderhand nog doen, is de ruimte die daarin nu wordt gebruikt, eruit halen met een wetswijziging. Dat is dus volstrekt onvergelijkbaar met wat wij plegen aan te duiden als een novelle, waarop de brief van de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken betrekking heeft. Dat is nog even afgezien van het feit dat het om een heel specifieke context ging en dus niet om een algemene uitspraak van de regering.

De heer **Schouw** (D66): Ik denk dat wij toch even een paar dingetjes moeten vaststellen. "Een novelle" en "novelleren" zijn hetzelfde. Het woord "novelleren" is in deze Kamer al meermalen gebezigd. De heer Rosenthal heeft daar zelfs een artikel over geschreven op zijn website naar aanleiding van het "novelleren" van de slimme meters. Bij dat onderwerp werd dit woord gebruikt.

De heer **Hirsch Ballin**: Van wat?

De heer **Schouw** (D66): De slimme meters, van mevrouw Van der Hoeven. Dat is precies hetzelfde als het aanbrengen van een novelle. Als de minister morgenochtend de gemeente Barendrecht heeft gebeld, kom ik graag bij hem langs om even de Handelingen te bekijken. Hij is daar zelf over begonnen. Dat is ook volstrekt in lijn met wat hij en de minister-president in de brief hebben geschreven die naar de Kamer is gestuurd, namelijk dat -- ik citeer -- bij een afzonderlijke wetswijziging de thans geldende wettelijke koppelingen opnieuw zullen worden ingevoerd. Dat is dus wat anders dan de wetswijziging die nog komt naar aanleiding van de nieuwe herziene wet. Het is niet anders dan dat. Een eerstejaarsstudent staatsrecht weet dat. Als je in de Eerste Kamer een wet wilt repareren, dan is dat een novelle. Daar is volgens mij geen woord Spaans aan. Een wet kan niet worden gewijzigd door middel van een brief van een demissionair kabinet. Het is ook nog eens een aanpassing van deze brief op basis van een citaat van een, weliswaar intelligent, CDA-Kamerlid. Dat is natuurlijk niet de manier waarop wij in dit land wetgeving maken.

De heer **Janse de Jonge** (CDA): De heer Schouw gaat nu iets te ver. Ik neem daar echt afstand van. Hij gaat uit van mijn interpretatie van wat de minister zojuist duidelijk zei, toen het woord "novelleren" is gevallen. Dat kan in alle omstandigheden. "Novelle" is een vast begrip. Dat wil zeggen dat een wet is vastgesteld door de Eerste Kamer en dat het kabinet daarna toezegt dat een novelle wordt nagestuurd. Onder die voorwaarden accepteren wij dan hier een wet. Dat heeft dan zijn eigen procedure. Ik neem afstand van de opmerking dat "novelleren" even wordt geïnterpreteerd als "de novelle". Het gaat veel te ver om daar ook nog eens een motie aan te verbinden. Dat wil ik graag even gezegd hebben.

De heer **Schouw** (D66): Ik maak nog een opmerking. Dan mag de minister van Justitie antwoorden, en dan ben ik er ook wel klaar mee.

Wij hebben in dit huis een goed gebruik voor de omgang met novelles. Dat is een heel eenduidige interpretatie. Nu wordt daar een CDA-interpretatie aan gegeven die volstrekt afwijkt van de standaard die wij in deze Kamer hanteren. Het mag allemaal wat mij betreft vanuit een politiek perspectief, maar staatsrechtelijk klopt het echt niet. Dat heb ik dat ook maar een keer gezegd.

Minister **Hirsch Ballin**: Mijnheer de voorzitter. Ik denk dat het belangrijk is dat we niet twisten over woorden, maar over inhoud. Dat wil ik graag en met alle liefde, om in de geest van mevrouw Meindertsma te blijven, ook met de heer Schouw doen. Soms is in uw Kamer aan de orde of verlangd moet worden dat een wetsvoorstel nog wijziging ondergaat -- meestal voor de aanvaarding, een enkele keer na de aanvaarding -- alvorens het kan gaan werken. Dat is hier gewoon niet aan de orde. Het wetsvoorstel zoals het er ligt, kan werken en zal door ons worden toegepast op de manier die ik heb omschreven in mijn antwoord in eerste termijn en zoals omschreven in de brief van de minister-president namens het kabinet van 4 maart. Daarop zal volgen een wettelijke verankering daarvan, zoals omschreven in dezelfde brief van 4 maart. Dat is dus niet een wetswijziging waarvan de werking of inwerkingtreding van het nu voorliggende wetsvoorstel op enigerlei wijze afhankelijk wordt gemaakt. Daarnaast heb ik aangekondigd -- en dat werd even niet onderscheiden in de interruptie van de heer Schouw -- een wijziging van de Onteigeningswet in algemene zin, op basis van de ervaringen. Dat staat ook weer helemaal los daarvan. Dat is iets voor later. Dat ligt in het verlengde van wat ik de heer Hofstra aan het begin van mijn antwoord heb toegezegd.

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. Ik ga misschien een heel domme vraag stellen, want ik ben geen jurist en ook geen eerstejaarsstudent staatsrecht, maar misschien kan de minister mij wel helpen. Is de wet die wij vandaag al dan niet aannemen, in zijn uitwerking als het gaat om onteigening, dezelfde als die in de Tweede Kamer is aangenomen?

Minister **Hirsch Ballin**: Mijnheer de voorzitter. Ik heb in eerste termijn al gezegd dat de discussie met uw Kamer uiteraard aanleiding kan geven tot nadere toezeggingen over hoe de wet zal worden toegepast. Dat is ook hier het geval. In de loop van de vele debatten die ik heb gevoerd, hetzij vanachter de regeringstafel, hetzij als lid van uw Kamer, is heel vaak aan de orde geweest dat de Eerste Kamer verlangde dat op een bepaalde manier toepassing wordt gegeven aan het wetsvoorstel dat zij behandelt. Zou dat niet kunnen, dan zou de Eerste Kamer een belangrijk deel van haar functie missen.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik kan dus vaststellen dat de wet die wij vandaag aannemen, een andere uitwerking heeft dan de wet die in de Tweede Kamer is aangenomen.

Minister **Hirsch Ballin**: Nee, het is hetzelfde wetsvoorstel, maar ik heb toezeggingen gedaan over de toepassing van die wet in onze brief van 4 maart. Dat gebeurt zo'n beetje bij elk wetsvoorstel van betekenis. Als dat soort discussies niet zouden worden gevoerd, zou uw Kamer haar functie verliezen. Toen ik daar zat, heb ik die discussie gevoerd met degenen die hier stonden en nu ik hier sta, voer ik die discussie met degenen die lid zijn van uw Kamer. Om dit onderdeel af te ronden, ik ontraad de motie van de heer Schouw.

De heer Janse de Jonge heeft nogmaals gesproken over de voorlichting over de Crisis- en herstelwet. Ik bevestig graag dat we daaraan aandacht zullen besteden. Ik weet inmiddels ook met welke gemeente moet worden begonnen.

Ook in andere bijdragen waren de gevolgen voor de rechtspraak aan de orde. Ik heb nog eens nageslagen wat er in discussie was in de hoorzitting die de Eerste Kamer heeft gehouden. Ik vind het eigenlijk heel begrijpelijk bij het soort vragen die daar gesteld zijn aan de heer Van Dijk als lid van de Raad voor de rechtspraak, dat hij daar op die manier op heeft gereageerd. Dat past helemaal in het patroon van overleg tussen de raad en het ministerie van Justitie, ook met mij rechtstreeks. We hebben de nodige voorzieningen getroffen, opdat ook dit stuk nieuwe wetgeving kan werken.

Ik dank de heer Janse de Jonge voor zijn overige opmerkingen. Ik onderstreep graag nogmaals wat hij in eerste termijn heeft gezegd over de juiste plek van de verantwoording over verschillende inzichten in het beleid. Natuurlijk zijn er beroepsmogelijkheden om te toetsen of discussies over het beleid binnen de grenzen van wet en recht zijn. In die zin kan elke beleidsdiscussie worden geconfronteerd met de rechtspositie van belanghebbenden. Dat is de taak van de rechter, maar beleidsinzichten en verschillen van inzichten tussen overheden moeten met de volksvertegenwoordiging op nationaal, lokaal of regionaal niveau worden besproken.

Ik denk dat ik zowel de heer Van den Berg als de minister-president een plezier doe als ik de vragen van de heer Van den Berg over de morele crisis niet probeer te beantwoorden maar dat overlaat aan de minister-president, die als laatste zal antwoorden.

De heer Laurier heeft gevraagd of na afloop van de beroepstermijn nog nieuwe gronden kunnen worden ingediend. Nee, dat is niet het geval. "Geen nieuwe gronden" betekent: geen nieuwe thema's aansnijden. Een nadere feitelijke onderbouwing van wat er is aangevoerd, kan echter wel. Dat hoort bij de taken van de rechtspraak, ook op andere terreinen.

Nu kom ik bij de vragen van de heer Laurier over de maatregelen op het terrein van het bestuursprocesrecht. Die maatregelen zullen worden gemonitord. We willen de ervaringen die met deze maatregelen worden opgedaan, gebruiken bij de overweging van nadere maatregelen of voorzieningen. Het experiment kan dus inderdaad

goed of verkeerd aflopen, met alle nuances die daartussenin zitten. Dat is daar eigen aan. Wij willen daar in ieder geval van leren. Uiteraard denken wij dat wij een goed voorstel hebben gedaan.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Ik ben blij dat de minister zegt dat dit experiment goed of verkeerd kan aflopen, maar dan zit ik even met een probleem. Een groot deel van het betoog is immers gebaseerd op de veronderstelling dat het goed zal gaan en dat dit dus een bestrijding zal zijn van de economische crisis en het economisch herstel zal bevorderen. Hoe verhouden die twee zich ten opzichte van elkaar?

Minister **Hirsch Ballin**: Ik begrijp deze vraag van de heer Laurier uiteraard, maar het gaat niet om een kansspel. Het gaat om een weloverwogen stuk wetgeving. Ik zei al dat tussen "goed" en "verkeerd" een heleboel nuances zitten. Als je niet zou willen leren, moet je ook niet monitoren en evalueren. Op basis van alle argumenten die wij daarvoor hebben aangevoerd, is onze verwachting dat wij dit goed hebben onderbouwd.

In reactie op het betoog van mevrouw Meindertsma zeg ik dat het zeker ook onze bedoeling is om bij de aanstaande herziening van het bestuursprocesrecht lering te trekken uit wat wij op dit terrein doen. Ik ben blij dat wij elkaar zo goed hebben verstaan op het punt van de betekenis van deze wijzigingen in het bestuursprocesrecht en het nuttige effect daarvan. Dank voor die bijdrage.

Natuurlijk reken ik ook het algemeen belang tot de belangrijke punten die aandacht verdienen in de wetgeving. In zekere zin worden de rol en de verantwoordelijkheid van de overheden om daarop toe te zien, versterkt. Dat geschiedt echter zonder dat aan de bescherming van de rechtspositie van de burger afbreuk wordt gedaan. Mevrouw Meindertsma kan erop rekenen dat ik deze zelfde richtsnoeren in acht zal nemen bij de aanstaande herziening van het bestuursprocesrecht.

De heer Vliegenthart heeft gesproken over de relatie tussen het relativiteitsvereiste en de doelstelling van de wetgeving. Misschien helpt het om in herinnering te roepen wat ik aan het begin van mijn antwoord zei, namelijk dat de doelstelling van het wetsvoorstel breder is dan alleen het bevorderen van de werkgelegenheid door zinvolle projecten, hoe belangrijk dat ook is. Ik weet dat de heer Vliegenthart dat met mij eens is. Wij willen dat ook doen op een manier die betekenis heeft en houdt voor ons land. Dat geldt ook voor de manier waarop bestuurlijke procedures en besluitvormingsprocessen functioneren. Dat houden wij ons dus goed voor ogen. Je kunt van burgers niet verlangen dat zij het algemeen belang behartigen, maar wel van overheden. Dat blijft recht overeind staan.

Ik ben blij met de bijdrage van de heer Yildirim, die er terecht op heeft gewezen dat wij hier te maken hebben met iets wat ook vanuit het oogpunt van werkgelegenheid en het functioneren van de economie betekenis heeft. Ik hoop dat ook voor hem de discussie overtuigend is geweest. Dan wil ik eindigen met de bijdrage van de heer Schouw. Ik begrijp heel goed dat het voor hem een punt van zorg is dat gemeenten zich wel bevinden in dit wetsvoorstel. Dat heeft nogal wat tijd een aandacht gekregen in zijn tweede termijn en in de mijne. Ik wil hem graag verzekeren dat ik ook bij de verdere ontwikkeling en toepassing van de wetgeving op dit terrein er scherp op zal letten dat wij contact houden met de gemeenten en met de VNG. Dat geldt ook voor de voorlichting die wij zullen geven over dit wetsvoorstel, wanneer het naar ik hoop wet is geworden.

*N

Minister **Verburg**: Voorzitter. Ik bedank de leden van de Eerste Kamer voor hun inbreng in tweede termijn. Ik doe de beantwoording in omgekeerde volgorde. Ik heb drie thema's. Het eerste ziet op de stikstofdepositie in relatie tot de Crisis- en herstelwet, vervolgens ga ik in op de Wadden en dan kom ik op Natura 2000 en Europa te spreken, de vraag van de heer Hofstra.

Allereerst de vragen ten aanzien van de Crisis- en herstelwet en de stikstofdepositie. De heer Koffeman is in tweede termijn ingegaan op artikel 19 kd. Hij zegt dat de vrijstelling van de vergunning voor stikstof niet wordt gekoppeld aan een reductieprogramma. Hij vindt dat noodzakelijk en zegt ook dat dit moet. Mijn antwoord daarop is dat dit niet noodzakelijk is. Het gaat hier namelijk om het toepassen van de aanschrijvingsbevoegdheid en die kan worden benut door een stikstofreductie te realiseren of om een activiteit die is vrijgesteld van de vergunningplicht met de aanschrijvingsbevoegdheid zodanig te benaderen dat onwenselijke ontwikkelingen kunnen worden tegengegaan. Artikel 19 kd, dus die vrijstelling van die vergunning voor projecten, zal zeker niet leiden tot een toename van de stikstofdepositie. Dat is zeker, maar het betekent dus geen vrijwaring van maatregelen. Dat is waar dit artikel op ziet.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik lees hier dat de commissie-Huys in haar advies benadrukt dat het essentieel is voor het slagen van de hele constructie dat alle activiteiten dwingend zijn ondergebracht in een programma. Zodra de beoordeling van ontwikkelingen individueel plaats kan vinden buiten het programma, dan stort het hele systeem in elkaar. Dat zegt de commissie-Huys. Het vijfde lid van artikel 19 kd is daarom essentieel.

Minister **Verburg**: Voorzitter. Op het moment dat het beheerplan er is en we een programmatische aanpak stikstof hebben ... Daarnet is nog de vraag gesteld wanneer de programmatische aanpak stikstof gereed kan zijn. Ik probeer die voor de zomer gereed te hebben. De Crisis- en herstelwet geeft mij daar twee jaar de tijd voor, maar ik vind dat te lang. Ik vind dat wij daar zo snel mogelijk mee moeten beginnen en dat wij zo snel mogelijk moeten weten wat wij landelijk generiek kunnen doen en wat de taak is van de provincies, ook nog toegedeeld naar de verschillende Natura 2000-

gebieden. Ik heb tijd nodig om de verdeling eerlijk te krijgen en om te voorkomen dat de landbouw het hele gelag moet betalen, waar de heer Hofstra op wees. Je moet dus kijken naar een zorgvuldige toedeling en je moet op basis van de ecologische onderbouwing kijken in welk gebied wat bereikt moet worden. Ik heb daar haast mee en ik hoop dat het feit dat dit kabinet demissionair is mij daarbij niet in de weg hoeft te staan.

Dan kom ik bij de motie die is ingediend door de heer Vliegenthart, mede namens een aantal andere leden van de Eerste Kamer. Die motie omvat een aantal overwegingen en een paar constateringen. Ik heb toch de behoefte om daar even op in te gaan. De eerste overweging is dat de voorgestelde wijziging in de Natuurbeschermingswet strijdig zouden kunnen zijn met Europese wetgeving. Dat is niet aan de orde. Ik heb dat in de eerste termijn gezegd en ik zeg dat nu nog maar eens. Deze wijziging is niet strijdig. Wij hebben haar zelfs voorgelegd aan diensten van de Europese Commissie. Wij hebben dus check en dubbelcheck gedaan, zoals je maar beter kunt doen met Europese wetgeving zodat je die in één keer zorgvuldig en zoals bedoeld kunt implementeren.

De tweede overweging is dat de instandhoudingsdoelen voor kwetsbare habitattypen bij autonome ontwikkeling al bijna niet gerealiseerd kunnen worden. Als dat zo is, moet je juist niet iets uit deze Crisis- en herstelwet halen. Deze wet treedt in werking en benut de mogelijkheden die hierin zitten. Als je dit onderdeel eruit gaat slopen -- het is overigens een integraal onderdeel van de Crisis- en herstelwet en een deel zomaar niet in werking laten treden kan niet -- zou er een pas op de plaats worden gemaakt. Ik heb wel eens met een fractiegenoot van de heer Vliegenthart mogen debatteren in de senaat. Die zat volgens mij echt op de lijn dat er sprake moet zijn van implementatie en dat beheerplannen in werking moeten treden. Ik neem aan dat dit iets anders veronderstelt dan hetgeen wij in de Crisis- en herstelwet bedoelen. Wij willen juist actie en wij willen er juist voor zorgen dat problemen worden opgelost in de balans tussen ecologie en economie.

Het volgende punt uit de motie is de constatering dat de druk op de inhoud en de uitvoering van de beheerplannen voor Natura 2000-gebieden groot is en groter wordt. Dat zou ik niet weten, want de inhoud van de beheerplannen is omschreven. Ik heb in de eerste termijn gezegd dat er in al die beheerplannen een zorgvuldige sociaaleconomische paragraaf moet worden opgenomen waarin de balans tussen ecologie en ecologie, waar de heer De Boer nog eens op wees, wordt benadrukt en waarin tegelijkertijd de problemen worden benoemd en wordt aangegeven wat er in de beheerplanperiode aan de afbouw, de vermindering, van de problematiek zou moeten gebeuren.

Dan komt het dictum van de motie. In het eerste deel daarvan wordt de regering verzocht om provincies en gemeenten toe te staan om beheerplannen voor bijeen liggende Natura 2000-gebieden te bundelen en daarbij de beheersbaarheid van het gehele proces te verbeteren. Dat is al mogelijk. Ook dat is in een eerder debat in deze Kamer besproken. De fractiegenoot van de heer Vliegenthart die toen het woord voerde, zit achter hem. Het is dus mogelijk, zij het dat de keuze daarvoor ligt bij de provincies. Zij zijn vaak het bevoegd gezag in die gebieden. Dat deel is dus overbodig.

In het tweede deel van het dictum wordt de regering verzocht om onderdelen van de Crisis- en herstelwet gericht op stikstofsaldering niet te laten ingaan totdat de Staten-Generaal zich hebben uitgesproken over de deugdelijkheid conform het proces rond het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit. Ik heb voldoende betoogd dat dit een integraal onderdeel is van de Crisis- en herstelwet. Wij werken aan de Programmatische Aanpak Stikstof. Die krijgt zijn eigen traject, ook richting het parlement. Ik ontraad dus de aanvaarding van deze motie in haar samenhang.

De heer **Vliegenthart** (SP): Misschien begrijpen de minister en ik elkaar niet zo goed waar het gaat om dit onderwerp. Het probleem is dat wij met een zwarte doos worden opgescheept waarvan wij niet precies weten wat erin zit. Met de motie proberen wij die juist een beetje open te krijgen zodat wij een beetje inzicht krijgen in wat de verschillende componenten ervan zijn.

Minister **Verburg**: De Crisis- en herstelwet is helder in wat er mogelijk is rond de Programmatische Aanpak Stikstof. Die gaat in op de aanschrijvingsbevoegdheid en zorgt ervoor dat de zaak niet stilstaat totdat de beheerplannen in werking treden. Ik hoop dat de beheerplannen zo snel mogelijk gereed zijn, maar er zal een tempoverschil in zitten. Op dit moment is in een aantal gebieden het beheerplan gereed, maar nog lang niet in alle gebieden. Zodra beheerplannen gereed zijn en algemeen verbindend zijn verklaard, dus juridisch van kracht zijn, geldt de Programmatische Aanpak Stikstof voor dat gebied en wel voor het provinciale gedeelte. Ik heb een onderscheid gemaakt tussen het generieke deel en het regionale deel. Het is nu echter nodig om een kader te hebben om binnen te opereren. In de Crisis- en herstelwet is vastgelegd dat binnen twee jaar de Programmatische Aanpak Stikstof gereed moet zijn. Ik wil dat sneller, zodat wij zo snel mogelijk aan iedereen helderheid kunnen geven. Geven wij die helderheid niet, dan blijven de onzekerheid en de onduidelijkheid bestaan. Dat betekent dat er in een gebied zodanig grote onzekerheid kan blijven bestaan dat elke individuele situatie zal worden voorgelegd aan de bestuursrechter. Dat moeten wij vermijden. Daarom moeten wij zo snel mogelijk helderheid geven. Daarom vind ik ook dat wij dit niet moeten doen. Ik ontraad deze motie. Ik heb overigens al aangegeven dat het gezamenlijk provinciaal ontwikkelen van beheerplannen zeker mogelijk is. In het waddengebied zijn zeven Natura 2000-gebieden aanwezig, inclusief het landgedeelte. Zij ontwikkelen met elkaar één beheerplan. Dat vind ik alleen maar verstandig.

Daarmee ben ik aangekomen bij het tweede onderdeel van mijn bijdrage in tweede termijn. Dat ziet op de PKB Waddenzee. De heer De Boer heeft mij in eerste termijn goed begrepen. De PKB Waddenzee geldt tot de nieuwe Structuurvisie er is, dan wel de regeling in het kader van de AMvB Ruimte. Dat betekent dat de belangrijke onderdelen rust en ruimte, duisternis en weidsheid daarin worden geborgd. Ook worden ze meegenomen in de externe werking. Ik zeg dat ook tegen mevrouw Meindertsma. Ik zie aan haar non-verbale uitdrukking dat zij daarmee is ingenomen, zelfs een beetje opgelucht.

Ik kom bij het laatste punt, namelijk dat van de heer Hofstra. Hij heeft het over Europa gehad, over Natura 2000 en de noodzaak dat alle Europese lidstaten Natura 2000 op eenzelfde wijze implementeren. Ik ben dat zeer met hem eens. Hij heeft de wens uitgesproken dat de Crisis- en herstelwet ook in Europa gaat gelden, ten aanzien van Natura 2000, maar dat ben ik niet helemaal met hem eens. Als hij bedoelt dat er eens heel goed moet worden gekeken naar de Vogel- en Habitatrichtlijn en Natura 2000, in die zin dat wij meer resultaat moeten boeken met minder regels, dan beschouw ik zijn opmerkingen daarover als een aanmoediging en een ondersteuning van het beleid. Wat mij betreft geldt: meer resultaat, minder regels. Daarmee heb ik alle opmerkingen in tweede termijn op mijn terrein beantwoord.

*N

Minister **Huizinga-Heringa**: Voorzitter. Ik heb goed geluisterd naar de sprekers en extra goed naar de heer Hofstra. Hij heeft een aantal behartigenswaardige dingen gezegd, maar die betreffen geen zaken waar ik nog op in hoef te gaan. Ik laat het bij die constatering.

De heer Schouw heeft in eerste termijn een aantal vragen gesteld over Barendrecht. De minister van Justitie is daar uitgebreid op ingegaan. Hij heeft de kwestie in het bredere perspectief gezet waarin die moest worden gezet. Mevrouw Meindertsma ziet Barendrecht graag als metafoor. Dat is ook gebeurd in de reactie van de minister van Justitie. De heer Koffeman heeft nog een motie ingediend, met als dictum: "verzoekt de regering, het project in Barendrecht uit te zonderen van de werkingssfeer van de Crisis- en herstelwet". Het zal de Kamer niet verbazen dat ik deze motie ontraad. Het zou wat willekeurig zijn om zo maar één project uit te zonderen van de enorme rij die in de eerste bijlage staan, althans in de genoemde categorieën. Daarvoor zouden wij ook geen goede onderbouwing kunnen geven, dus die motie ontraad ik.

De heer Van den Berg heeft, met enige weemoed leek het wel, gesproken over de aanwezigheid van andere kabinetsleden, maar ik ben ervan overtuigd dat de minister-president in zijn slotwoord ook zal ingaan op de morele crisis die hij heeft aangekaart. Wees ervan verzekerd dat dit het kabinet zeker aangaat en bezighoudt.

De opmerkingen van de heer Laurier liggen niet op mijn terrein.

De heer De Boer wil ik dankzeggen voor zijn bijdrage. Hij heeft nog eens benadrukt dat het belangrijk is dat cultuurhistorische belangen niet ondersneeuwen en dat we bij een Crisis- en herstelwet, ook als we tempo willen maken, die belangen niet uit het oog verliezen. U weet dat het bij de Crisis- en herstelwet niet alleen om versnelling gaat, maar ook om zorgvuldigheid. Daarom kon ik ook antwoorden dat de cultuurhistorische belangen zeker gewaarborgd zijn.

Ik ben nog een antwoord schuldig aan mevrouw Meindertsma. In eerste termijn bestond wat verwarring over het projectbesluit en over de vraag of het bestemmingsplan binnen een jaar aangepast moet worden onder de huidige Wro, dan wel of het projectbesluit aanbesteed wordt bij de reguliere herziening van het bestemmingsplan. Het antwoord dat ik gegeven heb, is gebaseerd op werking van de Crisis- en herstelwet. Daarin is zowel over het projectbesluit als over het projectuitvoeringsbesluit gezegd dat het aangepast moet worden bij het reguliere bestemmingsplan. Maar op dit moment geldt onder de Wro nog wel dat dit bij een projectbesluit binnen één jaar in het bestemmingsplan aangepast moet worden. In de Crisis- en herstelwet is besloten om dit bij het reguliere bestemmingsplan te doen. De reden daarvoor is dat veel gemeenten juist vanwege de eis om het binnen één jaar in het bestemmingsplan te verwerken, afzien van het projectbesluit en met allemaal heel kleine bestemmingsplannen gaan werken. Daar zijn we niet blij mee.

Mevrouw Meindertsma heeft nog gereageerd op het ontraden van de motie waarin zij verzocht om de dekking te veranderen voor de energiebesparing in de woningbouw. Het doel van de motie is buitengewoon goed. In Nederland is het nog lastig om de energiebesparing in woningen voor elkaar te krijgen. Maar ook in deze dekking kan ik niet meegaan. Het voorstel dat mevrouw Meindertsma doet, richt zich op het aanwenden van de vrijval van de SDE voor energiebesparing. Nederland heeft zich verplicht tot duurzame energie. In EU-verband zijn de doelstellingen van 20% in 2020 bindend. Onderzoek door het Energiecentrum laat zien dat we alle zeilen zullen moeten bijzetten om de doelstellingen voor duurzame energie in zicht te houden. Ook is in de SDE-regeling afgesproken dat in geval van onderuitputting het geld beschikbaar moet blijven voor het realiseren van duurzame energie in latere jaren. Ook het realiseren van die duurzame energie en het voldoen aan de Europese bindende afspraken zal lastig genoeg worden. Dit is een inhoudelijke reden waarom ik ook deze dekking moet ontraden. Bovendien is dit voorstel in strijd met de begrotingsregels die wij handhaven. Zou mevrouw Meindertsma dit voorstel in een motie verwerken, dan zou ik de motie om deze redenen ontraden.

De heer Koffeman heeft bij interruptie nog even gesproken over een discussie met de ondernemingsraad en de uitbesteding van onteigening. Die discussie loopt nog, namelijk in het kader van de reorganisatie van de rijksdienst. Deze discussie staat los van eventuele

capaciteitsdiscussies en los van de Crisis- en herstelwet.

De heer **Koffeman** (PvdD): In Nederland zijn toch maar weinig mensen bezig met het thema onteigening. De Crisis- en herstelwet stelt de Onteigeningswet buiten werking. Op de onteigeningsdienst van het ministerie van minister Huizinga werkt een handjevol mensen, laten we zeggen vijf mensen. Deze dienst wordt geprivatiseerd. Dit heeft die mensen zeer overvallen, om dezelfde term nog eens te gebruiken. Het is toch merkwaardig dat eigenlijk alles dat met onteigening te maken heeft op dit moment op de schop gaat. De minister mag wel zeggen dat dit niets met de Crisis- en herstelwet heeft te maken, maar mijns inziens heeft het daarmee toch wel te maken, want én de Onteigeningswet wordt buiten werking gesteld door de Crisis- en herstelwet én de afdeling onteigening op het ministerie van VROM wordt geprivatiseerd. Als er iets is waarvan je zou denken dat het een overheidstaak is, dan is het toch wel onteigening.

Minister **Huizinga-Heringa**: Dat is een wat lastige samenloop van omstandigheden. De privatisering komt aan de orde vanwege de reorganisatie van de rijksdienst, die weer te maken heeft met het verminderen van het aantal ambtenaren en het voldoen aan allerhande taakstellingen. Ik begrijp het punt van de heer Koffeman maar ik denk dat wij deze zaken niet moeten verwarren. Wij moeten dit punt niet betrekken bij deze behandeling van de Crisis- en herstelwet, want daar staat het echt los van.

De heer **Laurier** (GroenLinks): Ik neem aan dat de minister ongeveer aan het eind van haar beantwoording is gekomen. Wat zij zei over Barendrecht ging zo snel dat het me beter leek om te wachten tot zij daarmee klaar zou zijn. Zij verwees heel snel naar haar collega, minister Hirsch Ballin. Ik wil daarover echter wel een vraag stellen. De gesprekken met Barendrecht zijn gevoerd door de minister van VROM en de minister van EZ. Daarin is er sprake van geweest dat het een demonstratieproject zou zijn, waarbij onder meer gekeken zou worden naar de toetsing van een aantal procedures. Dit begrijp ik uit alle informatie die ik heb gekregen; ik heb het project ook een klein beetje gevolgd. Wat blijft daarvan nu eigenlijk over onder de Crisis- en herstelwet?

Minister **Huizinga-Heringa**: Het onderbrengen in Bijlage I van de Crisis- en herstelwet betekent dat de beroepsmogelijkheid voor de lagere overheid vervalt. Alle andere procedures blijven echter wel gewoon gelden. Op dit punt zijn nooit toezeggingen gedaan aan Barendrecht. Hierover is zelfs nooit gesproken met de gemeente. Ik heb dat nagevraagd, mede naar aanleiding van opmerkingen die in de Eerste Kamer werden gemaakt. Mij is dat meegedeeld van verschillende kanten bij twee departementen.

*N

Minister **Eurlings**: Voorzitter. Ik denk dat ik vrij kort kan zijn in dupliek. Ik zal proberen om de punten die nog bij mij zijn aangedragen vrij staccato van een antwoord te voorzien.

De heer Hofstra sprak onder andere over de noodzaak om nog projecten te kunnen toevoegen. Die mogelijkheid is er, zeg ik nadrukkelijk. In het voorstel staat -- dat hebben wij ook in het verkeer met de Tweede Kamer afgesproken -- dat eens per jaar per AMvB projecten kunnen worden toegevoegd. Dat zou in de mooie meimaand zijn, de maand van het lentegevoel. Nu wij iets later zijn met de Crisis- en herstelwet, zal dit elk jaar rond de zomer komen te liggen, wat zou betekenen dat zich over niet al te lange tijd alweer een mogelijkheid voordoet.

De heer Hofstra stelde ook een vraag over de A12-strook. Hij mag erop rekenen dat ik daarmee niet lang zal wachten. Sterker, ik kondig aan dat ik morgen al het ontwerptracébesluit zal tekenen. Dat gaat dus niet lang duren. Natuurlijk vertrouw ik er daarbij op dat ook het eindvotum in dit huis een positief votum zal zijn. Wij doen het immers wel samen met elkaar. Morgen zal ik het tekenen, maar dan nog zal het, gelet op de procedures, tot het derde kwartaal duren voor het tracébesluit er is. Uiterlijk in het eerste kwartaal van het volgend jaar zal de strook ten langen leste open zijn. Als iemand die ervaringsdeskundige is op dat tracé en er vaak in de file staat, voel ik met de heer Hofstra mee.

De heer Schouw heeft gemeld dat hij zijn moties handhaaft. Laten wij kort doorsteken door allebei consistent te zijn. Ik handhaaf dus mijn stemadvies ten aanzien van die moties. Dan kunnen wij snel naar de mooie ruimte hiernaast.

Ik dank de heer Janse de Jonge zeer voor zijn positieve bewoordingen. Ik vond het zeer goed dat hij de kwintessens van hetgeen ik probeerde te zeggen nog een keer kernachtig vastpakte in de verschillende faseringen van Elverding en in de positionering van de Crisis- en herstelwet ten opzichte van Elverding. Daarmee nam hij ook positie in ten aanzien van de discussie hoeveel Elverding je nu al in de Crisis- en herstelwet kunt opnemen zonder daarmee weer vertraging te bereiken. Ik kom daarop dadelijk terug in mijn antwoorden aan de heer De Boer.

De heer De Boer heeft een nieuwe motie op dit punt ingediend waarin hij zegt zo veel mogelijk "Elverdingproof" te willen opereren, maar dat dit wel in een bestaand wettelijk kader moet gebeuren en niet tot vertraging mag leiden. Ook in de hele bewoording eromheen geeft de heer De Boer nadrukkelijk aan dat hij zich er rekenschap van geeft dat sommige projecten in bijlage II al te ver zijn, waardoor je ze terug zou moeten zetten in fasering en je onmiskenbaar vertraging oploopt. Dat willen we allemaal niet. Deze motie, die naar ik aanneem dus inderdaad betrekking heeft op bijlage II waarover ook mevrouw Meindertsma het had -- ik zie de heer De Boer knikken -- vind ik een goede motie. In de motie wordt namelijk het positieve van het rapport-Elverding nu al gepakt zonder dat dit

verwordt tot vertraging bij de projecten van de Crisis- en herstelwet. Daarmee zouden we immers in onze eigen vingers snijden. Ik vind deze motie-De Boer dus ondersteuning van beleid en beveel haar aan in de aandacht van deze Kamer. Ik zal met graagte uitvoering geven aan het gevraagde in de motie, mocht zij worden aangenomen.

Geloof, hoop en liefde. Dat zijn prachtige termen, voorzitter. Ik vind ze alle drie prachtig. Ook liefde, die mevrouw Meindertsma als allerbelangrijkste kenschetste, is natuurlijk een fantastisch begrip. "Houden van" en "liefde" is eigenlijk één, maar "houden van" is een werkwoord. Laten we proberen, ook op dit late uur, om nog een klein stukje werk met elkaar te verrichten. Ik heb zojuist in mijn positieve bejegening van de heer de Boer aangegeven wat ik de kracht vind van zijn motie. Eigenlijk zou ik mevrouw Meindertsma willen oproepen om in die lijn mee te denken. Ik vind haar gedachte namelijk op zich goed, maar in de motie zoals die nu voorligt, verwordt dit toch tot vertraging omdat er wel degelijk risico is dat je bij projecten terug moet in de fasering. Het voorkómen van vertraging staat ook niet in de motie. Daarom prefereer ik het dictum van de motie-De Boer boven het dictum van de motie-Meindertsma.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Dan heb ik het, denk ik, niet helder genoeg uitgelegd, hoewel ik het ook in mijn eerste termijn al heb uitgelegd. Het begrip "vertraging" is wat mij betreft niet aan de orde wanneer het erom gaat de bevolking en haar organisaties mee te laten spreken over inrichtingsalternatieven. Wanneer je ze mee laat spreken, is het altijd versnelling. Dat betekent dat het begrip "vertraging" een andere interpretatie en uitleg behoeft dan in de motie-De Boer.

Minister **Eurlings**: Daarin verschillen mevrouw Meindertsma en ik dan toch enigszins van mening. Het gaat om een aantal projecten in de Crisis- en herstelwet. Als al deze projecten die in de bijlage staan nog in de aanvangsfase of de verkenningsfase waren, kon ik mevrouw Meindertsma direct gelijk geven. Dan konden we namelijk zeggen: wij vinden, à la Elverding, dat je breed moet verkennen en vervolgens snel moet doorpakken. Echter, een flink aantal van deze projecten zit al in een verdere fase. Daar is vaak al jarenlang naar gekeken, hetzij op de ouderwetse manier, hetzij op een tussenmanier. Ik pak Buitenring Parkstad er even bij als voorbeeld. Als je de verkenningsfase hebt afgesloten en een bestuursconvenant hebt, en alle gemeenten evenals de provincie en Parkstad zeggen dat dit de tracering moet zijn, betekent het teruggaan in de tijd als je teruggaat naar een verkenning, een stuk tracering. Dat leidt onmiskenbaar tot vertraging. Daarom vind ik de wat gelaagde benadering van de heer De Boer verstandiger.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): We leggen mogelijkerwijze het begrip "verkenning" verschillend uit. Laten we maar het voorbeeld van de Buitenring Parkstad nemen. Als ik het over verkenningen heb, heb ik het niet over nut en noodzaak van de aanleg van die ring, want ik neem aan dat daarover inderdaad een plan-m.e.r. is gemaakt. Dat is ook zo, heb ik begrepen. Het gaat mij dan wel om de inrichtingsvarianten. In het geval van Parkstad gaat het dan bijvoorbeeld over de Brunssumerheide en over een afslag bij een weg waarvan ik het nummer vergeten ben. Over die inrichtingsvarianten moet je in alle breedte met de bevolking en haar organisaties spreken. Dat geldt ook voor alle andere projecten die aan de orde zijn. Het gaat dus over de inrichtingsvariant. Ik heb begrepen dat de minister dat zo-even "detaillering" noemde. Hij mag dat zo noemen, maar het betekent dat het niet zo gaat als in het voorbeeld van de Zuidelijke Ringweg in Groningen. De minister zei dat hij met de wethouder en de gedeputeerde heeft gesproken. Ik weet toevallig dat er een inspraakavond gehouden is waarop varianten voorgelegd zijn, maar dat is iets anders dan participatie. Dat gaat niet over een halfjaar of driekwart jaar. Het is op zijn hoogst een kwartaal en ik ben er echt van overtuigd dat de minister dat kwartaal of desnoods dat halfjaar aan de achterkant terugverdient.

Minister **Eurlings**: Ik heb pas drie jaar ervaring op dit dossier, maar als we al beginnen met een kwartaal vertraging, wordt het nooit minder, maar eerder heel wat meer. Het kardinale punt is echter dat deze fasering hier al zo lang is geweest. Over de Buitenring Parkstad -- daarom pak ik dit voorbeeld -- is jarenlang gediscussieerd. Dat is echt ongekend. Jarenlang. En men kwam er maar niet uit. En maar praten, en gemeenteraadsvergaderingen en gesprekken met burgers. En de ene gemeente dit en de andere gemeente dat ... En eindelijk, na al die jaren, zeggen de gemeenten ten langen leste: nu tekenen we een bestuursconvenant; we zijn eruit met elkaar. Je kunt dan nog best gaan kijken naar de details van de inpassing, maar nu weer teruggaan in een fase en weer een grote participatieronde beginnen, insinueert op zijn zachtst gezegd dat je de tracering weer ter discussie gaat stellen. En dat is mijn probleem. Dan ga je een fase terug. Mevrouw Meindertsma heeft het zelf al over een kwartaal vertraging. Ik ken het dossier enigszins; als de geest weer uit de fles zou raken, ben ik bang dat het veel langer zal zijn. Er ligt nu een bestuursconvenant. Die fase is afgesloten; laten we nu vooruitgaan. Ik wil mevrouw Meindertsma wel toezeggen dat we bij die projecten waarin we nog wel in de eerdere fase zitten, zo veel mogelijk de "ver-Elverdinging" meenemen. Dat vind ik de goede manier. Dan zijn we al voor Elverding uit, want de Tracéwet moet nog worden aangenomen. We zijn breder aan het kijken. Ik zou het echter te ver vinden gaan als we bij trajecten teruggaan in de tijd, zeker bij dit soort projecten waarover al jarenlang wordt gepraat en waarin we nu eindelijk zicht hebben op een oplossing.

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Kan de minister dan concreet aangeven om welke projecten het precies gaat van de vijftien die op de lijst staan?

Minister **Eurlings**: Ik heb er een aantal genoemd. Ik heb bijvoorbeeld gezegd dat in het havencomplex bij Lobith verschillende zaken kunnen worden bekeken. Ik heb heel nadrukkelijk, en dat is geen "minimale", de tweede westelijke oeververbinding van Rotterdam genoemd. We zitten daarbij nu nog in de verkenningsfase, de verkenning Rotterdam voorruit, met dubbel r. We willen natuurlijk vertraging voorkomen, want de bv Rotterdam loopt anders vast, maar dat vind ik nu precies een plek om het breed te trekken en te bekijken hoe je Elverding zo veel mogelijk meeneemt. Zo zijn er wellicht nog een aantal, maar het gaat erom in welke fase een project zit. Daarin vind ik de motie van de heer De Boer zo goed. Hij geeft er rekenschap van dat je niet in faseringen teruggaat. Het zou gek zijn als het resultaat van de goede gedachte, die ook mevrouw Meindertsma heeft, van het zo veel mogelijk "ver-Elverdingen", over een Crisis- en herstelwet zou zijn dat heel wat projecten niet versnellen maar vertragen, omdat ze teruggaan in de fasering. Daarom vind ik, met begrip voor de pro-Elverding-instelling van mevrouw Meindertsma, de motie van de heer De Boer een betere, die ik zou willen prefereren.

Maar goed, de liefde richting mevrouw Meindertsma kan toenemen, want ik heb een mooie reactie van haar gekregen op mijn reactie op de motie onder letter L over de aanbesteding. Ik heb ook mijn best gedaan om daarin de Kamer tegemoet te komen. De heer Van den Berg was de eerste indiener. Ik heb het hem nog even gevraagd buiten de microfoon. Mag ik de motie zo lezen dat er staat "stimuleren" en haar ook zo begrijpen in de trits die ik heb opgenoemd: met de aanbestedingswet precies datgene proberen te bereiken wat met de motie wordt beoogd, en voorafgaand daaraan bekijken hoe wij zo goed als het kan op die manier kunnen denken? Inderdaad ook vanuit Rijkswaterstaat, mevrouw Meindertsma. Ik zag de heer Van den Berg knikken, dus ik denk dat we ook deze motie als ondersteuning van beleid kunnen zien. Ik zal zelf mijn best doen. Ik heb gezegd dat de aanbestedingswet er dit voorjaar moet komen. Het kabinet zal er zijn best voor doen om hieraan zo snel mogelijk concreet gevolg aan te geven.

Ik kom toe aan de andere motie, waarover mevrouw Meindertsma ook positief was, namelijk die over het informeren bij Voorjaarsnota. Ik heb nogmaals toegezegd dat ik dat graag doe. In reactie op de tweede termijn van mevrouw Meindertsma: het ging niet zozeer over de vraag of projecten al gefinancierd zijn, als wel over de tijdsplanning. Redden we het voor januari 2014? Over de financiering heb ik gezegd dat de geesten zich enigszins kunnen splitsen. Ik wil zo goed en zo kwaad als het kan die financiering regelen, omdat ik het belang van investeringen in de infra niet voldoende kan benadrukken. Ik zie mevrouw Meindertsma knikken. Op die manier kunnen wij uitvoering geven aan de ingediende motie.

De heer Vliegenthart heeft gevraagd naar een vergelijking met de Spoedwet. De Spoedwet kent een beperkt aantal afgetopte projecten. Hier hebben we de beperking op een andere manier gezocht: niet in het aantal projecten, maar wel in de begrenzing in de tijd. Alles heeft zijn plussen en zijn minnen. Wij vonden dit iets meer recht doen aan het crisiskarakter van deze wet: je kunt niet precies voorspellen hoe de crisis zich ontwikkelt, waarbij ik verwijs naar Griekenland. Het strengere van deze regels zit hem daarin dat na 1 januari 2014 geen eerste besluiten voor projecten meer kunnen worden genomen. Daar is de Spoedwet weer wat losser, omdat het daar om de projecten zelf gaat. Er zijn dus verschillende restricties ingebouwd.

Tegen de heer Koffeman: wij hebben de vaarttunnel goed bekeken. Wij kennen dat plan, dat we hebben doorgerekend. We hebben er verschillende malen in alle openheid met de Tweede Kamer over gesproken. Het beeld dat zich heel nadrukkelijk opdrong, was dat het een stuk duurder was, en dat het tot een latere realisatie zou leiden. Dat heeft er ook bij de Tweede Kamer toe geleid dat men in duidelijke meerderheid heeft gezegd: die vaarttunnel doen we niet. Daarom hebben we een ander besluit genomen: de "13" is ook afgevallen als alternatief, en andere alternatieven zijn al eerder buiten beeld geraakt. Wij gaan nu voor de A4 Midden-Delfland. Uit mijn hoofd: zo'n 2 kilometer wordt verdiept aangelegd. Wat dat betreft is die weg ook een heel stuk weggewerkt. Die tunnel zal misschien ietsje meer onder de grond liggen, maar ook lang niet helemaal, ze zal duurder zijn en tot een latere realisatie leiden. De Tweede Kamer heeft mij heel expliciet gevolgd in de lijn om de vaarttunnel niet te doen.

De heer **Koffeman** (PvdD): De minister zou het zich toch moeten aantrekken dat Rijkswaterstaat recent bij een inspraakbijeenkomst in Schipluiden een verkeerde voorstelling van zaken heeft gegeven, waar gezegd is dat die tunnel 70 meter breed zou zijn, in plaats van 36 meter, en vier tunnelbuizen zou bevatten, in plaats van twee. Die voorstelling van zaken deugt niet. Als hij zegt dat de getallen verder wel kloppen, is het zaak om helder te krijgen of Rijkswaterstaat verkeerde voorlichting heeft gegeven, en zo ja, dan moet hij zich dat aanrekenen, al was het maar richting het publiek dat zich druk maakt over de zaak.

Minister **Eurlings**: Ik heb daar niet bij gezeten, dus ik ga er verder niet op in. Ik ga hier voor een plan dat past binnen de IODS. Ik heb vele bestuurlijk overleggen gevoerd met alle betrokken partijen. Ik weet dat een minderheid liever een andere keuze had gehad. Ik constateer ook dat een bestuurlijke meerderheid liever hiervoor kiest. Ik heb gezegd hoe het met de inspraak zit. Het is van belang dat we na 50 jaar discussie proberen deze weg aan te leggen. De beelden van de vaarttunnel zijn dat die duurder zal zijn, en tot een latere oplevering zal gaan leiden. In de Tweede Kamer is dit expliciet verschillende malen aan de orde geweest. Onder anderen de heer Ernst Cramer heeft een paar keer

de aandacht gevraagd voor dit verhaal. Op basis van deze gedachtewisseling moesten we dat toch maar niet doen.

De **voorzitter**: Ik zie dat de heer Koffeman wil interrumperen, maar ik wil de discussie over de A4 afsluiten. We komen hiermee niet verder.
**

Minister **Eurlings**: Ik vind dit als minister van Verkeer en Waterstaat een erg belangrijk moment. Veel projecten zijn er zeer mee geholpen als deze Kamer deze wet aanneemt. Veel partijen in het land kijken met grote verwachting naar de afronding van dit debat. Maar ik wil wel een opmerking gemaakt hebben. Als wij willen dat een aangenomen wet ook echt tot het maximale resultaat leidt, dan heeft de heer Van den Berg een erg cruciaal punt te pakken in zijn bijdrage. Ik deel de zorg voor de invoering van de Crisis- en herstelwet; ik ben het met de heer Van den Berg eens dat dit niet mag worden onderschat. Ik ben het met hem eens dat het voor een goede werking van de Crisis- en herstelwet cruciaal is dat men in de praktijk de kansen die deze wet biedt ten volle kan benutten. De regering voelt zich dan ook verantwoordelijk voor een deugdelijke voorlichting en voor een deugdelijke kennisverspreiding over deze nieuwe wet. Voor projecten die het Rijk zelf onder zijn hoede heeft, zoals dijken, wegen en spoor, wordt in beeld gebracht wat de Crisis- en herstelwet ook voor de werkprocessen zelf moet gaan betekenen.

Voor decentrale overheden, die ook veel projecten hebben, spelen het IPO en de VNG een belangrijke rol bij deze kennisverspreiding. Met het IPO en de VNG zijn wij nu al op ambtelijk niveau aan het bekijken op welke manier gemeenten en provincies het beste kunnen worden voorgelicht over de wet. Verder bekijken wij of het nodig is om hen met extra expertise te gaan ondersteunen, om de wet volledig te kunnen gebruiken. In dat licht zien wij ook de gesuggereerde crisiswetondersteuningsteams, dus ik pak dat in die zin positief op. Ook liggen er plannen klaar voor regiobijeenkomsten, voor een voorlichtingsbrochure en ook voor een ledenbrief van de VNG met uitleg over de Crisis- en herstelwet. Ik kan melden dat op ambtelijk niveau met individuele gemeenten al overleg is of wordt gevoerd. Ik kan daarbij grif toegeven -- maar dat is inderdaad een discussie die breder gaat dan de Crisis- en herstelwet alleen -- dat wij in de publieke sector moeten letten op onze kerncompetenties. Ook voor mijn Rijkswaterstaat is het van belang dat, ondanks alle taakstellingen etc., juist niet de kerntaak, de kerncompetentie in gevaar komt. Wij hebben in het verleden te veel problemen gehad omdat het kernwerk, bijvoorbeeld de rekenmodellen, niet meer in huis kon worden gedaan. Het moest worden uitbesteed waarbij het werk steeds weer werd overgedragen, en vervolgens ging het project de mist in. De kerncompetentie moet dus net worden versterkt, terwijl de organisatie misschien in haar totaliteit kleiner en slanker wordt. In het algemeen ben ik het dus daarmee zeer eens.

Omdat de Crisis- en herstelwet een experimenteel karakter heeft, is het ook zeer belangrijk om goed de vinger aan de pols te houden, zodat tussentijdse bijsturing mogelijk is. Dit gaan wij doen. De Kamers zullen daarvan op de hoogte worden gehouden via een jaarlijkse voortgangsrapportage, zodat ook de betrokkenheid van de senaat is gewaarborgd. Daarnaast is er de afgelopen jaren veel ervaring opgedaan met de spoedaanpak "Sneller en Beter". De eerste beelden die zich hieruit opdringen, wijzen uit dat wij samen met de markt daadwerkelijk in staat zijn om twee keer zo veel en twee keer zo snel projecten te realiseren.

*N

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Graag zeg ik de leden van deze Kamer dank voor de inbreng in eerste en tweede termijn. Het was een betekenisvol debat waarbij heel veel argumenten zijn gewisseld en waarin de kritiek duidelijk naar voren is gekomen. Ik denk dat wij eerlijk zijn geweest tegenover elkaar. Laat ik nog enkele opmerkingen nalopen.

Ik begin met de eerste spreker vandaag, de heer Hofstra. Ik wil nog een streep zetten onder wat hij heeft gezegd over wat nu feitelijk aan de orde is, niet alleen nu, maar ook op de langere termijn. Hij heeft het gehad over de versimpeling, het terugdringen van bureaucratische toestanden en het snijden in het oerwoud van regels. Hij heeft ook gezegd dat zoiets niet moet stoppen in 2014. In mijn eerste termijn heb ik gezegd dat wij juist moeten kijken naar de regeling ten principale, omdat de maatschappelijke acceptatie steeds minder wordt, omdat het gewoon te lang duurt in dit land. Dat zal nooit ten koste mogen gaan van rechtsbescherming van burgers, maar dat het sneller moet, is onvermijdelijk. Dat heeft de heer Hofstra ook willen zeggen. En dat onderstreep ik graag.

De heer Schouw heeft een opmerking gemaakt over de manier waarop ik mijn zaken heb verdedigd. Dank voor deze woorden. Dat hoor je niet altijd. Ik zou zeggen: zegt het voort.

Ik was ook getroffen door zijn typering van een versnellingswet. Voor een deel heeft het gewoon te maken met versnelling. Dat is ook waar. Er zitten een aantal interessante elementen in de wet, waaronder het experimenteren. Ik behoef niet te herhalen wat er is gezegd over professor Koeman en over de heer Scheltema.

De heer Schouw gebruikte ook het woord "decreet". Het is wellicht goed om nog eens te zeggen dat wij geen decreten kennen. De regering doet een voorstel. Er komt commentaar en kritiek van de Raad van State. Daar ga je als regering op in. Dan is er een debat in de Tweede Kamer. Als het eenmaal zo ver is dat het daar wordt goedgekeurd, komt het voorstel naar de Eerste Kamer. Kortom, in de constitutionele verhoudingen in dit land is het nog altijd zo dat een regering wel iets kan willen maar dat zij alleen kan handelen als zij voldoende draagvlak weet te verwerven van beide Kamers der Staten-Generaal. En daarom staan wij ook hier.

De heer Janse de Jonge is nog eens ingegaan op de samenhang tussen deze wet en het bredere perspectief. Het is inderdaad niet zo dat wij moeten doen alsof er door deze wet banen worden gegenereerd. Dat kun je zo niet zeggen en dat heeft onder anderen mevrouw Meindertsma vandaag naar voren gebracht. Het is echter wel goed om stimuleringsmaatregelen in samenhang te zien met maatregelen die ertoe kunnen leiden dat processen kunnen worden versneld. Waarom zouden wij kansen die er zijn, laten lopen? Als er mogelijkheden zijn om zaken naar voren te halen, dan vind ik het ook een morele plicht om die zaken te benutten en niet om dan kansen te laten lopen. Dat is ook de intentie waarmee deze wet is opgesteld.

Ik heb al het woord moreel gebruikt en dat is een natuurlijke brug naar de heer Van den Berg. Door verschillende van mijn collega's is al gepreludeerd op het feit dat ik iets zou zeggen over de morele crisis. De heer Van den Berg heeft dat in zijn bijdrage ook als zodanig getypeerd, waarbij hij teruggreep op het feit dat de financieel-economische crisis van vandaag de dag niet op zichzelf staat. In de eerste plaats hebben wij het met elkaar gehad -- ik kijk nu ook naar de heer Schuurman -- over het feit dat een aantal crises zich tegelijkertijd aftekenen. Dan hebben wij het over de financieel-economische crisis, de crisis op het gebied van voedsel, de milieucrisis en dan noem ik ook de vrijhandel zodat ook armere landen kunnen concurreren. Dat alles is verbonden met de morele crisis. Wat betreft de achtergronden van de financieel-economische ontwikkeling heeft de heer Van den Berg verwezen naar 1 Timoteus 6:10, waarin staat: want de geldgierigheid is een wortel van alle kwaad. Er zijn natuurlijk diverse bronnen die daarvoor benut kunnen worden. Uit de Heidelbergse Catechismus weten wij dat de mens niet in staat is tot enig goed en geneigd tot alle kwaad. Kijkend naar alles wat er is gebeurd de afgelopen tijd op met name het financieel vlak, heb ik daar wel eens aan moeten denken. Het is soms doorgeschoten. Wanneer het gelddenken de reële economie gaat overwoekeren, dan ontstaat er morele scheefgroei. Het is goed om dat tegen elkaar te zeggen. Als je bij de duiding van de vraagstukken van vandaag niet de samenhang der dingen ziet, dan ben je partieel bezig om zaken op te lossen. Ik maak mij wel eens zorgen als ik de signalen hoor uit de City in Londen of vanuit Wall Street in New York dat toch weer de oude sentimenten terugkomen. Leren wij dan nooit? Het is goed dat de heer Van den Berg dit punt nadrukkelijk heeft genoemd.

Ik ben hartstochtelijk voorstander van de Crisis- en herstelwet, maar ik zie tegelijkertijd dat die niet het ultimum remedium is voor een morele crisis. Daar hebben wij andere dingen voor nodig. Maar het is wel goed om ons bewust te zijn van de morele kant van maatschappelijke vraagstukken. Wanneer wij spreken over dit soort onderwerpen, zou dit wel een impuls moeten geven voor het denken over maatschappelijk verantwoord ondernemen. Hoe wil je zaken doen? Waardoor laat je je leiden? Ik heb het buitengewoon ernstig gevonden dat er in de financiële sector een soort eigenwettelijkheid is ontstaan die niet dienend was voor de reële economie maar waarin de financiële realiteit feitelijk de reële economie is gaan overwoekeren, en dat je door middel van trucs geld kon maken. Dat is buitengewoon bedenkelijk. Als wij dat op ons laten inwerken, hebben wij die lessen te trekken. Dan zal het noodzakelijk zijn om nieuw perspectief voor de eenentwintigste eeuw te schetsen. Dat heeft u hier naar voren willen brengen en daar val ik u in bij.

De heer Laurier heeft gesproken over hoe GroenLinks het ziet. Hij heeft gezegd niet tegen versnelling te zijn als er iets goeds uit voortkomt. Hij is kritisch geweest over de werkgelegenheidsontwikkeling. Ik heb goed naar hem geluisterd. Het is goed dat wij deze gedachtewisseling hebben gehad. Wij kunnen elkaar niet altijd overtuigen. Het is wel goed dat wij in alle scherpte hebben gesproken over wat ons drijft.

De heer De Boer heeft gesproken over de bedrijven. Die wachten immers op verandering. Hij heeft de sentimenten goed aangevoeld. Ik hoor ook dat men erom vraagt dat zaken in beweging worden gebracht. Dat is de intentie waarmee deze wet is geschreven. De heer De Boer heeft dat nog eens onder woorden gebracht. Wat dat betreft zitten wij op hetzelfde spoor.

Mevrouw Meindertsma heeft in navolging van de heer Van den Berg gekeken naar de Bijbel. Zij las 1 Korintiërs 13 en sprak van geloof, hoop en liefde. Zij verbond geloof aan werkgelegenheidseffecten, hoop aan het probleem van de vraaguitval en liefde aan het thema rechtsbescherming. Dat is een nieuwe interpretatie en een nieuwe exegese. Zij is zeer creatief! Op het punt van de werkgelegenheidseffecten hebben wij gezegd dat de echte banen moeten komen door terugdringen van de vraaguitval. Het gaat om vertrouwen in de economie. Wij kunnen de economie stimuleren. Dat hebben wij gedaan met het pakket van vorig jaar, dat ook dit jaar zijn beslag zal krijgen. Wij kunnen ook proberen om werkgelegenheid in de tijd naar voren te halen. Daartoe dient deze wet. De analyse van mevrouw Meindertsma over de vraaguitval is een goede. Ik deel die.

Mevrouw Meindertsma spitst het punt van de liefde toe op het thema van de rechtsbescherming. Ik val haar erin bij dat rechtsbescherming heel belangrijk is in een democratische rechtsorde. Liefde heeft er ook mee te maken dat mensen kunnen meedoen. Ik weet dat tal van mensen zich zorgen maken of zij hun baan houden, met name in de bouw. Dan heeft liefde er ook mee te maken dat je menselijk talent niet onbenut laat, dat je kansen biedt aan mensen en dat je zaken niet nodeloos lang laat duren. Ik moet zeggen dat dit een van de motieven is die het kabinet ertoe heeft gebracht om te pleiten voor het versnellen van procedures.

De heer Vliegenthart heeft gesproken over de toeschietelijkheid in het debat. Ik heb goed naar zijn bijdrage geluisterd. Een dergelijk debat moet worden gevoerd. Hij heeft gesproken over een

oerwoud aan regels. De vraag is waar het vandaan komt. Eigenlijk is het een product dat wij met elkaar hebben bewerkstelligd, vaak met de beste intenties. Iedereen heeft eraan bijgedragen, de Kamers en de maatschappelijke organisaties met hun claims om zaken anders te doen. De uitkomst is een proces waarin men "door het oerwoud de regels niet meer kan zien". Soms werken de regels ook tegen elkaar in. Dat zijn de problemen waar wij tegenaan lopen. Er is dus alle reden om zaken weer eens tegen het licht te houden.

Dat hebben wij geprobeerd te doen als kabinet; de commissie-Elverding is daar een voorbeeld van maar ook dit wetsvoorstel. Er zijn dus allerlei elementen, zoals de ruimtelijke ordening -- ik kijk naar mijn linkerbuurvrouw -- de afgelopen jaren aan de orde geweest. De Staten-Generaal en het kabinet hebben in samenspel met elkaar de verantwoordelijkheid om te kijken naar hoe wij met regels omgaan: hoe krijgen wij zaken meer in beweging? Dit is noodzakelijk, ook om de kenbaarheid van het recht te vergroten. Te vaak valt te zien dat wij zo veel regels met elkaar hebben gemaakt dat het procederen wel erg makkelijk wordt. Daarover moeten wij eerlijk zijn. Rechtsbescherming is prima -- die hoort in rechtsstaat -- maar soms is het zo ingewikkeld gemaakt dat er oneigenlijke elementen in komen. Dat moeten wij dan eerlijk tegen elkaar durven zeggen.

De heer Koffeman heeft nog eens gereflecteerd op de inhoud van dit debat. Ik herinner mij heel goed het debat dat ik vanmiddag met hem heb gehad over het thema duurzaamheid. Hij heeft daarover indringend gesproken; ook ik wil het belang van deze thematiek onderstrepen.

De heer Yildirim heeft gesproken over procedures die te ver zijn doorgeschoten. Tegelijkertijd heeft hij kritische kanttekeningen gemaakt. Ik verwijs graag naar wat minister Hirsch Ballin in zijn richting heeft gezegd.

Wij komen aan het eind van dit debat. Er is vandaag heel veel gezegd. Als Kamer hebt u zeer betekenisvolle opmerkingen gemaakt. Het doel waarnaar dit kabinet streeft, heeft niets te maken met een prestigeslag. Het gaat om één ding en niet meer dan dat: wij willen alles in het werk stellen om projecten naar voren te halen, en dan vooral om ervoor te zorgen dat mensen aan de slag blijven. Daarom gaat het ten diepste. Dan past een debat over de staatsrechtelijke en juridische context. Dan past een debat over rechtsbescherming. U hebt dat in alle intensiteit gevoerd. Het is echter duidelijk wat dit kabinet heeft bewogen. Als senaat hebt u -- dat hoort bij een chambre de réflexion -- een kritisch oordeel geveld over het wetsvoorstel. U hebt uw eigen opvatting en u hebt met deskundigen gesproken. Het is goed dat het debat in alle scherpte wordt gevoerd; dat verdient het ook. U hebt echter gemerkt dat hier een kabinet stond dat het wetsvoorstel voluit wilde verdedigen. Wij zijn namelijk overtuigd van het belang om tempo te maken. Dat is wat ons heeft gedreven.

Aan het eind van dit debat spreek ik de hoop uit dat nadat de Tweede Kamer met ruime meerderheid goedkeuring heeft kunnen hechten aan dit wetsvoorstel, ook uw Kamer uiteindelijk steun zal weten te verlenen aan dit wetsvoorstel. Omdat het gaat om het belang van Nederlanders. Omdat het gaat om het belang van onze economie. Omdat het gaat om het benutten van kansen en talenten. Dit wetsvoorstel ziet op procedurele elementen en kan bijdragen aan het bestrijden van de crisis door te werken aan herstel. Niet meer en niet minder.

De beraadslaging wordt gesloten.

*N

De **voorzitter**: Ik kom tot afhandeling van de wetsvoorstellen. Ik heb begrepen dat mevrouw Meindertsma een verzoek heeft.
**

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Voorzitter. Ik wil u vragen om een korte schorsing voor fractieoverleg. Wat mij betreft zou dat ongeveer tien minuten moeten zijn. Vervolgens wil ik u vragen om de moties voorafgaande aan het wetsvoorstel in stemming te brengen.

De **voorzitter**: Dan hervatten wij stipt om 0.25 uur de vergadering. Wij stemmen dan eerst over de moties en daarna over het wetsvoorstel.
**

De vergadering wordt van 0.13 uur tot 0.25 uur geschorst.

De **voorzitter**: Wij gaan nu stemmen, bij zitten en opstaan, eerst over de moties ingediend bij de behandeling van de wetsvoorstellen 32127 en 32254.
**

De heer **Van den Berg** (SGP): Voorzitter. In de motie onder letter L is in het dictum het woord "waarborgen" veranderd in "stimuleren", na overleg met de medeondertekenaars.

De **voorzitter**: De motie-Van den Berg c.s. (32127, letter L) is in die zin gewijzigd, dat zij thans luidt:

*M

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de Crisis- en herstelwet zich primair richt op de versnelde realisatie van grote bouw- en infrastructuurprojecten;

overwegende dat het midden- en kleinbedrijf in bouw en infrastructuur de helft van de productie en een aanzienlijk deel van de werkgelegenheid representeert, door de recessie onevenredig getroffen is en op grote schaal werknemers moet laten afvloeien of in deeltijd-WW onderbrengen;

voorts overwegende dat de thans vigerende aanbestedingspraktijk het midden- en kleinbedrijf, door verregaande clustering van projecten en disproportionele eisen, steeds meer uitsluit;

verzoekt de regering, te stimuleren dat het midden- en kleinbedrijf volop en concurrerend kan participeren, door genoemde projecten op de maatvoering van deze bedrijven aan te besteden, clustering tot een minimum te beperken en disproportionele eisen te voorkomen, en er bij IPO en VNG op aan te dringen dat provincies en gemeenten in gelijke zin handelen,

en gaat over tot de orde van de dag.
**

Zij krijgt de letters AB (32127).
Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.
**

*N

De heer **Hofstra** (VVD): Voorzitter. Ik waan mij terug in de Tweede Kamer. In de bijna drie jaar dat ik nu hier zit, heb ik nooit zo veel moties in één keer meegemaakt; het zijn er wel vreselijk veel.
Wij zijn tegen bijna alle moties, omdat wij er gewoon tegen zijn. Dat geldt voor alle projecten die worden genoemd en die men wil afvoeren. Wat ons betreft moeten die allemaal in het plan en in de wet blijven. Er zijn er een paar waarvan je kunt zeggen: daar zou misschien wel voor te stemmen zijn. Wij willen mijnheer Elverding echter niet bureaucratiseren. Er zijn enkele toezeggingen gedaan door het kabinet, dus inhoudelijk gaat het niet meer om veel dingen. Wij hebben voor één motie gekozen, de gewijzigde motie-Van den Berg c.s. op stuk nr. AB, omdat daarin de meeste toegevoegde waarde zit voor de mkb-bedrijven.
Wij wensen de regering wijsheid toe om op een verstandige manier met de kwestie-Barendrecht om te gaan. Daar hebben wij niet een motie van de heer Koffeman voor nodig.

*N

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Voorzitter. Wij handhaven onze moties. Het is allereerst van belang om dat aan te geven. Wij steunen ook de moties die door onszelf zijn ingediend of meeondertekend. Dat lijkt mij ook van belang. Als een motie van ons niet wordt aangenomen, zullen wij een daarop volgende motie die minder ver gaat, ook steunen. Wij zouden het natuurlijk buitengewoon betreuren als niet al onze moties werden aangenomen, want het zijn heel goede moties, die heel goed zijn voor de werkgelegenheid. Wij raden iedereen aan om vooral de motie over de energiebesparing in de bestaande woningvoorraad te steunen.

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): In tegenstelling tot wat de VVD-fractie doet, steunen wij bijna alle moties. Kom daar maar eens om bij een tegenpartij, zou ik zeggen. Op twee na: de eerste is de motie-De Boer, omdat die zo dicht aanschurkt tegen de wetstekst het beoogde doel, waarvan wij denken dat dit met deze wet niet zal worden bereikt. De tweede motie die wij niet zullen steunen is de motie-Laurier over het project Kampen.

In stemming komt de motie-Schouw c.s. (32127, letter I).

*N

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PvdD, de OSF, GroenLinks, D66, de SP en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-Schouw c.s. (32127, letter J).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PvdD, de OSF, GroenLinks, D66, de SP en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-Schouw c.s. (32127, letter K).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PvdD, de OSF, GroenLinks, D66, de SP en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de gewijzigde motie-Van den Berg c.s. (32127, letters AB).

De **voorzitter**: Ik constateer dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.
**

In stemming komt de motie-Laurier c.s. (32127, letter M).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdD, de OSF, GroenLinks, D66, de SP en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-Laurier c.s. (32127, letter N).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdD, de OSF, GroenLinks, D66, de SP en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-Laurier c.s. (32127, letter O).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdD, de OSF, GroenLinks, D66, de SP en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-Laurier c.s. (32127, letter P).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdD, de OSF, GroenLinks, D66, de SP en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-Laurier c.s. (32127, letter Q).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PvdD, de OSF, GroenLinks, D66, de SP en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-Laurier c.s. (32127, letter R).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdD, de OSF, GroenLinks, D66 en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-Laurier c.s. (32127, letter S).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van GroenLinks, de SP, D66, de OSF, de PvdD en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**
In stemming komt de motie-Meindertsma c.s. (32127, letter T).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de PvdA, de PvdD, de OSF, D66, de SP, GroenLinks en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aangezien de motie-Meindertsma c.s. (32127, letter U) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van behandeling meer uit.
**

In stemming komt de motie-Meindertsma c.s. (32127, letter V).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de ChristenUnie, het CDA, de PvdA, de PvdD, de OSF, D66, de SP, GroenLinks en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fractie van de VVD ertegen, zodat zij is aangenomen.
**

In stemming komt de motie-Meindertsma c.s. (32127, letter W).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de PvdA, de PvdD, de OSF, D66, de SP, GroenLinks en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-Schouw c.s. (32127, letter X).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van GroenLinks, de SP, D66, de OSF, de PvdD, de PvdA en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-De Boer c.s. (32127, letter Y).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de ChristenUnie, het CDA, de OSF en de PvdA voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is aangenomen.
**

In stemming komt de motie-Vliegenthart c.s. (32127, letter Z).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, GroenLinks, D66, de OSF, de PvdD en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt de motie-Koffeman c.s. (32127, letters AA).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdD, de OSF, de PvdA, D66, GroenLinks, de SP en de Fractie-Yildirim voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.
**

In stemming komt het wetsvoorstel Regels met betrekking tot versnelde ontwikkeling en verwezenlijking van ruimtelijke en infrastructurele projecten (Crisis- en herstelwet) (32127).

De **voorzitter**: Er is verzocht om een hoofdelijke stemming.
Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf.
**

*N

Mevrouw **Meindertsma** (PvdA): Voorzitter. Er komt weliswaar een hoofdelijke stemming, maar het lijkt mij van belang om aan te geven hoe de leden van mijn fractie zullen stemmen. De regering weet dat wij buitengewoon kritisch zijn over dit wetsvoorstel. Ik heb zo-even met mijn drieluik geloof, hoop en liefde, die wat anders dan in Korintiërs uitgelegd moet worden, aangegeven dat wij grote twijfels hebben over de werkgelegenheidseffecten van een aanbodstimulering. Desalniettemin vinden ook wij dat iedere mogelijkheid aangegrepen moet worden om de werkgelegenheid te stimuleren.
Wij betreuren het buitengewoon en vragen het kabinet om de komende maanden nog eens te kijken naar de vraagstimulering en de wijze waarop het mee kan werken aan de woningverbetering.
De leden van mijn fractie zullen dus bij de hoofdelijke stemming met pijn in het hart -- bij mij is de pijn wel erg zwaar -- voor deze wet stemmen.

Vóór stemmen de leden: Rosenthal, Schuurman, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Tiesinga, De Vries-Leggedoor, Werner, Westerveld, Willems, Asscher, Van de Beeten, Benedictus, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, De Boer, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Dupuis, Duthler, Eigeman, Essers, Flierman, Franken, Goyert, De Graaf, Hamel, Haubrich-Gooskens, Hermans, Hillen, Hofstra, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Leijnse, Leunissen, Van der Linden, Linthorst, Meindertsma, Meurs, Noten en Putters.

Tegen stemmen de leden: Quik-Schuijt, Reuten, Schouw, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Strik, Thissen, Vliegenthart, Yildirim, Elzinga, Ten Horn, Koffeman, Kox, Laurier, Meulenbelt en Peters.

*N

De **voorzitter**: Ik constateer dat dit wetsvoorstel met 48 tegen 17 stemmen is aangenomen.
**

In stemming komt het wetsvoorstel Wijziging van artikel 5.10, eerste lid, van de Crisis- en herstelwet (32254).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de ChristenUnie, de VVD, het CDA en de PvdA voor dit wetvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.
Over het wetsvoorstel Aanpassing van het Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Strafvordering en de Wet schadefonds geweldsmisdrijven in verband met de vergoedbaarheid van schade als gevolg van het overlijden of ernstig en blijvend letsel van naasten (28781) is hoofdelijke stemming gevraagd. Deze stemming is nader bepaald op volgende week dinsdag 23 maart om 13.30 uur.
**

Sluiting 0.47 uur.

!Lijst van besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de stemming over het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 16 maart 2010:
Aanpassing van het Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Strafvordering en de Wet schadefonds geweldsmisdrijven in verband met de vergoedbaarheid van schade als gevolg van het overlijden of ernstig en blijvend letsel van naasten (28781);

b. de plenaire behandeling van de volgende hamerstukken te doen plaatsvinden op 16 maart 2010:
Wijziging van de Wet voorkeursrecht gemeenten (vereenvoudiging bekendmaking en aanbiedingsprocedure) (31285);
Wijziging van de Wet luchtvaart en enkele andere wetten, houdende diverse wijzigingen met betrekking tot de luchtvaart (31857);

c. de heropening van de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 23 maart 2010:
Voorstel van wet van het lid Van Dijken houdende wijziging van de Gemeentewet in verband met een vrijstelling van parkeerbelastingen voor houders van een gehandicaptenparkeerkaart (30879);

d. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden door de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat op 30 maart 2010:
Wijziging van de Scheepvaartverkeerswet in verband met het verlagen van het toegestane alcoholpromillage, alsmede wijziging van de Wet op

de economische delicten, de Havenbeveiligingswet, de Wet bestrijding ongevallen Noordzee, de Wet capaciteitsbeheersing binnenvaartvloot, en de Wet van 26 april 2007, houdende wijziging van enkele wetten op het terrein van de scheepvaart in verband met een wijziging in de benaming van de inspectiefunctie binnen het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, op enkele technische punten (31870);

e. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden door de vaste commissie voor Economische Zaken op 20 april 2010:
Wijziging van de Gaswet en de Elektriciteitswet 1998, tot versterking van de werking van de gasmarkt, verbetering van de voorzieningszekerheid en houdende regels met betrekking tot de voorrang voor duurzame elektriciteit, alsmede enkele andere wijzigingen van deze wetten (31904);

f. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 20 april 2010:
Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2010 (32123-V);

g. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 1 juni 2010:
Wijziging van de Wet op de Raad van State in verband met de herstructurering van de Raad van State (30585).

Lijst van ingekomen stukken, **met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen**:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:
Regels met betrekking tot de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba (Wet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba) (31954);
Wijziging van de Kieswet in verband met de nieuwe staatsrechtelijke positie van Bonaire, Sint Eustatius en Saba als openbaar lichaam binnen Nederland (31956);
Regels met betrekking tot de financiële functie van de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba, hun bevoegdheid tot het heffen van belastingen en hun financiële verhouding met het Rijk (Wet financiën openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba) (31958);
Goedkeuring van verdragen met het oog op het voornemen deze toe te passen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba, en van het voornemen tot opzegging van verdragen voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba (32047);
Regels inzake de bescherming van persoonsgegevens van Bonaire, Sint Eustatius en Saba (Wet bescherming persoonsgegevens BES) (32161).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:
een, van de minister-president, minister van Algemene Zaken, inzake de Onteigeningswet (griffienr. 145242.51);
een, van de minister van Buitenlandse Zaken, houdende goedkeuring van het Regionaal Samenwerkingsverdrag inzake de bestrijding van piraterij en gewapende overvallen op zee in Azië (ReCaap); Tokyo, 11 november 2004 (griffienr. 146007);
een, van alsvoren, houdende goedkeuring van het Internationaal Verdrag voor de controle en het beheer van ballastwater en sedimenten van schepen, 2004, met Bijlage en Aanhangsels; Londen, 13 februari 2004 (griffienr. 146006);
een, van alsvoren, houdende mededeling inzake Wijziging van Bijlage I bij de Europese Overeenkomst inzake internationale hoofdverkeerswegen; 30 maart 2009; Wijziging van de Reglementen bij de Overeenkomst betreffende het aannemen van eenvormige technische eisen voor wielvoertuigen, uitrustingsstukken en onderdelen die kunnen worden aangebracht en/of gebruikt op wielvoertuigen en de voorwaarden voor wederzijdse erkenning van goedkeuringen verleend op basis van deze eisen; 26 februari, 30 april, 22 juli en 24 oktober 2009 (griffienr. 146038);
een, van alsvoren, inzake verzoek betreffende een toekomstschets van de AIV (griffienr. 145795);
een, van alsvoren, houdende mededeling van de Wijzigingen van de Bijlage bij het Protocol van 1997 tot wijziging van het Internationaal Verdrag ter voorkoming van verontreiniging door schepen, 1973, zoals gewijzigd door het Protocol van 1978; 10 oktober 2008 (griffienr. 146035);
een, van alsvoren, ten geleide van het verslag van de Raad Algemene Zaken en de Raad Buitenlandse Zaken van 22 februari 2010 (griffienr. 145895.01);
een, van alsvoren, ten geleide van de geannoteerde agenda van de informele Raad Buitenlandse Zaken ("Gymnich") van 5 en 6 maart 2010 (griffienr. 146041);
een, van alsvoren, inzake Avis IJsland (griffienr. 146040);
een, van alsvoren, inzake uitnodiging NPV Toetsingsconferentie 2010 (griffienr. 146055);
een, van alsvoren, inzake Wijzigingen van de Overeenkomst inzake tijdelijke invoer; 4 maart 2008 en 23 maart 2009 (griffienr. 146052);
een, van alsvoren, inzake verzoek betreffende brief van 27 januari 2010 over de mogelijke gijzeling van de echtgenote van de heer Van H. (griffienr. 146060);
een, van de minister van Justitie, ten geleide van de rapportage inzake de uitvoering van het Europese pact inzake immigratie en asiel (griffienr. 146000);
een, van de minister van Justitie, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, inzake de wegwerking van de beantwoordingsachterstand (griffienr. 145768);
een, van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, ten geleide van de adviesaanvraag "De toekomst van

de bestuurlijke inrichting van Nederland" (griffienr. 146054);

een, van de ministers van Economische Zaken en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ten geleide van het Derde Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (griffienr. 146016);

een, van de minister van Economische Zaken, inzake verzoek tot splitsing van wetsvoorstel 31904 (griffienr. 146002.01);

een, van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, ten geleide van de tussenrapportage Monitor Medisch Specialistische Zorg NZa (griffienr. 146030).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. de volgende missives:

een, van het Sociaal en Cultureel Planbureau, ten geleide van het Wmo-rapport Op weg met de Wmo; evaluatie van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2007-2009 (griffienr. 146036);

een, van alsvoren, ten geleide van het rapport Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking (griffienr. 146036.01).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

4. de volgende geschriften:

een, van H.J.V. sr. te G., inzake verkeerde wissel (griffienr. 146004);

een, van P.T.S. te R., inzake de wetsvoorstellen 31065 en 28746 (griffienr. 143119).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de commissie voor Justitie;

een, van P.P. te H., inzake Trias Politica (griffienr. 146012);

een, van J.H., inzake vrijstelling parkeerbelasting (30879) (griffienr. 145427.08);

een, van H.W.A.K. te E., inzake alsvoren (griffienr. 145427.09);

een, van E.J.K.S. te M., inzake alsvoren (griffienr. 145427.06);

een, van S.J. te M., inzake alsvoren (griffienr. 145427.10);

een, van C.v.E., inzake alsvoren (griffienr. 142401.29);

een, van W.v.O., inzake alsvoren (griffienr. 145427.07);

een, van M.C., inzake alsvoren (griffienr. 145427);

een, van M.W.v.d.P., inzake alsvoren (griffienr. 145427.12).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis der Koningin;

een, van N.V. te B., inzake vingerafdruk (31324).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissies voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis der Koningin en voor Justitie;

een, van J.B. te B., inzake dossier CO_2-opslag naar lijst "controversiële onderwerpen" (griffienr. 145655.01).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissies voor Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu/Wonen, Wijken en Integratie en voor Verkeer en Waterstaat;

een, van H.G. te V., inzake financiële en gezondheidsproblemen (griffienr. 145998).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid;

een, van D.G., inzake gezondheidsproblemen (griffienr. 146017);

een, van E.L. te G., inzake jeugdzorgbeleid onder strafrecht (griffienr. 146014).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Jeugd en Gezin.

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.